

ГОГОЛЬ ТЕТЯНА АНАТОЛІВНА

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ**

МОНОГРАФІЯ

Чернігів
Видавець Лозовий В.М.
2014

УДК 657.3:334.7.012.61-022.51

ББК 65.052

Г 58

Рецензенти:

Кузнецова Світлана Анатоліївна, доктор економічних наук, професор, академік АЕН України, завідувач кафедри міжнародних фінансів та банківської справи Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

Мних Євген Володимирович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансового аналізу і контролю Київського національного торговельно-економічного університету

Шевчук Володимир Олександрович, доктор економічних наук, професор, перший проректор Національної академії статистики обліку та аудиту

Гоголь Тетяна Анатоліївна

Г 58 Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : монографія / Т.А. Гоголь. – Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2014. – 384 с.

Бібліогр.: с. 276-299 (368 назв) прим. – 300 пр.

ISBN 978-617-7223-36-7

В монографії представлено результати дослідження питання сучасного стану та перспектив розвитку обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємств малого бізнесу України.

Для викладачів економічних спеціальностей, наукових працівників, аспірантів, докторантів, студентів вищих навчальних закладів, бухгалтерів, економістів, управлінського персоналу.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Чернігівського національного технологічного університету
(протокол № 6 від 30.06.2014 р.)*

**УДК 657.3:334.7.012.61-022.51
ББК 65.052**

ISBN 978-617-7223-36-7

© Т.А. Гоголь, 2014

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ .	9
1.1. Інформаційне забезпечення в системі управління: його значення та місце в розвитку малого бізнесу.....	9
1.2. Обліково-аналітичне забезпечення управління: понятійно- категоріальний апарат на рівні побудови взаємодії структурних його елементів	20
1.3. Функції та завдання обліково-аналітичного забезпечення управління.....	42
1.4. Система принципів побудови обліково-аналітичного забезпечення в рамках інформаційного забезпечення системи управління.....	55
Висновки до розділу 1.....	77
РОЗДІЛ 2. ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ.....	81
2.1. Періодизація історії розвитку організації бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу України (від 60-тих років ХХ ст. до наших днів).....	81
2.2. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу: класифікація елементів та їх впорядкування	93
2.3. Облікова політика на підприємствах малого бізнесу: принципи, методи оцінки та організація впровадження	122
2.4. Концепція реформування бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу в сучасних економічних реаліях України.....	140
Висновки до розділу 2.....	153

РОЗДІЛ 3. ЗВІТНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ І ЗОВНІШНІХ КОРИСТУВАЧІВ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ	157
3.1. Вимоги до фінансової звітності: склад, функції, принципи, якісні характеристики	157
3.2. Напрями покращення інформаційної спрямованості фінансової звітності підприємств малого бізнесу	183
3.3. Управлінська звітність як джерело інформаційного забезпечення управління підприємств малого бізнесу	199
Висновки до розділу 3	214
РОЗДІЛ 4. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ	217
4.1. Організація аналітичного процесу в умовах зростання вимог до якості інформаційного забезпечення	217
4.2. Аналітичне забезпечення в системі антикризового управління діяльності підприємств малого бізнесу	235
4.3. Фінансовий аналіз в системі управління як один з напрямів аналітичного забезпечення фінансового менеджменту малих підприємств	257
Висновки до розділу 4	273
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	276
ДОДАТКИ	300

ВСТУП

Актуальність дослідження. Малий бізнес посідає особливе місце в економічній системі, відіграє важливу роль у підвищенні зайнятості населення та послабленні соціальної напруги, забезпеченні економічної стабільності та інноваційного зростання, створенні передумов для становлення середнього класу. Проте малий бізнес суттєво не впливає на соціально-економічний розвиток України, спостерігається значне відставання України на рівні як абсолютних, так і відносних показників розвитку малих та середніх підприємств не тільки від розвинутих країн, але й від країн пострадянського простору.

Так, питома вага працюючих на малих та середніх підприємствах в загальній кількості зайнятих осіб складає: у США - 54%, у Великій Британії - 58%, в Японії - 78%, у Польщі - 61%, в Угорщині - 65%, а частка малих та середніх підприємств у ВВП цих країн перевищує 50% [336]. В Україні на малих підприємствах зайнято не більше 25% працюючого населення, а питома вага малих підприємств в загальному обсязі реалізованої продукції з кожним роком знижується [313].

В умовах євроінтеграції України в єдиний економічний простір вкрай важливим є розвиток малого бізнесу в усіх сферах народного господарства, що потребує розробки комплексної та всебічної державної підтримки та формування високоякісного правового поля в нашій країні.

Підтримка ефективності функціонування діяльності підприємств в сучасних умовах зростання конкуренції, зниження ризику впливу економічної кризи на стабільність розвитку малих підприємств, можливість виходу підприємств на зовнішні ринки збуту своєї продукції і послуг, залучення іноземних інвестицій та отримання зовнішніх кредитних ресурсів вимагає створення необхідного рівня забезпечення діяльності суб'єктів господарювання - технічного, матеріального, кадрового, інформаційного, організаційного, методичного та ін. Одним з найважливіших видів забезпечення є інформаційне забезпечення, яке створює основу для отримання своєчасної і всебічної інформації про оперативну діяльність, створення системи внутрішньогосподарського контролю і аналізу з метою раціонального та ефективного використання економічних ресурсів підприємства, прогнозування ефективності діяльності і зниження ризику банкрутства на підприємствах малого бізнесу. Стійкий розвиток суб'єктів малого підприємництва залежить від формування ефективної системи обліково-аналітичного забезпечення управління з метою формування достатнього обсягу облікової і аналітичної інформації належного рівня якості і корисності для її користувачів.

Останніми роками дослідження ефективності обліково-аналітичного забезпечення все частіше з'являються як у наукових працях, так і дисертаційних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених.

Вагомий внесок в дослідження проблем обліково-аналітичного забезпечення процесу управління діяльністю суб'єктів господарювання внесли науковці: Бондар М.І., Буряк П.Ю., Бутинець Ф.Ф., Галузіна С.М., Гудзинський О.Д., Дем'яненко М.Я., Кірейцев Г.Г., Лень В.С., Маслова І.А., Пилипенко А.А., Палій В.Ф., Пархоменко О.В., Пахомова Т.М., Попова Л.В., Пушкар М.С., Саблук П.Т., Соколов Я.В., Сопко В.В., Сук Л.К., Сук П.Л., Сухарьова Л.О. та інші вчені.

Питанням розвитку бухгалтерського обліку, як окремої складової обліково-аналітичного забезпечення приділяють увагу провідні вітчизняні на зарубіжні вчені: Білуха М.Т., Бондар М.І., Бородкін О.С., Бутинець Ф.Ф., Герасимович А.М., Голов С.Ф., Дем'яненко М.Я., Єфіменко В.І., Житний П.Є., Жук В.М., Завгородній В.П., Кіндрацька Л.М., Кірейцев Г.Г., Корінько М.Д., Кузнецова С.А., Кузьмінський А.М., Кузьмінський Ю.А., Кужельний М.В., Лень В.С., Ловінська Л.Г., Линник В.Г., Малюга Н.М., Нападовська Л.В., Пархоменко В.М., Палій В.Ф., Пилипенко І.І., Пушкар М.С., Петрик О.А., Петрук О.М., Свірко С.В., Сопко В.В., Соколов Я.В., Сук Л.К., Сук П.Л., Ткаченко Н.М., Чижевська Л.В., Чумаченко М.Г., Швець В.Г., Шевчук В.О. та інші вчені.

Теоретичні, організаційні та методологічні засади економічного аналізу знайшли відображення у працях відомих українських і зарубіжних учених-економістів: Баканова М.І., Кравченка Л.І., Ковальчук Т.М., Лазаришиної І.Д., Мниха Є.В., Муравйова А.І., Осмоловського В.В., Парасій-Вергуненко І.М., Русак Н.А., Саблука П.Т., Савицької Г.В., Самборського В.І., Федоровича Р.В., Чумаченка М.Г., Шеремета А.Д., Шкарабана С.І. та інших.

Питанням розвитку бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу приділяють увагу такі науковці як: Бабіч В.В., Ластовецький В.О., Свідерський Е.І., Сук Л.К., Сук П.Л., Суха О.Р., Трофімова Т.В. та інші.

Наявність значних наукових напрацювань підтверджує актуальність питань формування обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством на фоні потреб забезпечення стійкого розвитку суб'єктів господарювання. Однак питанням обліково-аналітичного забезпечення підприємств малого бізнесу та організації бухгалтерського обліку і аналізу господарської діяльності не приділяється достатньо уваги в наукових дослідженнях.

Формування комплексного теоретико-методологічного підґрунтя інформаційного забезпечення управління з огляду на галузеві особливості та масштаби діяльності суб'єктів господарювання вимагає проведення більш ґрунтовних досліджень та розробки комплексного та системного підходу до питань обліково-аналітичного забезпечення. Застосування комплексного та системного підходів вимагає проведення досліджень з позиції не лише окремих складових (бухгалтерського обліку і аналізу), а як єдиної цілісної системи інформаційного забезпечення, що передбачає формування облікової інформації, її аналіз та оцінку з огляду на

ефективність діяльності в цілому та ефективність прийняття рішень зокрема, що обумовили актуальність та вибір теми дослідження.

Метою написання монографії є комплексне розв'язання проблем обліково-аналітичного забезпечення управління суб'єктів господарювання шляхом розробки теоретичних і практичних рекомендацій та пропозицій в рамках комплексного підходу до побудови обліково-аналітичної системи управління в цілому та розвитку бухгалтерського обліку і аналізу господарської діяльності зокрема, що спрямовано на забезпечення інформаційних потреб системи управління та зовнішніх користувачів.

Відповідно до поставленої мети у монографії визначено та вирішено *коло основних завдань*, спрямованих на її досягнення:

- ◆ визначено місце та роль інформаційного забезпечення в управлінні суб'єктів малого підприємництва зокрема та розвитку малого бізнесу в цілому;
- ◆ обґрунтовано загальнотеоретичні положення обліково-аналітичного забезпечення в рамках понятійно-категоріального апарату;
- ◆ визначено механізм взаємодії структурних елементів обліково-аналітичного забезпечення з позиції системного підходу;
- ◆ виокремлено склад функцій обліково-аналітичного забезпечення в рамках функціональної складової управління (система функцій як єдиної функціональної складової управління);
- ◆ розроблено коло завдань в рамках кожної з функцій обліково-аналітичного забезпечення;
- ◆ побудовано систему принципів обліково-аналітичного забезпечення в рамках інформаційного забезпечення управління суб'єктів господарювання;
- ◆ проведено періодизацію історії розвитку організації бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу;
- ◆ розроблено класифікацію елементів організації бухгалтерського обліку на сучасному етапі розвитку;
- ◆ поглиблено питання формування облікової політики з огляду на відмінності у принципах, методах оцінки та облікових процедурах підприємств малого бізнесу;
- ◆ визначено основні напрями концепції реформування бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу;
- ◆ обґрунтовано основні підходи до розробки національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу;
- ◆ досліджено склад, функції, принципи та якісні характеристики фінансової звітності за національними та міжнародними стандартами;
- ◆ розроблено напрями покращення інформаційної спрямованості фінансової звітності підприємств малого бізнесу;
- ◆ поглиблено питання формування управлінської звітності як джерела інформаційного забезпечення управління;

- ◆ сформовано вимоги щодо якісних характеристик аналітичної інформації в системі управління діяльністю підприємств малого бізнесу в умовах зростання вимог до якості фінансової і аналітичної інформації;
- ◆ розроблено комплексний підхід до застосування заходів превентивного характеру в рамках антикризового управління;
- ◆ уточнено методику фінансового аналізу в умовах відмінностей форми і структури фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва.

Об'єктом дослідження є процеси обліково-аналітичного забезпечення управління та зовнішніх користувачів.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методологічних, організаційних та практичних питань, пов'язаних із обліково-аналітичним забезпеченням управління діяльністю суб'єктів господарювання.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є комплексний та системний підхід у вивченні проблеми обліково-аналітичного забезпечення в управлінні діяльністю суб'єктів господарювання.

Інформаційною базою дослідження стали: монографії, наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених з теорії, методології, методики та організації бухгалтерського обліку і аналізу господарської діяльності, нормативно-правові акти, статистичні дані Держкомстату України, внутрішні нормативні документи та бухгалтерська звітність вітчизняних підприємств, періодичні видання, власні публікації автора.

РОЗДІЛ 1. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

1.1. Інформаційне забезпечення в системі управління: його значення та місце в розвитку малого бізнесу

Малий бізнес посідає особливо важливе місце в економіці кожної країни і вважається найбільш соціально важливою, перспективною та інноваційною формою ведення бізнесу. В країнах ЄС функціонує більше 20 мільйонів підприємств малого і середнього бізнесу, які виробляють більше половини загального обсягу ВВП, а число зайнятого населення на підприємствах малого бізнесу становить близько 70% від всього зайнятого населення ЄС [197]. У Євросоюзі малі та середні підприємства становлять 99 % усіх підприємств та забезпечують 65 млн. людей робочими місцями. Найбільша кількість малих підприємств припадає на торгівлю, будівництво та харчову промисловість [298]. В Україні за статистичними даними питома вага малих підприємств становить 95%, з яких 81% відноситься до мікропідприємств [313].

Від розвитку підприємств малого бізнесу залежить стабільний економічний розвиток країни в цілому, через його механізм вирішуються проблеми зайнятості, поповнення бюджету, насичення споживчого ринку товарами і послугами. Однак, в країнах пострадянського простору рівень розвитку малого бізнесу не відповідає вимогам економіки, що потребує дослідження причин такого становища та напрямів вирішення сучасних проблем. В розвинених країнах (США, Японії, Сінгапурі та ін.) відбувається збільшення обсягів ВВП, розвиток банківсько-кредитної сфери, зростання соціальних гарантій населення та загальне оздоровлення економіки, в Україні досі відбувається зростання рівня інфляції, погіршення платоспроможності населення, зростання цін на продукти, паливо та енергоносії, високий рівень безробіття та інші негативні наслідки. Доведено, що в країнах, де питома вага малих підприємств становить більше 70% світова криза пройшла швидше і з найменшими для країни економічними наслідками [201].

Зростання значення та ролі малого бізнесу в економіці країни на державному рівні в умовах розширення державної підтримки та розвитку інфраструктури дозволяє отримати значний економічний результат від підприємництва та вирішити ряд економічних і соціальних задач. Позитивний вплив розвитку підприємств малого бізнесу проявляється у макроекономічних показниках країни. Зростання кількості підприємств малого бізнесу і обсягів їх виробництва поповнює дохідну частину державного бюджету за рахунок сплати податків і зборів, створює додаткові робочі місця та знижує соціальну напруженість на ринку

зайнятості. Так, за 7 років (2006-2013 роки) на підприємствах малого бізнесу забезпечено робочими місцями більше 4 млн. осіб, що становить більше 25% всіх працюючих осіб в Україні. Дані розвитку підприємств малого бізнесу за видами економічної діяльності та динаміка основних показників їх розвитку наведена у додатку А табл. А.1, А.2. (за офіційними даними Державного комітету статистики).

Однак, стабільний і стійкий розвиток, а також розширення діяльності підприємств малого бізнесу в Україні напряму залежать від розвитку інфраструктури малого бізнесу, дієвої і активної підтримки державних органів на всіх рівнях влади, доступу до пільгових кредитних ресурсів, інформаційної та технічної підтримки малого бізнесу, що вимагає формування високоякісного правового поля з регулювання діяльності підприємств малого бізнесу в Україні на державному рівні.

Державна підтримка розвитку малого бізнесу напряму впливає на покращення стану в інших сферах народного господарства.

Обмеженість власних коштів малих підприємств потребує залучення кредитних ресурсів для розширення обсягів виробництва і надання послуг, що позитивно впливає на розвиток банківсько-кредитної сфери країни.

Для стійкого розвитку та розширення діяльності підприємствам малого бізнесу необхідно набагато менше інвестиційних ресурсів ніж великому бізнесу, вони не потребують значних капіталовкладень, однак характеризуються більш швидким обігом капіталу і забезпечують розвиток НТП.

Здатність швидко реагувати на зміни умов ринку та безпосередня близькість до споживачів дозволяє підприємствам малого бізнесу частково вирішувати державну проблему співвідношення розвитку окремих галузей економіки країни, впливати на структуру ринку і розширення ринкових відносин внаслідок зміни кількості суб'єктів ринку, вирішувати проблему швидкого насичення національного ринку необхідними товарами і послугами.

Переваги та недоліки розвитку малого бізнесу на мікро- та макрорівні, що наведено у табл. 1.1.

Аналіз світового досвіду свідчить про важливу значущість малого бізнесу для соціально-економічного розвитку будь-якої країни. В країнах ЄС малі підприємства розглядаються як одна з основних рушійних сил інновацій, зайнятості та соціальної і локальної інтеграції, що визначено в Європейській хартії малих підприємств, яка надає значні переваги фінансового, технологічного, інформаційного та кадрового забезпечення для розвитку малого бізнесу [116]. У 2008 році ЄС ухвалив Акт про малий бізнес (друга назва «Спочатку думаємо про маленьких»), з метою створення найсприятливішого середовища для малого бізнесу та підприємництва, в якому визначено 10 базових принципів, на яких ґрунтується політика країн-членів ЄС щодо малого підприємництва [196, 354, 365]. Сутність даних принципів наведено у додатку А рис. А.1.

Переваги та недоліки розвитку підприємств малого бізнесу*

<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
Для бізнесу	
<ul style="list-style-type: none"> - висока гнучкість виробництва - зменшення кількості управлінських структур - оперативне прийняття рішень - мають високу швидкість обороту капіталу - швидкість реагування на зміни кон'юнктури ринку - гармонічно співпрацюють з великим і середнім бізнесом 	<ul style="list-style-type: none"> - обмеженість номенклатури товарів і послуг - зростає ризик банкрутства - чутливі до впливу фінансової кризи - постійне пристосування до умов ринку - обмеженість власних фінансових ресурсів - незначні можливості для розширення підприємства - обмеженість отримання кредитних ресурсів - велика залежність від рівня державної підтримки
Для держави	
<ul style="list-style-type: none"> - зростає зайнятість населення - зростає кількість власників - зростає кількість суб'єктів ринку - швидко насичується ринок товарами і послугами - зростають надходження від податків і зборів - створюються додаткові робочі місця - працюють в неперспективних галузях - збалансування галузей народного господарства - посилення конкуренції 	<ul style="list-style-type: none"> - надання пільг в оподаткуванні, ліцензуванні, кредитуванні підприємств - зростає кількість підприємств-банкрутів - зростають державні витрати на інформаційну, матеріально-технічну, фінансово-кредитну, інвестиційну підтримку підприємств малого бізнесу

* розроблено автором

Розробка заходів щодо системних змін розвитку малого бізнесу в Україні потребує урахування позитивного досвіду розвинених країн. В межах попередніх досліджень автора [59, 79, 80, 84, 85, 86] було детально проаналізовано світовий досвід розвитку малого бізнесу в розвинених країнах Європи та Азії, його переваги для економіки країни, а також напрями державної підтримки.

Авторське порівняння світового досвіду розвитку малого бізнесу, аналіз наукових напрацювань в питаннях особливостей функціонування малого бізнесу в Україні [5, 22, 35, 41, 76, 104, 107, 199, 107] та стану національного правового поля (додаток А табл. А.3.) свідчать про наявність гостроактуальних проблем формування цілісної системи державної підтримки розвитку підприємництва, що не сприяє нормальному розвитку підприємства та вносить дисбаланс в даний процес.

Обмежені обсяги монографії дозволяють сформулювати лише зроблені висновки за отриманими результатами дослідження та виділити ряд зовнішніх факторів, які заважають розвитку малого бізнесу в Україні, а

саме:

1. Відсутність узгодженості та цільової орієнтації правового поля в питаннях державної підтримки малого бізнесу. Підтвердженням даного факту є відсутність впровадження організаційних заходів для створення пільгових умов в частині оподаткування, кредитування, страхування, ліцензування та інших сферах після розробки Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [124], що не забезпечує реалізацію основних напрямів Національної програми та не дозволяє малому бізнесу розвиватися в нашій країні.

2. Відсутність реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу. Кредитні установи не зацікавлені надавати кредитну підтримку малому бізнесу у зв'язку із великим ризиком банкрутства підприємств в умовах зростаючої конкуренції, впливу фінансової кризи та обмеженими обсягами активів для забезпечення кредиту. Однак держава не враховує, що саме підприємства малого бізнесу мають можливість розвиватися більш стрімко і при незначній фінансово-кредитній підтримці можна забезпечувати зростання обсягів виробництва і послуг в країні.

3. Недосконалість механізму отримання сертифікатів якості на продукцію малих підприємств для зростання конкурентоспроможності національної продукції на міжнародних ринках товарів і послуг.

4. Надмірний податковий тиск на малий бізнес, складність визначення податкової бази і розрахунку податків, особливо для тих підприємств, які працюють на загальній системі оподаткування, що підтверджується знаходженням України на 164 місці (із 189 країн) у рейтингу найкращих та найпростіших податкових систем світу (звіт «Paying Taxes 2012») [251]. Хоча, за останні роки рейтинг оцінки адміністративного тягара національної податкової системи дещо покращився (в деякій мірі цьому сприяло прийняття Податкового кодексу України) все одно наведені показники є дуже високими, про що свідчить порівняльний аналіз основних показників оцінки рейтингу податкової системи найбільш розвинених країн світу (додаток А табл. А.4).

5. Відсутність розвинутої інфраструктури розвитку малого бізнесу в Україні. Фізичні або юридичні особи можуть розраховувати лише на власні фінансові та професійні можливості в разі наявності бажання та можливостей щодо створення малого підприємства в нашій країні. Отримати інформацію щодо особливостей створення та функціонування малого підприємства, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, отримання ліцензій і сертифікатів практично неможливо. В Україні не існує спеціалізованих центрів підготовки спеціалістів для малих підприємств у різних галузях економіки (торгівля, будівництво, промисловість, сільське господарство та ін.). Законодавчо не передбачено надання державних замовлень підприємствам малого бізнесу. Тому, можна сказати, що інформаційна, технічна, технологічна,

консультаційна, матеріальна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні потребує законодавчого закріплення, формування реального механізму дії та виділення державної фінансової підтримки реалізації сприятливих умов господарювання.

6. Психологічні бар'єри створення та розширення господарської діяльності в нашій країні. Нестабільна економічна і політична ситуація в країні зумовлює невпевненість підприємців у стабільності ведення бізнесу, що стримує людей в інвестуванні власних коштів у створення нових підприємств та розширення існуючих. Негативний досвід банкрутства деяких великих банків України та неповернення депозитів фізичним особам змушує людей не довіряти власні кошти банківській системі, що пов'язано із зменшенням довіри до держави та психологічно впливає і на стримання вкладання власних коштів у господарську діяльність, в тому числі в розвиток малого бізнесу.

Всі вищенаведені фактори мають зовнішній характер та вплив на розвиток малого бізнесу в Україні. Однак існують внутрішні фактори, які також мають суттєвий вплив на стабільність діяльності суб'єктів малого підприємництва, основним з яких є рівень забезпечення діяльності.

Будь-який процес та діяльність потребують забезпечення, відсутність якого унеможлиблює реалізацію як діяльності в цілому, так і окремого процесу зокрема.

В економічному словнику Райзберга Б.А. під забезпеченням розуміється сукупність заходів та умов, що сприяють нормальному здійсненню економічних процесів, реалізації запланованих програм, проектів, підтримці стабільного функціонування економічної системи та її об'єктів, усуненню порушень нормативних актів [287]. В радянському енциклопедичному словнику поняття «забезпечення» трактується як сукупність допоміжних засобів, що використовуються для підтримки життєдіяльності системи [267].

Отже, забезпечення є невід'ємною частиною будь-якої діяльності (процесу), без якого неможливе нормальне та стабільне функціонування окремої системи.

Зважаючи на вагомість і особливу роль забезпечення у функціонуванні суб'єктів господарювання можливо виділити наступні види забезпечення – інформаційне забезпечення, технічне забезпечення, методичне забезпечення, організаційне забезпечення, кадрове забезпечення, матеріальне забезпечення та ін.

В сучасних умовах господарювання важлива роль приділяється всім складовим забезпечення діяльності суб'єктів господарювання. Однак, вважаємо, що саме інформація є основним чинником, який має першочергове значення для управління та впливає на господарські процеси на макрорівні (державне управління, нормативно-правову базу, регулювання різних сфер і галузей народного господарства) і мікрорівні

(прийняття інвестиційних рішень, розширення обсягів діяльності, цінова та кредитна політика).

Аналіз літературних джерел [24, 133, 159, 165, 246, 290, 303, 334, 335] свідчить, що в сучасних умовах господарювання значно зростає роль і місце інформації як в забезпеченні національних інтересів суспільства і держави в різноманітних областях їхньої діяльності, так і в управлінні діяльністю різних за розмірами підприємств, установ і організацій.

Стійкий розвиток малих підприємств залежить від широкої інформованості керівництва про фінансово-господарську діяльність підприємства, оскільки своєчасна та якісна інформація забезпечує прийняття інформаційно обґрунтованих оперативних та стратегічних рішень, забезпечує об'єктивну оцінку досягнутих результатів та розробку стратегії подальшого розвитку в стабільних і кризових умовах господарювання.

В рамках даного дослідження об'єктом вивчення є саме інформаційне забезпечення управління діяльності суб'єктів господарювання.

Розкриваючи сутність поняття «інформаційне забезпечення» можна виділити ряд наступних тлумачень:

- сукупність облікових даних на всіх етапах процесу бухгалтерського обліку [311, с. 233].

- інформація нормативно-правового поля регламентації господарської діяльності суб'єктів господарювання [19, с. 239].

- цілеспрямована робота зі збору інформації, її реєстрації, передавання, обробки, узагальнення, зберігання та пошуку суб'єктами контролю з метою використання для управління [252].

- сукупність форм, методів та інструментів управління інформаційними ресурсами, необхідних і придатних для реалізації аналітичних та управлінських процедур, що забезпечують стабільне функціонування підприємства, його стійкий перспективний розвиток [303];

- організація масивів, потоків та процесів переробки інформації для всіх рівнів системи управління підприємством [165];

- комплекс програмно-технічних засобів і методів виробництва, обробки й використання інформації [159, с. 675];

- об'єднані інформаційним потоком персонал, обладнання і процедури, що використовуються менеджментом для планування, регулювання, контролю та аналізу функціонування й розвитку підприємства [290, с. 22];

- забезпечення фахівців необхідною науковою й технічною інформацією, яке здійснюється інформаційними органами й службами [267].

Аналіз понять «інформаційне забезпечення» свідчить про відсутність єдності думок серед науковців. Крім того, деякі визначення можна віднести до інших видів забезпечення. Наприклад, комплекс програмно-технічних засобів обробки інформації [159] більш доцільніше віднести до

технічного (програмного) забезпечення діяльності, у визначенні [290] персонал доцільніше віднести до ресурсного забезпечення, а обладнання – до технічного забезпечення.

Проведемо власне дослідження даного поняття.

Для вирішення питання «що таке інформаційне забезпечення» необхідно відповісти на питання – що необхідно зробити для забезпечення всіх структурних елементів системи управління своєчасною та необхідною інформацією?

Під забезпеченням розуміється сукупність засобів, заходів та умов, які необхідні для підтримання системи в стані діяльності.

На кожному з етапів діяльності (планування, організація, контроль і оцінка) відбувається збір, обробка інформації, передача її на різні рівні управлінської ієрархії для прийняття відповідних рішень. Відповідно, для широкого кола користувачів та структурних підрозділів системи управління необхідна спеціальна інформація з різним рівнем її обробки, узагальнення і представлення. Для здійснення процесу збору, обробки і передачі інформації потрібна сукупність засобів, які повинні забезпечувати даний інформаційний механізм всередині управлінського апарату суб'єкта господарювання. Крім того, необхідно наголосити, що недостатньо лише збору, обробки та узагальнення інформації підрозділами системи управління. Обов'язковою складовою інформаційного забезпечення є її передача зацікавленим користувачам. Відсутність передачі інформації унеможливорює її отримання необхідними структурними підрозділами, а відтак навіть оброблена та узагальнена необхідним чином інформація не буде своєчасно отримана користувачем, що унеможливорює завершення процесу забезпечення та переходу на результативну стадію для прийняття управлінських рішень.

Відтак, вважаємо, що питання інформаційного забезпечення необхідно розглядати під різним кутом зору, а саме:

✓ інформаційне забезпечення як система передбачає наявність сукупності елементів, взаємопов'язаних між собою в єдину цілісну структурну організацію для досягнення мети забезпечення системи управління своєчасною інформацією;

✓ інформаційне забезпечення як механізм дозволяє визначити рух інформаційних потоків між працівниками структурних підрозділів управлінського апарату з метою задоволення їх інформаційних потреб;

✓ інформаційне забезпечення як сукупність даних облікової, аналітичної, технічної, статистичної, довідкової та інших видів інформації, що проходить процес реєстрації, обробки та узагальнення інформації в системі управління з метою представлення необхідної інформації окремим працівникам або групам користувачів управлінського апарату.

Авторське дослідження механізму інформаційного забезпечення дозволяє сформулювати власне визначення поняття «інформаційне забезпечення»:

✓ організація процесу збору, обробки, узагальнення і збереження економічної інформації та передачі її між різними структурними підрозділами управлінської служби з метою її використання для виконання функцій, що поставлені перед системою управління для стабільного функціонування і розвитку підприємства.

З вище проведеного аналізу процесу інформаційного забезпечення управління можна виділити основні фактори, які мають суттєвий вплив на формування та реалізацію процесів забезпечення управлінського персоналу своєчасною та достовірною інформацією - структура та розміри управлінської системи та процеси руху інформаційних потоків в межах даної системи, що потребує додаткового дослідження за наступними напрямками:

по-перше, аналіз системи управління малого підприємства в рамках якої повинно вибудовуватися інформаційне забезпечення даної системи;

по-друге, процес та механізм інформаційного забезпечення всіх ланок та підрозділів управлінського апарату необхідною інформацією для забезпечення діяльності малого підприємства.

Система управління має складну організаційну будову, яка формується в межах конкретного суб'єкта господарювання з урахуванням особливостей його діяльності та розмірів, що вимагає дослідження сутності управління з позиції системного підходу. В науковій літературі існує багато визначень терміну «система» (від грецької -«systema» - ціле, яке утворене із частин).

Наведемо декілька найбільш поширених тлумачень:

1) система – це порядок, що обумовлений вірним розташуванням частин, чіткий ряд пов'язаного, або сукупність принципів, які покладено в основу визначеного вчення [267];

2) система – сукупність взаємопов'язаних між собою частин, елементів, які утворюють єдине ціле [286, с.1209];

3) система – безліч об'єктів разом з відносинами між об'єктами – частинами або компонентами системи – та між їх атрибутами – властивостями об'єктів [39, с.1437];

4) система – форма організації; єдність структурно розміщених та взаємопов'язаних частин [301, с.582].

Аналіз вищенаведених тлумачень свідчить про наявність в системі окремих частин (елементів, компонентів) з обов'язковою їх взаємопов'язаністю та взаємодією, а також наявність принципів або властивостей на основі яких утворюється механізм взаємоузгодження окремих складових цілісної системи.

Наступний елемент дослідження - управління. Аналіз літературних джерел [4, 24, 286, 341, 348, 335, 352] дозволяє виділити наступні найбільш поширені тлумачення:

- елемент, функція організмів, систем різної природи, що забезпечує зберігання їх визначеної структури, підтримка режиму діяльності, реалізація їх програм і цілей [286, с. 1379];

- практична діяльність, що орієнтується на результати [4, с. 69];

- свідомий, цілеспрямований процес виконання суб'єктом управління своїх функцій, що передбачає перетворення себе, об'єкта, зовнішнього середовища згідно з їх новим бажаним і досяжним станом для вирішення актуальних потенційних проблем за оптимальних витрат усіх видів ресурсів внутрішнього середовища підприємства [352, с. 133];

- систематичний, планомірний й цілеспрямований вплив на процес, об'єкт, систему для збереження її стійкості або переведу з одного стану до іншого за допомогою необхідних, достатніх способів та засобів впливу [341, с. 30-31];

- ідеї, методи і процеси, що дозволяють спрямовано й ефективно досягати цілі; задача створення середовища, в якій люди можуть працювати разом для досягнення спільної мети; процес досягнення організаційних цілей за допомогою людей та інших ресурсів, а також за їх посередництва [328, с. 99];

- це цілеспрямована дія на який-небудь процес, організм або колектив людей [335, с. 20].

Критичний аналіз вищенаведених понять «управління» свідчить про неоднозначність думок у різних авторів. Однак, практично всі автори наголошують, що управління полягає в цілеспрямованій дії та досягненні поставлених цілей та мети. Вважаємо, що визначення поняття «управління», які не розкривають внутрішню сутність механізму досягнення поставленої мети (цілей) не є повними. Обґрунтую власну точку зору. Наприклад, управління – це цілеспрямована дія на який-небудь процес, організм або колектив людей [335]. В наведеному визначенні існує поняття дії, руху, процесу, та не визначається інша важлива складова – яким способом досягається поставлена мета. Для більш ґрунтовного розкриття поняття управління та більш чіткого його розуміння необхідно в теоретичному визначенні розкривати механізм досягнення поставленої мети, що може проявлятися у різних способах та методах реалізації цілей, які повинні бути середньою ланкою між дією і кінцевим результатом. Визначення способів і методів досягнення поставленої мети в процесі взаємодії окремих елементів управлінської структури дозволить більш повніше розкрити сутність поняття «управління».

Система управління має окремі складові між якими відбувається рух різного роду інформації з метою виконання функцій та вирішення завдань системи управління, а саме - управління господарським процесом суб'єкта господарювання.

Об'єднання понять «система» і «управління» дозволяє зробити висновок, що:

✓ *система управління* – це цілеспрямований процес взаємодії окремих складових господарської діяльності, які за допомогою методів і засобів забезпечують досягнення спільної мети для підтримання необхідного рівня розвитку суб'єкта господарювання.

Отже, система управління, як процес взаємодії окремих елементів в рамках якої формується інформаційне забезпечення підрозділів управлінського апарату вимагає проведення аналізу його складових елементів (компонентів) та механізму їх взаємодії.

Цілеспрямована дія (процес) може відбуватися лише коли присутній суб'єкт спрямування відповідної дії та об'єкт, який піддається управлінню, що відчуває на собі дію (вплив) керуючого суб'єкта. Керівництво (або управління) об'єктом здійснюється за допомогою керуючого впливу, який виходить від суб'єкта. Керуючий вплив (або цілеспрямована дія) - наступний невід'ємний і обов'язковий (присутній завжди) компонент управління. Без нього не може бути ні управлінської системи, ні управління як такого. Саме в керуючому впливі суб'єкта на об'єкт і закладена сутність управлінської діяльності та зміст взаємодії її компонентів (суб'єкта і об'єкта).

В результаті проведення відповідних дій на керуючий об'єкт для формування цілеспрямованих команд суб'єкт потребує отримання достатнього обсягу інформації про правильність попередніх дій об'єкта, наскільки точно їх виконано, чи достатній від них одержано ефект. Тому суб'єкт діагностує, досліджує, вивчає стан об'єкта, тобто встановлює і підтримує так звані зворотні зв'язки.

Зворотні зв'язки — ще один компонент управлінської системи. Інформація, що є наслідком зворотних зв'язків, є підставою для оцінки суб'єктом стану об'єкта, коригування суб'єктом своїх дій, вироблення нових команд, тобто для формування чергового імпульсу керуючого впливу на об'єкт.

Саме за такою схемою відбувається розвиток управлінських систем. Цей процес має постійний, безперервний (перманентний) характер, що надає системі динамізму і забезпечує її розвиток та еволюцію. Його прийнято називати управлінським процесом, а системи, в яких такий процес спостерігається, — динамічними.

В результаті аналізу складових системи управління та дослідження механізму їх взаємодії виокремимо основні компоненти управлінської системи [71, с. 74-75] :

1) *суб'єкт управління* - джерело керуючого впливу, той, хто управляє, виконує функції керівництва і впливає на об'єкт з метою переведення його у новий стан;

2) *об'єкт управління* - те, на що спрямовано керуючий вплив суб'єкта; що функціонує під цим впливом;

3) *керуючий вплив* - комплекс цілеспрямованих і організуючих команд, заходів, прийомів, методів, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкт і досягаються реальні зміни у ньому;

4) *зворотні зв'язки* - інформація для суб'єкта про результативність керуючого впливу та зміни в об'єкті.

Отже, дослідження поняття інформаційного забезпечення в рамках системи управління та механізму взаємодії окремих складових такого забезпечення дозволяє сформувати власну управлінську модель на конкретному підприємстві.

Крім розміру підприємства та руху інформації на формування системи управління впливають також: цілі та мета діяльності підприємства, форма власності, галузь та сфера діяльності, обмежені масштаби виробництва та фінансові можливості, менш формальний стиль управління, підвищений ризик діяльності та освітньо-кваліфікаційний рівень працівників.

Вищезазначені фактори можуть мати виокремлений вплив на побудову окремих структурних підрозділів системи управління малого підприємства. Розглянемо вплив основних факторів більш детально [74, с.56-58].

1. *Цілі та мета діяльності підприємства* впливають на організацію структурних елементів системи управління, необхідність аналізу, контролю та оцінки діяльності, що зумовлює створення додаткових елементів в системі управління та додаткові канали надання і отримання економічної інформації.

2. *Форма власності* впливає на побудову структурних елементів системи управління, оскільки малі підприємства різних форм власності мають відмінності в організації контролю за діяльністю, організації бухгалтерського обліку та формуванні фінансової звітності, що передбачає врахування даних факторів при побудові ієрархічних рівнів системи управління та руху інформаційних потоків.

3. *Галузь та сфера діяльності* впливають на кількість рівнів системи управління, специфіку обробки вхідної та вихідної інформації; штат управлінського персоналу, їх контрольні та підзвітні функції.

4. *Обмежені масштаби підприємства та незначні обсяги виробництва та асортименту продукції* передбачають формування спрощеної структури управління з нескладною організацією руху інформації в горизонтальному та вертикальному напрямках.

5. *Обмежені фінансові можливості* керівництва підприємства впливають на штат управлінського персоналу, організацію системи бухгалтерського та управлінського обліку, кількість та обсяги інформаційних каналів в системі управління.

6. *Менш формальний стиль управління* підприємством дозволяє створення спрощеної системи руху інформації в межах управлінського апарату, а також не потребує формування складної системи управлінського

обліку та формування значних обсягів управлінської звітності з метою прийняття на їх основі економічно обґрунтованих рішень.

7. *Підвищений ризик підприємницької діяльності* вимагає систематичного аналізу фінансово-господарських процесів підприємства, отримання інформації для аналізу і контролю діяльності підприємства, що потребує введення посади аналітичного працівника (або суміщення посади бухгалтера (економіста) та аналітика) з організацією інформаційних потоків між працівниками управлінського апарату.

8. *Освітньо-кваліфікаційний рівень працівників підприємства.* Обмеженість фінансових можливостей малих підприємств впливає на штат системи управління. Не завжди керівництво та власники малих підприємств мають фінансову можливість утримувати в штаті необхідну кількість висококваліфікованих працівників, що потребує тимчасового найму працівників більш високого кваліфікаційного рівня. Більшість працівників на малих підприємствах мають середній освітньо-кваліфікаційний рівень, що може впливати на швидкість роботи системи управління та якість прийняття економічних рішень.

Для малого підприємництва створення раціональної структури управління є складним завданням, оскільки управління повинно здійснюватися з урахуванням організаційних, економічних, фінансових, психологічних і соціальних факторів [157, с. 222]. Зазначені фактори забезпечують різний ступінь впливу на формування структурних елементів системи управління, однак врахування повного комплексу виділених факторів збільшує ймовірність формування найбільш прийнятної управлінської структури для конкретного підприємства з мінімальними матеріальними та трудовими затратами.

Недостатній рівень інформаційного забезпечення системи управління призводить до прийняття неправильних управлінських рішень, неоптимального використання внутрішніх резервів підприємства, зростання ризику підприємницької діяльності, недооцінки рівня попиту і пропозиції на ринку товарів і послуг та ін. А відтак, рівень інформованості підприємства та можливість ефективного і швидкого оцінювання отриманої інформації стає одним з критеріїв оцінки стабільності підприємства, найважливішим чинником виживання в боротьбі з конкурентами та більшими за розмірами підприємствами.

1.2. Обліково-аналітичне забезпечення управління: понятійно-категоріальний апарат на рівні побудови взаємодії структурних його елементів

Обліково-аналітичне забезпечення є складовою інформаційного забезпечення підприємства і представляє собою цілісну інформаційну систему, мета якої - забезпечення якісною та своєчасною економічною

інформацією зацікавлених зовнішніх і внутрішніх користувачів з метою прийняття інформаційно обґрунтованих управлінських рішень для забезпечення стійкого розвитку підприємства.

За розрахунками науковців питома вага обліково-аналітичної інформації в системі інформаційного забезпечення діяльності суб'єкта господарювання становить близько 70% від загального обсягу економічної інформації [36, с. 10]. Однак, крім обліково-аналітичної інформації для забезпечення системи управління необхідна нормативно-правова, методична, технічна, організаційна та іншого роду інформація, яка в сукупності може розглядатися як інформаційно-довідкова інформація (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Місце і роль обліково-аналітичного забезпечення в інформаційному забезпеченні системи управління підприємства

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури [8, 12, 38, 45, 49, 100, 101, 109, 244, 248, 318] свідчить про відсутність комплексного дослідження питань обліково-аналітичного забезпечення системи управління суб'єктів господарювання в цілому та в умовах наявності особливостей спрощеної системи управління малого підприємства зокрема.

Крім відсутності комплексного дослідження обліково-аналітичного забезпечення в управлінні діяльністю суб'єктів господарювання існує ряд інших важливих моментів, які не мають одностайного розуміння у науковців, а саме:

✓ в різних літературних джерелах використовують такі поняття як «обліково-аналітичне забезпечення», «обліково-аналітична система», «інформаційно-аналітичне забезпечення», «обліково-аналітичний механізм» в якості тотожних і суміжних понять;

✓ вирізняють різні складові, функції та завдання обліково-аналітичного забезпечення;

✓ виокремлюють різний склад принципів формування обліково-аналітичного забезпечення в системі управління та вимоги до якості інформації.

Комплексне дослідження понятійно-категоріального та базово-функціонального апарату обліково-аналітичного забезпечення системи управління суб'єктів господарювання з урахуванням особливостей діяльності малого підприємства необхідно здійснити в рамках вирішення наступних завдань:

1) аналіз змістовного наповнення понять «обліково-аналітичне забезпечення», «обліково-аналітична інформація», «обліково-аналітична система» та «обліково-аналітичний механізм» з метою з'ясування їх внутрішньої сутності та відмінностей;

2) дослідження механізму взаємодії складових системи обліково-аналітичного забезпечення в рамках спрощеної структури управління малого підприємства;

3) виокремлення функцій і завдань обліково-аналітичного забезпечення;

4) розробки системи принципів побудови обліково-аналітичного забезпечення.

Питаннями дослідження проблем обліково-аналітичного забезпечення процесу управління діяльністю суб'єктів господарювання займається багато провідних українських та закордонних науковців, а саме Бондар М.І., Буряк П.Ю., Бутинець Ф.Ф., Галузіна С.М., Гудзинський О.Д., Кірейцев Г.Г., Лень В.С., Маслова І.А., Пилипенко А.А., Палий В.Ф., Пархоменко О.В., Попова Л.В., Пушкар М.С., Саблук П.Т., Соколов Я.В., Сопко В.В., Сук Л.К., Сук П.Л. та інші [25, 49, 101, 256]. Проблемам обліково-аналітичного забезпечення також присвячено ряд дисертаційних робіт [29, 43, 47, 239, 255, 265, 266, 349].

Аналіз літературних джерел щодо сутності поняття «обліково-аналітичне забезпечення» дозволяє виділити наступні визначення:

1) сукупність облікових і аналітичних процесів, об'єднаних у обліково-аналітичну систему та спрямованих на задоволення інформаційних потреб користувачів шляхом перетворення первинної інформації в узагальнюючу згідно з визначеними цілями, а також нормативно-правовим, методичним, організаційним, програмним, математичним, технічним та ергономічним забезпеченнями [349];

2) поєднання всієї використовуваної в ній інформації, специфічних засобів і методів її аналітичної обробки, а також діяльності фахівців з її ефективного удосконалення та використання [255, с.8];

3) процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості [12];

4) збір, обробка і передача фінансової та не фінансової інформації, що використовується менеджерами для планування і контролю за ходом діяльності структурних підрозділів та оцінки отриманих результатів [38].

Критичний аналіз змістовного наповнення вищенаведених понять дозволяє ще раз підтвердити висновок, що науковці по-різному підходять до визначення сутності поняття «обліково-аналітичне забезпечення», одні його розглядають як сукупність процесів (чи один процес), інші - як набір специфічних засобів і методів. Такий підхід до питання обліково-аналітичного забезпечення в рамках системи управління суб'єктів господарювання вимагає проведення більш ґрунтовного дослідження і формулювання обґрунтованих висновків.

Словосполучення «обліково-аналітичне забезпечення» має дві складові – «обліково-аналітичне» та «забезпечення», які необхідно розглядати як окремо так і у взаємозв'язку.

Поняття «забезпечення» було розглянуто в рамках дослідження інформаційного забезпечення системи управління, що означає сукупність засобів, заходів та умов, які необхідні для підтримання системи в стані діяльності.

Друга складова - «обліково-аналітичне» визначає вид економічної інформації, яка здійснює рух в системі управління для виконання основних завдань діяльності суб'єкта господарювання.

Отримання різного роду економічної інформації безпосередньо від суб'єкта управління, зовнішніх контрагентів або в обробленому вигляді від структурних підрозділів підприємства вимагає здійснення відповідних дій з обробки, оцінки та аналізу отриманої інформації. Центральне місце в формуванні необхідної економічної інформації займають підрозділи обліку і аналізу, оскільки саме вони надають документально обґрунтовану та системно забезпечену інформацію про діяльність всіх підрозділів підприємства з необхідним рівнем її узагальнення та деталізації, аналізом діяльності та наданням пропозицій щодо покращення функціонування підприємства в цілому.

Термін «забезпечення» в рамках обліково-аналітичного механізму необхідно розглядати з позиції видів інформації, термінів її подання, рівня якості та груп користувачів. До поняття «забезпечення» як до сукупності засобів (заходів, умов) можна поставити наступні види запитань: «хто забезпечує?», «чим забезпечує?», «кого забезпечує?», «яким чином забезпечує?», «в які терміни забезпечує?», «який рівень забезпечення?», «яка якість забезпечення?».

Відповіді на поставлені питання будемо знаходити протягом дослідження понятійного апарату обліково-аналітичного забезпечення в рамках наступних напрямів:

«хто забезпечує» і «кого забезпечує» - дослідження кола суб'єктів обліково-аналітичного забезпечення в рамках системи управління та за межами підприємства;

«чим забезпечує» - визначення та класифікація видів облікової і аналітичної інформації, що формується в рамках обліково-аналітичного забезпечення;

«який рівень забезпечення» - визначення обсягів облікової і аналітичної інформації, необхідних для забезпечення управління та прийняття рішень внутрішніми і зовнішніми користувачами;

«яким чином забезпечує» - дослідження інформаційних потоків в рамках ресурсного забезпечення та інформаційної спроможності системи управління;

«в які терміни забезпечує» - визначення вимог до термінів подання облікової і аналітичної інформації в рамках системи управління з позиції своєчасності інформації для користувачів;

«яка якість забезпечення» - визначення вимог до якості облікової і аналітичної інформації з метою задоволення інформаційних потреб її користувачів.

Отримання відповіді на питання «хто і кого забезпечує» вимагає визначення осіб, які повинні здійснювати збір, обробку, узагальнення облікової і аналітичної інформації, а також користувачів цієї інформації. Чітке визначення кола внутрішніх і зовнішніх користувачів значним чином впливає на ефективність роботи інформаційного забезпечення системи управління.

Для більш глибокого розуміння даного питання та чіткого визначення кола суб'єктів необхідно здійснити їх дослідження через розробку класифікації суб'єктів обліково-аналітичного забезпечення за різними класифікаційними ознаками.

Залежно від впливу на інформацію суб'єкти обліково-аналітичного забезпечення поділяються на дві групи:

- ✓ особи, що здійснюють збір, обробку та узагальнення облікової і аналітичної інформації;
- ✓ особи, що є користувачами облікової і аналітичної інформації.

Працівники облікового апарату підприємства в межах власних повноважень здійснюють збір, обробку та узагальнення облікової інформації, яка в майбутньому є джерелом для проведення аналітичних процедур працівниками інших структурних підрозділів (аналітичного, планового та ін.). В свою чергу, працівники аналітичного та планового відділів вже виступають користувачами облікової інформації, однак їх не можна вважати кінцевими користувачами. Кінцеві користувачі облікової і аналітичної інформації є вищі органи управління, яким надається оброблена і узагальнена облікова і аналітична інформація для аналізу фінансово-господарської діяльності та ухвалення рішень.

Якщо розглядати суб'єктів обліково-аналітичного забезпечення з позиції користувачів такої інформації по відношенню до підприємства, то їх можна поділити на:

- ✓ користувачів, що знаходяться в межах системи управління;

- ✓ зовнішніх користувачів.

Внутрішні користувачі мають інформаційні переваги по відношенню до зовнішніх користувачів, що пов'язано з наявністю більш широкого доступу до облікової і аналітичної інформації. Інформаційні зв'язки між структурними підрозділами дозволяють отримувати різного роду облікову і аналітичну інформацію, згруповану і узагальнену за потребами конкретних користувачів. Зовнішні користувачі не мають можливості ставити вимоги до отримуваної інформації, оскільки отримують інформацію переважно з показників фінансової звітності, які розкривають облікову інформацію лише в рамках форм фінансової звітності.

Крім того, зовнішніх і внутрішніх суб'єктів можна також відрізнити по відношенню до їх впливу на інформацію - зовнішні і внутрішні користувачі облікової і аналітичної інформації та зовнішні і внутрішні постачальники такої інформації.

Дослідження суб'єктів обліково-аналітичного забезпечення залежно від виду інформації (облікова або аналітична) дозволяє визначити відмінності в групах користувачів. Інформація фінансового обліку використовується зовнішніми і внутрішніми користувачами. Зовнішні користувачі використовують переважно узагальнену інформацією, яка надається у вигляді показників фінансової звітності. Внутрішні користувачі приймають рішення на основі поточної інформації фінансового обліку, а також даних управлінського обліку. Аналітична інформація найчастіше застосовується для аналізу фінансового стану та фінансово-господарської діяльності з метою визначення відхилень в поточній діяльності та прийняття рішень на майбутнє.

Залежно від функціональних обов'язків суб'єктів обліково-аналітичного забезпечення, що знаходяться в межах системи управління можна поділити на дві групи:

- ✓ працівники облікового підрозділу;
- ✓ працівники аналітичного підрозділу.

Працівники облікового і аналітичного підрозділів мають різний склад функціональних обов'язків. Облікові працівники здійснюють збір, реєстрацію і обробку даних, що формуються в системі бухгалтерського обліку. Аналітичні працівники використовують облікові дані для проведення аналітичних процедур та формування аналітичної інформації. Облікові дані мають ретроспективний характер і використовуються в більшій мірі для складання фінансової звітності за період часу що минув. Аналітичні дані хоча і формуються на основі облікових даних, що відображають діяльність за попередній період, однак мають на меті формування показників для планування діяльності на майбутнє.

Узагальнення суб'єктів обліково-аналітичного забезпечення з позиції виокремлених класифікаційних ознак наведено у табл. 1.2.

Класифікація суб'єктів обліково-аналітичного забезпечення

<i>Класифікаційна ознака</i>	<i>Групи суб'єктів</i>
Залежно від впливу суб'єктів на інформацію	- особи, що здійснюють збір, обробку та узагальнення облікової і аналітичної інформації; - особи, що є користувачами облікової і аналітичної інформації.
Залежно від позиції суб'єктів по відношенню до підприємства	- особи, що знаходяться в межах системи управління (внутрішні суб'єкти); - особи, що знаходяться за межами підприємства (зовнішні суб'єкти).
Залежно від мети отримання інформації	- суб'єкти, що здійснюють збір інформації; - суб'єкти, що здійснюють обробку інформації; - суб'єкти, що здійснюють аналіз інформації; - суб'єкти, що приймають рішення на основі отриманої інформації.
Залежно від функціональних обов'язків (для внутрішніх суб'єктів)	- працівники облікового підрозділу; - працівники аналітичного підрозділу.
Залежно від виду інформації, що використовується	- суб'єкти, що використовують зовнішню інформацію; - суб'єкти, що використовують внутрішню інформацію.

Наступним кроком є знаходження відповіді на питання «чим забезпечує», що вимагає визначення видів облікової і аналітичної інформації в рамках обліково-аналітичного забезпечення системи управління та зовнішніх користувачів.

Інформація – це субстрат, необхідний і обов'язковий для того, щоб оцінити ситуацію, виробити можливі альтернативи управлінських рішень та відібрати найдоцільніший з них для практичного використання [284, с. 54].

Весь процес отримання, обробки і передачі необхідної інформації зацікавленим користувачам здійснюється в межах обліково-аналітичного забезпечення, а інформація, яка здійснює рух в її межах – це обліково-аналітична інформація. Така інформація формується в межах обліково-аналітичного підрозділу за даними бухгалтерського обліку та економічного аналізу.

Аналіз літературних джерел [49, 170, 171] дозволяє узагальнити результати наукових напрацювань в частині класифікації інформації за різними класифікаційними ознаками та результати власних досліджень щодо виокремлення класифікаційних ознак та видів обліково-аналітичної інформації (табл. 1.3).

Класифікація видів інформації в межах обліково-аналітичного
забезпечення

<i>Класифікаційні ознаки</i>	<i>Види інформації</i>
За сферою застосування	- технічна інформація; - соціальна інформація; - фінансова інформація; - виробнича інформація; - управлінська інформація.
За способами доступу до інформації	- інформація вільного доступу; - інформація обмеженого доступу; - інформація закритого доступу.
За стадіями виникнення інформації	- первинна інформація; - поточна інформація; - звітна інформація.
За ступенем обробки інформації	- необроблена інформація; - оброблена інформація.
За специфікою обробки інформації	- загальна інформація; - специфічна інформація.
За формою подання інформації	- графічна інформація; - текстова інформація; - відеоінформація; - звукова інформація; - комбінована інформація.
За способами руху інформації по відношенню до підприємства	- вхідна інформація; - вихідна інформація.
За напрямками руху інформації в системі управління	- від керівника до виконавця (прямий зв'язок); - від виконавця до керівника (зворотній зв'язок).
За якісними характеристиками інформації	- актуальна інформація; - достовірна інформація; - повна інформація; - корисна інформація.
За обсягами наданої інформації (за повнотою інформації)	- повна інформація; - часткова інформація.
За напрямками отримання інформації	- внутрішня інформація; - зовнішня інформація.
За напрямками надання інформації	- для внутрішніх користувачів; - для зовнішніх користувачів.
За способом отримання інформації	- планова інформація; - фактична інформація.
За способом обробки інформації в системі управління	- облікова інформація; - аналітична інформація.
За змістовним навантаженням інформації в системі управління підприємства	- інформація про загальну діяльність підприємства; - інформація про діяльність окремих напрямів діяльності чи підрозділів.
За формою зберігання інформації	- інформація в текстовому вигляді; - інформація в електронному вигляді (бази даних, банки даних)

За ступенем деталізації облікової інформації	- синтетична облікова інформація; - аналітична облікова інформація.
За напрямками використання аналітичної інформації	- аналітична інформація для системи управління; - аналітична інформація для забезпечення інформаційних потреб зовнішніх користувачів.

Важливим фактором обліково-аналітичного забезпечення є рівень забезпечення, що вимагає дослідження обсягів облікової і аналітичної інформації, необхідних для забезпечення управлінського процесу та визначення їх оптимальних параметрів.

Зарубіжні вчені У. Детмер та Е. Шрагенхайм порівнюють інформацію з палицею з двома кінцями. Вони справедливо зазначають, що без інформації ми не можемо ефективно приймати рішення, а коли її занадто багато, процес прийняття рішень може сповільнитися [106, с. 241].

Оптимальні обсяги облікової і аналітичної інформації повинні знаходитися в рамках, коли суб'єкти обліково-аналітичного забезпечення мають можливість отримати достатній обсяг інформації для її використання в рамках функціональних обов'язків, але не більше, ніж вони можуть обробити в межах власних повноважень та кваліфікаційного рівня. Критерій оптимальності також повинен застосовуватися і до зовнішніх користувачів, оскільки недоотримання або занадто детальне розкриття інформації знижують рівень прийняття ефективних рішень.

Недостатній рівень інформаційного забезпечення системи управління призводить до зростання ризику прийняття економічно необґрунтованих управлінських рішень, неоптимального використання внутрішніх резервів підприємства, зростання ризику підприємницької діяльності, недооцінки рівня попиту і пропозиції на ринку товарів і послуг та ін. Занадто великий обсяг облікової та аналітичної інформації може призвести до неможливості опрацювання всієї інформації, зниження ймовірності оцінки найбільш доцільної та достовірної інформації, прийняття помилкових управлінських рішень. Для системи управління необхідна тільки та інформація, на основі якої формуються рішення.

Отже, рівень інформованості підприємства та можливість ефективного і швидкого оцінювання отриманої інформації стає одним з критеріїв оцінки стабільності підприємства, найважливішим чинником виживання в боротьбі з конкурентами та більшими за розміром підприємствами.

Про неможливість правильної оцінки необхідного рівня обсягу обліково-аналітичної інформації в практичній діяльності суб'єктів господарювання свідчать дослідження науковців, які доводять, що попит на інформацію становить лише 6-11% від потреби, крім того, 90% потужностей інформаційних систем не використовуються з різних причин [254, с. 18-20].

Недостатня увага з боку управлінського персоналу щодо формування раціональної структури обліково-аналітичного забезпечення призводить до того, що використання технічного, кадрового, організаційного забезпечення на отримання якісної і своєчасної інформації не дає очікуваних результатів. Управлінський апарат в більшій мірі використовує додаткові ресурси на створення комп'ютерних систем управління, підвищення кваліфікації облікових і аналітичних працівників, однак не приділяє уваги дослідженню інформаційних потреб користувачів та їх зв'язків з обсягами виробленої і наданої інформації. Як зазначає С.М. Галузіна, що інформація – це виробничий (економічний) ресурс, аналогічний до матеріальних, трудових та інших видів ресурсів [49, с.11]. На будь-який ресурс (в тому числі на інформаційний) існує попит і пропозиція, які визначають його ціну та обсяги. Таку ж думку висловлює М.І. Бондар, який зазначає, що «обсяги інформаційного ресурсу визначаються потребою, а також попитом і пропозицією» [26, с. 14].

Від обсягів обліково-аналітичної інформації та її якості залежить ефективність прийняття управлінських рішень, а відтак, і стабільність діяльності підприємства в цілому. Висока ймовірність банкрутства підприємств малого бізнесу вимагає від управлінського апарату формування та використання в управлінській діяльності якісної та достовірної облікової і аналітичної інформації в обсягах інформаційної спроможності системи управління для обробки і аналізу інформації.

Формування облікової і аналітичної інформації в системі управління, а також підвищення її якості вимагає використання матеріальних, технічних та трудових ресурсів підприємства. А тому, створення значного масиву облікової і аналітичної інформації не завжди є виправданим, особливо на малих підприємствах, які не мають значних ресурсних можливостей.

З огляду на ресурсні обмеження невеликого підприємства, спрощену структуру системи управління та інформаційні потреби користувачів кожне підприємство повинно самостійно визначати обсяги облікової і аналітичної інформації, що формуються в системі інформаційного забезпечення та рівень її якості.

Інформація як економічний ресурс має специфічні властивості. Визначення оптимального обсягу обліково-аналітичної інформації не можливо здійснити за допомогою побудови кривої попиту і пропозиції, оскільки на обсяги інформації впливає наявність ряду зовнішніх і внутрішніх факторів (рис. 1.2).

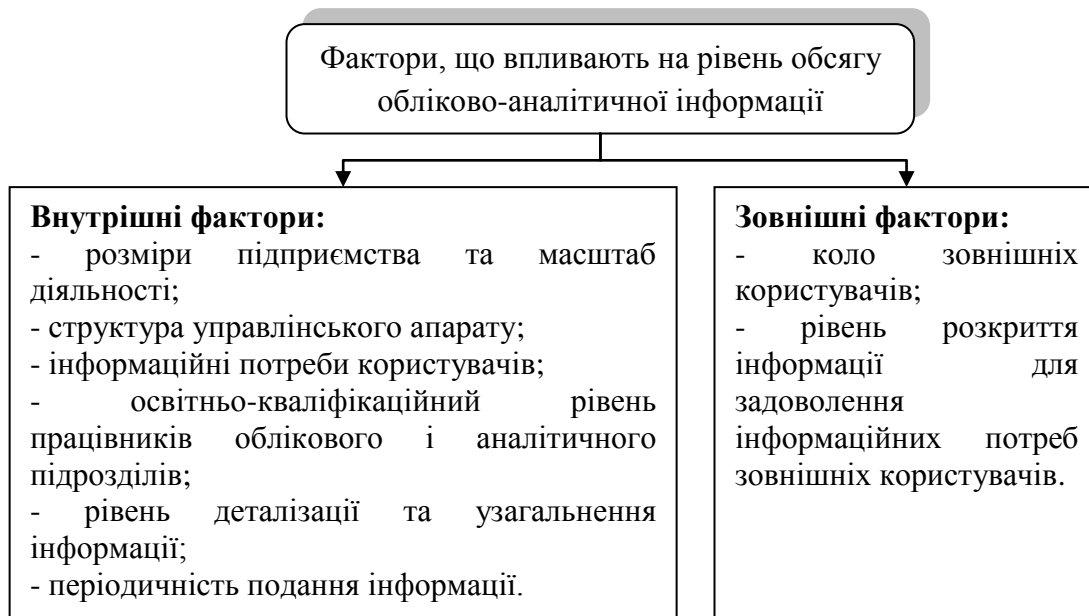

Рис. 1.2. Фактори впливу на обсяги обліково-аналітичної інформації суб'єктів господарювання

Проаналізуємо вплив визначених факторів на формування обсягів обліково-аналітичної інформації [74, с.57-58].

Розміри підприємства та масштаб діяльності впливають на організацію структурних елементів системи управління, штат працівників, необхідність їх інформаційного забезпечення для проведення аналізу та контролю. Розширення масштабів діяльності вимагає створення додаткових елементів в системі управління, розгалужену структуру каналів надання і отримання економічної інформації та збільшення обсягів вхідної і вихідної облікової і аналітичної інформації.

Освітньо-кваліфікаційний рівень працівників облікового і аналітичного підрозділів. Не завжди керівництво та власники малих підприємств мають фінансову можливість утримувати необхідну кількість висококваліфікованих працівників, що потребує тимчасового найму працівників більш високого кваліфікаційного рівня. Більшість працівників на малих підприємствах мають середній освітньо-кваліфікаційний рівень, що може впливати на швидкість роботи системи управління, обробки облікової і аналітичної інформації та якість прийняття економічних рішень.

Інформаційні потреби користувачів. Для кожного окремого користувача внутрішнього і зовнішнього середовища необхідно чітко визначити обсяги облікової і аналітичної інформації, види такої інформації, рівень її узагальнення та форму подання. На проведення відповідних облікових і аналітичних процедур для отримання необхідної інформації необхідно розрахувати витрати часу, кількість працівників та рівень їх кваліфікації.

Для визначення трудомісткості облікових і аналітичних робіт необхідно також враховувати *рівень деталізації та узагальнення інформації*, а також терміни її подання користувачам (щоденно, щотижня, подекадно, помісячно, щоквартально, щорічно).

До зовнішніх факторів, що впливають на обсяги обліково-аналітичної інформації відноситься коло зовнішніх користувачів облікової і аналітичної інформації та рівень її розкриття для задоволення інформаційних потреб користувачів.

Для визначення оптимального обсягу попиту на обліково-аналітичну інформацію необхідно враховувати сукупність інформаційних потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів.

З огляду на сукупний попит на інформаційний ресурс з боку внутрішніх і зовнішніх користувачів на підприємстві повинен формуватися обліково-аналітичний підрозділ, інформаційна спроможність якого має бути на рівні, який дозволяє здійснювати збір, обробку, узагальнення економічної інформації суб'єкта господарювання.

Оптимальну нормативну чисельність обліково-аналітичного підрозділу можна розрахувати за методикою, наведеною в Міжгалузевому нормативі чисельності працівників бухгалтерського обліку, затвердженому наказом Мінпраці та соцполітики від 26.09.03 р. № 269 [226].

Міжгалузевими нормативами запропоновано дві методики визначення чисельності працівників бухгалтерського обліку залежно:

- від обсягу виконуваних бухгалтерським підрозділом робіт з урахуванням поправочних коефіцієнтів;
- чисельності працюючих і кількості самостійних структурних підрозділів.

За *першою методикою* чисельність працівників бухгалтерського обліку визначається за формулою:

$$H = T_{об} : \Phi * K * K_{к.п.з},$$

де H – нормативна чисельність працівників бухгалтерського обліку, чол.;

$T_{об}$ – загальна трудомісткість типового складу робіт за рік;

Φ – річний фонд робочого часу одного працівника, год.;

K – коефіцієнт, що враховує заплановані невиходи працівників (відпустки, хвороби тощо);

$K_{к.п.з}$ – коефіцієнт, що враховує питому вагу робіт бухгалтерського обліку та звітності, які виконуються за допомогою програмного забезпечення (п. 11 Міжгалузевих нормативів).

З складових формули видно, що на розрахунок чисельності працівників обліково-аналітичного апарату впливає трудомісткість робіт, річний фонд робочого часу, рівень автоматизації облікових і аналітичних процесів. Крім того, на кожен з цих факторів впливає також ряд інших факторів, а саме:

- можливості бухгалтерської програми (якщо облік автоматизовано), якою користується підприємство;
- умови праці;
- кваліфікація та інші особисті якості працівників бухгалтерської служби;
- забезпеченість нормативною документацією;
- якість документів, з якими працює бухгалтер;
- кількість недостатньо врегульованих питань, з якими стикається бухгалтер;
- особливості системи оподаткування;
- спосіб подання звітності (паперова або електронна форма подання).

З огляду на наявність безлічі факторів впливу на розрахунки чисельності обліково-аналітичного персоналу у кожного підприємства повинен бути зроблений індивідуальний розрахунок трудомісткості робіт, згідно з яким здійснюється розрахунок чисельності облікових і аналітичних працівників.

Нормативна кількість працівників бухгалтерії перебуває у прямій залежності від обсягів робіт, що виконуються підрозділом, і може не залежати істотно від обсягів продажів.

Рішення про те, скорочувати чи розширювати штат бухгалтерії, має бути обґрунтоване відповідними розрахунками. У процесі такого розрахунку (за методикою 1) можна визначити не тільки потрібну чисельність, але й оптимальний рівномірний розподіл ділянок роботи у підрозділі між співробітниками.

Необґрунтовано спрощена обліково-аналітична служба із запізненням даватиме користувачам облікові та звітні дані (можливо і недостовірні), що може призвести до неправильних управлінських рішень, фінансових санкцій та інших небажаних наслідків.

Проаналізувавши зміст Галузевих нормативів, норми часу на ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності можна стверджувати, що їх можна запроваджувати для розрахунку витрат часу не тільки для трудомісткості облікових працівників, але і для розрахунку трудомісткості аналітичних працівників. Цей висновок можна зробити завдяки наявності розрахунку в Галузевих нормативах витрат часу на аналіз фінансової звітності підприємства (карта 10, лист 7), аналіз діючої облікової політики (карта 11, лист 1) тощо.

Вважаємо, що кожне підприємство повинно проводити індивідуальний розрахунок трудомісткості облікових і аналітичних робіт, на основі якого розраховувати оптимальний склад обліково-аналітичного підрозділу.

Друга методика пропонує усереднену залежність чисельності бухгалтерів від загальної чисельності працюючих на підприємстві та кількості самостійних структурних підрозділів.

Нормативна чисельність розраховується за формулою:

$$H = K * Ч_{\text{підпр}}^X * N_{\text{с.п.}}^Y$$

де $Ч_{\text{підпр}}^X$ – чисельність працюючих на підприємстві, чол.;

$N_{\text{с.п.}}$ – кількість самостійних структурних підрозділів, од.;

K – коефіцієнт регресії лінійного рівняння;

x, y – коефіцієнти регресії ступеневого рівняння.

У Міжгалузевих нормативах наведено готові нормативи чисельності, складені на підставі розрахованих за допомогою спеціальних програм коефіцієнтів регресії (розд. 2, карта 12) [226]. Готовими даними можна скористатися, вибравши значення нормативної чисельності (H) на перетині двох показників: чисельності працюючих і кількості самостійних підрозділів.

Згідно з розрахунками, наведеними в таблиці (карта 12, лист 1), на малих підприємствах, з чисельністю до 50 осіб нормативна чисельність працівників бухгалтерського обліку має становити від 1 до 3 осіб [226]. Звісно, дані показники є середніми, оскільки не враховують масштаби та галузь діяльності; систему управління, що склалася на підприємстві; обсяги економічної інформації для внутрішніх і зовнішніх користувачів; рівень узагальнення інформації та обсяги аналітичних процедур.

Визначення обсягів обліково-аналітичної інформації повинно здійснюватися в умовах дотримання принципу економічності і раціональності, оскільки формування визначеного розрахунками обсягу економічної інформації в системі управління, її обробка, узагальнення і аналіз вимагають витрат ресурсів, однак ці витрати необхідно завжди порівнювати з економічними вигодами від такої інформації.

Особливо важливим це питання є на малих підприємствах. Управлінський апарат невеликого підприємства, намагаючись вижити в конкурентних умовах господарювання може створювати значні обсяги інформації для аналізу поточної ситуації та прийняття обґрунтованих рішень щодо подальшої діяльності. Однак, необґрунтовано збільшені обсяги інформації на малому підприємстві можуть призводити до неможливості обробки значних масивів інформації та невизначеності щодо подальшої діяльності. Зростання використання матеріальних, технічних та кадрових ресурсів невеликого підприємства, що не призводить до покращення результатів діяльності та очікуваної вигоди від додаткової інформації може погіршити фінансовий стан малого підприємства.

Крім того, як показує практика та висновки науковців [16, 140, 146, 156, 173, 260], керівництво малого підприємства не завжди використовує облікові дані та аналітичні розрахунки для прийняття рішень.

В останні роки проводяться дослідження в галузі психології підприємницької діяльності в частині аналізу факторів впливу на прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності діяльності. Тверксі і Канеман у своїй моделі прийняття рішень в умовах невизначеності використали поняття «сполученої раціональності» (bounded rationality) [140] на основі якої прийняття економічних рішень

підприємцями краще розуміється не з точки зору логічного мислення (раціоналізму), а з позиції евристичних методів активізації творчого мислення та пошуку вирішення поставлених завдань. Науковцями було доведено, що в своїх оцінках суб'єкти підприємницької діяльності в більшій мірі покладаються на інформацію, що найбільш легше виймається з пам'яті, в своїх діях занадто покладаються на певні первісні опорні цінності, а також підприємці вважають стійкі стереотипи ще стійкішими і такими, що частіше зустрічаються ніж це є насправді. Тому, з точки зору психології, підприємці при виборі рішення керуються не об'єктивними економічними законами, а власним досвідом та уявленнями про дію економічних законів, які можуть значно відхилятися від економічної вигоди. Якщо у минулому якийсь спосіб вирішення задачі довів свою ефективність, частіше всього він буде застосовуватись у майбутньому при вирішенні аналогічних проблем, хоча не завжди цей спосіб є найкращим та оптимальним [279].

На питання «яким чином забезпечує» можна дати відповідь в разі дослідження структури і механізму інформаційних потоків в рамках обліково-аналітичного забезпечення, шляхів їх раціоналізації з огляду на розміри підприємства, його ресурсне забезпечення та інформаційну спроможність системи управління.

В межах обліково-аналітичного забезпечення формується великий обсяг облікової і аналітичної інформації, яка потрібна користувачам на різних рівнях управлінської ієрархії. Крім того, дана інформація повинна задовольняти інформаційні потреби працівників різних структурних підрозділів (облікового, аналітичного, планового, економічного, виробничого, технічного та ін.), які мають різні функціональні обов'язки. В рамках окремого структурного підрозділу кожен працівник має визначені функціональні обов'язки, виконання яких вимагає наявності специфічної інформації для прийняття рішень в межах власних повноважень та надання результативної інформації вищому керівництву. В межах власних функціональних обов'язків кожен працівник отримує необхідну інформацію, обробляє її, узагальнює та передає іншим працівникам в необхідній для сприйняття формі.

Розробка ефективної структури передачі інформації між структурними підрозділами вимагає врахування масштабів підприємства та обсяги необхідної обліково-аналітичної інформації для діяльності підприємства, оскільки «управлінська діяльність може відрізнитися в залежності від розмірів підприємства та рівня управлінської ієрархії» (А. Файоль) [203].

Структура інформаційних потоків на великих і малих підприємствах має суттєві відмінності.

На великих підприємствах створюється складна система управління з горизонтальним та вертикальним рухом інформації між окремими

ланками, формуванням та обробкою великого обсягу інформації в системі обліково-аналітичного забезпечення.

На малих підприємствах з незначною чисельністю управлінського персоналу та менш формальним стилем прийняття рішень налагоджується спрощена система управління з прямими інформаційними зв'язками та спрощеною структурою документообігу (рис. 1.3).

В рамках правового поля можна виділити мікропідприємства (до 10 осіб) та малі підприємства (до 50 осіб) (ст. 55 ГКУ). Однак, такий розподіл є занадто узагальненим, відмінності в структурі управління на підприємствах із загальною чисельністю до 10 осіб та до 50 осіб є дуже значними, що вимагає виділення додаткової середньої ланки у класифікації малих підприємств (до 25-30 осіб).

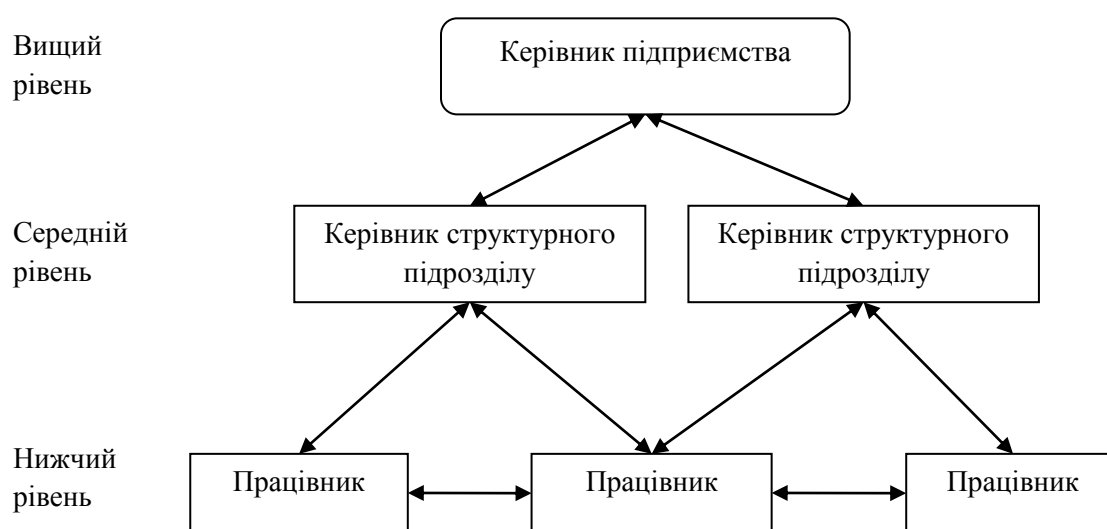

Рис.1.3. Інформаційні потоки між працівниками управлінської ієрархії малого підприємства

Запропоноване групування малих підприємств дозволяє більш ґрунтовніше підійти до визначення обсягів і напрямів інформаційних потоків різних за розмірами суб'єктів господарювання та дає можливість розробити моделі управління з позиції інформаційних потоків різних за розмірами малих підприємств [67, с.161-163].

Модель управління з простими інформаційними потоками, включає одного керівника та обмежену кількість підлеглих, які приймають рішення в умовах повної інформативності за простими каналами руху інформації. Така модель руху інформації може використовуватися на мікропідприємствах із загальною чисельністю працюючих до 10 осіб. На таких підприємствах створюються спрощена система бухгалтерського і управлінського обліку, формується мінімальна кількість управлінської звітності, на основі якої здійснюється контроль і аналіз фінансово-господарської діяльності, застосовується менш формальний стиль прийняття управлінських рішень. Проста модель руху інформації є більш

ефективною на малих підприємствах з гнучкими умовами діяльності та мінімальними кадровими і фінансовими можливостями, які повинні приймати швидкі управлінські рішення.

Модель управління з розвиненими (багаторівневими) інформаційними потоками може застосовуватись на малих підприємствах із загальною чисельністю працюючих до 25-30 осіб та кількістю працівників управлінського персоналу приблизно 5-7 (до 10) осіб, які знаходяться на різних рівнях контролю і підпорядкування. Така система руху облікової і аналітичної інформації має більш складну структуру ніж у простій системі з необхідністю виокремлення аналітичних і контрольних функцій суб'єктів управління. Управлінський персонал здійснює аналіз власної інформації та отримує інформацію від інших підрозділів, на основі якої приймаються управлінські рішення та складаються управлінські звітні форми для вищого керівництва.

Модель управління з складними інформаційними потоками доцільно створювати на малих підприємствах з загальною чисельністю працюючих до 50 осіб та кількістю управлінських працівників 10-15 осіб. Оптимізація складу системи управління на малому підприємстві повинна бути здійснена таким чином, щоб обмежена кількість управлінських працівників змогла обробити і проаналізувати максимальний обсяг інформації, що передбачає створення декількох центрів, сформованих за матричною структурою руху інформації, маючи подвійне підпорядкування, міжрівневу взаємодію та розподільний контроль. В кожному з виділених центрів відбувається отримання і обробка інформації нижчих рівнів, формування управлінської звітності, надання необхідної інформації іншим центрам для обробки отриманої і власної інформації з метою формування управлінської звітності, а також надання пакету звітності вищому керівництву для аналізу і контролю діяльності.

Розробка моделей управління з формуванням інформаційних потоків суб'єкта господарювання залежить не тільки від розміру суб'єкта господарювання, але і від фактору стабільності зовнішнього середовища. Модель управління з складними управлінськими потоками більш доцільно формувати на малих підприємствах, які функціонують у відносно стабільних умовах, мають постійних постачальників та покупців, тобто є більш ефективною при незмінних зовнішніх та внутрішніх факторах. Модель управління з простими інформаційними потоками є більш ефективною на малих підприємствах, що функціонують при змінних зовнішніх умовах та з низькими організаційними витратами. Прості інформаційні потоки спрямовані відразу на суб'єкта прийняття рішень, що знижує терміни проходження інформації через інші підрозділи та дозволяє швидше приймати управлінські рішення, що є вкрай необхідним в умовах нестабільності.

Крім розміру малого підприємства на формування інформаційних потоків впливає характер виробничого процесу; галузь та сфера діяльності;

кадрові та фінансові можливості підприємства; організація бухгалтерського і управлінського обліку; система оподаткування; структура документообігу; технічні та кадрові можливості передачі та обробки інформації в системі управління, характер зовнішніх зв'язків зі споживачами, державою та іншими підприємствами.

Організація процесу руху облікової і аналітичної інформації за напрямками інформаційних потоків потребує детального дослідження питання обліково-аналітичного механізму.

Аналіз літературних джерел дозволяє виділити ряд визначень категорії «механізм»:

- це сукупність проміжних станів або процесів будь-яких явищ [301, с.431].

- пристрій для передачі і перетворення рухів, що являє собою систему тіл (ланок), в якій рух одного або декількох тіл (провідних) викликає певні рухи решти тіл системи [286];

- сукупність станів і процесів, з яких складається якесь фізичне, хімічне, фізіологічне, економічне, психологічне явище, наприклад, механізм мислення [217, с.204-208].

Отже, можна зазначити, що «механізм» - це внутрішня будова якогось єдиного цілісного механізму (агрегату, системи, організації та ін.) та процеси, які допомагають його ефективному функціонуванню та безперервній діяльності.

Внутрішня будова обліково-аналітичного механізму – це необхідний набір складових, що взаємодіють між собою, а процеси – це потоки інформації між суб'єктами обліково-аналітичного забезпечення.

Внутрішня будова (структура) обліково-аналітичного забезпечення як механізму вимагає узгодження інформаційних потоків з підбору облікових і аналітичних показників, спрямований на координацію роботи структурних підрозділів підприємства для досягнення мети діяльності підприємства та ефективного виконання функціональних обов'язків працівниками управлінської служби.

Механізм формування обліково-аналітичного забезпечення з виокремленням потоків інформації за напрямками - вхід у систему, обробка в системі, вихід із системи дозволяє схематично зобразити вплив інформації зовнішнього інформаційного простору на діяльність малого підприємства, процеси обробки інформації в системі управління, прийняття управлінських рішень на основі даних обробленої інформації, а також вихід якісної та достовірної інформації для задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів (рис. 1.4).

Вирішення питання «в які терміни забезпечує» вимагає дослідження та оцінки рівня автоматизації та трудомісткості облікових і аналітичних робіт, що знаходяться в оберненій залежності один від одного.

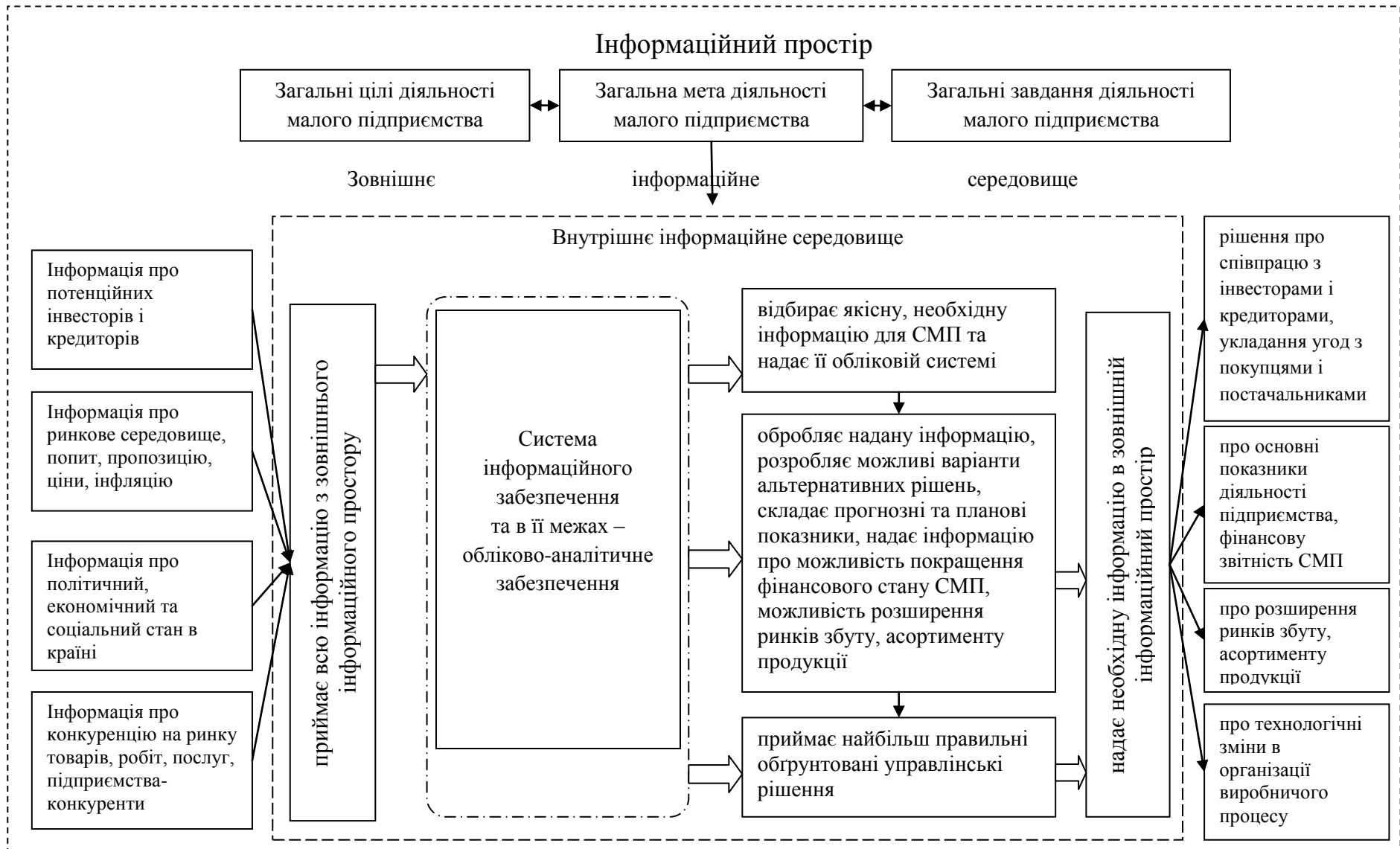

Рис. 1.4. Механізм обліково-аналітичного забезпечення прийняття рішень на підприємствах малого бізнесу*

*розроблено автором

На терміни подання інформації користувачам значним чином впливає рівень автоматизації облікових і аналітичних процесів. Зростання рівня автоматизації в системі управління в цілому та в рамках обліково-аналітичного забезпечення зокрема дозволяє зменшити терміни отримання необхідної для обробки інформації, її аналіз та надання користувачам, що, відповідно, знижує рівень трудомісткості облікових і аналітичних робіт.

В межах формування обліково-аналітичного забезпечення та визначення вимог до термінів подання інформації управлінському персоналу необхідно виходити з критерію своєчасності інформації для користувачів та розподілити зацікавлених суб'єктів на окремі категорії за рівнями їх першочерговості для отримання інформації.

Знаходження відповіді на питання «яка якість забезпечення» потребує встановлення вимог до якості облікової і аналітичної інформації та визначення конкретних інформаційних потреб зацікавлених користувачів.

Оцінити рівень якості і корисності наданої обліково-аналітичної інформації користувачам досить важко, оскільки це є суб'єктивним показником оцінки такої інформації. Окремий користувач інформації має власні критерії оцінки корисності та якості інформації, виходячи з власного досвіду роботи, кваліфікаційного рівня та функціональних обов'язків. Також, справедливо зазначають Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл, що основною перешкодою, яка не дає змоги реально оцінити ефективність облікової інформації є те, що готують інформацію і зазнають витрат на неї одні користувачі, тоді як вигоди від її використання одержують інші [240, с. 119]

Значна кількість науковців досліджували дане питання в частині визначення вимог до облікової і аналітичної інформації як окремих складових [26, 34, 148, 169, 171, 216, 293, 296, 310], а також вимоги до обліково-аналітичної інформації як єдиної складової інформаційного забезпечення управління суб'єктів господарювання [25, 49, 256, 263, 351].

Якість облікової і аналітичної інформації на сучасному етапі господарювання визначає рівень ефективності та результативності управлінської діяльності, що має визначальне значення в сучасних умовах господарювання та вимагає більш детально розгляду даного питання та буде об'єктом досліджено у наступних розділах монографії.

Наступним питанням в рамках дослідження понятійно-категоріального апарату обліково-аналітичного забезпечення та механізму його взаємодії є питання, чи можна розглядати обліково-аналітичне забезпечення як систему.

Вперше обліково-аналітична система описується в середині 90-х років авторами Л.В. Поповою та І.П. Ульяновим, які під обліково-аналітичною системою розуміють систему, яка базується на результатах формування інформації, джерелами якої є облікові і звітні дані бухгалтерського та інших видів обліку [268, с.18; 326].

Наведемо інші точки зору щодо змістовного наповнення поняття «обліково-аналітична система»:

система, яка базується на бухгалтерській інформації, що включає оперативні дані, які використовуються для економічного аналізу статистичної, технічної, соціальної та інших видів інформації [304];

інтегрована система прийомів обліково-аналітичного забезпечення менеджменту шляхом здійснення специфічних внутрішньосистемних та загальносистемних функцій [101];

система, що базується на даних бухгалтерського обліку, включаючи оперативні дані і використовує для економічного аналізу статистичну, виробничу та довідкову та інші види інформації та являє собою збір, опрацювання та оцінку всіх видів інформації, що використовується для прийняття управлінських рішень на макро- і макрорівнях.

Проведемо власний аналіз питання, чи має обліково-аналітичне забезпечення властивості, притаманні системі з урахуванням проведеного власного дослідження понять «система» та «обліково-аналітичне забезпечення».

Дослідження будь-якого процесу з позиції системного підходу вимагає наявності взаємопов'язаних елементів, які взаємодіють між собою для вирішення поставлених перед системою завдань і виконання покладених на неї функцій. Елементи системи – це найпростіші складові частини системи, які повинні бути пов'язані між собою відповідним зв'язком. До таких складових елементів будь-якої системи відносяться - суб'єкт, об'єкт, керуючий вплив та зворотні зв'язки.

З позиції простору в обліково-аналітичному забезпеченні до елементів, які у взаємодії вирішують спільні завдання можна віднести структурні підрозділи та інформаційні зв'язки між ними.

Структурні підрозділи (суб'єкти) є окремими самостійними одиницями, які співпрацюють між собою, маючи спільну мету - створення умов для забезпечення стабільної діяльності суб'єкта господарювання. Об'єктом обліково-аналітичного забезпечення є різного роду інформація – поточна та підсумкова бухгалтерська інформація, аналітична інформація. Бухгалтерська інформація включає оперативні дані, які використовуються для економічного аналізу статистичної, технічної, соціальної та інших видів інформації [305]. Керуючий вплив окремих працівників структурних підрозділів (суб'єктів) на інформаційні потоки (об'єкт) проявляється у вигляді отримання достатнього обсягу облікової і аналітичної інформації для можливості виконання функціональних обов'язків кожним працівником управлінського апарату (структурного підрозділу). Зв'язки між структурними підрозділами здійснюються у вигляді отримання, обробки, узагальнення і передачі облікової і аналітичної інформації.

Відтак, з позиції простору наявність всіх структурних елементів обліково-аналітичного забезпечення, що функціонують в рамках єдиної цілісної системи впорядкованих та узгоджених між собою елементів для

вирішення спільних завдань можна вважати системою в рамках інформаційного забезпечення управлінської діяльності суб'єктів господарювання.

З позиції часу в системі обліково-аналітичного забезпечення відбувається процес збору, реєстрації, узагальнення та аналізу інформації. Облікова інформація формується в рамках фінансового та управлінського обліку, аналітична інформація формується на основі облікових даних з використанням методів фінансового, управлінського та стратегічного аналізу в залежності від вимог користувачів.

Крім того, система обліково-аналітичного забезпечення не є замкнутою системою, оскільки отримує ззовні інформацію, здійснює обробку всередині системи та надає іншим користувачам. Складові обліково-аналітичного забезпечення – облік і аналіз – мають взаємопов'язані між собою потоки облікової і аналітичної інформації, взаємообмінюються та взаємодовнюють інформацією, оскільки мають єдину інформаційну базу.

Отже, можна стверджувати, що обліково-аналітичне забезпечення має всі складові системи та сформовані інформаційні зв'язки, що забезпечують поєднання структурних компонентів для досягнення мети та вирішення поставлених завдань. А відтак, з позиції часу і простору обліково-аналітичне забезпечення можна вважати системою.

Авторське дослідження понятійно-категоріального апарату обліково-аналітичного забезпечення дозволяє сформулювати наступні авторські визначення:

✓ *обліково-аналітичне забезпечення* – це організація процесу збору, обробки, узагальнення і збереження облікової і аналітичної інформації, узгодження її руху між різними структурними підрозділами управлінської служби, забезпечення ефективної взаємодії з зовнішнім середовищем з метою інформаційного забезпечення системи управління та зовнішніх користувачів.

✓ *обліково-аналітична інформація* – комплекс даних бухгалтерського обліку і аналітичних показників, який використовується системою управління для прийняття управлінських рішень та задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів.

✓ *обліково-аналітичний механізм* – процес узгодження інформаційних потоків з підбору облікових і аналітичних показників, спрямований на координацію роботи структурних підрозділів підприємства для досягнення мети діяльності підприємства та ефективного виконання функціональних обов'язків працівниками управлінської служби.

✓ *обліково-аналітична система* – сукупність взаємопов'язаних елементів (суб'єкти, об'єкти, інформаційні потоки та їх зв'язки), гармонійна взаємодія та координація роботи яких дає можливість своєчасного формування якісної та достовірної облікової і аналітичної

інформації для інформаційного забезпечення системи управління і зовнішніх користувачів.

Дослідження понятійно-категоріального апарату та внутрішньої взаємодії структурних елементів системи обліково-аналітичного забезпечення сприяє формуванню теоретичної основи для розробки базово-функціонального апарату в частині виокремлення його функцій, завдань та формування принципів побудови раціональної системи інформаційного забезпечення, що підвищує ефективність розробки цілісної концепції обліково-аналітичного забезпечення на сучасному етапі розвитку економіки.

1.3. Функції та завдання обліково-аналітичного забезпечення управління

Формування ефективної системи обліково-аналітичного забезпечення потребує дослідження в межах базово-функціонального апарату його функцій, завдань та принципів побудови. Функції обліково-аналітичного забезпечення відображають спрямованість здійснення інформаційного впливу, виступають загальнотеоретичною основою для формування організаційної структури системи та взаємодії її компонентів, відтак дослідження питань теоретико-методологічної основи обліково-аналітичного забезпечення не може бути повним і глибоким без вивчення її функціональної складової.

Досягнення мети діяльності підприємства вимагає в рамках системи обліково-аналітичного забезпечення розподілу функцій між її складовими та розподілу функціональних обов'язків між працівниками обліково-аналітичної служби. Крім того, функції обліково-аналітичного забезпечення повинні бути узгоджені з метою діяльності підприємства в цілому та метою інформаційного забезпечення управління зокрема.

Мета діяльності кожного підприємства визначається в розробці стратегії розвитку підприємства та напрямках її досягнення, а обліково-аналітичне забезпечення дозволяє сформувати інформаційну основу для можливості реалізації основних напрямів такої стратегії.

В ринкових умовах господарювання управлінський персонал будь-якого підприємства найчастіше приймає рішення щодо:

1. Формування основного і оборотного капіталу та їх раціональне поєднання;
2. Зниження витрат діяльності та максимізація доходів;
3. Забезпечення фінансової незалежності та фінансової стійкості;
4. Зниження рівня фінансових та підприємницьких ризиків;
5. Постійне співставлення витрат і вигід від будь-якої діяльності в умовах обмежень матеріальних, фінансових, трудових та інших видів ресурсів.

Вирішення поставлених перед системою управління завдань можливо лише в умовах наявності достатнього обсягу економічної інформації високої якості та своєчасно представленої її користувачам, а також раціонального розподілу функцій обліково-аналітичного забезпечення в системі управління.

З огляду на блок сформульованих питань та необхідність інформатизації забезпечення їх вирішення необхідно виділити ряд функцій обліково-аналітичного забезпечення, які формуються як в рамках інформаційного забезпечення системи управління, так і в межах кожної складової (облікова і аналітична), а саме:

- аналіз існуючих функцій управління та їх взаємозв'язок в функціями бухгалтерського обліку і аналізу;
- аналіз складу функцій бухгалтерського обліку на сучасному етапі розвитку облікової системи;
- аналіз виокремлених в науковій літературі функцій аналізу;
- розробка складу функцій обліково-аналітичного забезпечення, як механізму досягнення цілей суб'єкта господарювання.

Розглянемо їх за визначеними напрямками.

У вітчизняній та зарубіжній теорії і практиці не склалося єдиного підходу до класифікації функцій управління. Так А. Файоль, засновник школи адміністративного управління, виділив наступні функції управління: планування, організація, керівництво, координація і контроль. Представник тієї ж школи Л. Гьюлік розширив і уточнив класифікацію, запропонувавши сім функцій: планування, організація, робота з персоналом, оперативне керівництво, координування, контроль і звітність, складання бюджету. Американський фахівець в області управління Р. Фалмер в якості основних функцій виділяє планування, організація, виконання (керівництво) і контролювання [328]. Г. Кунц і С. О'Доннел - планування, організація, комплектування штатів, керівництво та лідерство, контроль [203].

В теорії менеджменту (управління) функція контролю (яка виділяється всіма авторами та є практично останньою) поєднує види управлінської діяльності, що пов'язані з формуванням даних про стан та функціонування об'єкта господарювання (облік), вивчення інформації про результати діяльності (аналіз), а також проводить діагностику та оцінку процесів розвитку і досягнення цілей, ефективності стратегії, успіхів і прорахунків у використанні засобів і методів управління [202, с. 168].

З точки зору теорії управління вчені виокремлюють найбільш загальні функції управління, не виділяючи функції обліку та аналізу, які в загальному ланцюгу функцій повинні передувати здійсненню оцінки діяльності, оскільки, неможливо провести ґрунтовну оцінку всіх напрямів діяльності підприємства без збору відповідної інформації та її аналітичної обробки. Важливість обліку і аналізу в забезпеченні оптимальної

управлінської діяльності відзначає А. Файоль, який її поділив на 6 груп, з виокремленням облікових операцій в управлінській діяльності [327]:

- 1) технічні і технологічні операції (виробництво, виготовлення, переробка);
- 2) комерційні (закупівля, продаж, обмін);
- 3) фінансові операції (залучення капіталу та ефективне управління капіталом);
- 4) охоронні операції (охорона власності і фізичних осіб);
- 5) облікові операції (інвентаризація, балансові відомості, витрати виробництва, статистика);
- 6) адміністративні операції (планування, організація, керівництво, координація, контроль).

В межах даного дослідження не ставиться мета виділення окремих функцій обліку і аналізу в ланцюгу функцій управління, оскільки це є дискусійним питанням, яке вимагає більш ґрунтовних наукових досліджень та висновків в розрізі міждисциплінарного аналізу галузей менеджменту та управління. Однак, в монографії розкриємо стійкий зв'язок між функціями управління та структурними елементами системи управління з виокремленням керуючого впливу з позиції обліку і аналізу, оскільки «підсистема обліку в управлінні виробництвом покликана шляхом реалізації інформаційної функції забезпечувати зворотній зв'язок між суб'єктами і об'єктами управління, взаємозв'язок між функціями управління і тим самим максимально сприяти розвитку інших підсистем, функцій і механізму управління в цілому, посилення його впливу на ефективність виробництва» [144, с.8]. Для дослідження за основу обрано 4 основні найбільш поширені функції управління: планування, організація, контроль і оцінка, в складі кожної з яких визначимо структурні елементи управлінської системи (суб'єкт, об'єкт, керуючий вплив, зворотні зв'язки) (табл. 1.4) [71, с. 75].

Вивчення основних функцій та їх взаємозв'язок із структурними елементами управління дозволяє розглядати управління, як цілеспрямований інформаційний процес, що складається з наступної послідовності дій (руху інформації):

1. збирання, систематизація і передача інформації;
2. вироблення, обґрунтування і прийняття рішень;
3. перетворення рішень на різні форми команд (усна, письмова, наказ) та забезпечення їх виконання;
4. контроль і оцінка (аналіз) ефективності прийнятого рішення й можливе наступне його коригування.

З табл. 1.4 можна виокремити різні напрями та види інформаційного забезпечення виконання кожної з функцій управління, а саме:

- на етапі планування діяльності та розробки планів поточного та стратегічного напрямів діяльності використовується інформація про цілі

діяльності підприємства та завдання розвитку підприємства в поточній та довгостроковій перспективі;

Таблиця 1.4

Зв'язок функцій управління та структурних елементів системи управління*

Функції	Основні структурні елементи системи управління			
	суб'єкт	об'єкт	керуючий вплив	зворотній зв'язок
Планування (стратегічне, поточне)	Керівний склад підприємства, відповідальні особи за планування діяльності	План дій (комплекс заходів), що сприяють досягненню поставлених цілей	Розробка плану з урахуванням інформації про цілі діяльності підприємства та завдання розвитку підприємства в поточній та довгостроковій перспективі	Аналіз можливості досягнення поставлених завдань в умовах фінансових та трудових можливостей підприємства
Організація	Відповідальні особи за реалізацію плану	Функціональні обов'язки виконавців, відповідальність та повноваження керівників і виконавців	Розподіл відповідальності на основі інформації про психологічні, освітньо-кваліфікаційні здібності виконавців для реалізації поставлених завдань	Аналіз правильного розподілу обов'язків між виконавцями
Контроль	Відповідальні особи за контроль діяльності	Контроль процесу організації (облік господарських операцій і процесів) та виявлення відхилень від плану (аналіз)	Порівняння фактичних результатів діяльності (за даними бухгалтерського обліку) з плановими	Аналіз напрямів діяльності, які піддаються контролю
Оцінка	Відповідальні особи за аналітичну діяльність	Фактичні та планові показники діяльності, аналітичні показники	Аналіз інформації про відхилення фактичних показників діяльності від планових, діагностика та оцінка процесів розвитку і досягнення цілей	Надання керівництву результатів проведеного аналізу

* розроблено автором

- на етапі організації діяльності під час організації процесу розподілу функціональних обов'язків виконавців, відповідальності та повноважень керівників і виконавців збирається інформація про психологічні, освітньо-кваліфікаційні здібності виконавців для реалізації поставлених завдань і намічених цілей;

- на етапі контролю здійснюється обробка інформації планових показників діяльності, порівняння фактичних даних з плановими показниками, здійснюється контроль процесу організації на основі отриманої фінансової і аналітичної інформації;

- на етапі оцінки здійснюється обробка та аналіз інформації про відхилення фактичних показників діяльності від планових та надання рекомендацій щодо проведення коригуючих дій з удосконалення процесу планування і організації діяльності в майбутньому.

Головними інструментами виконання функцій контролю і оцінки є спостереження, облік, контроль і аналіз, оскільки саме вони дозволяють здійснювати збір широкого обсягу інформації, спостереження за поточною діяльністю підприємства, здійснювати всебічний контроль за результатами діяльності, проводити системний аналіз всіх напрямів діяльності, проводити оцінку результатів та визначати напрями коригування майбутніх цілей і завдань діяльності підприємства. Відтак, реалізація виконання функцій контролю і оцінки діяльності значним чином впливає на рівень ефективності функціонування системи управління та стабільний розвиток малого підприємства в цілому.

Аналіз функцій управління з позиції руху інформаційних потоків дозволив зробити висновок, що інформація виступає одним з найважливіших ресурсів підприємства, наряду з енергетичними, матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами. Інформаційне забезпечення управління, його структура і функції повинні бути чітко визначені на кожному ієрархічному рівні системи управління, що забезпечує зростання ефективності інформаційних потоків та досягнення максимального ефекту від вхідної і вихідної облікової та аналітичної інформації в рамках системи управління.

Розглянемо існуючий склад функцій бухгалтерського обліку на даному етапі розвитку облікової системи.

Більшість науковців виділяють дві основні функції бухгалтерського обліку - інформаційну та контрольну функції (Кірейцев Г.Г., Лишиленко О.В.) [149, 188], крім того, автори додають аналітичну та оціночну (оцінювальну) функції (В.В. Сопко, Завгородній В.П., Кіндрацька Л.М.) [148, с. 32; 310, с.41; 311], а також управлінську функцію [295, с.10].

Інформаційна функція є найбільш пріоритетною серед інших функцій бухгалтерського обліку, оскільки впливає з основної мети бухгалтерського обліку – забезпечення якісною, корисною, достовірною, своєчасною інформацією про фінансовий стан і результати діяльності

підприємства внутрішніх та зовнішніх користувачів для прийняття інформаційно обґрунтованих управлінських рішень.

Контрольна функція впливає з мети бухгалтерського обліку, яка була основною у радянські часи, оскільки вважалось, що бухгалтерський облік здійснюється з метою забезпечення контролю за процесом виробництва, використанням робочого часу, витратами коштів на виготовлення продукції на попередження перевитрат і наданні допомоги працівникам підприємства для виявлення та використання резервів [347, с. 464], а в сучасних умовах господарювання до завдань контрольної функції додається необхідність оцінки ефективності використання ресурсів та здійснення систематичного контролю щодо виконання завдань системи управління на етапах планування і організації діяльності підприємства.

Аналітична функція полягає в здійсненні на основі первинних та зведених даних економічного аналізу наявності, стану і руху ресурсів та результатів роботи підприємства із широким застосуванням економіко-статистичних методів і моделювання, що дозволяє розробити напрями та механізми підвищення ефективності господарської діяльності підприємства.

Оцінювальна функція полягає у вимірюванні та оцінюванні ресурсів, визначенні вартості й собівартості виробленої продукції, розрахунку результату діяльності підприємства, його рентабельності.

В останні роки, із зростанням ролі інформаційного забезпечення в діяльності підприємства та вимог до якості та достовірності фінансової інформації в окремих наукових публікаціях з'являються точки зору щодо виокремлення додаткових функцій. Так, на думку Н. Цветкової, в сучасних умовах бухгалтерський облік виконує не тільки інформаційну, контрольну, аналітичну функції, а й комунікаційну – передачу інформації менеджерам для прийняття управлінських рішень [333, с. 16].

Наступним етапом дослідження є виокремлення функцій аналізу.

Аналіз літературних джерел щодо виокремлення функцій аналізу доводить, що в наукових дослідженнях дане питання розглядали лише окремі вітчизняні науковці.

Мних Є.В. виділяє три основні функції аналізу: оцінювальна, діагностична і пошукова. Оцінювальна функція визначає відповідності стану економічної системи її цільовим параметрам функціонування та потенційним можливостям. Діагностична функція полягає у встановленні причинно-наслідкових змін економічної системи у кількісному і якісному вимірюванні впливу факторів на цю зміну і розвиток. Пошукова функція виявляє невикористані резерви та потенційні можливості зміни і розвитку економічної системи, обґрунтовує механізм їх мобілізації [216, с. 22-23]. Кіндрацька Г.І та Кулиняк Ю.І виділяють оцінювальну, діагностичну та прогнозну функції економічного аналізу [147].

Питання обліково-аналітичного забезпечення є більш ширшим питанням, ніж питання бухгалтерського обліку і аналізу. Розглянуті

функції бухгалтерського обліку і аналізу не можуть в повній мірі відобразити всі функціональні аспекти обліково-аналітичного забезпечення.

Обліково-аналітичне забезпечення - це взаємопов'язаний процес облікових і аналітичних операцій між якими існує стійкий інформаційний зв'язок. Відтак, з'являється необхідність вивчення функцій не окремих систем обліку і аналізу, а саме функціональної складової обліково-аналітичного забезпечення як єдиної цілісної інформаційної системи управління.

В останні роки в наукових працях з'являються розробки з виокремлення функцій обліково-аналітичного забезпечення [45, 288]. Найбільш поширеним є наступний склад функцій:

1) інформаційна – забезпечення системи управління інформацією про діяльність підприємства внутрішніх і зовнішніх користувачів;

2) облікова – відображення фактів господарської діяльності підприємств;

3) аналітична – здійснення на підставі первинних аналітичних даних економічного аналізу діяльності підприємств.

Критичний огляд вищенаведених функцій обліково-аналітичного забезпечення свідчить про неглибоке дослідження даного питання. Виокремлення інформаційної, облікової та аналітичної функцій пов'язано саме із словосполученням «обліково-аналітичне забезпечення» - «обліково» – облікова функція, «аналітичне» – аналітична функція, «забезпечення» - інформаційна функція. Вважаю, що до визначення основних функцій обліково-аналітичного забезпечення необхідно підходити більш ґрунтовно з позиції його значення для системи управління, взаємозв'язку з функціями управління та метою формування інформаційного забезпечення на рівні конкретного підприємства.

Проведемо власне дослідження щодо виокремлення основних функцій обліково-аналітичного забезпечення.

Основним завданням управлінського персоналу є забезпечення стабільної та безперебійної роботи суб'єкта господарювання. Для досягнення необхідного рівня діяльності на систему управління покладаються конкретні завдання, які повинні вирішуватися в рамках управлінських функцій - планування, організація, контроль, оцінка.

Для належного виконання завдань кожної з функцій управління має бути сформована ефективна система обліково-аналітичного забезпечення для прийняття економічних рішень на всіх рівнях управління та формування облікової і аналітичної інформації для зовнішніх користувачів.

А відтак, функції обліково-аналітичного забезпечення взаємопов'язані з функціями управління.

Інформаційна функція є найбільш важливою та пріоритетною функцією, оскільки інформація – це головний інструмент управління в

сучасному світі не тільки в економіці, але в усіх сферах діяльності суспільства. Для реалізації функцій управління необхідна наявність достатнього обсягу економічної інформації, оскільки недоінформованість управлінського підрозділу унеможливило проведення планування діяльності, її ефективної організації, належного контролю та оцінки. З огляду на необхідність інформатизації всіх напрямів та сфер діяльності суб'єкта господарювання пріоритетною вважається інформаційна функція обліково-аналітичного забезпечення.

Основним джерелом обліково-аналітичного забезпечення є дані бухгалтерського обліку. Процеси реєстрації, обробки та узагальнення облікових даних здійснюються з метою отримання необхідної інформації в найбільш оптимальній формі для її сприйняття. Планові та фактичні дані, сформовані в межах бухгалтерського обліку щодо фінансово-господарської діяльності дозволяють отримати інформацію для процесу планування. Організація діяльності вимагає наявності інформації щодо інформаційних потоків між працівниками структурних підрозділів та їх інформаційні потреби, терміни та форму подання інформації. Контроль і оцінка діяльності здійснюються в разі отримання облікової інформації за відповідні періоди та дані про відхилення від нормативних показників діяльності. З огляду на інформаційне джерело обліково-аналітичного забезпечення облікова функція є однією з основних функцій.

Аналітична функція є не менш важливою, ніж інформаційна та облікова функції, оскільки аналіз фінансово стану та результатів діяльності дозволяє отримувати не тільки фактичну інформацію про фінансово-господарську діяльність, але і здійснювати аналіз отриманої економічної інформації, надавати її управлінському персоналу для вирішення завдань системи управління (на етапах планування, організації, контролю і оцінки) для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, що забезпечує зменшення ризику підприємницької діяльності та сприяє стійкому та стабільному розвитку суб'єктів господарювання.

Облікова інформація в необробленому вигляді та без її відповідного аналізу не може в повному обсязі задовольнити інформаційні потреби зовнішніх і внутрішніх користувачів. Аналіз облікової інформації дозволяє отримати більш широкий обсяг інформації з позиції її більшої деталізації та напрямів (сфер) призначення. Застосування різних методик аналізу дозволяє отримувати інформацію про динаміку і структуру окремих показників, фактори впливу на результати діяльності, тенденції розвитку, фінансову стійкість і платоспроможність та інші важливі дані для розвитку та покращення ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Необхідність аналізу облікової інформації для прийняття рішень в системі управління дозволяє виділити аналітичну функцію як одну з основних функцій обліково-аналітичного забезпечення.

Однією з функцій управління є контроль, який повинен здійснюватися на всіх рівнях управління з метою покращення механізму планування і

організації діяльності та ефективного проведення оцінки поточної діяльності суб'єкта господарювання. Інформаційні потоки в межах обліково-аналітичного забезпечення дозволяють здійснювати зворотні зв'язки між працівниками структурних підрозділів для організації належного контролю за різними сферами діяльності.

Контрольна функція управління тісно пов'язана з контрольною функцією обліково-аналітичного забезпечення. Контрольна функція управління – це контроль за фінансово-господарською діяльністю, контрольна функція обліково-аналітичного забезпечення – надання необхідної облікової і аналітичної інформації працівникам структурних підрозділів, що відповідають за виконання контрольних процедур. Можливість здійснення контрольних процедур з'являється завдяки організації прямих і зворотних інформаційних потоків в системі обліково-аналітичного забезпечення. Відтак, можна вважати, що контрольна функція також є однією з основних функцій обліково-аналітичного забезпечення.

Облікові та аналітичні дані, що формуються в системі обліково-аналітичного забезпечення використовуються для оцінки поточної фінансово-господарської діяльності та прийняття управлінських рішень. Систематична оцінка виробничої та збутової діяльності підприємства дозволяє своєчасно вирішувати завдання на всіх етапах системи управління. Це пов'язано з тим, що оцінювальна функція бухгалтерського обліку тісно пов'язана з функцією оцінки системи управління, що дозволяє здійснювати аналіз та оцінку всіх напрямів та видів діяльності на різних етапах процесу управління.

Однак, необхідно відрізнити оцінку як метод бухгалтерського обліку та як загальноекономічну категорію, що справедливо було відмічено З. Гуцайлюком [102, с.14], оскільки це є різні категорії, яким притаманні відмінні мета та функції, що поділяє їх на планові, бухгалтерські, статистичні, фінансові та аналітичні оцінки [191, с. 10].

Оцінити - значить проаналізувати якісний стан об'єктів або кінцевий результат діяльності. Кількісна та якісна оцінка діяльності є необхідним етапом в механізмі прийняття рішень, проведенні коригуючих дій з удосконалення процесу планування і організації діяльності в майбутньому. Застосування комплексної (кількісної та якісної) оцінки до окремих об'єктів або до фінансово-господарської діяльності в цілому здійснюється в межах формування облікової і аналітичної інформації про стан, динаміку та структуру об'єктів господарювання та показники діяльності. Інформація для оцінки діяльності формується в умовах створення перехресних інформаційних потоків між працівниками структурних підрозділів, оскільки оцінку діяльності, стан об'єктів або результати діяльності можуть проводити працівники різних рівнів управління. Вважаємо, що обліково-аналітичне забезпечення створює інформаційну основу для оцінки

фінансово-господарської діяльності і розкривається у виокремленні оцінювальної функції інформаційного забезпечення системи управління.

Склад розглянутих вище основних функцій обліково-аналітичного забезпечення не є вичерпним і з часом може змінюватися. Взаємозв'язок функцій управління та функцій обліково-аналітичного забезпечення дозволяє вносити корективи щодо виокремлення нових функцій у зв'язку із змінами цілей системи управління та мети обліково-аналітичного забезпечення. Крім того, більш ґрунтовні дослідження в питанні виокремлення функцій обліково-аналітичного забезпечення може дозволити здійснити доповнення складу основних функцій або виділення функцій за рівнями управління та іншими класифікаційними ознаками.

З функціями обліково-аналітичного забезпечення тісно пов'язані завдання, які вирішуються в рамках кожної з виокремлених функцій. Завдання будь-якого підприємства залежать від сукупності цілей і завдань управління та його функціональних елементів [216, с. 22]. А відтак, не тільки функції, але і завдання обліково-аналітичного забезпечення повинні бути сформовані з урахуванням основної мети системи управління та завдань, які поставлені перед апаратом управління суб'єкта господарювання.

На склад функцій обліково-аналітичного забезпечення не впливає розмір підприємства та його галузева належність, однак завдання, які повинні вирішуватися в межах кожної функції можуть відрізнитися. Це підтверджують висновки науковців, які зазначають, що відмінності у завданнях бухгалтерського обліку пов'язані з незначними обсягами діяльності у малому бізнесі порівняно з великим бізнесом [170], в відмінностях у нормативному забезпеченні та вимогах користувачів щодо інформативності бухгалтерської звітності [192]. Крім того, організаційні та функціональні особливості підприємств малого бізнесу також мають вплив на формування переліку завдань обліково-аналітичного забезпечення в рамках виокремлених функцій.

Проведемо власне дослідження завдань обліково-аналітичного забезпечення з огляду на особливості діяльності підприємств малого бізнесу.

На малих підприємствах повна, достовірна, актуальна та своєчасна інформація – це залог стабільної діяльності, оскільки необхідність пристосування до мінливих умов господарювання потребує наявності широкого обсягу інформації про зовнішнє середовище. А оскільки, підприємства малого бізнесу більш чутливі до змін економічної і політичної ситуації в країні, коливань економічної кон'юнктури, законодавства, діяльності фінансово-кредитної системи, рівня державної підтримки - інформаційне забезпечення управління діяльністю, що ґрунтується на зборі та обробці економічної інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень має велике значення.

Підтвердженням факту нестабільного існування малих підприємств на ринку є зростання кількості малих підприємств, які отримали збитки від своєї діяльності в Україні за останні роки, що підтверджують дані Державного комітету статистики (додаток А. табл. А.1.). Відтак, прийняття управлінських рішень на основі своєчасної та якісної інформації дозволить покращити фінансове становище малих підприємств в Україні.

До основних завдань інформаційної функції можна віднести необхідність своєчасного задоволення інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів якісною і достовірною інформацією.

Облікова і аналітична інформація має можливість формуватися в тих обсягах, в яких дозволяють межі обліково-аналітичної системи управління. Спрощена управлінська структура має обмежені рамки створення прямих і зворотних рухів інформаційних потоків, що впливає на формування обсягів облікової і аналітичної інформації. В таких умовах важливо здійснювати співставлення розширення меж обліково-аналітичного забезпечення та збільшення обсягів інформації з додатковими витратами ресурсів малого підприємства.

Особливістю задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів є складання скороченого пакету фінансової звітності з мінімальним розкриттям інформації щодо фінансового стану та результати діяльності. Інформаційні потреби зовнішніх користувачів можуть відрізнятися, що потребує їх детального аналізу та вимагає від системи обліково-аналітичного забезпечення формування додаткових обсягів облікової і аналітичної інформації в разі неможливості задоволення інформаційних потреб в рамках спрощених форм фінансової звітності.

В рамках облікової функції формуються завдання, що безпосередньо виконуються працівниками облікового підрозділу – збір, реєстрація і обробка економічної інформації. Однак, облікові операції здійснюються в рамках спрощених форм бухгалтерського обліку, що зменшує обсяги облікової інформації для потреб управління та зовнішніх користувачів. Залежно від інформаційних потреб широкого кола користувачів облікова інформація може формуватися в рамках бухгалтерського або управлінського обліку з різним рівнем її деталізації і узагальнення, що дозволяє формування якісної і корисної інформації в умовах ресурсного забезпечення малого підприємства.

Необхідність аналізу облікової інформації для інформаційних потреб системи управління дозволяє виділити ряд найважливіших завдань, які повинні вирішуватися в системі аналітичного забезпечення малих підприємств. Завдання, які вирішуються в рамках аналітичної функції можна поділити на дві групи з позиції суб'єктів використання аналітичної інформації:

1) отримання аналітичної інформації для задоволення інформаційних потреб системи управління;

2) надання додаткової інформації зовнішнім користувачам, якщо інформаційний попит не задовольняється за рахунок показників скороченої фінансової звітності.

Виокремлення груп аналітичної інформації пов'язано з особливостями інформаційного забезпечення аналітичного процесу на малих підприємствах. Це пов'язано по-перше, з скороченим обсягом облікової інформації в системі управління, що не завжди дозволяє забезпечити інформаційні потреби її користувачів; по-друге, неможливістю застосування більшості методів і видів аналізу в умовах ресурсних обмежень невеликого підприємства.

З огляду на зазначені відмінності завдання аналітичної функції обліково-аналітичного забезпечення можуть бути наступними:

- аналіз досягнення мети діяльності підприємства та вирішення поставлених завдань;
- аналіз доцільності запровадження окремих елементів управлінського обліку та внутрішнього контролю;
- аналіз ефективності використання трудових, фінансових, матеріальних ресурсів в межах їх обмежених обсягів в рамках невеликого підприємства;
- аналіз та порівняння понесених додаткових витрат з отриманим матеріальним чи іншим економічним ефектом;
- аналіз фінансового стану та результатів діяльності малого підприємства в межах матеріального та технічного забезпечення;
- виявлення внутрішніх резервів покращення ефективності фінансово-господарської діяльності;
- вибір та прийняття на основі аналітичної інформації економічно обґрунтованих управлінських рішень.

В рамках контрольної функції обліково-аналітичного забезпечення необхідно сформулювати ряд специфічних завдань. Вся діяльність суб'єктів господарювання вимагає постійного поточного і підсумкового контролю. Обмежені обсяги оборотного капіталу, незначний кадровий потенціал, невеликі фінансові можливості змушують власників та керівників малого підприємства шукати можливості для ефективного поєднання фінансових, трудових, матеріальних ресурсів та підвищувати вимоги до контролю за їх використанням. Крім того, на малих підприємствах повинен здійснюватися поточний контроль за дотриманням запланованих обсягів діяльності, з метою виявлення вузьких місць в системі управління та виконання управлінським персоналом функціональних обов'язків.

Оцінювальна функція обліково-аналітичного забезпечення є дуже важливою з огляду на функціонування малих підприємств в ринкових умовах господарювання, оскільки на діяльність і розвиток малих підприємств впливають зміни в економіці країни, постійне зростання цін на сировину, паливо і енергоносії, що спричиняє збільшення витрат на

виробництво продукції та змушує підприємців піднімати ціни на власну продукцію і знижувати рівень рентабельності діяльності.

Своєчасна оцінка діяльності дозволяє оперативно формувати й отримувати необхідну фінансову і аналітичну інформацію системою управління та підвищувати рівень ефективності системи обліково-аналітичного забезпечення та корисності результативної облікової інформації для її користувачів.

Завдання оцінювальної функції обліково-аналітичного забезпечення повинні бути вибудовані в рамках оцінки ефективності окремих напрямів та сфер діяльності суб'єкта господарювання в частині використання ресурсів, функціонування системи управління, прийняття управлінських рішень та ін.

Дослідження завдань функцій обліково-аналітичного забезпечення дозволяє зробити висновок, що головними інструментами вирішення поставлених завдань є спостереження, облік, контроль і аналіз, оскільки саме вони дозволяють здійснювати збір широкого обсягу інформації, спостереження за поточною діяльністю підприємства, здійснювати всебічний контроль за результатами діяльності, проводити системний аналіз всіх напрямів діяльності, оцінку результатів та визначати напрями коригування майбутніх цілей та завдань діяльності підприємства.

Функції та завдання обліково-аналітичного забезпечення системи управління малого підприємства наведено у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Функції та завдання обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємств малого бізнесу*

<i>Функції обліково-аналітичного забезпечення</i>	<i>Завдання, які вирішуються в системі обліково-аналітичного забезпечення на малих підприємствах</i>
Інформаційна	- задоволення інформаційних потреб внутрішніх користувачів системи управління в межах спрощеної форми бухгалтерського обліку; - задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів в межах спрощених форм фінансової звітності.
Облікова	- збір, реєстрація і обробка економічної інформації в межах спрощеної форми бухгалтерського обліку; - формування облікової інформації за видами обліку (бухгалтерський, управлінський); - формування облікової інформації з необхідним рівнем її деталізації і узагальнення; - забезпечення управлінського персоналу обліковою інформацією належного рівня якості та в необхідні для прийняття рішень терміни; - формування облікової інформації для задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів.
Аналітична	- аналіз доцільності запровадження окремих елементів управлінського обліку та внутрішнього контролю;

	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз ефективності використання трудових, фінансових, матеріальних ресурсів в межах їх обмежених обсягів в рамках невеликого підприємства; - аналіз дотримання встановлених завдань системи управління та запланованих показників діяльності; - аналіз та порівняння понесених додаткових витрат з отриманим матеріальним чи іншим економічним ефектом - аналіз фінансового стану та результатів діяльності малого підприємства в межах матеріального та технічного забезпечення.
Контрольна	<ul style="list-style-type: none"> - контроль за дотриманням запланованих обсягів використання ресурсів малого підприємства; - контроль за виконанням планових показників діяльності та виявлення вузьких місць в системі управління; - контроль за використанням обмежених ресурсів малого підприємства.
Оцінювальна	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка ефективності системи обліково-аналітичного забезпечення з позиції дотримання принципу «витрати-вигоди»; - оцінка ефективності функціонування системи управління; - оцінка фінансового стану та результатів діяльності малого підприємства; - оцінка виконання планових завдань та напрямів перевитрат ресурсів підприємства; - оцінка ефективності прийняття управлінських рішень.

** розроблено автором*

Отже, побудова в рамках концепції обліково-аналітичного забезпечення підґрунтя базово-функціонального апарату в розрізі його компонентів, до складу яких включено функції і завдання обліково-аналітичного забезпечення підприємств малого бізнесу дає можливість формування загально функціонального наповнення і змістовно самостійного кола завдань обліково-аналітичного забезпечення для досягнення мети системи управління та його інформаційного забезпечення в сучасних умовах діяльності суб'єктів господарювання.

1.4. Система принципів побудови обліково-аналітичного забезпечення в рамках інформаційного забезпечення системи управління

Будь-яка система (підсистема) повинна базуватися на встановлених принципах, оскільки лише їх дотримання дозволяє створити ефективну та оптимальну структуру взаємодії окремих елементів системи. В практичній діяльності визначення складу правил проведення необхідних робіт з поєднання складових системи виражається у розробці фундаментальних принципів побудови будь-якої системи.

Формування ефективної системи обліково-аналітичного забезпечення потребує розробки певних правил та механізму взаємодії складових обліково-аналітичного забезпечення з іншими підсистемами управління. Важливість дотримання принципів обліково-аналітичного забезпечення полягає в можливості встановлення правил дій і поведінки для суб'єктів обліково-аналітичного забезпечення з метою узгодження, координування і регулювання їх діяльності в рамках системи управління, що напряду впливає на процес прийняття і реалізації управлінських рішень.

Слово «принцип» походить від латинського *principium*, що означає «початок», «основа». Принципом, в більшості словникових виданнях, називають:

- основне вихідне положення вчення, наукової системи, теорії, соціального чи політичного устрою [114, с. 68];

- наукове чи моральне начало, правило, основа, від якої не відступають [134, с. 432];

- загальноприйняті та широко поширені правила господарських дій і властивості економічних процесів [287].

З визначень поняття «принцип» для побудови обліково-аналітичного забезпечення системи управління більше підходить останнє поняття принципу - загальноприйняті правила господарських дій і властивості економічних процесів, оскільки побудова обліково-аналітичного забезпечення передбачає поєднання окремих складових з встановленням відповідного руху інформації.

Розробка принципів побудови механізму обліково-аналітичного забезпечення повинна враховувати складну структуру окремих складових системи та внутрішніх зв'язків між ними, що передбачає певні складнощі розробки комплексу принципів. Кожна складова - облік і аналіз також є окремими самостійними системами з власними впорядкованими та узгодженими зв'язками між елементами, які мають власну структуру і організацію, діяльність яких передбачає дотримання встановлених специфічних принципів. Крім того, система обліково-аналітичного забезпечення не є відокремленою системою, а вбудована через налагодження інформаційних зв'язків в систему управління, яка також здійснює свою діяльність з дотриманням певних принципів.

Отже, можна стверджувати, що кожна система (підсистема) на будь-якому підприємстві має власні принципи побудови діяльності, і не завжди ці принципи формуються в умовах єдиної цілісної стратегії діяльності суб'єкта господарювання. Розробка системи принципів організації діяльності в рамках окремого підприємства повинна бути узгоджена з метою діяльності суб'єкта господарювання, розробленими напряду її досягнення, інформаційним забезпеченням системи управління та вимогами до обсягів і якості інформації.

Дослідження літературних джерел з питань розробки принципів побудови діяльності суб'єктів господарювання дозволяє виокремити

різний склад принципів. Існують розробки з виокремлення принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності, принципів економічного аналізу, принципів, які відносяться до інформації обліково-аналітичного забезпечення (аналітичність, об'єктивність, своєчасність, єдність інформації, релевантність) [145]; принципів управління, принципів побудови системи управління та ін.

Розробка системи принципів в межах суб'єкта господарювання повинна здійснюватися із застосуванням комплексного підходу у визначеній послідовності - зверху вниз – від розробки стратегії розвитку діяльності суб'єкта господарювання до розробки вимог до якості інформаційного забезпечення.

Отже, в межах даного дослідження необхідно здійснити розробку системи принципів побудови обліково-аналітичного забезпечення в рамках інформаційного забезпечення системи управління малого підприємства, з урахуванням принципів, які відносяться до окремих складових інформаційного забезпечення (обліку і аналізу).

З огляду на поставлене завдання розробки комплексної системи принципів інформаційного забезпечення управління проведемо дослідження принципів в наступній послідовності:

- ✓ аналіз принципів бухгалтерського обліку та їх застосування на підприємствах малого бізнесу;
- ✓ аналіз виокремлених принципів аналізу на сучасному етапі розвитку;
- ✓ розробка принципів обліково-аналітичного забезпечення в рамках інформаційної спроможності малого підприємства;
- ✓ виокремлення принципів управління, які визначають оптимальне поєднання елементів системи управління та їх інформаційне забезпечення.

Принципи бухгалтерського обліку і фінансової звітності закріплені в рамках правового поля в НП(С)БО 1 та в Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», тобто є нормативно затвердженими правилами організації бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності для підприємств різних форм та розмірів. Проаналізуємо існуючі принципи бухгалтерського обліку з огляду можливості їх дотримання в умовах організаційних та функціональних особливостей діяльності підприємств малого бізнесу, а також можливість їх удосконалення в умовах розвитку та реформування діючої системи бухгалтерського обліку та оновлення правового поля.

Принцип автономності підприємства означає, що кожне підприємство розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників; тому особисте майно і зобов'язання власників не повинні відображатись у фінансовій звітності підприємства.

Власники малих підприємств в більшості випадків безпосередньо приймають участь в управлінні фінансово-господарською діяльністю, не

виокремлюють особисту власність та фінансові ресурси підприємства, в разі необхідності вкладають власні кошти в розширення діяльності підприємства, а отриманий прибуток від діяльності витрачають на особисті потреби, а відтак, існує дуже тісний зв'язок особистих фінансових ресурсів та ресурсів підприємства. Цей факт доводить, що принцип автономності в деякій мірі не повністю застосовується з огляду на особисте керівництво власників в управлінні діяльністю малих підприємств.

Принцип безперервності діяльності передбачає оцінку активів і зобов'язань підприємства, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі.

Це твердження, в деякій мірі, підтверджується ст.8 ЗУ, яка передбачає, що бухгалтерський облік на підприємстві ведеться безперервно з дня реєстрації підприємства до його ліквідації. Відтак, продовжуючи логічний висновок, можна стверджувати: якщо бухгалтерський облік є безперервним, то і діяльність підприємства є безперервною і навпаки – якщо діяльність підприємства є безперервною, то і бухгалтерський облік повинен бути організований таким чином, щоб в повній мірі забезпечувати фіксування всіх господарських операцій, тобто здійснюватися безперервно. Цей факт є беззаперечним з огляду на діяльність всіх підприємств незалежно від форм власності та розміру.

Принцип періодичності передбачає розподіл діяльності підприємства на певні періоди з метою складання фінансової звітності.

Розподіл діяльності на звітні періоди регулюється ст.13 ЗУ «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», в якій зазначено, що звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Однак, щоквартально також повинна складатися проміжна звітність наростаючим підсумком з початку звітного року в складі балансу та звіту про фінансові результати.

Для окремої категорії малих підприємств (юридичних осіб, що відповідають критеріям, визначеним пунктом 154.6 ст. 154 ПКУ) передбачено спрощений порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності [261], що проявляється в можливості складання та подання фінансової звітності до відповідних органів один раз на рік (п. 7 ст. 11 ЗУ «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»).

Цей принцип в повній мірі застосовується для регулювання періодичності складання фінансової звітності на підприємствах, однак для малих підприємств встановлено дещо інший термін періодичності – щорічно, без складання квартальної звітності. Такий підхід до визначення періодичності складання фінансової звітності для малих підприємств обумовлений реалізацією одного з напрямів державної стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні щодо спрощення порядку складання фінансової звітності суб'єктами малого підприємництва та зниження трудомісткості облікових робіт [105].

Принцип історичної (фактичної) собівартості визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання.

Незважаючи на значну кількість існуючих оцінок (за історичною собівартістю, за поточною собівартістю, за ринковою собівартістю, за вартістю реалізації, за теперішньою вартістю) та підходів до оцінювання активів підприємства (основних засобів, запасів, дебіторської заборгованості), поширеного застосування в нашій країні набула оцінка активів за історичною собівартістю, що підтверджується встановленням відповідного принципу в бухгалтерському обліку.

В останні роки принцип історичної (фактичної) собівартості піддається значній критиці, а метод оцінки активів за історичною собівартістю все частіше замінюється у стандартах бухгалтерського обліку на метод оцінки за справедливою вартістю. Це підтверджується застосуванням справедливої вартості до оцінки безоплатно отриманих основних засобів; основних засобів і нематеріальних активів, що внесені до статутного капіталу; основних засобів, нематеріальних активів і запасів, отриманих в обмін; фінансових інвестицій, придбаних шляхом обміну або власної емісії; довгострокових та поточних біологічних активів і сільськогосподарської продукції.

В Україні методи оцінки активів, що встановлені відповідними П(С)БО є загальними та обов'язковими для застосування всіма підприємствами, незалежно від їх розміру. Існують лише деякі спрощення в оцінці активів, що передбачено в розділі II П(С)БО 25, а саме, малі підприємства можуть обліковувати (відображати в статтях спрощеного фінансового звіту) основні засоби – за первісною (переоціненою) вартістю, довгострокові біологічні активи – за справедливою або за первісною (переоціненою) вартістю.

Для окремої категорії малих підприємств (відповідно з п. 154.6 ст. 154 ПКУ) метод оцінки активів за історичною собівартістю використовується у більшості випадків оцінки активів, а саме: можуть обліковувати необоротні активи (основні засоби, довгострокові біологічні активи, довгострокові фінансові інвестиції, інші необоротні активи) тільки за первісною вартістю, без урахування зменшення корисності та переоцінки до справедливої вартості (п.8 П(С)БО 25).

Отже, можна зазначити, що принцип історичної собівартості в більшій мірі застосовується до організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах, оскільки саме на таких підприємствах здійснюється оцінка більшості активів саме за методом історичної собівартості, а на інших підприємствах використовується більш широкий спектр облікових оцінок, які є відмінними від методу історичної собівартості (П(С)БО 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 28, 30) [98, с. 3-4].

З огляду на розвиток ринкових відносин та зростання вимог до якості і корисності фінансової інформації для прийняття інформаційно обґрунтованих економічних рішень зовнішніми користувачами в умовах

значного поширення методу оцінки активів за справедливою вартістю в національних та міжнародних стандартах даний принцип має обмежене практичне застосування. Оскільки, метод історичної собівартості для оцінки активів запроваджено в якості нормативно встановленого принципу, що вимагає його беззаперечного дотримання, то пріоритетною повинна бути саме історична оцінка активів. Неможливість об'єктивного дотримання даного принципу більшістю підприємств свідчить про необхідність перегляду облікових принципів та доцільність існування принципу історичної собівартості в сучасному складі національних облікових принципів на даному етапі реформування бухгалтерського обліку в Україні.

Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду слід порівняти доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку і звітності у момент їх виникнення, незалежно від часу надходження і сплати грошей.

Дане правило застосовується з метою правильного визначення фінансового результату за звітний період, оскільки не завжди визнання доходів і витрат збігається у часі (в одному звітному періоді), що вимагає часткового визнання доходів та часткового визнання витрат.

Для окремої категорії малих підприємств передбачено спрощення в частині звільнення від створення забезпечення наступних витрат і платежів (на виплату наступних відпусток працівникам, виконання гарантійних зобов'язань тощо) та дозволено визнавати відповідні витрати у періоді їх фактичного понесення (п. 8 П(С)БО 25), що суперечить принципу нарахування та відповідності доходів і витрат, тому що понесені витрати визнаються в момент сплати коштів, а не в момент виникнення витрат. Однак, спрощення облікового процесу для найменших підприємств можна вважати за доцільне в умовах дотримання принципу «витрати-вигоди», оскільки зменшується трудомісткість облікових робіт з огляду на їх ресурсні обмеження.

Принцип повного висвітлення, згідно з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, які можуть вплинути на рішення, що приймаються на основі показників фінансової звітності.

Дію цього принципу можна поділити на три складові: по-перше - повне висвітлення може бути за сумами активів, пасивів, зобов'язань, доходів і витрат; по-друге – повне висвітлення може стосуватися видів відповідних активів, зобов'язань чи пасивів, а також напрямів здійснених витрат та джерел отриманих доходів; по-третє – забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку, а отже і повнота висвітлення активів і зобов'язань в показниках фінансової звітності забезпечується застосуванням обов'язкового проведення інвентаризації активів і

зобов'язань (ст. 10 ЗУ «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»).

Цей принцип (правило) підтверджується тим, що фінансова звітність підприємств складається з п'яти форм, в яких висвітлюється практично вся інформація про фінансово-господарську діяльність підприємства, яка необхідна для задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів. Крім того, для дотримання принципу повного висвітлення не допускається згортання статей активів і зобов'язань, доходів і витрат, крім випадків, передбачених відповідними національними П(С)БО або міжнародними стандартами фінансової звітності (п. 3 розділу IV НП(С)БО 1 та п. 6 П(С)БО 25).

Для малих підприємств передбачено складання скороченої за показниками фінансової звітності у складі Балансу та Звіту про фінансові результати (п. 3 ст. 11 ЗУ «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»). Скорочені форми звітності для малих підприємств дещо звужують дію принципу повного висвітлення, оскільки відбувається повне висвітлення за сумами, однак відбувається неповне висвітлення за видами, напрямками та джерелами, що проявляється у об'єднанні сум різних активів, доходів і витрат.

Наприклад, у статті «Основні засоби» об'єднується інформація про вартість основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, об'єктів інвестиційної нерухомості, вартість нематеріальних активів, довгострокових біологічних активів та незавершені капітальні інвестиції. У статті «Запаси» відображається вартість запасів сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів і комплектувальних виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів та інших матеріалів, витрати на незавершене виробництво і незавершені роботи (послуги), валова заборгованість замовників за будівельними контрактами, поточні біологічні активи, готова продукція, сільськогосподарська продукція.

Відтак, занадто скорочені за статтями форми фінансової звітності звужують дію принципу повного висвітлення (у частині висвітлення напрямів та джерел), що не забезпечує повне уявлення про фінансову діяльність підприємства та не задовольняє в повному обсязі інформаційні потреби різних категорій зовнішніх користувачів. Вважаємо за доцільне переглянути форми фінансової звітності для малих підприємств, оскільки їх повна регламентованість за структурою та змістом зменшує їх інформативність та знижує рівень якості, достовірності і корисності фінансової інформації.

Принцип послідовності передбачає постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності.

Малі підприємства (як і всі інші підприємства) повинні здійснювати організацію бухгалтерського обліку на власних підприємствах з огляду на

обрану облікову політику. Безпосередня участь власника в управлінні фінансово-господарською діяльністю може також проявлятися в організації ведення бухгалтерського обліку на власному підприємстві, власник (керівник) може приймати участь у визначенні окремих положень облікової політики (в разі наявності достатніх знань з бухгалтерського обліку) або делегувати повноваження з визначення основних елементів облікової політики іншій особі (бухгалтеру, аудитору та ін.).

В разі зміни облікової політики зовнішні користувачі не мають можливості оцінити вплив таких дій керівництва підприємства на результати діяльності підприємства в цілому та показники фінансової звітності зокрема, оскільки в разі формування скороченого пакету фінансової звітності мале підприємство не має можливості відображати відповідні зміни, не складає примітки до фінансової звітності, що зменшує інформативність та якість фінансової інформації, а також протирічить одній з якісних характеристик фінансової звітності - зіставності.

Отже, з огляду на дотримання принципу повного висвітлення і принципу послідовності доцільним є складання приміток до спрощених форм фінансової звітності. Однак таку процедуру доречно застосовувати в разі необхідності висвітлення додаткової фінансової інформації з метою підвищення рівня корисності облікової інформації для її користувачів (дотримання принципу повного висвітлення) або в разі проведення змін облікової політики (дотримання принципу послідовності), що підвищить ефективність системи бухгалтерського обліку з огляду на ресурсні обмеження малого підприємства.

Принцип обачності, згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства.

Принцип обачності, в деякій мірі може застосовуватися як до конкретного підприємства так і до розробників нормативно-правових актів, які здійснюють регулювання бухгалтерського обліку. Оскільки підприємства застосовують лише ті методи оцінки, які наведені у відповідних П(С)БО. Прикладом застосування принципу обачності з боку розробників було вилучення методу LIFO з методів оцінки собівартості запасів, оскільки використання даного методу призводило до завищення собівартості вибувчих запасів та впливало на заниження фінансового результату діяльності.

Малі підприємства використовують нормативно закріплені у відповідних П(С)БО методи оцінки активів, які є єдиними для всіх підприємств і не залежать від розміру чи сфери діяльності. Лише для малих підприємств, які мають право на застосування спрощеного обліку доходів і витрат визначені спрощені методи оцінки для окремих активів та господарських операцій (п. 8 розділу I П(С)БО 25).

Дослідження взаємозв'язку облікових принципів з позиції особливостей бухгалтерського обліку малих підприємств дозволяє виявити

зв'язок між принципом обачності та принципом історичної собівартості. Принцип історичної собівартості визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання, а більшість методів оцінки, що застосовуються найменшими підприємствами (спрощений облік доходів і витрат) свідчать саме про такий підхід до відображення активів у бухгалтерському обліку і показниках фінансової звітності.

Зростання вимог до якості і корисності фінансової інформації з позиції різних категорій користувачів не дозволяє погодитися з доцільністю використання оцінки активів лише за історичною вартістю, оскільки вона не завжди достовірно відображає вартість активів у даний момент часу, особливо з позиції задоволення інформаційних потреб кредиторів та інвесторів. Відтак, застосування методу справедливої вартості для оцінки активів малих підприємств також є доречним, однак в окремих випадках для підвищення рівня корисності результативної облікової інформації для її користувачів. Вважаю, що принцип обачності не повинен застосовуватися лише з огляду на запобігання зниження зобов'язань і витрат і завищення активів і доходів, але і повинен бути направлений на врахування інформаційних потреб користувачів фінансової інформації.

Принцип превалювання сутності над формою, за яким операції повинні обліковуватися відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми.

Дотримання даного принципу передбачає індивідуальне бачення кожної окремої господарської ситуації керівником або бухгалтером малого підприємства. Відтак, цей принцип застосовується по-різному на кожному підприємстві виходячи з досвіду та кваліфікації облікових працівників, а також їх суб'єктивного професійного судження.

Принцип єдиного грошового вимірника передбачає вимірювання та узагальнення всіх операцій підприємства у фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці, що нормативно засвідчено ст. 5 ЗУ «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні». Крім того, частково цей принцип підтверджується необхідністю визнання активів в балансі на основі їх вартісної оцінки. В разі неможливості здійснення їх оцінки даний об'єкт не може бути визнаний активом та, відповідно, не відображається в балансі.

Аналіз принципів бухгалтерського обліку з огляду на специфіку діяльності малих підприємств та організацію бухгалтерського обліку свідчить, що малі підприємства частково дотримуються визначених принципів бухгалтерського обліку, оскільки спрощений порядок оцінки активів та спрощені форми фінансової звітності не дозволяють в повній мірі задовольнити інформаційні потреби зовнішніх користувачів, саме для яких і складається фінансова звітність. А відповідні спрощення були введені з метою зниження фінансових та трудових витрат та витрат часу на ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності.

Можна сказати, що принципи бухгалтерського обліку повинні бути теоретичним базисом, від застосування яких залежить формування якісної і корисної фінансової інформації в умовах зростання інформаційних потреб користувачів. Неможливість дотримання окремих принципів бухгалтерського обліку свідчить про їх невідповідність сучасним реаліям розвитку бухгалтерського обліку, що вимагає їх удосконалення за змістом та структурою або вимагається удосконалення організаційних процедур бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності на підприємствах (галузях, сферах діяльності) де неможливо дотримуватися зазначених принципів, що потребує проведення відповідних змін на нормативному рівні.

Прийняття національного П(С)БО 1 (у 2013 році) призвело до змін в методичних підходах до формування показників фінансової звітності в Україні, зумовлюючи зниження рівня регламентованості складу статей та показників фінансових звітів, що дозволяє підприємствам не наводити статті, за якими відсутня інформація до розкриття (крім випадків, якщо така інформація була в попередньому звітному періоді), а також додавати статті із збереженням їх назви і коду рядка з переліку додаткових статей фінансової звітності, наведених у додатку 3 до національного П(С)БО 1, у разі якщо стаття відповідає таким критеріям:

- ✓ інформація є суттєвою;
- ✓ оцінка статті може бути достовірно визначена.

З урахуванням проведених нормативних змін вважаємо за доцільне доповнити національні принципи бухгалтерського обліку і фінансової звітності *принципом суттєвості*. Зміна стандартних чітко визначених форм фінансової звітності на менш регламентовані, що можуть видозмінюватися в разі наявності або відсутності сум по окремим рядкам фінансової звітності, надає можливість підприємствам прийняття самостійного рішення щодо додавання або вилучення окремих рядків у формах фінансової звітності. Більш того, в національному П(С)БО 1 зазначено, що підприємства мають право додавати додаткові статті у форми фінансової звітності у разі, якщо інформація є суттєвою. Отже, для прийняття рішення щодо відображення окремих сум у додатково виділених окремих рядках у формах фінансової звітності необхідно дотримуватися принципу суттєвості [83, с. 12].

Пропозиція щодо включення до складу принципів аналогічного принципу вже була надана в докторській дисертації Сука П.Л. «Облік виробництва і реалізації продукції в сільськогосподарських підприємствах: методологія і практика». Згідно з пропозицією Сука П.Л. принцип суттєвості визначає спосіб відображення лише істотної інформації та відповідно до принципу суттєвості незначні, несуттєві операції і події не потрібно відображати в обліку та звітності, оскільки надмірна деталізація облікової інформації ускладнює процес її одержання та використання [316, с. 10]. З огляду на нормативні зміни запропоновано удосконалити

змістовне навантаження принципу суттєвості, який полягає в необхідності застосування професійного судження бухгалтера підприємства щодо розкриття лише суттєвої інформації в облікових регістрах та додавання (вилучення) окремих рядків у формах фінансової звітності, які затверджені НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» в разі, якщо інформація може (не може) мати вплив на прийняття управлінських рішень користувачами. Відтак, впровадження даного принципу якраз в період запровадження нового НП(С)БО 1 є доречним та необхідним. Однак, професійне судження ґрунтується на знаннях, досвіді і кваліфікації бухгалтера, що вимагає від облікового персоналу високої професійної кваліфікації.

Запропонований принцип суттєвості реалізується при складанні повного пакету фінансової звітності за новим НП(С)БО 1, однак не діє при складанні спрощених форм фінансової звітності для малих підприємств, оскільки їх форма і структура більш чітко регламентовані, що унеможливорює додавання або вилучення статей звітності. Крім того, жорстка регламентація на законодавчому рівні не може передбачити та врахувати всю можливу різноманітність господарської діяльності підприємства та обсяги і види інформаційних потреб різних категорій користувачів. Відтак, зміни елементів базово-функціонального апарату, в частині уточнення складу принципів бухгалтерського обліку вимагає проведення фундаментальних змін в організації механізму регулювання бухгалтерського обліку та удосконалення форм фінансової звітності для підприємств малого бізнесу із зниженням рівня їх нормативної регламентованості.

Дослідження сутності принципів бухгалтерського обліку та аналіз можливості їх застосування для організації бухгалтерського обліку на різних за розмірами підприємствах дало можливість здійснити уточнення змістовного навантаження та складу облікових принципів з урахуванням особливостей діяльності малих підприємств та інформаційних потреб зовнішніх користувачів, в умовах реформування бухгалтерського обліку згідно з сучасними реаліями ринкової економіки (табл.1.6).

Таблиця 1.6

Уточнений зміст та склад принципів в умовах розвитку теорії бухгалтерського обліку і фінансової звітності

<i>Склад принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності</i>	<i>Сутність принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності</i>
Принцип автономності	Кожне підприємство (незалежно від розміру, галузі та сфери діяльності) розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників; тому особисте майно і зобов'язання власників не повинні відображатись у фінансовій звітності підприємства
Принцип безперервності	Оцінка активів і зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі

Принцип періодичності	Розподіл діяльності підприємства на певні періоди з метою складання фінансової звітності. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік з складанням квартальної проміжної звітності (крім суб'єктів малого підприємства, які мають право на спрощений облік доходів і витрат)
Принцип історичної (фактичної) собівартості	Пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання, в разі якщо така фінансова інформація забезпечує інформаційні потреби користувачів та є корисною для прийняття управлінських рішень
Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат	Для визначення фінансового результату звітного періоду слід порівняти доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку і звітності у момент їх виникнення, незалежно від часу надходження і сплати грошей (крім суб'єктів малого підприємства, які мають право на спрощений облік доходів і витрат і мають право визнавати окремі витрати у періоді їх фактичного понесення)
Принцип повного висвітлення	Фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі. В разі складання суб'єктами малого підприємництва скороченої за показниками фінансової звітності, що не забезпечує повне уявлення про фінансову діяльність підприємства та не задовольняє в повному обсязі інформаційні потреби зовнішніх користувачів малі підприємства повинні складати примітки до фінансової звітності або фінансові звіти спеціального призначення
Принцип послідовності	Постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності. В разі зміни облікової політики малі підприємства повинні складати примітки до фінансової звітності, що покращить інформативність та якість фінансової інформації
Принцип обачності	Методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства
Принцип превалювання сутності над формою	Операції повинні обліковуватись відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми
Принцип єдиного грошового вимірника	Вимірювання та узагальнення всіх операцій підприємства у його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці
Принцип суттєвості	Застосування професійного судження бухгалтера підприємства (керівника) щодо розкриття лише суттєвої облікової інформації в облікових регістрах з позиції професійного судження бухгалтера та додавання (вилучення) окремих рядків у формах фінансової звітності в разі, якщо інформація може (не може) мати вплив на прийняття управлінських рішень користувачами

Відмінністю принципів аналізу від принципів бухгалтерського обліку є абсолютна їх не регламентованість з боку держави, оскільки організація аналітичної роботи на конкретному підприємстві здійснюється з урахуванням специфіки його діяльності, розмірів та інформаційних запитів споживачів інформаційного продукту.

Впровадження принципів формування аналітичної роботи на підприємстві є досить сучасним явищем, оскільки науковці минулих років, що займалися вивченням теоретико-методологічних та організаційних засад аналізу господарської діяльності підприємств [2, 175, 347] не виділяли відповідні принципи.

Не регламентованість принципів аналізу та наявність лише сучасних наукових розробок в цьому напрямку дозволяє науковцям проводити власні розробки базових методологічних та організаційних основ аналізу, які базуються на особистих висновках та дослідженнях попередників.

В сучасній літературі науковці виокремлюють різний склад принципів аналізу на підприємствах:

принципи науковості, системності, комплексності, конкретності та дієвості, рейтингової оцінки, демократичності [216, с. 18-20];

принципи державного підходу, науковості, комплексності, системності, об'єктивності і точності, дієвості, плановості, оперативності, демократизму [275, с. 22-24];

принципи цілеспрямованості, системності, єдності інформаційної бази, комплексності, суттєвості, єдності і узгодження схем аналітичних процедур, співставлення результатів [160, с.22];

принципи комплексності, системного підходу, науковості і оперативності [158, с. 21-23];

принципи ефективності, нейтральності, обережності і критичності, об'єктивності і точності, конкретності і дієвості, систематичності і спадковості, своєчасності [23, с. 15].

В дисертаційних роботах останніх років автори також не можуть сформулювати єдиний підхід до визначення принципів аналітичної роботи на підприємствах. Так в роботі Лазаришиної І.Д. «Економічний аналіз: теорія, методологія, практика» (2006 рік) виокремлено принципи комплексності, системності, об'єктивності, а також виділено групи принципів економічного аналізу: професійної етики (об'єктивність, професійну поведінку, професійну компетентність, конфіденційність), правові (інституціональний (економіко-правовий) підхід, принцип індивідуальної та колективної відповідальності), методологічні (системність, комплексність, соціально-екологічний підхід, релевантність, суттєвість, науковий підхід, адаптивність, узгодженість, випереджуюче відображення, оптимізаційний підхід) та організаційні [179, с. 18-19]. В роботі Ковальчук Т.М. «Оперативний економічний аналіз: теорія, методологія, організація» (2004 рік) виділено принципи неперервності, цілеспрямованості, гнучкості, комплексності і системності [153, с. 13].

Аналіз наукової літератури та розробки авторів докторських дисертацій свідчать про неоднозначність позиції щодо визначення принципів аналізу на підприємствах, однак, варто зазначити, що існує однакостайність науковців щодо виокремлення принципів комплексності і системності, які можна вважати основопологаючими при формуванні аналітичної складової інформаційного забезпечення системи управління суб'єктів господарювання.

На основі дослідження сутності виокремлених науковцями принципів аналізу та з урахуванням особливостей формування аналітичної складової в рамках спрощеної системи управління малого підприємства розглянемо можливість їх проектування на формування аналітичної складової інформаційного забезпечення.

Основними принципами, які повинні бути покладені в основу аналізу на будь-якому підприємстві (незалежно від розміру та сфери діяльності) можна вважати *принципи комплексності і системності*. Ці два принципи є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими, оскільки в рамках цілісної системи управління аналіз окремих функціональних складових з визначенням їх причинно-наслідкових змін можливий за умови їх комплексного дослідження. Спрощена система управління із скороченим рухом інформації на малих підприємствах дозволяє в більш повній мірі застосовувати принцип системності та комплексності при організації аналітичної роботи, оскільки можливо більш чітко і достовірно виявити інформаційні потреби кожного структурного підрозділу з визначенням ступеня і характеру аналітичних даних, визначити чіткий рух аналітичної інформації в системі управління та розробити оптимальну форму і зміст звітів, які об'єднують результати аналітичної роботи.

Для формування оптимальної аналітичної складової інформаційного забезпечення системи управління базовим принципом також повинен бути *принцип економічності або «витрати-вигоди»*, оскільки обмежений обсяг фінансових та трудових ресурсів невеликого підприємства не дозволяє створювати великий аналітичний підрозділ та формувати широкий спектр аналітичної інформації, відтак, витрати на формування штату аналітичних працівників та їх обсяг роботи повинні бути співставленні з додатковими перевагами від вихідної аналітичної інформації та рівнем задоволення інформаційних аналітичних потреб.

З принципом економічності пов'язаний *принцип суттєвості*, який також повинен бути покладений в основу організації аналітичної складової на малих підприємствах. Досліджуючи взаємозв'язок принципу економічності і суттєвості можна дійти висновку - в разі недоцільності формування широкого обсягу аналітичної інформації в умовах обмеженого ресурсного забезпечення, об'єктом аналізу повинна бути лише найважливіша та найбільш суттєва для системи управління і зовнішніх користувачів інформація, що підвищить ефективність роботи аналітичного

підрозділу малого підприємства та рівень корисності аналітичної інформації.

Оскільки діяльність малих підприємств повинна бути гнучкою, то, відповідно, система управління також повинна будуватися за принципом гнучкості, що вимагає від системи аналітичного забезпечення без значних додаткових фінансових витрат та витрат часу адаптуватися під інформаційні вимоги системи управління та зовнішніх користувачів, що дозволяє виокремити *принцип гнучкості* аналітичної складової інформаційного забезпечення управління діяльності суб'єктів господарювання.

Формування системи аналітичного забезпечення здійснюється з урахуванням інформаційних вимог кожного структурного підрозділу системи управління, маючи визначену мету та чіткі завдання, які повинні вирішуватися в рамках аналітичного підрозділу малого підприємства, що дозволяє виокремити наступний принцип - *принцип цілеспрямованості*.

Дослідження та розкриття сутності вищенаведених принципів дозволяє виявити їх вплив на побудову аналітичної складової інформаційного забезпечення системи управління, згрупувавши їх за цільовою належністю (орієнтованістю) [87, с. 180-183].

Принципи комплексності і системності – аналітична складова повинна бути цілісною та взаємозв'язаною в єдину систему інформаційного забезпечення з комплексним дослідженням фінансово-господарської діяльності.

Принципи економічності і суттєвості свідчать про необхідність формування оптимальної аналітичної складової з позиції витрат і доцільності для отримання якісної, достовірної та своєчасної інформації для системи управління та зовнішніх користувачів.

Принципи гнучкості та цілеспрямованості – аналітична складова повинна швидко адаптуватися до вимог системи управління без зниження рівня її інформаційної спроможності та ефективності з можливістю досягнення поставлених цілей та вирішення завдань як в стабільних так і кризових умовах господарювання.

Виокремлені принципи побудови аналітичної складової інформаційного забезпечення системи управління малих підприємств можна вважати базовими. Інші принципи, які виокремлюють науковці можна покласти в основу якості аналітичної інформації (принцип об'єктивності, точності) та узагальнення результатів аналізу (релевантність, співставлення результатів).

Принципи побудови аналітичної складової дозволяють врахувати вимоги до її структури, економічності формування, мети її функціонування та адаптації до інформаційних потреб споживачів (рис. 1.5).

Рис.1.5. Принципи формування аналітичної складової обліково-аналітичного забезпечення системи управління*
 * розроблено автором

Від розробки принципів побудови будь-якої діяльності залежить її ефективність і результативність. Формування принципів обліково-аналітичного забезпечення повинно здійснюватися з урахуванням мети побудови обліково-аналітичної системи, механізму її реалізації та наступних вимог:

по-перше, принципи повинні визначати вимоги до формування складових в рамках системи обліково-аналітичного забезпечення;

по-друге, оскільки система управління знаходиться в постійному русі та має тенденцію до функціонування в умовах змін необхідно враховувати можливість удосконалення та видозмінення зв'язків між елементами обліково-аналітичної системи в процесі її розвитку;

по-третє, побудова раціональної системи обліково-аналітичного забезпечення повинна враховувати формування взаємозв'язків між елементами в умовах ресурсних обмежень та спрощеної структури підприємств малого бізнесу.

З огляду на зазначені вимоги принципи формування обліково-аналітичного забезпечення на малих підприємствах можна виокремити за наступними ознаками:

- принципи, які характеризують вимоги до формування системи обліково-аналітичного забезпечення;

- принципи, які визначають напрямлення розвитку системи обліково-аналітичного забезпечення.

До першої групи принципів необхідно віднести вимоги, які направлені на дослідження механізму формування системних зв'язків між окремими складовими та інформаційними потоками в межах обліково-аналітичного забезпечення та особливостей організації діяльності підприємств малого бізнесу.

Принцип відповідності - система обліково-аналітичного забезпечення системи управління повинна забезпечувати інформацією всі підрозділи системи управління, щоб відповідати цілям та меті діяльності підприємства, вирішенню поставлених завдань.

Принцип раціональності – система обліково-аналітичного забезпечення повинна бути побудована з оптимальним рухом інформації та оптимальною кількістю структурних елементів, щоб відповідати вимогам системи управління.

Принцип прозорості – відкритість системи обліково-аналітичного забезпечення полягає в тому, щоб працівники з відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем могли мати повне уявлення про структуру системи та рух інформації в її межах, щоб виконувати на належному рівні функціональні обов'язки.

Принцип простоти і надійності - система обліково-аналітичного забезпечення не повинна бути надто складною, однак до такого рівня, щоб бути надійною, виконувати функції та вирішувати поставлені завдання.

Принцип економічності - формування системи обліково-аналітичного забезпечення не повинно вимагати надто великих фінансових і трудових затрат, оскільки особливістю малих підприємств є обмеженість фінансових, трудових та матеріальних ресурсів.

Принцип «витрати-вигоди» - витрати від впровадження додаткових елементів обліково-аналітичного забезпечення не повинні перевищувати економічні вигоди від додаткових структурних компонентів системи та розширення обсягу облікової і аналітичної інформації.

Принцип системності – система обліково-аналітичного забезпечення повинна будуватися на взаємоузгодженості та взаємопов'язаності окремих структурних елементів з метою їх ефективного функціонування для досягнення максимального ефекту від їх взаємодії.

Принцип стабільності – система обліково-аналітичного забезпечення повинна бути стабільною для вирішення не тільки поточних, але і стратегічних завдань системи управління.

Принцип єдності – система обліково-аналітичного забезпечення повинна бути органічно вбудована в загальну систему інформаційного забезпечення управління та бути єдиним цілим з іншими складовими забезпечення системи управління (технічне забезпечення, методичне забезпечення, ресурсне забезпечення та ін.).

Будь-яка система є рухомою, вона має здатність до розширення, звуження, адаптування до різних умов зовнішнього і внутрішнього середовища, функціонування в умовах зміни складових системи, розширення завдань та зміни мети діяльності. З огляду на систематичні зміни умов функціонування необхідно виділити склад принципів, які встановлюють вимоги щодо направлення розвитку системи обліково-аналітичного забезпечення.

Принцип адаптування – система обліково-аналітичного забезпечення повинна мати здатність адаптуватися до зміни мети, цілей та завдань системи управління, діяльності підприємства в цілому, зміни зовнішніх факторів впливу (політичних, економічних, правових).

Принцип гнучкості – система обліково-аналітичного забезпечення повинна мати здатність швидко видозмінюватися без значних додаткових фінансових і трудових затрат.

Принцип саморегуляції – система обліково-аналітичного забезпечення повинна відповідати вимогам саморегуляції та безперервного удосконалення для забезпечення стабільного розвитку діяльності підприємства в умовах підвищеного ризику підприємницької діяльності.

Принцип ефективності – досягнення максимального ефекту у вигляді отримання широкого спектру облікової та аналітичної інформації для задоволення інформаційних потреб системи управління та зовнішніх користувачів.

Склад принципів обліково-аналітичного забезпечення управління на малих підприємствах наведено на рис. 1.6.

Рис. 1.6. Базові принципи формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління на малих підприємствах

Система обліково-аналітичного забезпечення є окремою складовою в системі управління, яка повинна бути гармонійно вбудована в загальну систему управління суб'єкта господарювання. Відтак, принципи обліково-аналітичного забезпечення мають бути взаємопов'язані з принципами системи управління.

Важливість значення принципів управління полягає в тому, що з їх допомогою керуюча система встановлює правила поведінки, обов'язкові для всіх підпорядкованих їй суб'єктів, в тому числі суб'єктів обліково-аналітичного забезпечення. Правильно визначені принципи поведінки узгоджують, об'єднують, координують та регулюють діяльність управлінської системи, що впливає на прийняття та реалізацію управлінських рішень на основі сформованої інформації в системі обліково-аналітичного забезпечення.

З огляду на необхідність узгодження управлінських дій на рівні системи управління визначимо основні принципи управління та їх взаємозв'язок з принципами обліково-аналітичної складової в межах спрощеної системи управління суб'єктів малого підприємництва. Найбільш поширеними та

загальновідомими є принципи управління за А. Файолем (додаток Б табл. Б.1).

Принципи організації управління підприємств малого бізнесу є комплексом правил, яких необхідно дотримуватися, враховуючи організаційні та функціональні особливості діяльності малого підприємства (підвищений ризик банкрутства, спрощена система оподаткування, обмежені обсяги фінансових та трудових ресурсів та ін.). Відтак розроблені правила організації діяльності, спираючись на потенціал своїх працівників, повинні забезпечити організацію досягнення спільної мети, що сприятиме успішній роботі і відповідатиме вимогам і запитам ринку.

Організація управлінської діяльності здійснюється з метою досягнення загальних цілей та виконання поставлених завдань, що вимагає врахування *принципу цілеспрямованості* при побудові системи управління та її інформаційного забезпечення.

Досягнення загальних цілей управління повинно бути узгоджено з потребами та інтересами найбільш рушійної сили суб'єктів господарювання – її працівників, оскільки не зацікавленість в досягненні мети діяльності підприємства та низькій рівень продуктивності праці не дозволить отримати необхідний результат діяльності, що вимагає дотримання *принципу врахування потреб та інтересів персоналу*.

Організація управлінської діяльності та прийняття управлінських рішень потребують їх системного аналізу з позиції їх ефективності та результативності. Відсутність результативних показників діяльності вимагає проведення більш системних змін на організаційному рівні, що передбачає необхідність виділення *принципу системності управління*.

Внутрішнє середовище системи управління має складну будову та взаємозалежність внутрішніх змінних організації (структура, цілі, ресурси, технології, працівники, інформація та ін.), що вимагає проведення відповідних дій з побудови зв'язків між окремими складовими управління, що потребує дотримання *принципу взаємозалежності*.

Важливе значення для ефективності управлінського процесу є питання розподілу повноважень з прийняття рішень на всіх етапах управлінської ієрархії. Правильний розподіл повноважень покликаний сформувати оптимальний варіант, при якому централізовано приймаються стратегічні рішення, а оперативне управління здійснюється децентралізовано, коли повноваження делегуються нижчому рівню управління, що вимагає дотримання *принципу поєднання централізації та децентралізації управління*.

Можливість прийняття ефективних рішень напряму залежить від правильного підбору та розстановки кадрів, що повинно враховувати функціональні обов'язки, кваліфікаційний рівень та ділові якості працівників, а тому принцип поєднання централізації та децентралізації управління в значній мірі пов'язаний з принципом *правильного підбору і розстановки кадрів*.

Організація управлінської діяльності на малому підприємстві вимагає дотримання *принципу економічності та збалансованості витрат*, підвищення ефективності та продуктивності праці, максимізації прибутку при мінімальних затратах в рамках обмежених обсягів ресурсного забезпечення. Необхідно зазначити, що принцип економічності лежить в основі організації будь-якої діяльності в межах малого підприємства, що є необхідною умовою забезпечення раціонального поєднання наявних ресурсів в сучасних умовах господарювання.

Всі вищезазначені принципи управління є виключно внутрішніми правилами організації управлінської діяльності в межах окремого суб'єкта господарювання. Однак, втручання державного регулювання в економічну діяльність суб'єктів ринку проявляється в правовій регламентації управлінського процесу, визначаючи ступінь (рівень) самостійності його діяльності. принцип оптимального поєднання державного регулювання і господарської самостійності в управлінні необхідно дотримуватися як на рівні управління в цілому, так і на рівні окремих складових, в тому числі обліково-аналітичного забезпечення.

Отже, дослідивши склад взаємопов'язаних принципів, що формують загальну систему правил формування ефективної управлінської системи з гармонійно вбудованою системою обліково-аналітичного забезпечення дозволяє розробити піраміду принципів з визначенням структурної ієрархії (пріоритетних переваг) принципів управління, які узгоджують та координують організацію інформаційного забезпечення управління та в її рамках бухгалтерського обліку і аналізу для досягнення спільної мети діяльності суб'єктів господарювання (рис. 1.7).

Результати розробки комплексу теоретико-методологічного інструментарію обліково-аналітичного забезпечення можна узагальнити в рамках концепції розвитку обліково-аналітичного забезпечення на рівні підприємств малого бізнесу України (табл. 1.7).

Таблиця 1.7.

Концепція обліково-аналітичного забезпечення управління на рівні підприємств малого бізнесу

<i>Складові</i>	<i>Змістовне наповнення</i>
Мета	забезпечення якісною та своєчасною економічною інформацією зацікавлених зовнішніх і внутрішніх користувачів з метою прийняття інформаційно обґрунтованих управлінських рішень для забезпечення стійкого розвитку підприємства
Понятійно-категоріальний апарат	<i>обліково-аналітичне забезпечення</i> – організація процесу збору, обробки, узагальнення і збереження облікової і аналітичної інформації, узгодження її руху між різними структурними підрозділами управлінської служби, забезпечення ефективної взаємодії з зовнішнім середовищем з метою інформаційного забезпечення системи управління та зовнішніх користувачів. <i>обліково-аналітична інформація</i> – комплекс даних бухгалтерського обліку і аналітичних показників, який використовується системою

	<p>управління для прийняття управлінських рішень та задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів.</p> <p><i>обліково-аналітичний механізм</i> – процес узгодження інформаційних потоків з підбору облікових і аналітичних показників, спрямований на координацію роботи структурних підрозділів підприємства для досягнення мети діяльності підприємства та ефективного виконання функціональних обов’язків працівниками управлінської служби.</p> <p><i>обліково-аналітична система</i> – сукупність взаємопов’язаних елементів (суб’єкти, об’єкти, інформаційні потоки та їх зв’язки), гармонійна взаємодія та координація роботи яких дає можливість своєчасного формування якісної та достовірної облікової і аналітичної інформації для інформаційного забезпечення системи управління і зовнішніх користувачів.</p>
Напрями дослідження внутрішнього механізму	<p>«хто забезпечує?» і «кого забезпечує?» - дослідження кола суб’єктів обліково-аналітичного забезпечення в рамках системи управління та за межами підприємства;</p> <p>«чим забезпечує?» - визначення та класифікація видів облікової і аналітичної інформації, що формується в рамках обліково-аналітичного забезпечення;</p> <p>«який рівень забезпечення?» - визначення обсягів облікової і аналітичної інформації, необхідних для забезпечення управління та прийняття рішень внутрішніми і зовнішніми користувачами;</p> <p>«яким чином забезпечує?» - дослідження інформаційних потоків в рамках ресурсного забезпечення та інформаційної спроможності системи управління;</p> <p>«в які терміни забезпечує?» - визначення вимог до термінів подання облікової і аналітичної інформації в рамках системи управління з позиції своєчасності інформації для користувачів;</p> <p>«яка якість забезпечення?» - визначення вимог до якості облікової і аналітичної інформації з метою задоволення інформаційних потреб її користувачів.</p>
Функції	інформаційна, облікова, аналітична, контрольна, оцінювальна.
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> - задоволення інформаційних потреб користувачів в межах спрощеної форми бухгалтерського обліку і спрощених форм фінансової звітності; збір, реєстрація і обробка економічної інформації за видами обліку (бухгалтерський, управлінський) з необхідним рівнем її деталізації і узагальнення належного рівня якості та в обсягах і терміни, необхідних для прийняття рішень; - аналіз ефективності використання ресурсів, дотримання встановлених завдань системи управління та запланованих показників діяльності з отриманим матеріальним чи іншим економічним ефектом; - контроль за використанням обмежених ресурсів, показників діяльності та виявлення вузьких місць в системі управлінні; - оцінка ефективності функціонування системи управління, фінансового стану та результатів діяльності, ефективності прийняття управлінських рішень.
Принципи формування системи	принципи адаптування, гнучкості, саморегуляції, ефективності, простоти і надійності, єдності, відповідності, раціональності, стабільності, системності, прозорості, економічності, «витрати-вигоди»

Рис. 1.7. Піраміда принципів обліково-аналітичного забезпечення в рамках управління суб'єктів господарювання

Висновки до розділу 1

Результати розробки концепції обліково-аналітичного забезпечення в сучасних умовах господарювання в секторі малого бізнесу представлені наступним:

1. Визначення місця та ролі малого бізнесу в соціо-економіко-правовому середовищі та розуміння важливості підприємництва для економіки та суспільства в цілому було досліджено з позиції видів і напрямів державної підтримки малого бізнесу в Україні та розвинених країнах світу, доступу до

пільгових кредитних ресурсів, інформаційної та технічної підтримки малого бізнесу, що виявило наявність низки проблем та необхідність формування високоякісного правового поля з регулювання діяльності підприємств малого бізнесу на державному рівні для забезпечення стійкого і стабільного розвитку малого бізнесу в Україні.

2. Дослідження характерних ознак функціонування малих підприємств дозволило виявити залежність розвитку підприємств малого бізнесу від внутрішніх стабілізуючих та дестабілізуючих факторів, що повинно враховуватися при розробці стратегії розвитку суб'єктів господарювання та необхідності досягнення визначених напрямів реалізації стратегії за допомогою сукупності засобів технічного, кадрового, матеріального, методичного, організаційного та інформаційного забезпечення системи управління, що сприятиме покращенню ефективності діяльності суб'єктів господарювання та розвитку малого бізнесу в Україні.

3. Дослідження сутності інформаційного забезпечення управлінської діяльності дозволило виокремити сукупність характеристик, які дозволяють розширити параметри вивчення рівня інформованості підприємства для можливості ефективного і швидкого оцінювання інформації, що дозволяє виокремити їх з позиції: інформаційне забезпечення як система передбачає наявність сукупності елементів, взаємопов'язаних між собою в єдину цілісну структурну організацію для досягнення мети забезпечення системи управління своєчасною інформацією; інформаційне забезпечення як механізм дозволяє визначити рух інформаційних потоків між працівниками структурних підрозділів управлінського апарату з метою задоволення їх інформаційних потреб; інформаційне забезпечення як сукупність даних облікової, аналітичної, технічної, статистичної, довідкової та інших видів інформації, що проходить процес реєстрації, обробки та узагальнення інформації в системі управління з метою представлення необхідної інформації окремим працівникам або групам користувачів управлінського апарату.

4. Розуміння інформаційного забезпечення як складової системи управління з вивченням внутрішньої будови щодо виокремлення складових елементів (суб'єкт, об'єкт, керуючий вплив, зворотні зв'язки) та дослідження механізму їх взаємодії дає можливість побудови гармонійних зв'язків в системі інформаційного забезпечення зокрема та в системі управління в цілому з метою забезпечення якісною, своєчасною та корисною інформацією управлінський персонал, що стає одним з критеріїв оцінки стабільності підприємства, найважливішим чинником виживання в боротьбі з конкурентами та більшими за розмірами підприємствами.

5. Результатом дослідження сутності та механізму взаємодії складових системи обліково-аналітичного забезпечення стали визначення мети обліково-аналітичного забезпечення, розробки понятійно-категоріального апарату (обліково-аналітичне забезпечення, обліково-аналітична інформація, обліково-аналітичний механізм, обліково-аналітична система), дослідження

внутрішньої будови та механізму взаємодії складових з позиції «хто забезпечує?», «чим забезпечує?», «кого забезпечує?», «яким чином забезпечує?», «в які терміни забезпечує?», «який рівень забезпечення?», «яка якість забезпечення?», що сприятиме формуванню теоретичної основи для розробки базово-функціонального апарату системи інформаційного забезпечення суб'єктів господарювання.

6. Використання систематизованих напрямів класифікації суб'єктів обліково-аналітичного забезпечення та видів інформації в межах обліково-аналітичного забезпечення дає можливість сформуванню чіткого розуміння кола користувачів та обсяги інформаційних ресурсів на рівні суб'єктів господарювання, підвищуючи рівень інформованості різних сфер діяльності та більш ґрунтовно підійти до питання визначення обсягів і напрямів інформаційних потоків, що дало можливість розробити моделі управління з позиції інформаційних потоків різних за розмірами малих підприємств.

7. Наявність складових елементів системи, сформованих стійких інформаційних зв'язків, що забезпечують гармонійне поєднання структурних компонентів для досягнення мети та вирішення поставлених завдань в рамках обліково-аналітичного забезпечення дозволило виявити склад характеристик, що притаманні системі. Дослідження обліково-аналітичного забезпечення з позиції системного підходу з виокремленням часових параметрів організації облікових і аналітичних процесів та встановленням взаємозв'язків окремих складових дозволяє дійти висновку, що обліково-аналітичне забезпечення є окремою відносно самостійною системою в рамках загальної системи управління суб'єкта господарювання.

8. Дослідження в рамках базово-функціонального апарату обліково-аналітичного забезпечення складу та змістовного наповнення функцій з позиції комплексного підходу дозволило виявити стійкий зв'язок функцій управління, бухгалтерського обліку і аналізу, що мають взаємопов'язані функціональні складові, а також розробити склад функцій обліково-аналітичного забезпечення в рамках єдиної цілісної інформаційної системи управління, що в сукупності формує базово-функціональний апарат в рамках побудови функціональної складової на загальній (єдиній) основі щодо мети і діяльності суб'єктів господарювання.

9. Дослідження завдань бухгалтерського обліку і аналізу в рамках системи обліково-аналітичного забезпечення та сформований склад функцій обліково-аналітичного забезпечення дозволив виділити перелік завдань, які повинні вирішуватися в межах кожної з виділених функцій обліково-аналітичного забезпечення з урахуванням наявності організаційних та функціональних відмінностей підприємств малого бізнесу у зв'язку із незначними обсягами діяльності, відмінностями у нормативному забезпеченні та у вимогах до інформатизації системи управління та зовнішніх користувачів, що дозволить підвищити рівень інформованості керівництва про фінансово-господарську діяльність підприємства, оскільки своєчасна та якісна інформація забезпечує прийняття інформаційно обґрунтованих

оперативних та стратегічних рішень, забезпечує об'єктивну оцінку досягнутих результатів та розробку стратегії подальшого розвитку.

10. Результативність і ефективність інформаційного забезпечення системи управління значною мірою залежить від дотримання принципів, які встановлюють правила дій і поведінки для суб'єктів обліково-аналітичного забезпечення з метою узгодження, координування і регулювання їх діяльності в рамках системи управління. Дослідження базово-функціонального апарату обліково-аналітичного забезпечення в частині аналізу існуючих принципів бухгалтерського обліку і аналізу, а також розробки пропозицій щодо можливості удосконалення їх складу та змістовного наповнення, розробки принципів обліково-аналітичного забезпечення та формування складу принципів управління з огляду на особливості діяльності підприємств малого бізнесу дозволило виявити їх внутрішній взаємозв'язок, сформуванню систему принципів з визначенням їх структурної ієрархії та побудувати піраміду принципів, яка забезпечить формування принципів на єдиній основі щодо досягнення спільної мети діяльності суб'єктів господарювання на сучасному етапі розвитку економіки.

11. Розробка повного комплексу теоретико-методологічного інструментарію обліково-аналітичного забезпечення дає можливість узагальнити отримані результати в рамках побудови концепції розвитку обліково-аналітичного забезпечення на рівні підприємств малого бізнесу України з виокремленням основних її складових - мети, понятійно-категоріального апарату, напрямів дослідження внутрішнього механізму, функцій і завдань, а також принципів побудови взаємозв'язків як в межах обліково-аналітичного забезпечення так і на рівні системи управління, являючи собою повний склад адаптованих елементів, які покликані забезпечити вироблення ґрунтовної методики за відповідними напрямками обліково-аналітичного забезпечення в сучасних умовах господарювання підприємств малого бізнесу.

РОЗДІЛ 2. ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

2.1. Періодизація історії розвитку організації бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу України (від 60-тих років ХХ ст. до наших днів)

Організація ефективної системи бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу вимагає дослідження даного процесу з використанням історичного підходу. Протягом багатьох років відбувалися процеси розвитку бухгалтерського обліку, що «ознаменувалося прискоренням темпів розвитку зарубіжної та вітчизняної теорії і практики бухгалтерського обліку та значними їх досягненнями в усіх складових облікової системи» [296, с.14].

Питання історії бухгалтерського обліку займають визначне місце в публікаціях вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків, таких як Ф.В.Єзерський, А.П.Рудановський, А.М.Галаган, Л.Сей, А.Хаар, К.Лейер, Д.Б.Стернінсон, Л.Герберт, Дж.Чербоні, Н.Стекі, Н.А.Стасей, М.Р.Метьюс, М.Х.Б.Перера, В.А.Велш, Д.Г.Шорт, В.Я.Соколов, М.І.Кутер, Е.С.Хендріксен, М.Ф.Бреда, І.Джінаї, О.Канцані, В. Шу та інші [33, 40, 176, 194, 198, 200, 219, 282, 305, 307, 332].

Аналіз розроблених авторами періодизацій свідчить про різноманітність підходів до проблеми періодизації, оскільки виокремлення періодів залежить від вибору критеріїв, які надалі стають основою тієї чи іншої періодизації. Комплексний підхід до побудови періодизації надає найбільш повне уявлення про історію розвитку бухгалтерського обліку, оскільки «...нельзя построить периодизацию развития сложной системы, каковой является бухгалтерский учет, по какому-то одному основанию; нельзя представлять эту работу как процесс непрерывно возрастающего знания, каждодневного творчества человеческого разума» [305, с. 21].

На відміну від значних напрацювань щодо періодизації світової історії бухгалтерського обліку, варіантів періодизації історії бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу взагалі не існує. Це свідчить про твердження багатьох науковців, що підходи до розвитку бухгалтерського обліку є єдиними незалежно від сфери та галузі діяльності, а також розмірів підприємства. З таким підходом частково можна погодитися лише в питаннях теоретико-методологічних основ розвитку бухгалтерського обліку, оскільки вони є єдиними для підприємств різних форм власності, галузі, сфери діяльності та розмірів.

В організаційних питаннях побудови системи бухгалтерського обліку існує велика кількість відмінностей в частині запровадження форм і методів бухгалтерського обліку, системи облікових реєстрів, плану рахунків,

структури і форми фінансової звітності, стандартів бухгалтерського обліку, що вимагає проведення аналізу розвитку організації бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу.

В попередніх публікаціях автора було проведено дослідження виникнення та розвитку спрощеної технології обробки інформації в системі бухгалтерського обліку для малих підприємств в рамках правового поля та в частині удосконалення складу облікових реєстрів, структури і форми фінансової (бухгалтерської) звітності, структури плану рахунків та стандартів бухгалтерського обліку [56, 60, 68-70, 75, 81, 94].

З огляду на напрями проведеного дослідження в межах аналізу форми бухгалтерського обліку можна виділити основні класифікаційні ознаки, за якими можна провести періодизацію розвитку організації бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу:

1. за формою бухгалтерського обліку;
2. за складом, структурою і формами облікових реєстрів;
3. за структурою плану рахунків;
4. за формою фінансової звітності;
5. за стандартами бухгалтерського обліку.

Крім того, за останні роки відбулися суттєві зміни в критеріях щодо визнання малих підприємств, значенні та ролі організації бухгалтерського обліку в управлінні суб'єктів господарювання та впливу правового поля на організацію бухгалтерського обліку і фінансової звітності, що дає підстави для виокремлення додаткових класифікаційних ознак:

6. за критеріями визнання малих підприємств, що мають право на застосування спрощеної форми бухгалтерського обліку;
7. за метою організації бухгалтерського обліку;
8. за впливом нормативного регулювання на структуру та форму фінансової звітності.

Проведемо дослідження розвитку бухгалтерського обліку за виділеними класифікаційними ознаками.

Критерії визнання малих підприємств. В радянські часи малі підприємства не було виділено в окремий сектор економіки. Однак, починаючи з 60-х років ХХ ст. було виокремлено невеликі підприємства і господарські організації, які мали можливість застосувати спрощену технологію облікового процесу. До таких підприємств відносилися невеликі підприємства і господарські організації у складі яких число облікових працівників не перевищувало 5-7 осіб [222]. Відтак, можна вважати, що першим критерієм визнання малого підприємства з позиції можливості спрощення облікового процесу є чисельність облікових працівників на підприємстві.

На початку 90-х років на нормативному рівні [127] було змінено критерії виділення малих підприємств в окремий сектор економіки. Основними критеріями виокремлення малих підприємств стали – сфера діяльності, галузь виробництва та чисельність працюючих. До малих підприємств належали

новостворювані та діючі підприємства: у промисловості та будівництві - з чисельністю працюючих до 200 чоловік; в інших галузях виробничої сфери - з чисельністю працюючих до 50 чоловік; у науці і науковому обслуговуванні - з чисельністю працюючих до 100 чоловік; у галузях невиробничої сфери - з чисельністю працюючих до 25 чоловік; у роздрібній торгівлі - з чисельністю працюючих до 15 чоловік.

В 1998 році було змінено критерії [323], за якими визнавалися суб'єкти господарювання, що мали право застосовувати спрощену форму обліку – середньооблікова чисельність працюючих і обсяг виручки від реалізації. До таких суб'єктів господарювання відносилися юридичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, в яких за рік середньооблікова чисельність працюючих не перевищувала 50 осіб і обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищував 1 млн. гривень та які перейшли на спрощену систему оподаткування за єдиним податком (6% та 10% від суми виручки від реалізації продукції).

Починаючи з 2000 року було в черговий раз змінено критерії [126] визначення суб'єктів малого підприємництва, які мали право на застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності та застосування спрощеної форми бухгалтерського обліку та звітності – середньооблікова чисельність працюючих та обсяг річного валового доходу. До таких суб'єктів відносилися юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період не перевищувала 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищував 70 млн. грн. (ст. 1 Закону).

Після скасування ЗУ «Про державну підтримку малого підприємництва» поняття суб'єктів малого підприємництва в Україні встановлено лише нормами ГКУ - фізичні особи-підприємці та юридичні особи, з середньообліковою чисельністю працюючих за рік до 50 осіб та обсягом річного доходу до 10 млн. євро (п. 3 ст. 55 ГКУ).

Отже, можна зробити висновок, що критерії визнання малих підприємств протягом останніх 50-ти років періодично змінювалися. Вперше критеріями визначення розміру підприємства була кількість облікових працівників, згодом – кількість працюючих в різних сферах та галузях і лише з кінця 90-х років критерії визнання малих підприємств стали максимально наближеними до міжнародних критеріїв – середньооблікова чисельність працюючих та річний обсяг виручки від реалізації (валового доходу або доходу).

За метою організації бухгалтерського обліку. За останні 50 років відбулися суттєві зміни щодо мети бухгалтерського обліку. Бухгалтерський облік за часів адміністративно-командної системи управління формувався з урахуванням інформаційних потреб планової економіки з орієнтацією на забезпечення достовірної оцінки фінансово-господарської діяльності. При такому розумінні завершальною функцією бухгалтерського обліку була вимірювальна функція [366, с.100]. Основними користувачами інформації бухгалтерського обліку були вищестоящі органи, міністерства і відомства, а

також органи державної статистики, які використовували отриману інформацію для формування зведених даних, статистичних звітів, формування планових показників діяльності підприємства.

За часів планової економіки організація бухгалтерського обліку відповідала потребам вищестоящих органів, тому не могла відповідати інформаційним вимогам зовнішніх користувачів в умовах ринкової економіки, що стало основною передумовою для необхідності перегляду місця та ролі бухгалтерського обліку в системі інформаційного забезпечення суб'єктів господарювання в 90-ті роки ХХ ст. як в Україні так і в розвинених країнах світу.

Становлення ринкових умов господарювання, вихід підприємств на міжнародні ринки товарів і капіталу, зростання обсягу зовнішньої і внутрішньої інформації, впровадження обчислювальної техніки для здійснення облікового процесу стали основними факторами, що зумовили перехід на організацію бухгалтерського обліку як «вимірювально-комунікаційного процесу» [367, с. 454].

В цей період відбувається зміщення акценту бухгалтерського обліку в бік користувачів облікової інформації [355, с. 15] та зростання ролі облікової інформації в прийнятті управлінських рішень, що сприяє появі об'єктивних передумов в необхідності удосконалення організаційних засад бухгалтерського обліку в цілому та суб'єктів малого підприємництва зокрема.

З 2000 року в Україні почався новий етап реформування бухгалтерського обліку, відбулися значні зміни, які сприяли прискоренню процесів приведення у відповідність національної системи бухгалтерського обліку до вимог ринкової економіки та міжнародних стандартів, що знайшло відображення в процесі удосконалення правового поля щодо організаційних засад бухгалтерського обліку, в тому числі для підприємств малого бізнесу.

Переорієнтація бухгалтерського обліку на потреби користувачів вимагає зміни підходу до розуміння його сутності та переходу від вимірювального інструменту до інформаційної моделі [184, с. 41]. В рамках формування інформаційної системи бухгалтерського обліку дуже багато уваги приділяється питанню підвищення якості і корисності фінансової інформації, проводяться наукові дослідження в питанні розробки інструментарію забезпечення якості облікової інформації [26, 96, 169, 297, 310], формуванню системи багатоцільового та загальноцільового бухгалтерського обліку [97, с.3-13; 368], що сприятиме забезпеченню інформаційних потреб якомога більшої кількості користувачів.

Отже, аналіз мети бухгалтерського обліку з огляду на забезпечення інформаційних потреб користувачів дозволяє виділити чотири основні етапи розвитку організації бухгалтерського обліку, а саме:

- 1) задоволення інформаційних потреб планової економіки, контроль за використанням державних ресурсів і напрямами розподілу прибутку;
- 2) переорієнтація бухгалтерського обліку на засади ринкової економіки;

3) трансформація національної системи бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами фінансової звітності;

4) підвищення якості і корисності фінансової інформації для задоволення інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів.

За формою бухгалтерського обліку. В 1960 році вперше на нормативному рівні було визнано, що особливості діяльності малих підприємств потребують спрощення організації бухгалтерського обліку. Малим підприємствам було рекомендовано вести бухгалтерський облік із застосуванням реєстрів, передбачених інструкціями Міністерства фінансів СРСР: щодо застосування єдиної журнально-ордерної форми рахівництва для підприємств від 08.03.1960р. № 63 [221], і для невеликих підприємств і господарських організацій, від 06.06.1960 р. № 176 [222], а також галузевих вказівок, розроблених міністерствами і відомствами на основі типових для підприємств підвідомчих галузей (будівництво, торгівля, постачання та ін.).

З того часу відбувалися систематичні зміни в удосконаленні організації спрощеної форми обліку, а саме: в складі та змістовному навантаженні облікових реєстрів, методиці їх заповнення, зв'язку із планом рахунків та формами фінансової звітності, що більш детально проаналізовано (розкрито) у додатку В табл. В.1-В.5 та рис. В.1.

Розвиток ринкових відносин та розширення сектору малого бізнесу на початку 90-х років ХХ ст. сприяли перегляду підходів до організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах, що призвело до змін:

на методичному рівні - розроблено Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні від 3.04.93 року № 250 [272] та Вказівки про склад та порядок заповнення облікових реєстрів малими підприємствами від 31.05.96 р. № 112 [227];

на організаційному рівні - малі підприємства вперше отримали право самостійно визначати форму обліку виходячи з потреб свого виробництва і управління, їх складності і чисельності працівників, однак із двох запропонованих – спрощеної (форма бухгалтерського обліку з використанням реєстрів обліку майна малого підприємства) або простої форми обліку (без використання реєстрів обліку майна малого підприємства).

В 1998 році на основі затвердженої Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів (від 28 жовтня 1998 р. № 1706) відбувся черговий етап удосконалення правової бази з організації обліку на малих підприємствах – впроваджено Положення про спрощену форму бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва від 30.09.98 р. № 196 [234], однак на організаційному рівні в частині організації облікового процесу та форм бухгалтерського обліку змін не відбулося. Впроваджене положення було розроблено на основі Вказівок 1996 року з копіюванням основних його положень, в тому числі існуючих на той час спрощених форм бухгалтерського обліку - простої форми бухгалтерського обліку та форми бухгалтерського обліку з використанням (веденням) реєстрів обліку майна малого підприємства.

Реформування системи бухгалтерського обліку на початку 2000-х років призвело до чергового етапу удосконалення правового поля в питаннях організації бухгалтерського обліку в цілому та спрощених форм бухгалтерського обліку зокрема [223]. Однак сутність спрощених форм бухгалтерського обліку (спрощена та проста), які було запропоновано до використання малими підприємствами та організація облікового процесу із застосуванням удосконалених форм принципово не змінилася.

Затверджена стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні 2007 р. [291] одним з ключових завдань поставила за мету надати малим підприємствам право застосовувати форму обліку, яка не передбачає застосування подвійного запису. З метою вирішення даного завдання в 2011 році було запроваджено принципово нову форму бухгалтерського обліку – спрощений облік доходів і витрат [224], яка має відмінності в системі реєстрів та способі їх заповнення.

Отже, аналіз нормативно-правової бази з розвитку і удосконалення форм бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу дає можливість виокремити наступні етапи:

- журнально-ордерна форма обліку для невеликих підприємств і господарських організацій, яка розроблена на основі єдиної журнально-ордерної форми рахівництва;

- спрощена та проста форми бухгалтерського обліку (проста форма - без використання реєстрів обліку майна малого підприємства та форма бухгалтерського обліку з використанням реєстрів обліку майна малого підприємства);

- спрощений облік доходів і витрат.

За обліковими реєстрами. Розвиток та удосконалення технології облікового процесу зумовлює зміни в структурі та формах облікових реєстрів. Із запровадженням спрощеної форми бухгалтерського обліку (на початку 60-х років) з метою забезпечення раціональної техніки узагальнення та групування облікових даних для невеликих підприємств було передбачено можливість зменшення кількості облікових реєстрів: з 17 журналів-ордерів, малим підприємствам дозволялось використовувати 8 журналів-ордерів, а з 19 відомостей - тільки 6 [222] (додаток В. табл. В.1). Однак, спрощення технології облікового процесу передбачало лише зменшення кількості використовуваних облікових реєстрів, форма і структура яких були уніфікованими та передбачені для застосування підприємствами і організаціями різних розмірів.

Вперше принципово новий склад та форма облікових реєстрів, спеціально передбачених для організації облікового процесу на малих підприємствах, було запроваджено в 1996 році. В рамках спрощеної форми обліку з використанням реєстрів для обліку майна підприємства використовувалося 9 відомостей [227], кожна з яких, як правило, застосовувалася для обліку операцій по одному з використовуваних рахунків бухгалтерського обліку (додаток В. табл. В.2). В рамках простої форми обліку

передбачалося ведення Книги обліку господарських операцій та Відомості обліку заробітної плати для обліку розрахунків по оплаті праці з працівниками та бюджетом по прибутковому податку [227].

З 1998 року були внесені зміни щодо підвищення рівня інформатизації системи управління при застосуванні простої форми обліку, оскільки відображення інформації лише про розрахунки з оплати праці та бюджетом не надавали повного обсягу інформації для системи управління та складання бухгалтерської звітності. Суб'єктам малого бізнесу, які обрали просту форму бухгалтерського обліку, за наявності у них основних засобів, матеріальних цінностей, готової продукції і товарів, рекомендувалося для ведення аналітичного обліку використовувати Відомість обліку основних засобів, нарахованих амортизаційних відрахувань (зносу) та Відомість обліку виробничих запасів, готової продукції і товарів [234]. Розробка додаткових облікових реєстрів в разі наявності потреби у веденні обліку витрат за статтями калькуляції та витратами обігу, видами продукції (робіт, послуг), за виробничими підрозділами визначалося виключно суб'єктом малого бізнесу.

З 2000 року відбулися суттєві зміни у складі і формах облікових реєстрів для малих підприємств, що вплинуло на зміну процесу систематизації інформації в облікових реєстрах.

Сучасна спрощена форма бухгалтерського обліку передбачає узагальнення інформації про господарські операції у реєстрах бухгалтерського обліку - 5 відомостях (додаток В табл. В.3) [223], які прийшли на зміну 9 раніше застосовуваних відомостей. Порівняльна характеристика облікових реєстрів (відомостей) на рівні їх інформаційної узгодженості наведена у додатку В рис. В.1. При застосуванні простої форми бухгалтерського обліку передбачено використання Журналу обліку господарських операцій, а для аналітичного обліку розрахунків з оплати праці, з дебіторами і кредиторами - Відомість 3-м [223].

Розробка принципово нової форми бухгалтерського обліку (спрощений облік доходів і витрат) зумовила необхідність розробки та впровадження нового складу облікових реєстрів [224] - 4 журналів-ордерів та 5 відомостей. Організація бухгалтерського обліку на основі даної форми обліку передбачає порядок і спосіб реєстрації та узагальнення інформації в облікових реєстрах без застосування подвійного запису для складання фінансової звітності. Відмінність даної форми від попередніх спрощених форм полягає в тому, що по-перше, за підсумками кожного з журналів складається окремий розділ фінансової звітності, по-друге, інформація в облікових реєстрах відображається без застосування плану рахунків, а лише за даними первинних документів.

Отже, аналіз удосконалення та процесу змін у формах і структурі облікових реєстрів дозволяє виокремити 5 етапів розвитку організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах:

- 1) журнально-ордерна форма для невеликих підприємств - 8 журналів-ордерів та 6 відомостей;

2) спрощена форма обліку - 9 відомостей (відомості В1-В9) та проста форма обліку - книга обліку господарських операцій К-1 та відомість В-8;

3) спрощена форма обліку - 9 відомостей (В1-В9) та проста форма обліку - книга обліку господарських операцій К-1 та відомості В-1, В-2 та В-8;

4) спрощена форма обліку - 5 відомостей (відомості В-1м – В-5м) та проста форма – журнал обліку господарських операцій та відомість В-3м;

5) спрощений облік доходів і витрат - 4 журнали та 5 відомостей.

За структурою плану рахунків. В 1959 році було затверджено план рахунків бухгалтерського обліку виробничо-господарської діяльності підприємств, будівництв і господарських організацій союзного, республіканського і місцевого підпорядкування [220]. Для невеликих підприємств було дозволено спрощення плану рахунків, в результаті чого дозволялось групувати операції за деякими однорідними рахунками на одному з рахунків, наприклад на рахунку 05 «Сировина і матеріали» відображалися операції, які групувалися на рахунках 05, 06, 08, 09; на рахунку 20 «Виробництво» відображалися операції за рахунками 20, 21 та 23. Рахунки, операції яких групувалися на окремому рахунку невеликих підприємств згідно з Інструкцією № 176 від 6.06.60 р. наведені у додатку В табл. В.4.

В 90-ті роки ХХ ст. удосконалення спрощених форм бухгалтерського обліку не вплинуло на удосконалення плану рахунків. Однак, малим підприємствам дозволялось здійснювати розробку робочого плану рахунків на основі типового плану рахунків бухгалтерського обліку (додаток В. табл. В.5.). Цікавим є те, що малі підприємства використовували загальний план рахунків бухгалтерського обліку виробничо-господарської діяльності підприємств, будівництв і господарських організацій союзного, республіканського і місцевого підпорядкування більше 40 років (з 1959 року по 2000 рік).

Лише у 2001 році спеціально для малих підприємств було розроблено спрощений план рахунків бухгалтерського обліку [225], який максимально був узгоджений з відображенням інформації в облікових регістрах для накопичення даних і складання фінансової звітності у відповідності з вимогами ринкової економіки та міжнародними стандартами (додаток В. табл. В.6.).

Розробка нової форми обліку - спрощений облік доходів і витрат - взагалі не передбачає використання плану рахунків, оскільки в методичних рекомендаціях зазначено, що записи в регістрах здійснюються на підставі первинних документів, а інформація з реєстрів переноситься у згрупованому вигляді до фінансової звітності [224].

Отже, аналіз удосконалення структури та змістовного інформаційного наповнення плану рахунків за останні 50 років дозволяє виокремити наступні етапи:

- загальний план рахунків;
- спрощення плану рахунків за допомогою групування облікових даних за однорідними рахунками на одному з рахунків;
- робочий план рахунків на основі загального плану рахунків бухгалтерського обліку;
- спрощений план рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва;
- звільнення від використання плану рахунків бухгалтерського обліку (для окремої категорії малих підприємств).

За формою фінансової звітності. За радянських часів для малих підприємств було спрощено лише організацію бухгалтерського обліку шляхом запровадження спрощеного плану рахунків, спрощених облікових реєстрів, а форми бухгалтерської звітності не відрізнялися залежно від розміру підприємства та галузі діяльності. Всі підприємства і організації складали єдиний за формою і структурою бухгалтерський баланс підприємства (форма № 1 за ДКУД квартальної звітності) та звіт про фінансові результати (форма № 2 за ДКУД квартальної звітності).

Лише на початку 1998 року з метою спрощення форми та структури існуючої звітності для малих підприємств були спеціально розроблені дві нові форми звітності з назвою «Бухгалтерський звіт малого підприємства». До його складу увійшли Баланс (ф. № 1-м) та Звіт про фінансові результати (ф. № 2-м). № 37 від 19.02.98р. [235; 236, с.15], форма та структура яких мали відмінності від фінансової звітності інших за розмірами підприємств (додаток В табл. В.7, В.8.). Порівняльна характеристика структури фінансової звітності форм 1 і 1-м та 2 і 2-м, що використовувалися у 1998-1999 роках наведена у додатку В рис. В.2- В.3. Однак, розроблені форми бухгалтерського звіту малого підприємства використовувались лише 2 роки - до введення у дію П(С)БО 25.

Починаючи з 2000 року для малих підприємств було розроблено нові форми спрощеної фінансової звітності для малих підприємств (суб'єктів малого підприємництва) у складі Балансу (форма 1-м) і Звіту про фінансові результати (форма 2-м) [233]. Їх форма і структура максимально наближені до вимог ринкової економіки та міжнародних стандартів та в більшій мірі задовольняють інформаційні потреби зовнішніх і внутрішніх користувачів. За 14 років їх використання вони були дещо змінені як за структурою, так і за показниками, що було наслідком розвитку теоретико-методологічних та організаційних основ бухгалтерського обліку та удосконаленням облікового правового поля відповідно до міжнародних вимог. Порівняльна характеристика першої та поточної редакції форми Звіту про фінансові результати (ф. 2-м) наведено у додатку В. рис. В.4.

З 2011 року з виокремленням окремої групи малих підприємств відбулася розробка нових ще більш спрощених форм фінансової звітності у складі Балансу та Звіту про фінансові результати. Основною відмінністю

розробленого пакету фінансової звітності є зниження рівня розкриття та деталізації інформації в показниках звітності (додаток В. рис. В.5, В.6.).

В останні роки на склад та форму фінансової звітності малого підприємства має вплив пакет стандартів бухгалтерського обліку – національні або міжнародні. Більш детально особливості формування інформації в показниках фінансової звітності за національними та міжнародними вимогами буде розглянуто у 3 розділі монографії.

Отже, дослідження процесів удосконалення структури та форм фінансової звітності за останні 50-х років дає можливість виокремити наступні етапи розвитку організації бухгалтерського обліку за формами і структурою фінансової звітності:

- бухгалтерський баланс і звіт про фінансові результати (форма № 1 та форма №2 за ДКУД квартальної звітності);
- бухгалтерський баланс малого підприємства;
- фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва;
- спрощений фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва;
- форми фінансової звітності залежно від застосування стандартів бухгалтерського обліку (національні або міжнародні).

За впливом нормативного регулювання на структуру фінансової звітності. Розвиток бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу можна прослідкувати за змінами нормативно-правової бази щодо теоретико-методологічних та організаційних основ бухгалтерського обліку. Дослідивши правову базу можна зробити висновок, що удосконалення та розвиток відбувалися в чітко визначених рамках правового поля – з визначеною чіткою структурою плану рахунків, затвердженими формами бухгалтерського обліку, розробленим складом і формою облікових реєстрів, затвердженими формами фінансової звітності. Це свідчить, що підприємства були поставлені у жорсткі рамки правового поля в організаційних аспектах побудови системи бухгалтерського обліку.

Відсутність альтернативних варіантів або неможливість самостійного вибору технології обробки інформації, її розкриття та відображення в фінансовій звітності унеможливорює формування ефективної системи бухгалтерського обліку для задоволення інформаційних потреб широкого кола користувачів.

Основний документ, який надає максимально корисну інформацію зовнішнім користувачам – це фінансова звітність. Від структури фінансової звітності і форми розкриття інформації залежить рівень задоволення інформаційних потреб користувачів. Регламентовані за структурою та змістом форми фінансової звітності не завжди дозволяють відобразити максимально корисну інформацію для її користувачів, розкрити особливості фінансово-господарської діяльності підприємства, що потребує зниження рівня регламентування структури форм фінансової звітності.

Зниження рівня регламентування структури форм фінансової звітності відбулося з прийняттям НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»

[231] для середніх та великих підприємств, що є першим кроком до реалізації одного з основних напрямів стратегії застосування міжнародних стандартів в Україні - визначення загальної номенклатури статей фінансової звітності та порядку їх групування з наданням права суб'єктам господарювання складати фінансову звітність з урахуванням особливостей господарської діяльності та максимальним розкриттям інформації [105]. Наступним кроком повинно бути зниження рівня регламентування структури форм фінансової звітності для підприємств малого бізнесу.

Дослідження впливу нормативного регулювання на структуру фінансової звітності дозволяє виокремити два етапи:

- 1) повне регламентування структури та форми фінансової звітності;
- 2) зниження рівня регламентування структури форм фінансової звітності.

За стандартами бухгалтерського обліку. До 2012 року в Україні малим підприємствам було дозволено застосовувати лише національні стандарти бухгалтерського обліку. З введенням у дію НП(С)БО 1 та офіційного оприлюднено МСФЗ для МСП на сайті Міністерства фінансів України у малих підприємств з'явилося право вибору щодо застосування пакету стандартів – національні або міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. Відтак, можемо виділити два етапи розвитку бухгалтерського обліку за обліковими стандартами:

- застосування тільки національних стандартів бухгалтерського обліку;
- існує право вибору щодо застосування національних або міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСФЗ для МСП).

Застосування пакету стандартів бухгалтерського обліку та їх вплив на організацію бухгалтерського обліку і рівень розкриття інформації в показниках фінансової звітності більш детально буде розглянуто у 3 розділі монографії.

Узагальнення проведеного аналізу розвитку спрощених форм бухгалтерського обліку та її елементів (плану рахунків, облікових регістрів, фінансової звітності), а також підходів до трансформаційних процесів розвитку бухгалтерського обліку (мети організації бухгалтерського обліку, критеріїв визнання малих підприємств, рівня впливу нормативного регулювання) дозволяє виокремити етапи розвитку організації бухгалтерського обліку за критеріями періодизації (табл. 2.1) [82, с. 27-29].

Таблиця 2.1

Етапи розвитку організації бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу за критеріями періодизації*

<i>Класифікаційні ознаки</i>	<i>Етапи розвитку</i>
За критеріями визнання малих підприємств, для	- кількість облікових працівників не перевищувала 5-7 осіб (з 1960-1990 рр.); - у промисловості та будівництві - до 200 осіб; в інших галузях

застосування спрощеної форми бухгалтерського обліку	виробничої сфери - до 50 осіб; у науці і науковому обслуговуванні - до 100 осіб; у галузях невиробничої сфери - до 25 осіб; у роздрібній торгівлі - до 15 осіб (1991-1998 рр.); - юридичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, в яких середньооблікова чисельність працюючих до 50 осіб і обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік до 1 млн. грн. та які перейшли на спрощену систему оподаткування за єдиним податком (6% та 10% від суми виручки від реалізації продукції) (з 1998-2000 рр.); - юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, в яких середньооблікова чисельність працюючих до 50 осіб та обсяг річного валового доходу до 70 млн. грн. (з 2012 року – річного доходу до 10 млн. євро)
За метою організації бухгалтерського обліку	- задоволення інформаційних потреб планової економіки, контроль за використанням державних ресурсів і напрямками розподілу прибутку (до 90-х років ХХ ст.); - переорієнтація бухгалтерського обліку на засади ринкової економіки (90-ті роки ХХ ст.); - трансформація національної системи бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами фінансової звітності (з 2000 року); - підвищення якості і корисності фінансової інформації для задоволення інформаційних потреб користувачів (в останні роки)
За формою бухгалтерського обліку	- журнально-ордерна форма обліку для невеликих підприємств і господарських організацій (1960-1996 рр.); - спрощена форма бухгалтерського обліку (проста форма - без використання реєстрів обліку майна малого підприємства та форма бухгалтерського обліку з використанням реєстрів обліку майна малого підприємства); - спрощений облік доходів і витрат (з 2011 року)
За обліковими реєстрами	- журнально-ордерна форма для невеликих підприємств - 8 журналів-ордерів та 6 відомостей (з 1960 року); - проста форма обліку - книга обліку господарських операцій К-1 та відомість В-8; спрощена форма обліку - 9 відомостей (В1-В9) (з 1996 року); - проста форма обліку - книга обліку господарських операцій К-1 та відомості В-1, В-2 та В-8; спрощена форма обліку - 9 відомостей (В1-В9) (з 1998 року); - проста форма – журнал обліку господарських операцій та відомість В-3м; спрощена форма – відомості В-1м – В-5м (з 2003 року); - спрощений облік доходів і витрат – журнали 1мс – 4мс та відомості 1.1-мс, 1.2-мс, 2.1-мс, 2.2-мс, 4.1-мс (з 2011 року)
За структурою плану рахунків	- загальний план рахунків (до 1960 року); - спрощення плану рахунків за допомогою групування облікових даних на узагальнених рахунках (1960-1999 рр.); - робочий план рахунків на основі загального плану рахунків бухгалтерського обліку; - спрощений план рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва (з 2001 року); - звільнення від використання плану рахунків бухгалтерського обліку (для окремої категорії малих підприємств) (з 2011 року)
За формою	- бухгалтерський баланс і звіт про фінансові результати (форма № 1

фінансової звітності	та форма №2 за ДКУД квартальної звітності) (1960-1997 рр.); - бухгалтерський баланс малого підприємства (1998-1999 рр.); - фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва (з 2000 року); - спрощений фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва (з 2011 року); - форми фінансової звітності за національними або міжнародними стандартами (з 2012 року)
За впливом нормативного регулювання на структуру фінансової звітності	- повне регламентування структури та форми фінансової звітності; - зниження рівня регламентування структури форм фінансової звітності (з 2013 року)
За стандартами бухгалтерського обліку	- застосування тільки національних стандартів бухгалтерського обліку; - існує право вибору щодо застосування національних або міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСФЗ для МСП) (з 2012 року)

** розроблено автором*

Аналіз розвитку організації бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу за критеріями періодизації дозволяє сформулювати комплексне бачення та розуміння процесів, що відбувались на нормативному рівні в частині спрощення вимог до організації бухгалтерського обліку і фінансової звітності та удосконалення системи бухгалтерського обліку з метою підвищення рівня корисності результативної облікової інформації для її користувачів впродовж останніх 50-ти років в СРСР та Україні.

2.2. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу: класифікація елементів та їх впорядкування

Для вдосконалення управління на мікрорівні і підвищення конкурентоспроможності малого бізнесу дуже велике значення має якість інформації, що надається бухгалтерським обліком. Важливим чинником підвищення якості фінансової, аналітичної, управлінської та іншої інформації є вдосконалення облікового процесу на підприємстві, вимагаючи чіткого і послідовного впорядкування окремих його елементів у часі і у просторі.

З позиції методології наукового дослідження [11, 242] організація будь-якої діяльності (теоретична стадія методології дослідження) – це впорядкування діяльності в цілісну систему з чітко встановленими характеристиками, логічною структурою її компонентів (суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби (способи) і методи діяльності) і процесом її здійснення (часовою структурою), а системний підхід до організації будь-якої діяльності вимагає визначення її складу, структури та функцій.

Дослідження формування складових системи потребує дослідження поняття «хто» входить до системи, структури – «хто з ким взаємодіє» (з цієї точки зору порядок функціонування тісно взаємодіє зі структурою системи, тому що перший визначає причино-наслідкові зв'язки і порядок взаємодії), допустимої множини – «хто що може», цільової функції – «хто що хоче», інформованості – «хто що знає» [243, с.8-9].

Організація бухгалтерського обліку має власні специфічні моменти, які суттєво відрізняються від організації будь-якої іншої діяльності. Відтак, в рамках дослідження організації облікового процесу необхідно провести аналіз складових системи бухгалтерського обліку з метою розробки оптимальної організації діяльності з визначенням найбільш ефективної допустимої комбінації всіх параметрів організаційної системи.

Дослідження складових організації облікового процесу вимагає попереднього визначення поняття «організація бухгалтерського обліку». Аналіз наукових джерел з дослідження сутності даного поняття дозволяє виокремити такі визначення:

- порядок відповідного розміщення і взаємного зв'язку його елементів (частин), формуючих бухгалтерський облік у систему [310, с.61];

- сукупність дій зі створення цілісної системи бухгалтерського обліку, підтримання і підвищення її організованості, функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачів облікової інформації, включаючи вибір форм організації та формування матеріального й інформаційного забезпечення облікового процесу [249, с. 6];

- система методів, способів та засобів, які забезпечують оптимальне його функціонування та подальший розвиток [311, с. 4];

- сукупність способів створення та впорядкування системи бухгалтерського обліку для забезпечення її функціонування з урахуванням особливостей суб'єкта господарювання [32, с. 72].

Узагальнюючи наукові висновки з сутності питання «організація бухгалтерського обліку» можна дійти висновку, що:

✓ *організація бухгалтерського обліку* – це впорядкування окремих складових елементів бухгалтерського обліку в цілісну систему з чітко встановленими характеристиками, логічною структурою її компонентів: об'єктів організації бухгалтерського обліку; форми організації бухгалтерського обліку; технічних та інших засобів організації бухгалтерського обліку; загальнонаукових та специфічних методів і способів дослідження, що взаємодіють у встановлених послідовних часових стадіях, причому послідовність є загальною на всіх етапах організації бухгалтерського обліку.

Починаючи з 1993 року на законодавчому рівні [272] передбачено можливість самостійної організації облікового процесу, що дає суб'єктам господарювання право обирати визначену систему реєстрів обліку, порядок і спосіб реєстрації, узагальнення облікової інформації з огляду на специфіку діяльності та розміри суб'єкта господарювання.

Відмінності в організації облікового процесу на малих підприємствах залежать від особливостей функціонування діяльності малих підприємств з позиції площини нормативного поля та інформаційних вимог користувачів облікової інформації, а також завдань бухгалтерського обліку, а обмеженість ресурсного забезпечення малого підприємства вимагає аналізу елементів організаційної системи з метою розробки оптимальної комбінації всіх її параметрів.

На малих підприємствах існує можливість формування системи бухгалтерського обліку з:

✓ використанням різних форм і систем бухгалтерського обліку для організації облікового процесу з різним рівнем деталізації і узагальнення облікової інформації для задоволення інформаційних потреб системи управління та зовнішніх користувачів;

✓ організації облікового процесу з використанням плану рахунків або без використання плану рахунків з метою спрощення обліку та скорочення фінансових і трудових витрат;

✓ прийняттям рішення про застосування форми організації обліку витрат та спосіб відображення витрат на рахунках бухгалтерського обліку залежно від рівня корисності і доречності такої інформації;

✓ використанням колективної або індивідуальної праці для організації бухгалтерського процесу з метою формування достатнього обсягу облікової інформації в умовах ресурсних обмежень малого підприємства;

✓ застосуванням національних або міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для розкриття інформації в показниках фінансової звітності.

Побудова цілісної системи бухгалтерського обліку на малих підприємствах та удосконалення окремих складових даної системи, наявність альтернативних варіантів вибору елементів організації бухгалтерського обліку потребує їх аналізу та розробки класифікації основних елементів з виокремленням напрямів групування по відношенню до малих підприємств за такими параметрами:

- за побудовою системи бухгалтерського обліку;
- за формою бухгалтерського обліку;
- за побудовою системи оподаткування;
- за формою оподаткування ПДВ;
- за складом облікових реєстрів;
- за застосуванням плану рахунків;
- за формами фінансової звітності;
- за організацією обліку витрат;
- за структурою бухгалтерської служби.

Розглянемо більш детально основні елементи організації бухгалтерського обліку за визначеними класифікаційними ознаками.

Бухгалтерський облік на малих підприємствах базується на єдиних методологічних засадах бухгалтерського обліку, що підтверджується

наявністю єдиного підходу до визначення об'єктів, предмету, функцій та основних завдань бухгалтерського обліку. Малі підприємства повинні дотримуватися вимог ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», який визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності для суб'єктів господарювання різних галузей, сфер діяльності та розмірів [125].

Організація облікової роботи на підприємстві повинна виходити з мети бухгалтерського обліку - надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства (ст. 3 ЗУ «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»). В разі прийняття рішення щодо необхідності формування більшого обсягу облікової інформації для задоволення інформаційних вимог системи управління та зовнішніх користувачів мале підприємство може застосовувати загальну систему бухгалтерського обліку.

На Міністерство фінансів України покладено обов'язок розробки спрощеної форми бухгалтерського обліку для невеликих підприємств з метою спрощення процедури відображення змін в результаті господарських операцій та складання фінансової звітності. Однак, розробка методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами у 2003 і 2011 роках лише підтверджують той факт, що вони є рекомендованими, а не обов'язковими до застосування.

Отже, малі підприємства можуть застосовувати одну з таких систем бухгалтерського обліку:

- загальну систему бухгалтерського обліку;
- спрощену систему бухгалтерського обліку.

Одним з найбільш важливих організаційних питань бухгалтерського обліку є питання про вибір форми бухгалтерського обліку, яка відображає технологію облікового процесу та передбачає відповідне групування господарських операцій та дотримання встановленої послідовності їх відображення, порядок записів у реєстрах синтетичного й аналітичного обліку з урахуванням специфічних особливостей діяльності малих підприємств.

Вибір форми організації бухгалтерського обліку залежить від багатьох внутрішніх факторів, найголовнішими з яких є розмір підприємства, мета його діяльності та інформаційні потреби зовнішніх і внутрішніх користувачів.

На сучасному етапі розвитку на малих підприємствах може застосовуватися декілька форм ведення бухгалтерського обліку з використанням реєстрів обліку, що мають відмінності в складі та формі відображення інформації. Розглянемо їх більш детально.

1. *Спрощена форма бухгалтерського обліку* з використанням облікових реєстрів для малих підприємств (наказ Міністерства фінансів України від 25.06.2003 р. № 422) розроблена для малих підприємств, які визначалися Законом України «Про державну підтримку малого підприємництва» [126], а

після скасування даного Закону - визначення та класифікація малих підприємств встановлюється нормами ст. 55 ГКУ [99] (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Класифікація малих підприємств згідно ГКУ

<i>Класифікаційна ознака</i>	<i>Різновид</i>
За чисельністю працівників	- суб'єкти мікропідприємництва - середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб
	- суб'єкти малого підприємництва - середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб
За обсягом річного доходу	- річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 млн. євро, визначену за середньорічним курсом НБУ
	- річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн. євро, визначену за середньорічним курсом НБУ

Виокремлення групи мікропідприємств (в 2011 році) не вплинуло на організацію бухгалтерського обліку таких підприємств, які також застосовують спрощену форму бухгалтерського обліку.

Схема організації спрощеної форми бухгалтерського обліку в Україні наведена на рис. 2.1.

2. *Спрощена форма бухгалтерського обліку (спрощений облік доходів і витрат)* з використанням облікових реєстрів для малих підприємств (наказ Міністерства фінансів України від 15.06.2011 р. № 720) розроблена для підприємств, що відповідають критеріям п. 154.6 ст. 154 ПКУ, а також згодом була рекомендована малим підприємствам - платникам єдиного податку 4 групи, що відповідають критеріям пп. 4 п. 291.4 ст.291 ПКУ (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Класифікація малих підприємств, що мають право на спрощений облік доходів і витрат згідно ПКУ

<i>Класифікаційна ознака</i>	<i>Вимоги ПКУ</i>	
	пп. 4 п. 291.4 ст. 291	п. 154.6. ст. 154
За формою оподаткування прибутку	платники єдиного податку (4 група)	платники податку на прибуток
За чисельністю працівників	середньооблікова кількість працівників не перевищує 50 осіб	середньооблікова кількість працівників не перевищує 50 осіб (в окремих випадках 20 осіб)
За обсягом річного доходу	обсяг доходу не перевищує 5 млн. грн.	обсяг доходу не перевищує 3 млн. грн. (в окремих випадках 1 млн. грн.)
За розміром оплати праці найманих працівників	-	не менший ніж 2 мінімальні заробітні плати

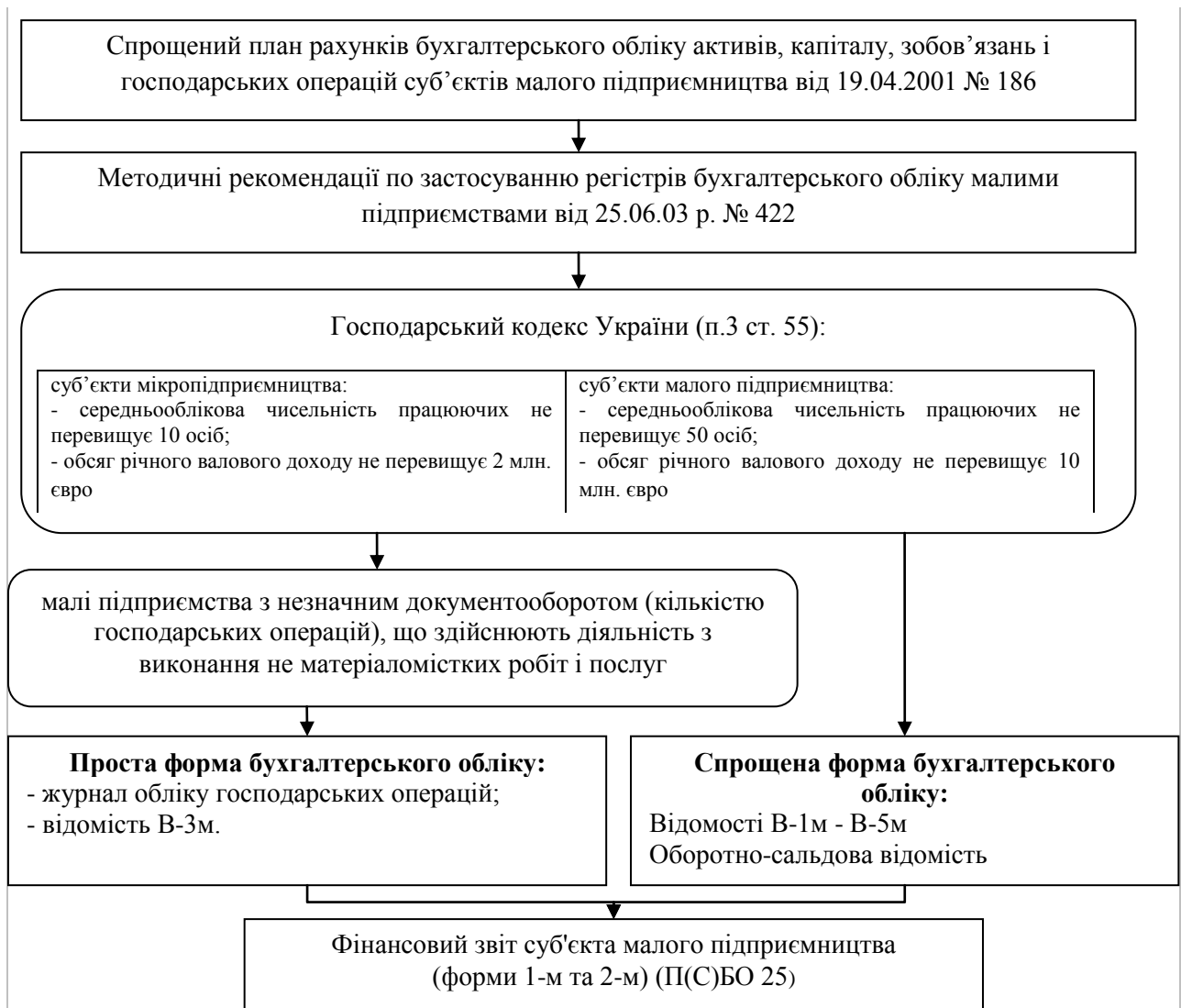

Рис. 2.1. Схема організації спрощеної форми бухгалтерського обліку для малих підприємств

Однак, в нових методичних рекомендаціях №720 існує суттєве обмеження щодо можливості застосування даної форми обліку - малі підприємства не повинні бути платниками ПДВ, а відповідно, гранична сума від здійснення операцій з постачання товарів (послуг) за останні 12 місяців, не повинна перевищувати 300 тис. грн. (без ПДВ) (ст. 181.1 ПКУ), що автоматично зменшує в рази кількість підприємств, які мають право на застосування спрощеного обліку доходів і витрат.

Отже, малі підприємства з річним оборотом до 3 млн. грн. або навіть до 1 млн. грн. вже через декілька місяців діяльності повинні зареєструватися платниками ПДВ (в разі перевищення обсягу операцій купівлі-продажу 300 тис. грн.) і перейти на застосування Методичних рекомендацій № 422 і спрощеного плану рахунків [93, с. 214].

З огляду на зазначене обмеження (щодо неплатників ПДВ) однакові за розмірами малі підприємства повинні застосовувати різні форми бухгалтерського обліку (рис. 2.2).

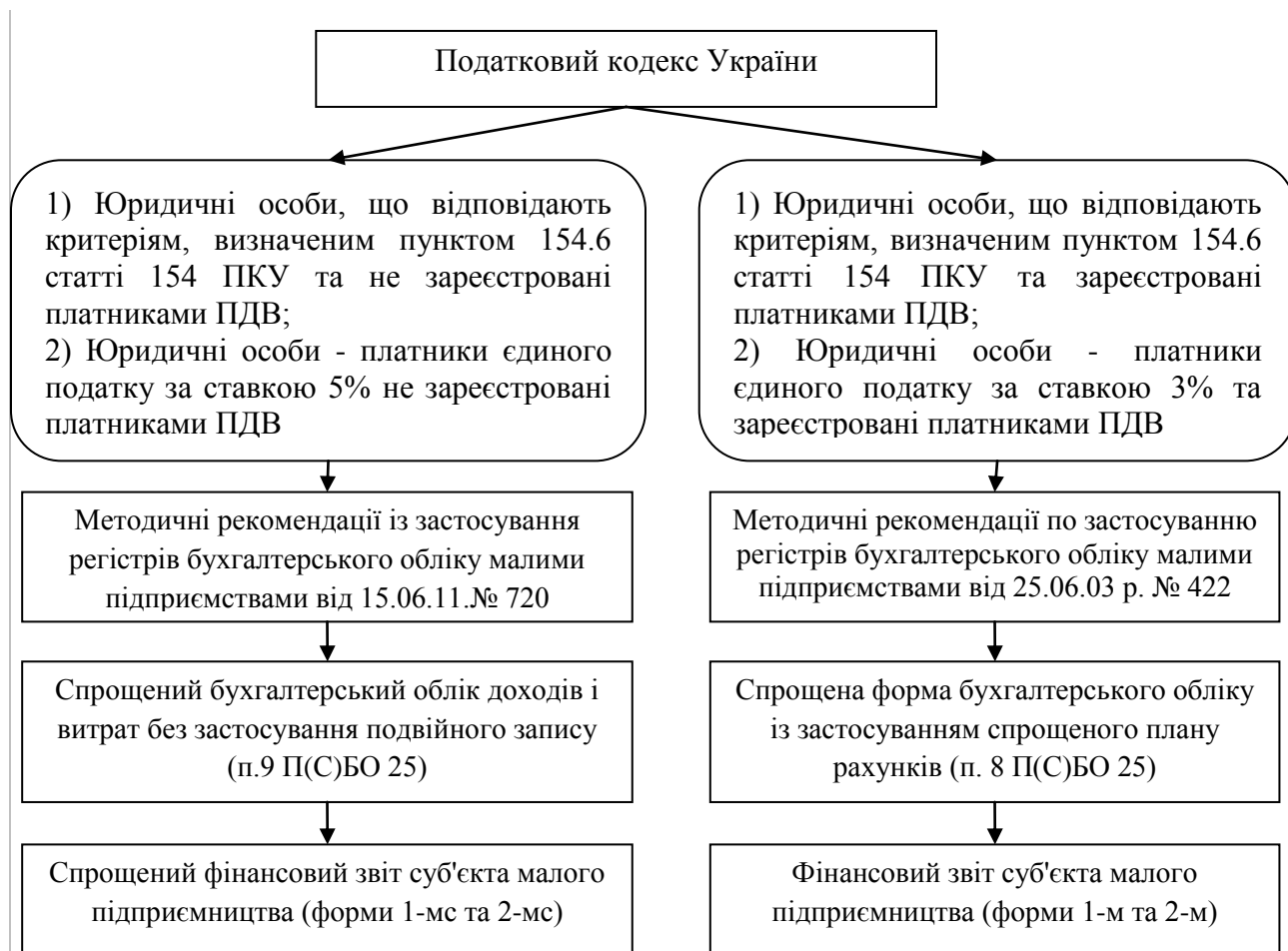

Рис. 2.2. Схема організації спрощеної форми бухгалтерського обліку для малих підприємств, які визначені нормами ПКУ

3. Проста форма бухгалтерського обліку може застосовуватися малими підприємствами з незначним документооборотом (кількістю господарських операцій), що здійснюють діяльність з виконання нематеріаломістких робіт і послуг та передбачає використання Журналу обліку господарських операцій. Для аналітичного обліку розрахунків з оплати праці, з дебіторами і кредиторами малі підприємства застосовують Відомість 3-м підсумкові дані якої заносяться до Журналу обліку господарських операцій.

З огляду на існуючі форми бухгалтерського обліку можна виділити наступні форми бухгалтерського обліку:

- спрощена форма бухгалтерського обліку;
- спрощений облік доходів і витрат;
- проста форма бухгалтерського обліку.

Існуючі спрощені форми бухгалтерського обліку мають суттєві відмінності у систематизації облікової інформації в реєстрах обліку, застосуванні плану рахунків та розкритті інформації в показниках фінансової звітності.

Аналіз механізму застосування спрощеного порядку організації бухгалтерського обліку відповідно до правового поля дозволяє виділити наступні особливості:

1. Спрощена форма бухгалтерського обліку (спрощений облік доходів і витрат) розроблена для окремої групи малих підприємств, які виділені нормами ПКУ.

2. Класифікація малих підприємств за нормами ГКУ і ПКУ має суттєві відмінності та не взаємоузгоджена з критеріями малих підприємств та мікропідприємств, до яких може застосовуватися організація спрощеного порядку бухгалтерського обліку.

3. Виділення на нормативному рівні окремої групи малих підприємств – мікропідприємства – не забезпечені пільговими умовами організації бухгалтерського обліку, а застосовують вимоги, передбачені для суб'єктів малого підприємництва (малих підприємств).

4. Залежно від обраної системи оподаткування (платники ПДВ та неплатники ПДВ) однакові за розмірами малі підприємства повинні обирати різні форми бухгалтерського обліку.

5. Обрана форма бухгалтерського обліку впливає на процес систематизації та рівень розкриття облікової інформації в системі бухгалтерського обліку та показниках фінансової звітності.

Альтернативні варіанти вибору форм бухгалтерського обліку для малих підприємств надають можливість вибору найефективнішої форми обліку з огляду на необхідність дотримання встановленого рівня інформатизації системи управління, матеріальних і фінансових можливостей підприємства.

З практики діяльності підприємств малого бізнесу все частіше в організації облікового процесу підприємства застосовують автоматизовані форми обробки інформації, що призводить до зниження використання паперових носіїв облікової інформації.

Зміни в інформаційних технологіях та наявність широкого спектру комп'ютерних програм для ведення обліку дозволяє сформувати найбільш адаптовану до інформаційних потреб управління систему обробки інформації. Найбільш поширені комп'ютерні програми на базі «1:С Предприятие» та «IT – enterprise» розраховані на великий бізнес та є занадто дорогими для малого підприємства, а відтак, фінансові обмеження малого підприємства не дозволяють їх практичного запровадження і використання. Крім того, структура таких програмних продуктів розрахована на діяльність великого і середнього бізнесу та є занадто складною і не пристосованою для діяльності невеликого підприємства.

Однак, не можна говорити, що на ринку відсутні комп'ютерні продукти для малого бізнесу, так, наприклад, компанією 1С розроблено програмний продукт «1С:Управління невеликою фірмою 8 (версія 8.2)». Як засвідчують розробники даного продукту – це є комплексним рішенням для можливості здійснення нефіскального оперативного обліку, контролю, аналізу та планування [353].

Аналіз ряду малих підприємств свідчить, що в практичній діяльності підприємства застосовують різні форми і методи обробки інформації:

- частина малих підприємств використовує спрощену форму обліку з використанням облікових реєстрів в паперовій формі;
- частина малих підприємств використовує не окремі програмні продукти, а самостійно розроблені форми облікових реєстрів в окремих книгах на базі Microsoft Excel;
- частина малих підприємств використовують не офіційно придбані (ламані) програмні продукти компанії 1С.

Сучасні зміни в інформаційних технологіях та необхідність прийняття своєчасних управлінських рішень на основі якісної і достовірної інформації вимагають від малих підприємств знаходити шляхи для адаптування існуючих спрощених форм бухгалтерського обліку для використання даної інформації з метою ефективного управління фінансово-господарською діяльністю та задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів.

Відмінності в системі управління та необхідних обсягах облікової інформації не завжди дозволяють розробити ефективну форму обліку на основі існуючих форм бухгалтерського обліку. Ефективність форми бухгалтерського обліку, яка застосовується підприємством визначається досягнутим рівнем інформаційного забезпечення користувачів обліковою інформацією.

В сучасних умовах господарювання від зовнішнього регуляторного середовища вимагається не стільки розробки окремих форм паперових облікових реєстрів, скільки встановлення основних вимог до процесу систематизації інформації бухгалтерського обліку.

Відтак, на державному рівні більш доцільніше визначити основні напрями відображення фінансової інформації та вимоги до її систематизації в бухгалтерському обліку та показниках фінансової звітності, оскільки такий підхід дозволить на рівні підприємства сформулювати найбільш ефективну систему інформаційного забезпечення та, в її рамках, форму обробки економічної інформації, що дозволить максимально пристосуватися до вимог потреб її користувачів.

Так, до основних вимог до процесу систематизації інформації в облікових реєстрах малих підприємств можна віднести наступні:

1. Нагромадження і систематизація інформації в облікових реєстрах малого підприємства повинні здійснюватися з дотриманням єдиної методологічної основи, що встановлена на нормативному рівні.

2. Обов'язкове розкриття інформації про оборотні і оборотні активи, власний капітал і зобов'язання, розрахунки підприємства з внутрішніми і зовнішніми контрагентами, доходи і витрати та фінансовий результат діяльності.

3. Відображення господарських операцій в облікових реєстрах повинно здійснюватися на підставі первинних документів, що забезпечує повне документальне підтвердження господарської діяльності малого підприємства.

4. Деталізація облікової інформації повинна здійснюватися для формування достатнього обсягу облікової і аналітичної інформації у розрізі

показників, необхідних для управління і контролю з урахуванням особливостей галузі та сфери діяльності, а також відповідати інформаційним потребам зовнішніх користувачів.

5. Дані аналітичного і синтетичного обліку в облікових регістрах повинні мати інформаційний взаємозв'язок та відповідність.

6. Узагальнення інформації в облікових регістрах повинно відповідати вимогам до розкриття інформації в показниках фінансової звітності за основними напрямками (активи, капітал, зобов'язання, розрахунки, доходи, витрати, фінансовий результат).

Як було досліджено вище, що вибір форми бухгалтерського обліку тісно пов'язаний з обраною системою оподаткування, що обумовлює виокремлення в рамках класифікації елементів бухгалтерського обліку наступну класифікаційну ознаку – за обраною системою оподаткування.

При виборі форми бухгалтерського обліку малі підприємства повинні враховувати вимоги нормативно-правової бази з регулювання бухгалтерського обліку та різний підхід до класифікації малих підприємств на нормативному рівні.

В ГКУ здійснено поділ малих підприємств на малі та мікропідприємства залежно від обсягу річного доходу та кількості працюючих, а в ПКУ – залежно від обраної системи оподаткування – загальна система оподаткування (зі сплатою податку на прибуток) або сплата єдиного податку. Основні класифікаційні ознаки, за якими виділяються малі підприємства в Україні - річний дохід та чисельність працюючих - присутні в обох кодексах, однак існують відмінності в розмірах доходу (виручки від реалізації) та чисельності працюючих.

Отже, за обраною системою оподаткування можна виділити дві основні групи малих підприємств:

- малі підприємства, що знаходяться на загальній системі оподаткування прибутку (зі сплатою податку на прибуток);
- малі підприємства, що сплачують єдиний податок.

Можна стверджувати, що обрана система оподаткування має прямий вплив на організацію форми бухгалтерського обліку, оскільки чисельність працюючих та обсяг річного доходу є основними критеріями до вибору форми бухгалтерського обліку і системи оподаткування. Розробка та впровадження найбільш ефективної форми бухгалтерського обліку для малого підприємства певного розміру потребує врахування обраної системи оподаткування, що передбачає проведення більш ґрунтовного аналізу нормативного розподілу малих підприємств.

Детальне дослідження норм Господарського та Податкового кодексів України щодо регулювання діяльності малих підприємств та їх класифікації, а також аналіз сучасних форм бухгалтерського обліку дозволили розробити модель вибору найбільш оптимальних форм бухгалтерського обліку для малих підприємств різних розмірів та обсягів діяльності (табл. 2.4) [68, с.210].

Таблиця 2.4

Модель вибору форми бухгалтерського обліку з позиції класифікації малих підприємств в нормативно-правовій базі*

<i>Класифікація малих підприємств</i>	<i>Спрощена форма (Наказ МФУ № 422)</i>	<i>Спрощена форма (Наказ МФУ № 720)</i>	<i>Проста форма (Наказ МФУ № 422)</i>
Господарський кодекс України (ст. 55 ГКУ)			
Малі підприємства (обсяг річного доходу до 10 млн. євро та середньооблікова чисельність працюючих за рік до 50 осіб)	+	-	-
Мікропідприємства (обсяг річного доходу до 2 млн. євро та середньооблікова чисельність працюючих за рік до 10 осіб)	+	+ -*	+ -
Податковий кодекс України (п. 154.6 ст. 154 ПКУ)			
Малі підприємства (обсяг річного доходу до 3 млн. грн. та середньооблікова чисельність працюючих до 20 осіб)	+	+ -*	+
Малі підприємства (платники єдиного податку: обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до 1 млн. грн. та середньооблікова кількість працівників до 50 осіб)	+	+ -*	+
Податковий кодекс України (пп. 4 п. 291.4 ст.291 ПКУ)			
Малі підприємства (платники єдиного податку 4 групи - обсяг доходу до 5 млн. грн. та середньооблікова кількість працівників до 50 осіб)	+	+ -*	+
Малі підприємства (платники єдиного податку 6 групи - обсяг доходу до 20 млн. грн.)	+	-	-

*+ - мають право застосовувати малі підприємства, які не зареєстровані платниками ПДВ

складено автором за даними [99, 261]

Обґрунтуємо власну думку щодо здійснення розподілу форм бухгалтерського обліку для різних за розмірами малих підприємств, що виокремлені в площині нормативного поля.

Згідно з ГКУ малі підприємства з обсягом річного доходу до 10 млн. євро (приблизно до 150 млн. грн.) не можуть застосовувати спрощений облік доходів і витрат, оскільки такі підприємства можуть бути лише платниками ПДВ, а цей фактор не дозволяє використання в організації бухгалтерського обліку даної форми обліку. Проста форма бухгалтерського обліку може застосовуватися малими підприємствами з незначним документооборотом, що здійснюють діяльність з виконання нематеріаломістких робіт і послуг, тобто таку форму обліку можуть застосовувати найменші малі підприємства.

Мікропідприємства з обсягом річного доходу до 2 млн. євро (приблизно до 30 млн. грн.) частково можуть застосовувати просту форму обліку та спрощену форму обліку згідно з методичними рекомендаціями 720, оскільки це повинні бути найменші підприємства, що звільнені від сплати ПДВ або здійснювати незначну кількість господарських операцій з виконання нематеріаломістких робіт і послуг.

Класифікація малих підприємств в ПКУ здійснюється за двома статтями, оскільки передбачає різну форму оподаткування малих підприємств – за загальною формою оподаткування із сплатою податку на прибуток та із сплатою єдиного податку.

В п.154.6 ст. 154 ПКУ встановлено критерії визначення суб'єктів малого підприємництва, які мають право на застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, а в п. 44.2. ст. 44 ПКУ встановлено їх право на ведення спрощеного бухгалтерського обліку доходів та витрат. Такі малі підприємства можуть здійснювати вибір форми бухгалтерського обліку практично з усіх запропонованих, однак в разі використання спрощеної форми обліку доходів і витрат такі підприємства не повинні бути платниками ПДВ.

Класифікація малих підприємств за ст. 291 ПКУ передбачає форму оподаткування за єдиним податком. Малим підприємствам 4 групи також дозволено застосовувати спрощений облік доходів і витрат, однак лише неплатникам ПДВ. Малі підприємства 6 групи з обсягом річного доходу до 20 млн. грн. можуть використовувати лише спрощену форму бухгалтерського обліку, оскільки мають значні обсяги доходу і реалізації продукції. Виокремлена 6 група малих підприємств в ПКУ практично відповідає критеріям мікропідприємств, що встановлені ст. 55 ГКУ, що свідчить про максимальне узгодження класифікаційних ознак в площині нормативного поля лише по даній категорії малих підприємств.

Проведений аналіз норм ГКУ в частині можливості вибору системи оподаткування малими підприємствами дозволив виокремити малі підприємства по відношенню до механізму (форми) оподаткування ПДВ:

- малі підприємства, що застосовують загальну систему оподаткування із сплатою податку на прибуток та ПДВ на загальних підставах;
- малі підприємства, що є платниками єдиного податку 4 групи (юридичні особи) за ставкою 5%, які звільнені від сплати ПДВ;
- малі підприємства, що є платниками єдиного податку 4 групи (юридичні особи) за ставкою 3%, та сплачують ПДВ на загальних підставах;
- малі підприємства, що є платниками єдиного податку 6 групи та сплачують ПДВ на загальних підставах.

Обрана малим підприємством форма бухгалтерського обліку значним чином впливає на склад і форму облікових регістрів та обсяги документообігу, що дозволяє виділити наступну класифікаційну ознаку

організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах – за складом облікових реєстрів.

Визначення раціонального руху документів на підприємстві потребує розробки графіку документообігу, який дозволяє встановити оптимальну кількість підрозділів та виконавців для проходження кожного документа і мінімальний строк його знаходження в підрозділі.

Графік документообігу визначає раціональний шлях документації через підрозділи підприємства, сприяє покращенню облікової роботи та підвищенню рівня продуктивності праці облікових працівників (автоматизації та механізації бухгалтерського обліку).

Оскільки єдиної системи документообігу не існує, кожне підприємство самостійно розробляє подібну систему з урахуванням специфіки своєї діяльності, обсягів та масштабів виробництва, форми бухгалтерського обліку та системи оподаткування. Розробка механізму управління документообігом забезпечує:

- ✓ стабільність роботи всіх служб підприємства;
- ✓ чіткість руху та оперативність обробки документів;
- ✓ своєчасність прийняття управлінських рішень.

Схеми організації документообігу залежно від обраної форми бухгалтерського обліку наведено на рис. 2.3, 2.4, 2.5.

В останні роки відбулися зміни в рамках правового поля в питанні відображення доходів і витрат у спрощеному плані рахунків - виключено рахунки 8-го класу та введено рахунки 9-го класу, а також доповнено план рахунків рахунком 74 «Інші доходи».

Аналіз відповідності форм облікових реєстрів з структурою спрощеного плану рахунків дозволили виявити відставання в коригуванні облікових реєстрів за темпами проведення систематичних змін змісту облікового правового поля. Зміни у спрощеному плані рахунків вимагають уточнення та удосконалення форми та змісту облікових реєстрів, що потребує внесення змін до методичних рекомендацій № 422 в частині заповнення окремих граф відомостей. Перелік рахунків спрощеного плану рахунків, які використовуються для заповнення відомостей (В-1м – В-5м) наведено у додатку Г табл. Г.1.

Пропонуються наступні удосконалення сутності методичних рекомендацій №422:

1) до відомості 1-м необхідно додати окрему графу для відображення рахунку 74 «Інші доходи» до розділу І. Облік готівки і грошових документів (рахунок 30) та розділу ІІ. Облік грошових коштів та їх еквівалентів (рахунок 31);

2) у відомості 2-м з обліку запасів замінити найменування графи 14 «84 Витрати операційної діяльності» на «90 «Собівартість реалізованої продукції», а також у шапці граф 15-19 замінити рахунок 85 на рахунки 91, 96;

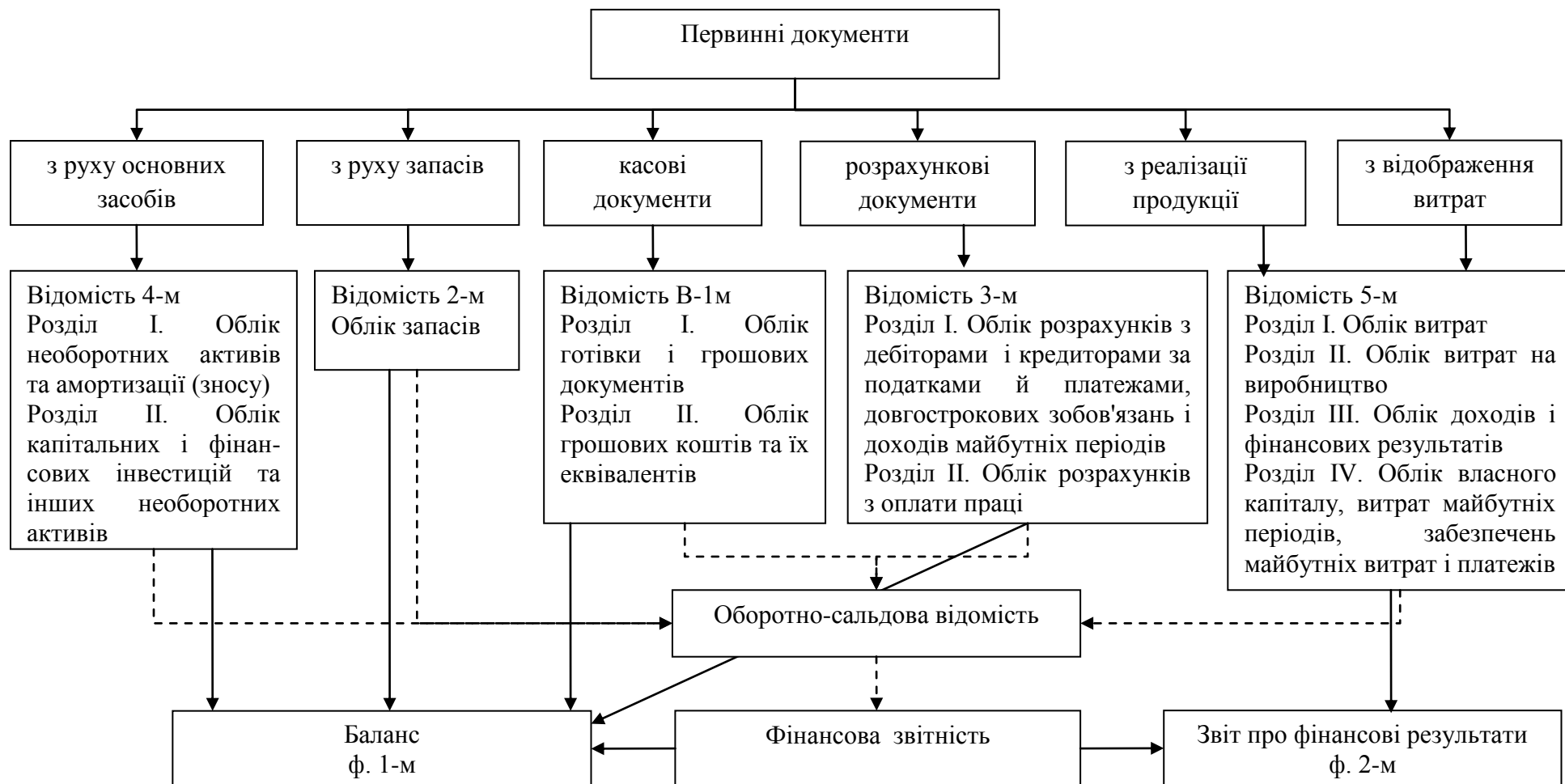

Рис. 2.3. Схема організації документообігу при спрощеній формі бухгалтерського обліку (згідно з методичними рекомендаціями 422)*

**розроблено автором*

Рис. 2.4. Схема організації документообігу при спрощеному обліку доходів і витрат (згідно з методичними рекомендаціями 720)*
 * розроблено автором

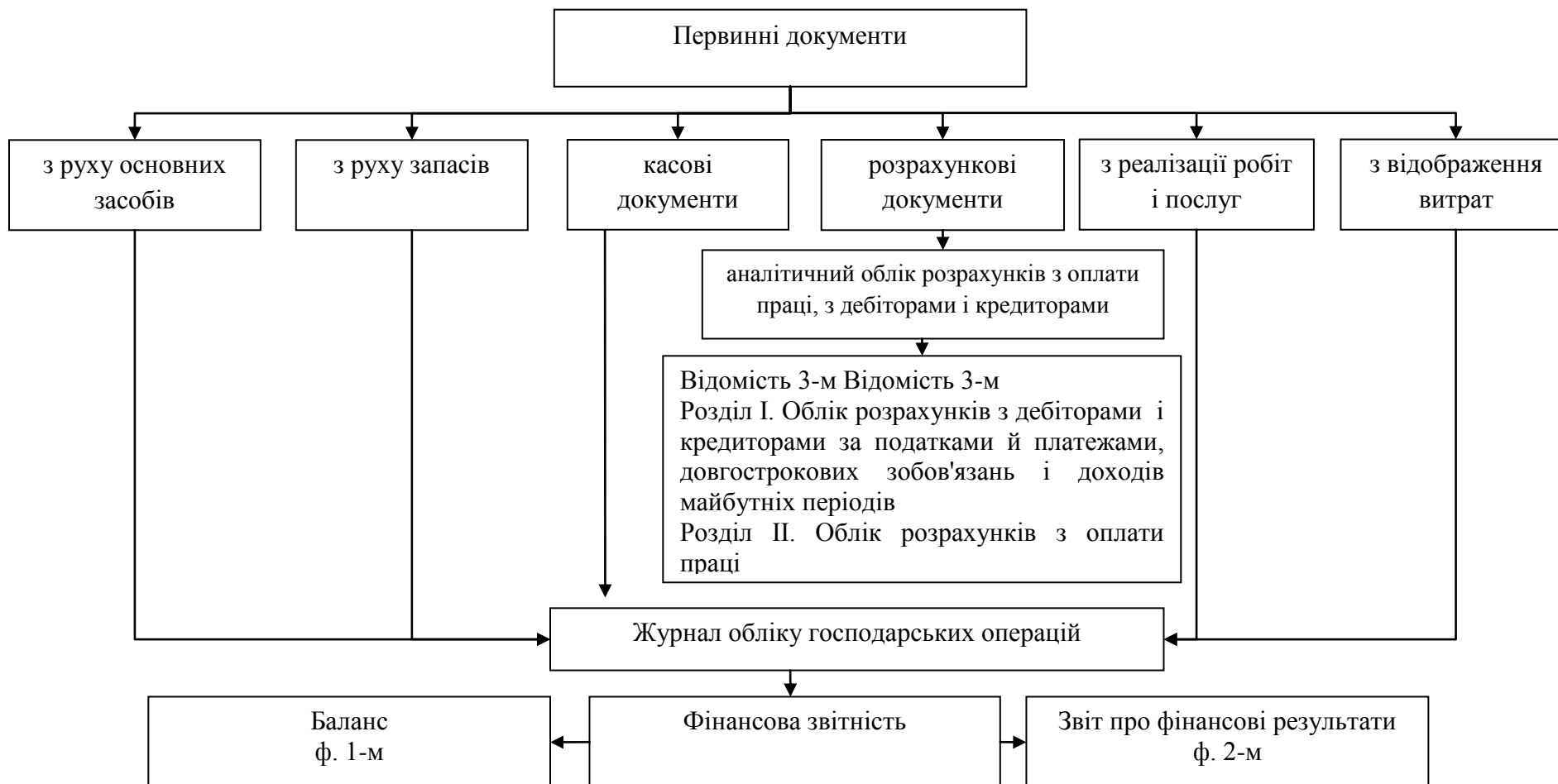

Рис. 2.5. Схема організації документообігу при простій формі бухгалтерського обліку (згідно з методичними рекомендаціями 422)*
* розроблено автором

3) у відомості 3-м у I розділі необхідно здійснити аналогічні зміни до відомості 2-м, а саме здійснити заміну рахунків 84 та 85 на рахунки 90, 91 та 96. У розділі II відомості 3-м з обліку розрахунків з оплати праці замінити графи 6 і 7 з відображення витрат за рахунками 84, 85 на 90, 91 та 96, а також після графи 16 «70 Доходи» додати графу з відображення інших доходів;

4) у відомості 4-м також необхідно замінити графи з відображення витрат з рахунків 8-го класу на рахунки 9-го класу;

5) у відомості 5-м у I розділі з обліку витрат здійснити заміну в шапці таблиці «в дебет рахунків 84, 85 з кредиту рахунків» на назву «в дебет рахунків 90, 91, 96 з кредиту рахунків», а також «з кредиту рахунку 84 в дебет рахунків» на назву «з кредиту рахунку 91 в дебет рахунків». У II розділі відомості 5-м з обліку витрат на виробництво замінити назву у графі 6 з «84 Витрати операційної діяльності» на назву 91 «Загальновиробничі витрати», а також у шапці граф 10-12 замінити рахунок 85 на 96;

У III розділі відомості 5-м з обліку доходів і фінансових результатів додати окрему графу для відображення інших доходів «74 Інші доходи». У шапці таблиці у назві «з кредиту рахунків 44, 70, 79 в дебет рахунків» додати рахунок 74.

У IV розділі відомості 5-м у шапці таблиці «з кредиту рахунків в дебет рахунків» замінити рахунки 84 та 85 на рахунки 91 та 96.

6) у журналі господарських операцій необхідно додати графи для відображення рахунку 74 «Інші доходи», замінити у шапці назви граф 38 та 39 на рахунки 90 та 91 і додати графу для відображення інформації по рахунку 96 «Інші витрати».

Важливим моментом в дослідженні організації облікового процесу на малих підприємствах є аналіз організації облікового процесу для окремої категорії малих підприємств (мікропідприємств), які мають право реєстрації господарських операцій без використання плану рахунків та методу подвійного запису.

Відмова від застосування плану рахунків вимагає відображення змін господарських операцій у розроблених спеціальних журналах (1-мс – 4-мс) і відомостях (1.1-мс, 1.2-мс, 2.1-мс, 2.2-мс, 4.1-мс), інформація з яких переноситься у згрупованому вигляді до спрощеного фінансового звіту: з журналів 1-мс і 2-мс – до Балансу (форма № 1-мс), а з журналів 3-мс і 4-мс – до Звіту про фінансові результати (форма № 2-мс) (рис. 2.6).

Автором у попередніх дослідженнях [94, с. 3-17] було детально проаналізовано технологію облікового процесу з відображенням послідовності і способу записів господарських операцій в спрощених журналах і відомостях з наступним перенесенням інформації до спрощеної форми фінансової звітності на прикладі виробничого підприємства, яке відноситься до малого бізнесу (додаток Г табл. Г.2-Г.11.), що дало змогу зробити наступні висновки.

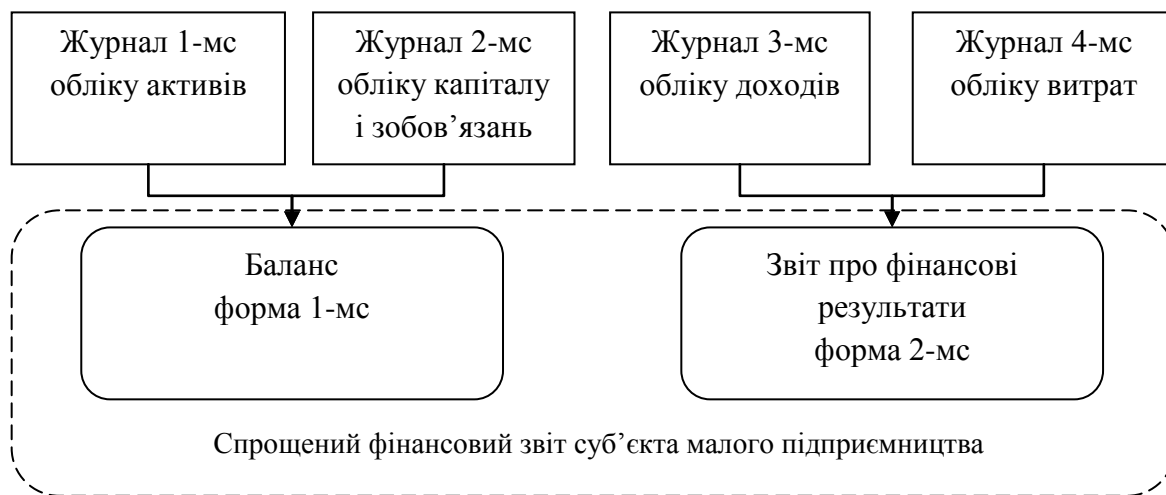

Рис. 2.6. Методика складання фінансової звітності окремою категорією малих підприємств*

* розроблено автором за даними (720)

1. Нові облікові реєстри розроблені з метою можливості організації спрощеного бухгалтерського обліку для окремої категорії малих підприємств (не платників ПДВ) безпосередньо власниками (керівниками) підприємств без залучення кваліфікованих облікових працівників (бухгалтерів).

2. Форми облікових реєстрів відрізняються від розроблених раніше для ведення бухгалтерського обліку на малих підприємствах, оскільки не передбачають використання подвійного запису та застосування плану рахунків бухгалтерського обліку. Однак, при заповненні журналів і відомостей за кожною господарською операцією передбачається здійснення записів в декількох рядках або в декількох облікових реєстрах, що підтверджує наявність використання методу подвійного запису.

3. Замість звичних для бухгалтера понять – дебет і кредит, у журналах і відомостях містяться більш загальновідомі економічні терміни, зміст яких зрозумілий власникам та керівникам малих підприємств (списано, нараховано, отримано, використано, вибуло та ін.), для яких і були розроблені облікові реєстри.

4. Журнали побудовані за принципом «один журнал – одна група показників фінансової звітності», перший журнал – актив балансу, другий журнал – пасив балансу, третій журнал – доходи, четвертий – витрати, що дозволяє спростити заповнення балансу та звіту про фінансові результати.

5. В кінці звітного періоду при закритті відомостей і журналів власники підприємств повинні перевірити правильність заповнення облікових реєстрів (підсумкові дані журналів 1-мс та 2-мс повинні співпадати, правильне перенесення підсумків з відомостей у журнали). Не маючи достатніх знань з бухгалтерського обліку у власників підприємств існує висока ймовірність допущення помилок при відображенні господарських операцій в облікових реєстрах, оскільки за кожною господарською операцією передбачається заповнення декількох рядків в журналах та відомостях.

6. Бухгалтер перевіряє правильність заповнення журналів та відомостей за допомогою складання бухгалтерських проведення, оборотно-сальдової відомості та виявляє можливі помилки. Власник підприємства не має можливості складання бухгалтерських проведення та повинен виявляти допущені помилки логічно аналізуючи які зміни відбуваються в результаті кожної господарської операції та, відповідно, в яких облікових регістрах відображати ці зміни, що значно ускладнює виявлення допущених помилок.

Отже, проведений аналіз складу облікових регістрів за сучасними формами бухгалтерського обліку дозволяє виокремити:

- малі підприємства, що використовують Журнал обліку господарських операцій та відомість 3-м з обліку розрахунків з оплати праці, з дебіторами і кредиторами;
- малі підприємства, що використовують відомості 1-м – 5-м;
- малі підприємства, що використовують журнали 1-мс – 4-мс для спрощеного обліку доходів і витрат та відомості 1.1-мс – 4.1-мс.

Аналіз існуючих форм облікових регістрів дозволяє зробити висновок, що малі підприємства не повинні обмежуватися обсягами облікової інформації, які визначені рамками рекомендованих форм.

Вважаємо, що запропоновані для використання форми повинні бути основою для формування необхідного обсягу облікової інформації для формування фінансової та управлінської звітності. Додаткова деталізація облікової інформації повинна бути здійснена з урахуванням особливостей галузі та сфери діяльності, а також інформаційних потреб системи управління.

Крім того, в рамках правового поля необхідно визначати лише вимоги до систематизації облікової інформації в облікових регістрах за окремим напрямками бухгалтерського обліку, мінімальний рівень розкриття інформації та розробити загальні за формою і структурою форми облікових регістрів з можливістю їх удосконалення і пристосування до умов діяльності суб'єктів господарювання.

До мінімального рівня розкриття інформації за напрямками (об'єктами) бухгалтерського обліку можна віднести наступні:

- 1) розкриття інформації про наявність та рух необоротних активів, рівень їх зносу;
- 2) розкриття інформації про товарно-матеріальні запаси (на початок звітного періоду, надходження і вибуття запасів за звітний період, на кінець звітного періоду);
- 3) розкриття інформації про рух грошових коштів;
- 4) розкриття інформації про стан розрахунків (з дебіторами, кредиторами, з оплати праці, за податками і платежами та ін.);
- 5) розкриття інформації про джерела надходження доходів в розрізі видів діяльності;
- 6) розкриття інформації про напрями витрат за елементами або на функціональній основі;

- 7) розкриття інформації про фінансовий результат діяльності за звітний період;
- 8) розкриття інформації про власний капітал.

Одним з основних інструментів (елементів) спрощеної організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах є зниження трудомісткості облікових робіт в частині спрощення механізму реєстрації змін в результаті господарських операцій, які відображаються на рахунках бухгалтерського обліку.

З цією метою для малих підприємств розроблений спрощений план рахунків бухгалтерського обліку, який пристосований для заповнення облікових реєстрів на малих підприємствах і складання спрощених форм фінансової звітності, однак він має рекомендований характер, що надає малим підприємствам право самостійного вибору застосування одного з двох планів рахунків – спрощеного або загального [225, 232].

З огляду на можливість вибору механізму реєстрації змін в результаті господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку наступною класифікаційною ознакою є - застосування плану рахунків.

Порівняння структури відображення облікової інформації в рамках загального і спрощеного планів рахунків дозволяє зробити наступні висновки.

1. У спрощеному плані рахунків не має чіткого поділу рахунків на класи, оскільки окремі рахунки застосовуються для обліку цілого класу активів, зобов'язань або капіталу (наприклад рахунок 10 «Основні засоби» спрощеного плану замінює рахунки 10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи», 12 «Нематеріальні активи» основного плану рахунків).

2. Якщо загальний план рахунків відзначається значною подрібненістю рахунків на субрахунки, то в спрощеному плані спостерігається надмірне їх узагальнення.

3. Кореспонденція рахунків, що впливає зі структури спрощеного плану, є не менш громіздкою, ніж при використанні загального плану рахунків.

4. Використання спрощеного плану рахунків не передбачає використання рахунків 8-го класу, що унеможливило розкриття інформації про витрати діяльності за їх характером.

5. Для обліку доходів та витрат виокремлено обмежену кількість рахунків (для обліку доходів - рах. 70, 74; для обліку витрат – рах. 90, 91, 96), в складі яких, останніми роками, відбулися суттєві зміни.

На момент розробки спрощеного плану рахунків (2001 рік) було передбачено 25 синтетичних рахунків. На даний момент спрощений план рахунків дещо змінено та доповнено додатковими рахунками, загальна кількість яких складає 30 синтетичних рахунків. У 2006 році спрощений план рахунків бухгалтерського обліку було доповнено рахунками 16 «Довгострокові біологічні активи» та 21 «Поточні біологічні активи» [228]. У 2011 році було змінено методику відображення витрат - виключено рахунки 8-го класу та введено рахунки 9-го класу та доповнено план рахунків

рахунками 48 «Цільове фінансування» і 74 «Інші доходи» [229, 230]. Остаточний варіант спрощеного плану рахунків бухгалтерського обліку, який запропоновано використовувати малим підприємствам наведено у додатку В. табл. В.6.

Більш ґрунтовні дослідження складу та структури рахунків спрощеного плану рахунків за класами дозволяє визначити, що лише класи необоротних і оборотних активів більш детально відображають наявні господарські засоби підприємства, а зобов'язання, власний капітал, доходи та витрати розкриваються в більш узагальненому вигляді (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Структура спрощеного плану рахунків бухгалтерського обліку

<i>Класи рахунків</i>	<i>Перелік рахунків спрощеного плану рахунків</i>	<i>Кількість рахунків</i>	<i>Питома вага, %</i>
Необоротні активи	10 «Основні засоби», 13 «Знос необоротних активів», 14 «Довгострокові фінансові інвестиції» 15 «Капітальні інвестиції», 16 «Довгострокові біологічні активи», 18 «Інші необоротні активи»	6	20
Оборотні активи	20 «Виробничі запаси», 21 «Поточні біологічні активи», 23 «Виробництво», 26 «Готова продукція», 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках», 35 «Поточні фінансові інвестиції», 37 «Розрахунки з різними дебіторами»	8	26,7
Витрати майбутніх періодів	39 «Витрати майбутніх періодів»	1	3,3
Власний капітал	40 «Власний капітал», 44 «Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)»	2	6,7
Забезпечення майбутніх витрат і платежів	47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів», 48 «Цільове фінансування і цільові надходження»	2	6,7
Довгострокові зобов'язання	55 «Інші довгострокові зобов'язання»	1	3,3
Поточні зобов'язання	64 «Розрахунки за податками і платежами», 66 «Розрахунки з оплати праці», 68 «Розрахунки за іншими операціями»,	3	10
Доходи майбутніх періодів	68 «Доходи майбутніх періодів»	1	3,3
Доходи, фінансові результати	70 «Доходи від реалізації», 74 «Інші доходи», 79 «Фінансові результати»	3	10
Витрати	90 «Собівартість реалізації», 91 «Загальновиробничі витрати», 96 «Інші витрати»	3	10
	Всього	30	100

Взагалі, розробка спрощеного плану рахунків має на меті спрощення облікового процесу на малих підприємствах, однак аналіз структури плану

рахунків та призначення окремих рахунків свідчить, що цей план рахунків не надає можливості зовнішнім і внутрішнім користувачам отримувати широкий обсяг доречної та корисної інформації про напрями отримання доходів та понесених витрат, що не дозволяє приймати управлінські рішення щодо ефективної діяльності та можливість прийняття інформаційно обґрунтованих рішень інвесторами і кредиторами.

Спрощений план рахунків є не завжди виправданим в умовах наявності відмінностей та функціональних особливостей мікропідприємств та малих підприємств різних галузей та сфер діяльності, інформаційних потреб різних категорій користувачів, альтернативних варіантів форм бухгалтерського обліку та структури бухгалтерської служби, оскільки не задовольняє певною мірою вимоги широкого кола користувачів фінансової інформації в частині складання звітності та прийняття управлінських рішень.

Зростання вимог до якості фінансової інформації вимагає проведення відповідних заходів нормативно-методичного характеру в частині удосконалення механізму відображення інформації про фінансовий стан та результати діяльності в системі бухгалтерського обліку та показниках фінансової звітності, що дозволить покращити ефективність системи бухгалтерського обліку та рівень корисності результативної облікової інформації для її користувачів.

Вважаємо більш доцільним та інформаційно обґрунтованим з позиції підвищення корисності фінансової інформації та покращення її результативності здійснювати розробку робочого плану рахунків на кожному конкретному малому підприємстві.

Для малих підприємств з чисельністю працівників 40-50 осіб доцільним є розробка робочого плану рахунків на основі затвердженого плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій для кожного підприємства окремо з урахуванням особливостей його діяльності, інформаційних потреб користувачів.

Для невеликих малих підприємств (з чисельністю працівників до 15-25 осіб) більш економічно та інформаційно обґрунтованим є розробка робочого плану рахунків на основі спрощеного плану рахунків, однак з виокремленням тих рахунків для відображення основних засобів, запасів, доходів і витрат, які найбільш відображатимуть особливості фінансово-господарської діяльності малого підприємства.

Разом з тим, для більшої деталізації облікової інформації для потреб управління, контролю та аналізу за фінансово-господарською діяльністю можна рекомендувати суб'єктам малого підприємництва при використанні спрощеного робочого плану рахунків, відкривати необхідні субрахунки та робити вибірки за рахунками при складанні фінансових звітів.

Надання самостійності керівництву підприємства в розробці робочого плану рахунків дозволяє пристосуватися до функціональних особливостей

конкретного підприємства та підвищити рівень корисності результативної облікової інформації для її користувачів.

Виокремлення групи малих підприємств, які мають право узагальнення інформації в облікових регістрах без застосування подвійного запису потребує дослідження можливості організації бухгалтерського обліку без використання плану рахунків.

В методичних рекомендаціях зазначено, що записи в облікових регістрах здійснюються на підставі первинних документів, а узагальнена інформація з журналів і відомостей переноситься до спрощених форм фінансової звітності, тобто обліковий процес здійснюється за такою схемою: первинний документ – обліковий регістр – фінансова звітність.

В межах прикладу практичного застосування організації спрощеного обліку доходів і витрат (додаток Г табл. Г.2-Г.11.) складання облікових регістрів і заповнення спрощених форм фінансової звітності було визначено, що власники або бухгалтери малих підприємств повинні відображати окремі господарські операції навіть не двічі (як цього вимагає метод подвійного запису), а тричі.

Крім змін у статтях балансу розробники методичних рекомендацій вимагають від малих підприємств деталізувати інформацію про нарахування амортизації та витрати на ремонт основних засобів, а також про розрахунки підприємства з постачальниками, покупцями, працівниками, бюджетом та іншими контрагентами, що призводить до відображення господарських операцій у декількох облікових регістрах.

Відображення однієї господарської операції у декількох журналах та відомостях можна порівняти з відображенням однієї операції на двох рахунках, що і є основним правилом методу подвійного запису. Відтак, навіть не використання рахунків бухгалтерського обліку для відображення господарських операцій, а лише заповнення облікових регістрів все одно передбачає подвійну фіксацію змін в результаті господарських операцій в системі бухгалтерського обліку.

Заповнення облікових регістрів без застосування плану рахунків вимагає від суб'єктів малого підприємництва підвищення рівня контролю за процесом документування, оскільки відсутність оборотної відомості за рахунками бухгалтерського обліку дозволяє легше помилитися та втратити якусь суму.

Крім того, метод подвійного запису – як контрольна складова – повинен бути присутній при складанні фінансової звітності, зокрема основного бухгалтерського документу – балансу. Без методу подвійного запису неможливо збалансувати статті активу і пасиву та здійснити перевірку правильності ведення бухгалтерського обліку протягом всього звітного періоду.

Вважаємо, що не варто поспішати з відмовою від подвійного запису в бухгалтерському обліку. Врешті-решт, ніхто не може заборонити суб'єктам малого підприємництва, які мають право на ведення спрощеного бухгалтерського обліку, вести облік з використанням плану рахунків (як

звичайного, так і спрощеного). Однак, обрану систему бухгалтерського обліку, особливо якщо вона відрізняється від рекомендованої Міністерством фінансів, слід зафіксувати у наказі про облікову політику.

Отже, за застосуванням плану рахунків необхідно розрізняти:

- малі підприємства, які використовують загальний план рахунків;
- малі підприємства, які використовують спрощений план рахунків;
- малі підприємства, які здійснюють організацію бухгалтерського обліку без використання плану рахунків (для окремої категорії малих підприємств);
- малі підприємства, які здійснюють розробку робочого плану рахунків.

Наступний елемент організації бухгалтерського обліку є форма організації обліку витрат.

В зв'язку з приведенням у відповідність визначень доходів і витрат у ПКУ і П(С)БО, в 2011 році внесено зміни до спрощеного плану рахунків, а саме виключено рахунки 8-го класу (84 «Операційні витрати» і 85 «Інші витрати») та введено рахунки 9-го класу (90 «Собівартість реалізованої продукції», 91 «Загальновиробничі витрати», 96 «Інші витрати»), що вплинуло на механізм відображення витрат на рахунках бухгалтерського обліку та розкриття інформації в показниках фінансової звітності.

В першій редакції спрощеного плану рахунків було передбачено поділ рахунків витрат за характером (на витрати від операційної та іншої діяльності), в результаті проведених змін було запропоновано відображати інформацію про витрати на функціональній основі, що призвело до унеможливлення розкриття інформації про витрати за елементами та вилучення з спрощеного звіту про фінансові результати II розділу «Витрати операційної діяльності».

В міжнародній практиці (МСФЗ для МСП) малі підприємства мають можливість вибору форми узагальнення інформації про витрати підприємства: або за характером витрат або за функцією витрат (п. 5.11 МСФЗ для МСП):

Аналіз за характером витрат. За цим методом класифікації, витрати відображаються у звіті про фінансові результати відповідно до свого характеру (наприклад, амортизація, закупівля матеріалів, транспортні витрати, виплати працівникам та витрати на рекламу) та між різними функціями на підприємстві не розподіляються.

Аналіз за функцією витрат. За цим методом класифікації, витрати відображаються відповідно до своєї функції як, наприклад, складова собівартості реалізованої продукції, витрати на збут або адміністративні витрати. Згідно з цим методом, принаймні собівартість реалізованої продукції розкривається підприємством окремо від інших витрат.

Отже, в міжнародній практиці малі підприємства мають право самостійно обирати в який спосіб відображати витрати на рахунках бухгалтерського обліку та у звітності, що залежить від того, «який із способів

забезпечує надання достовірної та більш доречної інформації» [п. 5.11 МСФЗ для МСП].

Міжнародний підхід до відображення витрат в бухгалтерському обліку і показниках фінансової звітності є більш доцільним та ефективним для управління витратами в межах малого підприємства, що дозволяє проведення оцінки та аналізу понесених витрат, знаходження напрямів та шляхів зниження собівартості продукції або послуг, розробки напрямів стратегічного управління витратами.

Вважаємо, що національним підприємствам малого бізнесу також необхідно більш ґрунтовно підходити до питання розкриття (відображення) та деталізації інформації про витрати на рахунках бухгалтерського обліку та показниках фінансової звітності з метою отримання найбільш повного обсягу інформації про витрати діяльності та знаходження напрямів і шляхів їх зниження.

В разі прийняття рішення щодо форми організації обліку витрат та способу відображення витрат в фінансовій звітності необхідно в обліковій політиці зазначити обраний спосіб узагальнення інформації про витрати, що передбачені загальним планом рахунків бухгалтерського обліку з можливістю формування додаткової інформації для управлінських потреб:

одночасно рахунків класів 8 «Витрати за елементами» і 9 «Витрати діяльності», як це передбачено загальним планом рахунків;

тільки рахунків класу 9 «Витрати діяльності» за вимогами спрощеного плану рахунків.

Отже, за формою організації обліку витрат на малих підприємствах пропоную розрізняти:

- малі підприємства, які для обліку витрат використовують рахунки 8 і 9 класу;
- малі підприємства, які для обліку витрат використовують рахунки 9 класу;
- малі підприємства, які не використовують план рахунків для обліку витрат (для окремої категорії малих підприємств).

Отже, рекомендації щодо можливості вибору форми узагальнення інформації про витрати на рахунках бухгалтерського обліку та показниках фінансової звітності потребують приведення у відповідність правового поля в частині удосконалення спрощеного плану рахунків та впровадження менш регламентованих форм фінансової звітності для суб'єктів малого підприємництва.

Залежно від обраної форми бухгалтерського обліку та застосовуваних стандартів бухгалтерського обліку (національні та міжнародні) фінансова звітність малого підприємства відрізняється за складом та структурою, а також рівнем розкриття інформації.

Наявність відмінностей в складі та показниках фінансової звітності дозволяє виокремити наступну класифікаційну ознаку - за формами фінансової звітності.

Фінансова звітність за національними стандартами відрізняється за рівнем розкриття інформації залежно від розміру малого підприємства та форми оподаткування – фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва та спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва, форма і порядок складання яких визначаються нормами П(С)БО 25 (п. 1, 2 розд. II НП(С)БО 1).

В Україні існує ряд підприємств, які зобов'язані складати фінансову звітність за міжнародними стандартами, що впливає на склад фінансової звітності, оцінку та розкриття інформації. В цьому випадку, великі підприємства застосовують повну версію МСФЗ, а малі і середні підприємства мають право застосовувати скорочену версію МСФЗ – МСФЗ для МСП. Крім переліку підприємств, які зобов'язані застосовувати міжнародні стандарти фінансової звітності відповідно до законодавства, іншим малим підприємствам надано право самостійного прийняття такого рішення (п. 1,2 розд. IV НП(С)БО 1).

Отже, за формами фінансової звітності пропоную виокремлювати:

- малі підприємства, що складають фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва (ф.1-м, ф.2-м);
- малі підприємства, що складають спрощений фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва (ф.1-мс, ф. 2-мс);
- малі підприємства, що складають фінансову звітність підприємства за міжнародними стандартами (МСФЗ для МСП) (ф.1-ф.5).

Питання щодо визначення складу та форми фінансової звітності для суб'єктів малого підприємництва залежно від розміру підприємства та вимог правового поля буде детально досліджено у 3 розділі монографії.

Наступний елемент, який потребує детального дослідження та врахування при організації облікового процесу на малих підприємствах є структура бухгалтерської служби.

Вибір форми організації бухгалтерського обліку залежить від розміру підприємства та структури системи управління, що впливає на штат облікових працівників.

Різні за розмірами малі підприємства повинні дуже ретельно підходити до вибору форми бухгалтерської служби.

На малих підприємствах з чисельністю працюючих до 50 осіб доцільно впроваджувати окремий структурний бухгалтерський підрозділ з визначенням посадових обов'язків працівників бухгалтерії, а на мікропідприємствах здебільшого більш раціональним та економічно обґрунтованим є введення до штату бухгалтера або ведення бухгалтерського обліку керівником самостійно, відтак організацію праці облікового персоналу на малому підприємстві слід розглядати або у формі індивідуальної або колективної праці.

Практика ведення бухгалтерського обліку власником або керівником на малих підприємствах не набула поширення, що пояснюється складністю обліку та відсутністю достатніх економічних знань. Однак, саме для вирішення цього питання було розроблено спрощений облік доходів і витрат

на найменших підприємствах (мікропідприємствах) з можливістю не використовувати план рахунків бухгалтерського обліку для відображення господарських операцій та надана можливість застосування облікових реєстрів, в яких відсутні специфічні бухгалтерські поняття: дебет і кредит, що може дозволити керівникам малих підприємств здійснювати організацію бухгалтерського обліку на власних підприємствах без ґрунтовних знань з бухгалтерського обліку.

Створення бухгалтерської служби на малому підприємстві вимагає чіткої організації праці облікових працівників, оскільки ресурсні обмеження невеликого підприємства вимагають вибору раціональної структурної побудови апарату бухгалтерії та визначення кількості облікового персоналу. Крім того, важливим моментом при побудові оптимальної структури бухгалтерської служби є визначення та встановлення облікових функцій штату бухгалтерії та якість інформаційних зв'язків між працівниками.

Для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності мале підприємство може запросити спеціалізовану організацію, якою найчастіше є аудиторська фірма. Також, на окремих малих підприємствах бухгалтерський облік може вести спеціаліст на договірних засадах, який як правило, працює за сумісництвом.

Враховуючи невелику кількість працюючих на малих підприємствах, особливо на тих, які можна визначити як мікропідприємства, система бухгалтерського обліку для них має бути спрощеною до такої міри, щоб здійснювати мінімальні матеріальні і трудові витрати, забезпечуючи при цьому повноту і достовірність даних бухгалтерського обліку, можливість складання фінансової звітності та задоволення інформаційних потреб користувачів.

Зазвичай, на малих підприємствах з чисельністю працюючих до 25 осіб штат бухгалтерів складає 1-3 особи, а на підприємствах з чисельністю працюючих до 50 осіб – 3-5 облікових працівників. Здійснюючи аналіз діяльності малих підприємств простежується залежність між обсягом і видами діяльності та чисельністю облікових працівників: чим більші масштаби діяльності підприємства, тим більші обсяги облікової інформації, а як наслідок чисельність облікового персоналу.

Отже, за структурою бухгалтерської служби пропоную розрізняти:

- малі підприємства, на яких організацією бухгалтерського обліку займається власник або керівник підприємства;
- малі підприємства, на яких організацією бухгалтерського обліку займається бухгалтер або бухгалтерська служба у штаті підприємства;
- малі підприємства, на яких організацією бухгалтерського обліку займається спеціаліст з бухгалтерського обліку — підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;
- малі підприємства, на яких організацією бухгалтерського обліку займається аудиторська фірма, яка веде облік на договірних засадах.

Під час вибору або проектування структури бухгалтерської служби необхідно вивчити особливості діяльності підприємства та інформаційні потреби зовнішніх і внутрішніх користувачів, здійснити вибір і розробку форми бухгалтерського обліку, визначити фінансові та кадрові можливості облікової системи, розробити оптимальну схему документообігу, що дозволить більш детально підійти до вибору найбільш оптимальної форми бухгалтерської служби, а дослідження різних за розмірами малих підприємств з рухом інформаційних потоків, вивчення сучасних форм бухгалтерського обліку дозволяє розробити модель такого вибору (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Матриця (модель) формування бухгалтерської служби малого підприємства

	Мікропідприємства із загальною чисельністю працюючих до 10 осіб	Малі підприємства із загальною чисельністю працюючих до 25-30 осіб	Малі підприємства з загальною чисельністю працюючих до 50 осіб
Проста форма обліку (методичні рекомендації 422)	Б	Б	БС
Спрощений облік доходів і витрат (методичні рекомендації 420)	В	В* або Б*	-
Спрощена форма обліку (методичні рекомендації 422)	Б або БС	Б або БС	БС

Примітки: В – ведення бухгалтерського обліку власником малого підприємства; Б – введення до штату управлінського персоналу окрему посаду бухгалтера; БС – створення апарату бухгалтерії (бухгалтерська служба).

* в разі, якщо мале підприємство не є платником ПДВ, в протилежному випадку мале підприємство з чисельністю до 25-30 осіб не може застосовуватися спрощений облік доходів і витрат

Вибір моделі бухгалтерської служби малого підприємства впливає на визначення посадових обов'язків працівників, які займаються організацією облікового процесу.

В разі ведення бухгалтерського обліку власником підприємства всі обов'язки з організації бухгалтерського обліку, розробки облікової політики та складання фінансової звітності повністю покладаються на власника малого підприємства.

Ведення бухгалтерського обліку штатним або позаштатним бухгалтером вимагає організації належної роботи з покладанням на нього всіх посадових обов'язків з ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Створення бухгалтерської служби та організація колективної праці вимагає більш чіткого розподілу посадових обов'язків між окремими обліковими працівниками та потребує розробки посадових інструкцій для головного бухгалтера та його підлеглих.

Дослідження окремих елементів організації бухгалтерського обліку в межах сучасного стану правового поля дозволяє узагальнити отримані результати у запропонованій класифікації елементів бухгалтерського обліку за визначеними ознаками (табл. 2.7) [63, с. 14-16].

Таблиця 2.7

Класифікація елементів організації бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу на сучасному етапі*

<i>Класифікаційна ознака</i>	<i>Складові системи бухгалтерського обліку</i>
За побудовою системи бухгалтерського обліку	<ul style="list-style-type: none"> ➤ загальна система бухгалтерського обліку; ➤ спрощена система бухгалтерського обліку.
За формою бухгалтерського обліку	<ul style="list-style-type: none"> ➤ проста форма бухгалтерського обліку; ➤ спрощена форма бухгалтерського обліку; ➤ спрощений облік доходів і витрат.
За побудовою системи оподаткування	<ul style="list-style-type: none"> ➤ загальна система оподаткування прибутку (зі сплатою податку на прибуток); ➤ сплата єдиного податку.
За формою оподаткування ПДВ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ загальна система оподаткування ПДВ; ➤ платники єдиного податку 4 групи (юридичні особи) за ставкою 5% (не платники ПДВ); ➤ платники єдиного податку 4 групи (юридичні особи) за ставкою 3% (платники ПДВ); ➤ платники єдиного податку 6 групи;
За складом облікових регістрів	<ul style="list-style-type: none"> ➤ використання Журналу обліку господарських операцій та Відомості 3-м з обліку розрахунків з оплати праці, з дебіторами і кредиторами; ➤ використання відомостей 1-м – 5-м; ➤ використання журналів 1-мс – 4-мс для спрощеного обліку доходів і витрат.
За застосуванням плану рахунків	<ul style="list-style-type: none"> ➤ загальний план рахунків; ➤ спрощений план рахунків; ➤ організація бухгалтерського обліку без використання плану рахунків (для окремої категорії малих підприємств); ➤ розробка робочого плану рахунків.
За формами фінансової звітності	<ul style="list-style-type: none"> ➤ фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва (ф.1-м, ф.2-м); ➤ спрощений фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва (ф.1-мс, ф. 2-мс); ➤ фінансова звітність підприємства за МСФЗ для МСП (ф.1-ф.5).
За організацією обліку витрат	<ul style="list-style-type: none"> ➤ з використанням 8 і 9 класу рахунків; ➤ з використанням 9 класу рахунків; ➤ без використання плану рахунків для обліку витрат.

За структурою бухгалтерської служби	<ul style="list-style-type: none"> ➤ власник або керівник підприємства; ➤ бухгалтер або бухгалтерська служба у штаті підприємства; ➤ спеціаліст з бухгалтерського обліку — підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи; ➤ централізована бухгалтерія або аудиторська фірма, які ведуть облік на договірних засадах.
-------------------------------------	--

** розроблено автором*

Отже, використання визначених теоретичних засад класифікації елементів бухгалтерського обліку сприятиме формуванню загальної уяви про сутність складових організації бухгалтерського обліку та забезпечить запровадження комплексного підходу до побудови ефективної системи бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва на сучасному етапі розвитку.

2.3. Облікова політика на підприємствах малого бізнесу: принципи, методи оцінки та організація впровадження

Дослідження елементів бухгалтерського обліку сприяє формуванню загальної уяви про сутність складових організації бухгалтерського обліку та забезпечує запровадження комплексного підходу до побудови ефективної системи бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва. Однак, організація діяльності, крім правильно вибраних методів і способів досягнення поставлених цілей, вимагає дослідження її з позиції розподілу процесу пізнання в часі [242, с.136].

Організація будь-якої діяльності у часі – це складний та тривалий процес, оскільки передбачає планування організаційного процесу, його практичну реалізацію та оцінку практичної реалізації сукупності взаємопов'язаних елементів (складових) єдиної цілісної системи, які повинні максимально взаємодіяти між собою та ефективно взаємодоповнювати один одного.

Кожний етап (стадія або фаза) являють собою сукупність окремих операцій, що потребує розподілу праці окремих суб'єктів, які виконують дії для досягнення проміжних результатів, які в майбутньому забезпечать вирішення поставленої задачі. Важливо враховувати тривалість та кількість необхідних етапів для застосування вибраних методів, способів і прийомів аналізу, дослідження та вирішення поставленої задачі та досягнення встановленого результату.

На першому етапі здійснюється планування процесу організації, яке може мати вигляд організаційної моделі. На даному етапі здійснюється вибір найбільш ефективної комбінації елементів системи бухгалтерського обліку,

яка забезпечить максимальний ефект в якості отримання достатнього обсягу якісної і своєчасної облікової інформації з мінімальними витратами.

На другому етапі здійснюється практична реалізація обраної моделі та встановлення взаємозв'язків (інформаційних потоків) між складовими системи бухгалтерського обліку. На даному етапі необхідно також встановити рівень інформаційного, технічного та ресурсного забезпечення можливості практичного застосування всіх параметрів облікової моделі.

Організація будь-якої діяльності або окремого процесу потребує проведення контролю і оцінки ефективності її функціонування. Відтак, на третьому етапі організації бухгалтерського обліку в процесі практичної реалізації обраної моделі необхідно систематично здійснювати контроль за можливістю дотримання своїх функцій кожним окремим елементом системи та оцінки ефективності діяльності в цілому.

Організація облікового процесу на малих підприємствах вимагає раціональної організації роботи облікового апарату з позиції знаходження компромісу між необхідністю надання широкого обсягу облікової інформації зовнішнім і внутрішнім користувачам і зниженням витрат на організацію і утримання бухгалтерської служби в умовах ресурсного обмеження забезпечення діяльності.

Детальне вивчення процесу організації бухгалтерського обліку з визначенням мети, що досягається на кожному з виділених етапів дозволило розробити структурну схему процесу організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах (рис. 2.7) [70, с.112].

Для вирішення питання організації раціональної системи бухгалтерського обліку на малих підприємствах з оптимальним поєднанням всіх складових елементів необхідно здійснити попереднє планування (розробку організаційної моделі) вибраних елементів системи бухгалтерського обліку з оцінкою можливості їх ефективного поєднання та раціональної організації у часі та просторі, які на практиці можна спроектувати завдяки формуванню облікової політики малого підприємства.

Дослідження питань формування облікової політики суб'єктів господарювання посідає значне місце в наукових доробках науковців з питань теоретико-методологічних та організаційних аспектів бухгалтерського обліку як в частині висвітлення окремих аспектів формування облікової політики [10, 44, 103, 178, 192, 292, 306], так і в межах комплексного дослідження даного питання [119, 281, 283, 314].

Аналіз літературних джерел доводить, що серед науковців немає єдиного підходу щодо визначення терміна «облікова політика». Одна група авторів тлумачить облікову політику як сукупність способів ведення бухгалтерського обліку, які були обрані підприємством (Бутинець Ф.Ф., Білуха М.Т. та ін.). Друга група під «обліковою політикою» розуміє принципи та правила ведення бухгалтерського обліку в певній організації (Свірко С.В, Пушкар М. С. та ін.). Третя група дотримується думки, що «облікова політика» – сукупність форм і методів ведення бухгалтерського обліку на підприємстві

(Безруких П.С., Барановська Т. та ін.). Проте огляд наукової літератури свідчить про те, що поняття облікової політики українськими вченими тлумачиться більш широко, ніж в МСФЗ і П(С)БО, де вона розглядається лише на рівні суб'єкта господарювання [281, с. 27].

Рис. 2.7. Структурна схема процесу організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах*

* розроблено автором

Узагальнення визначень поняття «облікова політика» в науковій літературі різними авторами наведено у додатку Д. табл. Д.1.

В рамках правового поля поняття облікової політики трактується по-різному:

на національному рівні - облікова політика - це сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності (розділ I НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»).

на міжнародному рівні - «облікова політика» – це конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані підприємством при складанні та поданні фінансових звітів (п. 10.2 МСФЗ для МСП).

Відсутність єдиного погляду у підходах до визначення поняття «облікова політика» вимагає попереднього аналізу понятійного апарату з метою більш

повного його розуміння та можливості дослідження механізму розробки облікової політики на малих підприємствах.

Облік – це процес спостереження, сприйняття, вимірювання і фіксації (реєстрації) фактів, процесів, подій природи або суспільного життя [309, с.20], а політика (від грец. Πολιτική) в перекладі з грецької звучить як «мистецтво управління» державою або суспільством.

Отже, облікова політика підприємства – це мистецтво управління процесом спостереження, сприйняття, вимірювання і фіксації (реєстрації) фактів господарської діяльності.

Поняття «управління процесом» необхідно розглядати з позиції організації діяльності, яка потребує певних засобів (заходів) для її реалізації. Засоби – це сукупність форм, методів і процедур ведення бухгалтерського обліку на підприємстві (Безруких П.С., Барановська Т. та ін.) для ефективного застосування і використання яких потрібні принципи та правила ведення бухгалтерського обліку (Свірко С.В, Пушкар М. С. та ін.).

Крім того, аналіз літературних джерел та норм правового поля дозволяє виділити єдність у поглядах щодо:

- необхідності застосування принципів при формуванні облікової політики;

- необхідності визначення основних базових положень, які необхідно врахувати з метою раціоналізації та спрощення облікового процесу на підприємстві;

- розробка облікової політики здійснюється для можливості здійснення заходів щодо складання і подання фінансової звітності.

Дослідження елементів бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу виявило наявність альтернативних варіантів щодо їх вибору, що вимагає при організації облікової політики на конкретному підприємстві застосовувати індивідуальний підхід до вибору її елементів і максимально враховувати умови діяльності, розміри підприємства та інформаційні потреби користувачів.

Складність вирішення питання формування облікової політики на конкретному підприємстві полягає в наступному:

- по-перше, формування облікової політики вимагає збереження єдиної методології формування облікової інформації та дотримання норм правового поля в частині застосування нормативно визначених форм організації бухгалтерського обліку, методів обліку активів, методів амортизації, оцінки собівартості запасів та ін.;

- по-друге, особливості діяльності суб'єктів господарювання зумовлюють врахування індивідуального підходу до побудови облікової складової інформаційного забезпечення в частині вибору підходів до оцінки активів, визнання доходів і витрат, амортизаційної політики, знаходження шляхів пошуку альтернативних рішень щодо раціоналізації та спрощення облікового процесу на підприємстві.

Дослідження нормативних джерел та наукових напрацювань в питаннях формування облікової політики дозволяє дійти висновку, що:

➤ *облікова політика* - це сукупність форм, методів і процедур ведення бухгалтерського обліку, які застосовуються в результаті дотримання відповідних принципів і правил ведення бухгалтерського обліку вибраних підприємством з урахуванням специфіки його діяльності, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності та забезпечення необхідних результатів діяльності.

Незважаючи на значні наукові напрацювання в питаннях формування облікової політики особливостям організації облікової політики на підприємствах малого бізнесу приділяється недостатньо уваги або застосовується формальний підхід до методики її впровадження.

Для вирішення даного питання пропоную провести аналіз визначення методів, процедур ведення обліку, а також розробки принципів формування облікової політики з урахуванням організаційних та функціональних особливостей діяльності підприємств малого бізнесу в наступній послідовності:

- ✓ виокремлення факторів, що впливають на організацію облікової політики малого підприємства;
- ✓ визначення складу принципів організації облікової політики з огляду на організаційні та функціональні особливості діяльності підприємств малого бізнесу;
- ✓ дослідження методів оцінки активів, зобов'язань на організацію облікового процесу та їх вплив на фінансові результати;
- ✓ розробка моделі практичного застосування облікової політики на підприємствах малого бізнесу з виокремленням відповідних облікових процедур на кожному етапі її реалізації.

На організацію будь-якого процесу, в тому числі формування облікової політики суб'єкта господарювання впливають фактори внутрішнього та зовнішнього середовища.

Аналіз літературних джерел [27, 31, 118, 130, 167, 253, 280, 342] дозволяє виокремити ряд факторів впливу на облікову політику та низку класифікаційних ознак, за якими їх досліджують науковці, а саме:

- за місцем виникнення - зовнішні і внутрішні;
- за часом дії – поточні і перспективні;
- за змістом – виробничо-організаційні і фінансово-економічні.

Розглянемо виокремлені фактори за класифікаційними ознаками.

Зовнішні фактори: інфраструктура ринку; вплив інфляційних (дефляційних) процесів; законодавчі акти і нормативні документи з питань підприємництва, бухгалтерського обліку і оподаткування та перспективи їх зміни; система оподаткування (звичайна, спрощена); існуюча практика обліку.

Внутрішні фактори: форма власності та організаційно-правова форма підприємства; галузева приналежність (промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, торгівля тощо); організаційна структура управління та наявність структурних підрозділів (філіалів, представництв) і їх економічні взаємозв'язки; виробнича структура підприємства (цехова, безцехова); масштаби діяльності підприємства (рівень концентрації і спеціалізації виробництва, обсяги виробництва, чисельність працюючих тощо); тип виробництва (одиничне, серійне, масове) і його вид (основне виробництво, допоміжне); організація постачальницько-збутової діяльності підприємства; системи та умови заінтересованості виконавців результатами фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому та його структурних підрозділів та ін.

Поточні фактори: система ціноутворення (ринкові ціни; трансфертні ціни; планово-розрахункові ціни тощо); матеріально-технічна база (наявність технічних засобів реєстрації інформації, комп'ютерної техніки тощо); рівень автоматизації виробничих і управлінських процесів та ін.

Перспективні фактори: стратегія фінансово-господарського розвитку (цілі та завдання економічного розвитку підприємства; поточні та перспективні плани підприємства; залучення кредитних ресурсів, здійснення інвестиційних програм тощо) та ін.

Виробничо-організаційні фактори: структура бухгалтерської служби (фінансова, управлінська (виробнича) бухгалтерія) та розподіл обов'язків між обліковими працівниками; рівень кваліфікації управлінського персоналу і працівників бухгалтерської служби (фінансової та управлінської бухгалтерії); перелік центрів витрат та сфер відповідальності та ін.

Фінансово-економічні фактори: система інформаційного забезпечення підприємства економічних та правових питань; наявність ефективної системи внутрішнього контролю; зовнішні та внутрішні користувачі; склад та форми фінансової звітності; система внутрішньої звітності та ін.

Всі розглянуті науковцями фактори мають вплив на формування облікової політики, однак рівень їх впливу не однаковий. Крім того, з огляду на особливості діяльності малих підприємств, спрощену систему управління деякі з факторів взагалі не впливають на облікову політику невеликого підприємства, наприклад – наявність філій, цехів, допоміжного виробництва.

Відтак, з виділених факторів розглянемо тільки окремі фактори, які мають найбільший вплив на формування облікової політики малого підприємства. В роботі всі фактори було поділено на зовнішні і внутрішні (рис. 2.8) за критерієм їх впливу на прийняття рішення щодо вибору елементів організації бухгалтерського обліку та методів оцінки.

Вважаємо, що зовнішні фактори мають практично однаковий вплив на формування облікової політики підприємств різних розмірів та сфер діяльності, що не вимагає їх більш детального дослідження в рамках малого підприємства. А тому, в монографії розглянемо вплив саме внутрішніх факторів на формування облікової політики малого підприємства [90, с. 221].

Рис. 2.8. Основні фактори впливу на формування облікової політики малого підприємства *

*складено автором

Мета і стратегія розвитку підприємства. Стратегія розвитку та наміри про розширення діяльності або асортименту продукції, кредитної та інвестиційної політики вимагають від системи управління більш широкого обсягу інформації для прийняття управлінських рішень, що передбачає розширення системи обліково-аналітичного забезпечення, формування системи внутрішнього контролю та аналізу, запровадження елементів управлінського обліку, необхідність управління витратами.

Розмір малого підприємства. Розподіл малих підприємств на нормативному рівні за чисельністю персоналу до 10 осіб (мікропідприємства) та до 50 осіб (малі підприємства) значно впливає на формування облікової політики підприємства. Для різних за розміром малих підприємств передбачені різні форми організації спрощеної системи бухгалтерського

обліку, які відрізняються формами облікових реєстрів та фінансової звітності, можливістю використання спрощеного плану рахунків або організація бухгалтерського обліку без використання плану рахунків.

Структура системи управління. Чисельність працівників системи управління, які приймають управлінські рішення, кількість ієрархічних рівнів управлінської структури потребують дослідження інформаційних потреб структурних підрозділів, обсяги обліково-аналітичної інформації та вимоги до її розкриття, що впливає на структуру бухгалтерії, кількість аналітичних працівників, формування управлінської (внутрішньої) звітності.

Форма обліку на підприємстві. Малі підприємства мають можливість прийняття самостійного рішення щодо формування системи бухгалтерського обліку (спрощеної або стандартної), залежно від фінансових можливостей та інформаційних потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів. Для мікропідприємств існує можливість формування спрощеної системи обліку доходів і витрат без використання плану рахунків бухгалтерського обліку та методу подвійного запису. Крім того, вибір форми обліку обумовлює визначення в обліковій політиці схеми документообігу, форми облікових реєстрів та варіанти обліку витрат, що в подальшому впливатиме на організацію бухгалтерської служби та її забезпечення.

Формування системи управлінського обліку. Прийняття управлінських рішень на підприємствах малого бізнесу потребує формування додаткового обсягу економічної інформації, яка проходить обробку в системі обліково-аналітичного забезпечення, що сприяє розширенню структури бухгалтерії, найму додаткових облікових працівників, узгодженні руху облікової інформації між управлінськими працівниками.

Створення контрольного та аналітичного підрозділів вимагає розширення структури бухгалтерії, визначення посадових обов'язків відповідальних працівників, зміни руху облікової інформації в системі управління, розширення схеми документообігу.

Рух інформаційних потоків у системі управління. На малих підприємствах з незначною чисельністю управлінського персоналу і менш формальним стилем прийняття економічних рішень налагоджується спрощена система управління з прямими інформаційними зв'язками і спрощеною структурою документообігу, однак розширення малого підприємства зумовлює перегляд обсягів облікової інформації та зміни руху інформаційних потоків між працівниками.

Застосування національних або міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Для малих підприємств існує право вибору застосування П(С)БО або МСФЗ для МСП, що впливає на вибір методів оцінки активів, доходів і витрат. Застосування різних підходів до оцінки і визнання активів, доходів і витрат впливає на визначення фінансового результату та організацію облікового процесу на підприємстві. Цей висновок підтверджують провідні вчені, які зазначають, що «облікова політика – це засіб, що дозволяє адміністрації підприємства (фірми) легально маніпулювати

фінансовими результатами» [306], а облікові оцінки застосовують переважно для максимізації, мінімізації або вирівнювання прибутку через відповідний розподіл і перерозподіл витрат між звітними періодами [96].

Дослідження впливу виокремлених факторів доводить, що їх вплив має місце на основні складові (елементи) облікової політики на всіх рівнях її організації (теорія, методика, технологія і організація), а також на обсяг і зміст облікової політики суб'єктів малого підприємництва.

Окремі елементи облікової політики мають альтернативні методи обліку - методи оцінки активів і зобов'язань, амортизаційна політика, методи оцінки собівартості запасів, порядок створення резервів, порядок визнання доходів і витрат та ін. Найбільш прийнятний варіант обирає керівництво підприємства самостійно, однак ступінь свободи обмежений переліком методик і облікових процедур в рамках нормативно-правового поля.

Вибір елементів облікової політики вимагає організації діяльності та передбачає дотримання принципів, які повинні складати підґрунтя для раціонального вибору елементів облікової політики та їх ефективного поєднання відповідно до особливостей діяльності.

Аналіз літературних джерел [37, 120, 259, 281] свідчить, що дослідженню принципів організації облікової політики науковці приділяють достатньо уваги та мають власні розробки з виокремлення складу принципів.

Житний П. вважає, що при розробці облікової політики слід дотримуватися не тільки специфічних принципів бухгалтерського обліку, а й загальнонаукових: принцип системності, комплексності, наукової обґрунтованості, ефективності, планомірності та динамізму, профілактики, «селекції», сумісності особистих, регіональних і державних інтересів [122, с. 26-28].

Інші автори до вимог, якими слід користуватись при формуванні облікової політики відносять повноту, обережність, перевагу змісту над формою, несуперечливість, раціональність [6, с. 55]. Під несуперечливістю науковці розуміють, що обрані підприємством облікові способи складають основу відповідних даних, які формуються різними видами обліку. Погоджуємось з думкою науковців щодо необхідності врахування зазначених вимог, особливо важливою вимогою при формуванні облікової політики на малих підприємствах є вимога (принцип) раціональності, оскільки під раціональністю мається на увазі побудова облікової політики з позиції врахування розмірів підприємства і масштабів його діяльності.

Деякі автори враховують особливості організації облікової політики на малому підприємстві та пропонують доповнити перелік принципів – принципами ефективності, релевантності, законності, однак не досліджуючи сутність та доцільність застосування запропонованих принципів [147].

Відповідно до МСБО 1 при «вборі та застосуванні відповідної облікової політики необхідно керуватись принципами обачності, превалювання сутності над формою та суттєвості» [213, с. 65].

В межах даного питання не ставиться за мету виокремлення повного складу принципів організації облікової політики, однак є необхідність дослідження тієї частини принципів, які повинні бути враховані при організації облікової політики на малих підприємствах.

З розглянутих вище принципів організації облікової політики вважаємо за доцільне виокремити наступні принципи

Враховуючи чисельність працюючих, обсяги реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), види діяльності, систему оподаткування та інші чинники, які впливають на вибір методів ведення та організації обліку, керівництво малих підприємств має виходити з принципу раціональності. Принцип раціональності передбачає знаходження компромісу між врахуванням витрат на організацію облікового процесу, отриманим обсягом облікової інформації та рівнем задоволення інформаційних потреб користувачів.

Вважаємо за доцільне при формуванні облікової політики на малих підприємствах також враховувати принцип системності. Системний підхід до організації будь-якої діяльності дозволяє здійснити послідовне (логічне) формування всіх складових облікової політики малого підприємства.

Комплексний підхід до організації діяльності забезпечує оптимальне поєднання вибраних елементів в єдину цілісну структурну впорядкованість, що дозволяє виокремити принцип комплексності до організації облікової політики.

Системний та комплексний підхід до організації облікової політики забезпечує найбільш повне розкриття складових організації бухгалтерського обліку, їх оптимальне поєднання, що сприятиме досягненню мети ефективності управління обліковими процесом і прийняттю управлінських рішень. З огляду на необхідність врахування якомога більшої кількості елементів організації облікової політики вважаємо за необхідне врахування принципу повноти.

Важко погодитися з деякими авторами [147] щодо необхідності застосування принципу законності при організації облікової політики, оскільки облікова політика не може формуватися за межами правового поля, що без сумнівів вимагає дотримання законності її організації.

Склад додаткових принципів, що необхідно враховувати при організації облікової політики на підприємствах малого бізнесу узагальнено в табл. 2.8.

Формування складових облікової політики на малих підприємствах з дотриманням принципів – раціональності, системності, комплексності та повноти, забезпечить поєднання структурних компонентів системи бухгалтерського обліку в єдину цілісну органічну будову, яка знайде своє відображення в розробці внутрішнього документу підприємства – Наказі про облікову політику.

Аналіз наукових напрацювань з організації облікової політики [245] засвідчив, що деякі автори ототожнюють принципи формування облікової політики і принципи бухгалтерського обліку. Вважаємо це не правильним

підходом. Принципи бухгалтерського обліку - це правила, якими слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності, а принципи формування облікової політики забезпечують основу для раціонального вибору елементів облікової політики, які найбільше відповідають особливостям фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Таблиця 2.8.

Принципи організації облікової політики на підприємствах малого бізнесу

<i>Принцип організації облікової політики</i>	<i>Сутність принципів</i>
Принцип раціональності	Побудова облікової політики з позиції врахування розмірів підприємства і масштабів його діяльності
Принцип системності	Послідовне (логічне) формування всіх складових облікової політики малого підприємства
Принцип комплексності	Оптимальне поєднання вибраних елементів в єдину цілісну структурну впорядкованість
Принцип повноти	Врахування якомога більшої кількості елементів та складових, що формують облікову політику підприємства

Наступним етапом дослідження організації облікової політики є питання визначення переліку методів, що використовується підприємством для оцінки активів, зобов'язань, доходів і витрат в організації бухгалтерського обліку.

Можливість права вибору щодо застосування різних пакетів стандартів бухгалтерського обліку (національного та міжнародного) формує різний підхід до вибору методів оцінки активів, зобов'язань, доходів і витрат, методів амортизації та оцінки собівартості запасів. Крім того, в рамках національного правового поля також існують альтернативні варіанти вибору методів оцінки, оскільки малі підприємства керуються повним пакетом П(С)БО при організації бухгалтерського обліку.

Наявність варіантів методів оцінки вимагає від малого підприємства прийняття рішення щодо вибору одного з методів та відображення його на рівні розпорядчого документу суб'єкта господарювання, що підтверджується на нормативному рівні, оскільки «облікова політика реалізується через визначення переліку методів оцінки, обліку і процедур, щодо яких нормативно-методична база передбачає більш ніж один їх варіант» [186].

Відмінності в методах оцінки активів, амортизації та собівартості запасів на рівні національного (П(С)БО) та міжнародного (МСФЗ для МСП) правового поля дозволили здійснити їх порівняльний аналіз, результати якого наведено у додатку Д. табл. Д.2.

В МСФЗ для МСП закріплено загальне правило щодо вибору методів оцінки - активи та зобов'язання в більшості випадків первісно оцінюються за історичною вартістю, якщо не вимагається здійснювати первісну оцінку за іншим методом, таким як справедлива вартість (п.2.46 МСФЗ для МСП).

Однак, в рамках окремих стандартів МСФЗ для МСП можна виділити інші методи. Так, наприклад в разі первісного визнання застосовуються наступні види оцінок:

- до основних засобів, інвестиційної нерухомості та нематеріальних активів застосовується метод за собівартістю (п. 16.5, п. 17.9., п.18.9 МСФЗ для МСП);
- до фінансових активів і біологічних активів – за справедливою вартістю (п. п. 12.7, п.34.4 МСФЗ для МСП);
- до запасів - за найменшою з двох показників: собівартістю або попередньо розрахованою ціною продажу мінус витрати на завершення та продаж (п.2.49, п.13.4 МСФЗ для МСП).

Національними стандартами передбачається застосування різних методів оцінки залежно від того, яким чином відбувалося надходження активу (основні засоби, нематеріальні активи, фінансові активи, запаси, біологічні активи):

- в разі придбання - здійснюється оцінка за первісною вартістю (ПСБО 7, 8, 9, 12, 30);
- в разі безоплатного отримання - за справедливою вартістю (ПСБО 7, 8, 9, 30);
- в разі внесення до статутного капіталу – за справедливою вартістю (ПСБО 7, 8, 9, 30);
- отримані в обмін на подібні або неподібні активи – за справедливою вартістю (ПСБО 7, 8, 9, 12).

З аналізу методів оцінки до активів підприємства за національними і міжнародними стандартами можна дійти висновку, що МСФЗ для МСП більш пристосовані до можливості спрощеного обліку на малих підприємствах, оскільки передбачають застосування меншої кількості методів обліку для первісної і подальшої оцінки основних засобів, нематеріальних активів, запасів, фінансових активів і зобов'язань. Крім того, значно зменшені межі застосування методу справедливої вартості у міжнародних стандартах для малих підприємств.

В попередніх дослідженнях автора [65, с. 32-40] було проаналізовано вплив застосування методу справедливої вартості на організацію бухгалтерського обліку на малих підприємствах. Обмежені обсяги монографії дозволяють висвітлити лише висновки даного дослідження.

1. Застосування методу оцінки за справедливою вартістю активів і зобов'язань змінює ставлення користувачів до цілей фінансової звітності та корисності бухгалтерської інформації.

2. При визначенні справедливої вартості активів та зобов'язань доцільно розкривати інформацію про методику оцінки за справедливою вартістю, а також її вплив на прибутки і збитки.

3. Суб'єкти оціночної діяльності в Україні проводять оцінку вартості майна з урахуванням значної кількості факторів, що може призвести к

отриманню відчутно різної вартості майна на момент оцінки, тобто справедлива вартість майна є суб'єктивним судженням окремого оцінщика.

4. Інформація про оцінку активів і зобов'язань за справедливою вартістю не надає більш повної і об'єктивної інформації зовнішнім користувачам невеликих підприємств (кредиторам та інвесторам), а лише створює додатковий обсяг облікової роботи.

5. Підприємства малого бізнесу повинні постійно знаходити баланс між додатково понесеними витратами на проведення переоцінки активів і зобов'язань за справедливою вартістю та отриманими від цього перевагами.

6. Оцінку активів і зобов'язань за справедливою вартістю на невеликих підприємствах доцільно здійснювати як додатковий комплекс процедур для надання додаткової інформації про реальний фінансовий стан підприємства лише в окремих випадках (оцінка інвестиційної привабливості, продаж бізнесу, об'єднання, поглинання та ін.).

Для окремої категорії малих підприємств, які мають право на спрощений облік доходів і витрат в рамках полегшення процедури ведення бухгалтерського обліку спрощено процедуру оцінки окремих видів активів та зобов'язань в бухгалтерському обліку. Такі малі підприємства:

- ✓ можуть обліковувати необоротні активи тільки за первісною вартістю, без урахування зменшення корисності та переоцінки до справедливої вартості;
- ✓ не створюють забезпечення наступних витрат і платежів (на виплату наступних відпусток працівникам, виконання гарантійних зобов'язань тощо), а визнають відповідні витрати у періоді їх фактичного понесення;
- ✓ визнають витрати і доходи з урахуванням вимог ПКУ і відносять суми, які не визнаються ПКУ витратами або доходами, безпосередньо на фінансовий результат після оподаткування;
- ✓ поточну дебіторську заборгованість включають до підсумку балансу за її фактичною сумою.

Отже, дослідження питання застосування методів оцінки в бухгалтерському обліку малих підприємств дозволяє зробити наступні висновки.

1. Національні П(С)БО не відповідають вимогам організації спрощеної форми бухгалтерського обліку, оскільки малі підприємства повинні застосовувати методи обліку, які визначені для підприємств різних форм та розмірів. Застосування національних стандартів малими підприємствами вимагає дотримання методів обліку, які використовуються як великими так і середніми підприємствами.

2. Наявність одного стандарту для малих підприємств (П(С)БО 25), який встановлює лише зміст і форму фінансової звітності та порядок заповнення статей не відповідає сучасним потребам організації бухгалтерського обліку та задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів за показниками фінансової звітності. Необхідність зміни підходу до розкриття облікової інформації та відображення її в показниках фінансової звітності для

підприємств малого бізнесу також підтверджує той факт, що практично кожна стаття П(С)БО 25 зазнала змін та удосконалень в останні роки.

3. Реформування бухгалтерського обліку в Україні потребує розробки стандартів бухгалтерського обліку для малого бізнесу, які з одного боку, відповідали б сучасним вимогам до якості облікової інформації, а з іншого - можливості максимального спрощення процедури ведення бухгалтерського обліку, що вимагається в рамках правового поля на рівні реалізації Стратегії застосування міжнародних стандартів в Україні - затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку із спрощеним порядком ведення обліку активів, зобов'язань, власного капіталу та розрахунку фінансових результатів для малих підприємств.

Новий склад стандартів обліку повинен встановлювати вимоги не тільки до складу форм фінансової звітності та порядку заповнення статей, але і визначати методи оцінки активів і зобов'язань, які більше підходять саме для спрощеної організації бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу.

Наступним етапом дослідження є питання процедур, які використовуються для організації бухгалтерського обліку, оскільки облікова політика розглядається як сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності (Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»).

Поняття «процедура бухгалтерського обліку» в межах зовнішнього регуляторного середовища не визначено, крім того, існують лише окремі наукові дослідження поняття процедур в межах дослідження питання облікової політики.

Так, П. Житний вважає, що процедури — це системи організаційних і методичних дій, що здійснюється суб'єктом (суб'єктами) господарювання під час формування облікової політики підприємств, корпорацій, банків, фінансово-промислових об'єднань [121, с.4].

Т. Сльозко виокремлює дві складові в організації облікової політики (методична і організаційна) за якими виокремлюється різний склад облікових процедур. Методичний бік облікової політики – це організація облікової процедури, за якою здійснюється послідовність застосування облікових прийомів (наприклад, з обліку витрат, починаючи із визнання об'єкту витрат, оцінки та документування та закінчуючи складанням бухгалтерського балансу). Організаційна складова - порядок збирання та підготовки інформації, який має певні етапи: первинний, поточний і підсумковий облік [302, с.32-33].

В енциклопедичних словниках подається наступне визначення поняття «процедура» - це офіційно встановлена послідовність дій для виконання чогось [39, 114, 267, 286].

Отже, в рамках даного дослідження поняття «процедури» будемо розглядати з позиції послідовності виконання дій з організації і розробки

облікової політики, яка передбачає розподіл організаційного процесу на окремі етапи та визначення сукупності операцій в межах кожного з виділених етапів формування облікової політики на підприємстві.

Відповідно до чого можна виділити такі етапи формування облікової політики на підприємствах малого бізнесу (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Етапи формування облікової політики підприємств малого бізнесу *

№ етапу	Назва етапу	Зміст етапу
1	Підготовчий	Вивчення інформації, що міститься у засновницьких документах, основні напрямки господарської діяльності та ін.
2	Організаційний	Розподіл і закріплення функціональних обов'язків і повноважень між посадовими особами підприємства; визначення посадових осіб, відповідальних за організацію і ведення обліку та складання і подання фінансової і іншої звітності; визначення осіб, які мають право підпису первинних документів; встановлення відповідальності за порушення облікової політики підприємства
3	Методичний	Визначення межі суттєвості, вибір із альтернативних варіантів конкретних способів ведення обліку, підбір відповідних до специфіки підприємства методів ведення обліку, вибір форми ведення обліку, прийняття робочого Плану рахунків та ін.
4	Технічний	Розробка та складання графіку документообігу, визначення форми та складу первинних документів, визначення порядку комп'ютеризації обліку, формування облікових реєстрів, розробка внутрішніх первинних документів
5	Заключний	Оформлення Наказу про облікову політику підприємства, порядок внесення змін до облікової політики, контроль за її виконанням, порядок складання та подання фінансової звітності підприємства

* складено автором за даними [281, 315]

Відповідно до класифікації малих підприємств в рамках правового поля необхідно диференціювати підходи щодо формування облікової політики.

Формування підходів до організації облікової політики за визначеними етапами повинно враховувати класифікацію малих підприємств на нормативному рівні з урахуванням чисельності працюючих, обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), видів діяльності, системи оподаткування та інших чинників, які повинні бути враховані при формуванні Наказу про облікову політику, техніку, методикау та організацію обліку на таких підприємствах.

Мікропідприємства, які мають право на застосування спрощеного обліку доходів і витрат можуть систематизувати інформацію, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах і реєстрах бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису. Облік на мікропідприємствах повинен бути максимально скорочений і спрощений, оскільки, як правило,

тут немає чисельного штату працівників, які б займалися виключно веденням обліку. Відповідно до чого склад Наказу про облікову політику таких підприємств повинен суттєво відрізнитися від складу аналогічного наказу малих підприємств, а тим більше середніх і великих.

На сьогодні не існує затвердженої форми Наказу про облікову політику підприємства. Деякі науковці вважають це суттєвим недоліком у нормативній базі щодо організації обліку на підприємстві [34, 95, 281, 315]. Однак, на нашу думку, відсутність чітко встановленої і законодавчо затвердженої форми Наказу про облікову політику є не недоліком, а перевагою, яка дає, на основі діючих нормативно-законодавчих актів, певну свободу підприємству у виборі методики та організації обліку відповідно до виду його діяльності.

Виходячи з чого вважаємо за доцільне запропонувати наступну структуру Наказу про облікову політику малого підприємства:

Загальні положення. Вказуються основні відомості про підприємство: форма власності, організаційно-правова форма, відомості про державну реєстрацію, місцезнаходження, наявність філій (представництв), види діяльності, наявність ліцензій або патентів, середньооблікова чисельність працівників та інше.

Розділ I. Організація облікового процесу. Визначаються загальні питання організаційної структури бухгалтерії, обирається форма організації бухгалтерського обліку на підприємстві; перелік внутрішніх інструкцій, стандартів, положень; інші аспекти діяльності бухгалтерського апарату.

Розділ II. Методика та порядок ведення облікового процесу. Визначаються методи ведення бухгалтерського обліку, які суттєво впливають на оцінку і прийняття рішень користувачами бухгалтерської звітності. До них відносять:

- межа суттєвості;
- методи оцінки вибуття запасів;
- строки проведення інвентаризації;
- методи нарахування амортизації необоротних активів;
- визнання доходів та витрат від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг;
- методи калькулювання витрат виробництва:
 - за елементами витрат;
 - за видами продукції (робіт, послуг);
 - за статтями калькуляції;
 - з використанням рахунків класу 8 та 9, або тільки 9.

Розділ III. Технічне забезпечення облікового процесу. В даному розділі Наказу відображається наступна інформація:

- робочий план рахунків або зазначається інформація, що підприємство не використовує план рахунків при відображенні господарських операцій в бухгалтерському обліку;
- перелік первинних документів і облікових регістрів;
- форма ведення бухгалтерського обліку;

- правила документообігу та технології обробки облікової інформації;
- склад і порядок подання фінансової звітності.

Додатки: робочий план рахунків; графік документообігу; перелік первинних документів і облікових реєстрів, тощо.

Неоднорідний склад малих підприємств потребує виокремлення складових Наказу про облікову політику малого підприємства з урахуванням принципу раціональності, оскільки не доцільно відображати всі досліджені елементи у структурі наказу в разі відсутності необхідної інформації.

Особливості складу Наказу про облікову політику підприємства в залежності від його розміру представлено в табл. 2.10 [78, с. 16].

Таблиця 2.10

Склад Наказу про облікову політику відповідно до розміру підприємства*

Розділи та елементи Наказу про облікову політику	Великі і середні підприємства	Малі підприємства	Мікропідприємства
Загальні положення	+	+	+
Розділ I. Організація облікового процесу			
організаційна структура бухгалтерії	+	+-	-
форма організації бухгалтерського обліку	+	+	+
перелік внутрішніх нормативних документів	+	+	+
Розділ II. Методика та порядок ведення облікового процесу			
межа суттєвості	+	+	+
методи оцінки вибуття запасів	+	+	+
строки проведення інвентаризації	+	+	+
методи нарахування амортизації необоротних активів	+	+	+
визнання доходів та витрат	+	+	+
методи калькулювання витрат виробництва	+	+	+
Розділ III. Технічне забезпечення облікового процесу			
робочий План рахунків	+	+	-
перелік первинних документів і облікових реєстрів	+	+	+
форма ведення бухгалтерського обліку	+	-	-
правила документообігу та технології обробки облікової інформації	+	+	+

склад і порядок подання фінансової звітності	+	+	+
Додатки			
робочий План рахунків	+	+	-
графік документообігу	+	+	+
перелік первинних документів і облікових реєстрів	+	+	+-

* складено автором

З таблиці 2.10 видно, що суттєві відмінності у складі Наказу про облікову політику підприємства між великими, середніми, малими та мікропідприємствами відносяться до організаційних та технічних аспектів облікового процесу, в свою чергу методика та порядок ведення облікового процесу практично не відрізняються.

Необхідною умовою здійснення діяльності сучасного підприємства є ведення управлінського обліку, організація і методика якого повинні знайти відображення в Наказі про облікову політику, але не в якості окремого розділу, а в якості доповнення окремими елементами всіх трьох розділів Наказу.

Професор Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Малюга Н.М., Чижевська Л.В, вважають за необхідність виділяти в окремий розділ Наказу про облікову політику управлінський облік та внутрішній контроль на підприємстві. Ми вважаємо, що такий підхід доцільно застосовувати до великих і середніх підприємств, а по відношенню до малих та мікропідприємств наведені три розділи повинні включати окремі елементи облікової політики щодо управлінського обліку та внутрішнього контролю. Більш детально питання формування елементів управлінського обліку та відображення їх в обліковій політиці буде досліджено у п. 3.3 монографії.

Приклади Наказу про облікову політику малого підприємства в розрізі підприємств, що здійснюють організацію спрощеної форми бухгалтерського обліку (за методичними рекомендаціями 422), спрощеного обліку доходів і витрат (за методичними рекомендаціями 720) та за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (МСФЗ для МСП) наведено у додатку Д. Д.3 – Д.5.

Отже, формування облікової політики на малих та мікропідприємствах складається не тільки з сукупності способів і методів ведення бухгалтерського обліку, а й з досягнення ефективності управління обліковими процесами та прийняття управлінських рішень. Враховуючи чисельність працюючих, обсяги реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), види діяльності, систему оподаткування та інші чинники, які впливають на вибір методів ведення і організації обліку, власники та обліковий персонал малих підприємств повинні виходити з принципу раціональності та врахування індивідуальних особливостей при формуванні облікової політики.

2.4. Концепція реформування бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу в сучасних економічних реаліях України

Протягом останніх 15 років в Україні (з 1998 року) триває процес реформування системи бухгалтерського обліку у відповідності з міжнародними вимогами, що проявляється в розробці та затвердженні нових нормативних документів та внесення змін в діюче нормативне поле.

Першим поштовхом до реформування бухгалтерського обліку в Україні саме з дотриманням міжнародних вимог стала затверджена Програма реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів [273], основним завданням якої є - трансформація національної системи бухгалтерського обліку з метою прискорення процесу її приведення у відповідність з вимогами ринкової економіки та МСФЗ, надання суб'єктам господарювання можливостей визначати межі та форми внутрішньовиробничого (управлінського) обліку, удосконалення методики бухгалтерського обліку для суб'єктів малого підприємництва.

Для прискорення переходу України на МСФЗ розроблена Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні [105] для трансформації українського законодавства з бухгалтерського обліку з урахуванням вимог міжнародних стандартів та законодавства Європейського Союзу.

Основна мета Стратегії - удосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні з урахуванням вимог міжнародних стандартів з кожним роком досягається завдяки систематичним змінам та удосконаленням в нормативно-правовій базі. Обґрунтуємо зроблений висновок з позиції удосконалення нормативного облікового поля за останні роки щодо регулювання бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва.

1. З метою розширення сектору малого бізнесу в економіці України та його розвитку, прискорення процесів реформування системи бухгалтерського обліку в Україні у 2010 році розроблено проект Закону України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» (2010 р.) та Проект Закону України «Про розвиток та підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (2010 р.). Однак, лише один з вищезазначених нормативних актів був згодом введений у дію.

2. В березні 2012 року, з прийняттям нового Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [128] в Господарський кодекс України [99] було внесено зміни в частині визначення суб'єктів господарювання за їх розмірами та змінено критерій обсягу річного доходу, які максимально наближені до міжнародних критеріїв.

3. Введено нове поняття «суб'єкти мікропідприємства», до яких відносяться фізичні особи-підприємці та юридичні особи, з

середньообліковою чисельністю працюючих за звітний період до 10 осіб та обсягом річного доходу до 2 млн. євро [99]. Отже, з суб'єктів малого підприємництва виділено окрему групу осіб, які відносяться до мікропідприємств, що відповідає класифікації підприємств за їх розмірами в міжнародній практиці.

4. З категорії мікропідприємств (в 2011 році) виділено групу суб'єктів господарювання, яким надано право ведення спрощеного обліку доходів і витрат без застосування подвійного запису (використання плану рахунків) для складання фінансової звітності з метою вирішення одного із завдань Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні. Для практичного застосування спрощеного підходу до організації бухгалтерського обліку (відповідно до п. 44.2. ПКУ та з прийнятими змінами до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні») було затверджено методичні рекомендації від 15.06.11 р. № 720 [224].

Основні зміни нормативного поля, які відбулися в організації ведення бухгалтерського обліку для вирішення питання спрощення обліку доходів і витрат для суб'єктів малого підприємництва наведено у додатку Ж. табл. Ж.1.

5. Малим підприємствам дозволено складати фінансову звітність за міжнародними стандартами. Затвердження НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та оприлюднення МСФЗ для МСП на офіційному сайті Міністерства фінансів України дозволяє малим підприємствам складати фінансову звітність за міжнародними стандартами (які прийняли таке рішення самостійно) та в обов'язковому порядку (для підприємств, які зобов'язані складати фінансову звітність за міжнародними стандартами).

Суттєві зміни нормативно-правової бази призводять до необхідності швидкого пристосовування практикуючих бухгалтерів до таких змін, вимагають систематичного аналізу нормативно-правової бази, потребують приведення у відповідність до нормативних вимог організацію бухгалтерського обліку на власних підприємствах та змушують систематично підвищувати освітньо-кваліфікаційний рівень з метою можливості своєчасного реагування та удосконалення системи бухгалтерського обліку в сучасних умовах господарювання.

Однак, подальший розвиток бухгалтерського обліку в бік пристосовування національної облікової системи до вимог міжнародних стандартів не враховує особливості економічного розвитку малого бізнесу в Україні (нерозвиненість ринкової інфраструктури, недостатність державної підтримки даного сектору економіки, фінансові та матеріальні обмеження національних малих підприємств) та невідповідність розвитку теоретико-методологічних основ бухгалтерського обліку з методикою і організацією облікового процесу на малих підприємствах.

Копіювання міжнародного досвіду розвитку бухгалтерського обліку в Україні не відповідає сучасним вимогам та нівелює вплив довголітніх напрацювань вітчизняної облікової школи. Хоча доробки радянської наукової

облікової школи дещо відрізняються від сучасних вимог до бухгалтерського обліку, однак, за останні 20 років, коли Україна отримала незалежність вже вибудовується власний шлях до розвитку бухгалтерського обліку в Україні з урахуванням національного економічного потенціалу та особливостей національного розвитку країни.

В рамках даного дослідження було виявлено ряд особливостей методологічного та організаційного характеру системи бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу. Враховуючи темпи реформування бухгалтерського обліку в Україні та неузгодженість різних рівнів нормативного поля на даному етапі розвитку національної облікової системи вкрай важливо здійснити розробку концепції розвитку бухгалтерського обліку в Україні для малого бізнесу, що надасть можливість проведення більш системних та цілеспрямованих заходів удосконалення системи бухгалтерського обліку окремого сектору економіки - підприємств малого бізнесу.

Розробка основних напрямів концепції розвитку бухгалтерського обліку безпосередньо повинна бути узгоджена з основними завданнями Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні.

Одним із завдань Стратегії є удосконалення методології бухгалтерського обліку для суб'єктів малого підприємництва, що повинно стати відправною точкою для процесу реформування бухгалтерського обліку для малих підприємств в Україні. Для вирішення даного завдання у Стратегії пропонуються наступні кроки:

- ✓ максимальне спрощення процедури ведення бухгалтерського обліку та форм фінансової звітності;
- ✓ надання права застосовувати форму обліку, яка не передбачає застосування подвійного запису;
- ✓ адаптація до міжнародних стандартів національної нормативно-правової бази з питань бухгалтерського обліку для малого бізнесу шляхом затвердження відповідних національних П(С)БО із спрощеним порядком обліку активів, зобов'язань, власного капіталу та розрахунком фінансових результатів.

Вважаю, що на основі запропонованих напрямів реформування облікової системи та удосконалення методологічних засад бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу в Україні необхідно здійснити розробку основних положень концепції з можливістю їх практичного впровадження в розрізі наступних кроків.

1. Визначення мети та основних проблем розвитку бухгалтерського обліку в умовах адаптації методології та методики бухгалтерського обліку вимогам ринкової економіки та міжнародних стандартів.

2. Розробка основних завдань концепції з метою визначення заходів щодо покращення якості та корисності фінансової інформації для задоволення інформаційних вимог зовнішніх і внутрішніх користувачів з позиції ресурсного обмеження малого підприємства.

3. Удосконалення теоретико-методологічного інструментарію бухгалтерського обліку малих підприємств з урахуванням організаційних та функціональних особливостей їх діяльності з метою можливості його практичного використання (застосування) в організації облікового процесу малих та мікропідприємств різних галузей та сфер діяльності.

4. Розробка та впровадження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу із спрощеним порядком обліку активів, зобов'язань, власного капіталу та розрахунком фінансових результатів.

5. Удосконалення організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах з урахуванням інформаційних потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів та функціонально-цільових параметрів системи бухгалтерського обліку щодо можливості обробки, аналізу і оцінки масивів економічної інформації в рамках спрощеної системи управління.

6. Формування інфраструктури розвитку системи бухгалтерського обліку в частині підготовки та підвищення кваліфікації облікових кадрів в умовах постійного удосконалення бухгалтерського обліку малих підприємств, а також надання достатніх кваліфікованих знань з бухгалтерського обліку власникам і керівникам малих підприємств, які прийняли рішення самостійного ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

7. Розробка напрямів нормативного узгодження теоретико-методологічної бази бухгалтерського обліку та методики і організації бухгалтерського обліку з метою покращення розкриття фінансової інформації та підвищення її якості і корисності в умовах ресурсного обмеження малих підприємств та розширення інформаційних потреб суб'єктів фінансової інформації.

8. Розробка плану та визначення основних етапів практичної реалізації заходів концепції.

Розглянемо більш детально сутність та механізми реалізації кожного із запропонованих кроків концепції розвитку бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу.

В рамках дослідження теоретико-методологічних основ організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах, спроби приведення їх у відповідність до міжнародних вимог та спрощення методологічних та методичних засад організації обліку в умовах обмеженості ресурсів було виявлено ряд нормативних неузгоджень низки нормативно-правових актів різного рівня (закони, стандарти, методичні рекомендації) та виявлено значну кількість проблем, які заважають розвитку бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу, основними з яких є:

1. Дослідження сутності нормативно затверджених принципів бухгалтерського обліку, які є теоретичним базисом для формування якісної і корисної фінансової інформації в умовах зростання інформаційних потреб користувачів виявили неможливість дотримання окремих принципів бухгалтерського обліку в сучасних реаліях розвитку малого бізнесу України.

2. Використання спрощеного плану рахунків не дозволяє в повній мірі розкривати інформацію про фінансовий стан та результати діяльності, що знижує інформаційну спрямованість бухгалтерського обліку та не дозволяє досягнення мети бухгалтерського обліку – надання якісної, корисної та достовірної інформації зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття обґрунтованих економічних рішень.

3. Аналіз форм та змістовного навантаження облікових реєстрів та зміни нормативно-правової бази з регулювання організації бухгалтерського обліку в частині удосконалення спрощеного плану рахунків (вилучення рахунків 8-го класу та введення рахунків 9-го класу для обліку витрат) дозволили виявити відставання в коригуванні облікових реєстрів за темпами змін нормативного облікового поля. Зміни у спрощеному плані рахунків вимагають уточнення та удосконалення форми та змісту облікових реєстрів та внесення змін до методичних рекомендацій № 422 в частині заповнення окремих граф відомостей.

4. Розробка спрощеної процедури ведення бухгалтерського обліку для окремої категорії малих підприємств (мікропідприємств), що передбачає звільнення від застосування плану рахунків та методу подвійного запису з метою можливості самостійного ведення обліку власниками та керівниками виявив складність в організації облікового процесу і заповненні облікових реєстрів, що вимагає отримання достатніх знань з основ бухгалтерського обліку особами (власники, керівники), які відповідальні за ведення обліку і складання фінансової звітності.

5. Розкриття інформації в показниках фінансової звітності з дотриманням міжнародних вимог вимагає великої трудомісткості та значних фінансових затрат малого підприємства, високого професійно-кваліфікаційного рівня від облікових працівників, що унеможливорює широке впровадження міжнародного досвіду розвитку бухгалтерського обліку на малих підприємствах України.

6. Національний стандарт бухгалтерського обліку, що регулює розкриття і відображення інформації в показниках фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва (малих підприємств) П(С)БО 25 не відповідає сучасним вимогам розвитку бухгалтерського обліку і якісним характеристикам фінансової інформації, що вимагає розробки комплексу нових стандартів бухгалтерського обліку для малих підприємств в умовах зростання вимог до якості фінансової інформації та розширення інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів.

Існуючі проблеми перешкоджають системному та цілеспрямованому розвитку бухгалтерського обліку в малому бізнесі, не дозволяючи розкривати достатній обсяг фінансової інформації для прийняття управлінських рішень та маючи недостатній кваліфікаційний рівень з основ бухгалтерського обліку, що знижує ймовірність формування оптимальної та раціональної системи інформаційного забезпечення в умовах конкретного малого підприємства враховуючи його інформаційні потреби та ресурсне забезпечення.

З метою вирішення зазначених проблем необхідно визначити та вирішити ряд завдань, які допоможуть удосконаленню та подальшому гармонійному розвитку бухгалтерського обліку на даному етапі економічного розвитку та підвищені вимог до якості і корисності фінансової інформації. До основних завдань концепції розвитку бухгалтерського обліку в малому бізнесі можна віднести:

✓ Визначення мети та основних пріоритетних напрямів подальшого розвитку бухгалтерського обліку в малому бізнесі (теоретико-методологічних, методичних та організаційних);

✓ Удосконалення методології бухгалтерського обліку через приведення у відповідність існуючого нормативного поля бухгалтерського обліку в умовах його систематичних змін та розробка національних стандартів бухгалтерського обліку для малого бізнесу.

✓ Удосконалення методики бухгалтерського обліку через узгодження методичних рекомендацій, які застосовуються різними за розмірами малими підприємствами з нормами інших нормативно-правових актів (Господарським кодексом України, Податковим кодексом України, Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність», НП(С)БО 1 та ін.).

✓ Удосконалення організації бухгалтерського обліку для формування ефективної та раціональної взаємодії окремих складових системи бухгалтерського обліку з метою підвищення якості фінансової інформації;

✓ Формування інфраструктури розвитку бухгалтерського обліку через:

- запровадження системи підвищення кваліфікації бухгалтерів та організації бухгалтерських курсів для керівників та власників малих підприємств, які прийняли рішення щодо самостійного ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в умовах спрощеного обліку доходів і витрат.

- створення курсів для керівників та власників малих підприємств з метою роз'яснення основних переваг застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСФЗ для МСП).

- створення курсів для бухгалтерів малих підприємств, які в обов'язковому порядку (або за власним бажанням) прийняли рішення щодо складання фінансової звітності за міжнародними вимогами (МСФЗ для МСП).

Удосконалення теоретико-методологічного інструментарію бухгалтерського обліку вимагає розробки національних стандартів бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу в Україні, що повинні бути альтернативним варіантом МСФЗ для МСП. Ці стандарти повинні застосовуватися малими підприємствами, які не застосовують міжнародні стандарти, а в умовах обмеження ресурсів підприємства та співпраці лише з національними контрагентами застосовують національні стандарти бухгалтерського обліку для розкриття та оцінки активів, зобов'язань, доходів та витрат.

Доцільність розробки національних стандартів бухгалтерського обліку для малого бізнесу (а не лише абсолютне копіювання МСФЗ для МСП)

підтверджується наявністю значної кількості стандартів в розвинених країнах світу. Практично кожна європейська країна має власні спрощені національні загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку (GAAP) для малих суб'єктів господарювання, а деякі країни мають два або навіть три рівні GAAP для приватних осіб. В 27 країнах ЄС прийнято більше 55 GAAP, в тому числі для малого і середнього бізнесу. Наприклад, малі і середні підприємства Великобританії користуються британськими стандартами FRSSE (Financial Reporting Standard for Smaller Entities), які складають основу для формування фінансової звітності (з 1999 року). Аналогічна ситуація існує в Азії та в інших місцях по всьому світу [361].

В процесі розробки нових стандартів бухгалтерського обліку, які встановлюють комплекс правил та норм методики і організації обліку для забезпечення оптимального облікового процесу та їх узгодження і приведення у відповідність до міжнародних вимог вимагається врахування питання їх якості. Від якості стандартів бухгалтерського обліку залежить рівень якості фінансової інформації, що проявляється у здатності надання максимально корисної, достовірної та об'єктивної інформації зовнішнім користувачам для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

З цією метою розробка та впровадження нових стандартів бухгалтерського обліку для малого бізнесу повинна відповідати основним критеріям якості стандартів, які [89, с. 25]:

- ✓ не повинні суперечити єдиним методологічним засадам бухгалтерського обліку;
- ✓ повинні відповідати встановленим принципам відповідно до концептуальної основи бухгалтерського обліку;
- ✓ повинні надавати достовірне і об'єктивне уявлення про фінансовий стан і результати діяльності суб'єктів господарювання в умовах спрощення процедури ведення бухгалтерського обліку.

Розкриємо сутність виокремлених критеріїв більш детально.

В процесі розробки стандартів бухгалтерського обліку необхідно враховувати, що вони повинні відповідати вимогам єдиної методологічної основи бухгалтерського обліку, розроблені з дотриманням нормативної бази з регулювання бухгалтерського обліку, можливістю виконання покладених на бухгалтерський облік функцій та вирішення завдань.

Загальнометодологічні принципи бухгалтерського обліку єдині для всіх господарюючих суб'єктів, незалежно від організаційно-правової структури, форми власності та галузевої приналежності. Ці принципи закріплені в діючих нормативно-правових актах з ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Разом з тим, особливості діяльності підприємств та масштаб господарської діяльності суб'єктів ринку впливають на склад об'єктів бухгалтерського обліку, вибір форми бухгалтерського обліку та його організацію, утримання та постановку управлінського і фінансового обліку, на оцінку, контроль і аналіз фінансового стану і результатів діяльності, що повинно бути враховано в організаційних аспектах

формування інформації в бухгалтерському обліку та методиках оцінки окремих активів, зобов'язань, доходів і витрат.

Розробка стандартів на загальнометодологічних засадах бухгалтерського обліку з дотриманням встановлених принципів вже передбачає отримання достовірної та об'єктивної інформації про фінансовий стан та результати діяльності, однак наявність вибору методів обліку дозволяє вибрати найбільш спрощений порядок організації обліку і складання фінансової звітності для підприємств малого бізнесу.

Д.Харві та П.Уолтон вважають, що малі підприємства не повинні наслідувати облікові положення, які прийняті для великих підприємств, і стверджують, що «аргументи за диференціацію бухгалтерського обліку ґрунтуються на двох положеннях:

- надмірне навантаження, яке покладається на підприємства у вигляді загальних уніфікованих правил обліку;

- адекватність інформації, яка потрібна користувачам» [331, с.9].

На розробку стандартів також може мати вплив державна політика уряду в питаннях розробки систем оподаткування для суб'єктів малого підприємництва, їх узгодження та взаємозв'язок з обліковою системою, встановлення вимог до розкриття інформації в системі бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Так, в країнах з континентальною моделлю обліку державна політика уряду має значний вплив на побудову системи бухгалтерського обліку, методику визначення фінансового результату та рівень розкриття інформації про фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання. В країнах з англо-американською моделлю обліку цей вплив є мінімальним.

Рівень впливу державної політики уряду на систему оподаткування та організацію бухгалтерського обліку в розвинених країнах світу з огляду на розвиток даного сектору економіки в різних країнах наведено у додатку Ж табл. Ж.2.

З огляду на проведений аналіз гармонізації бухгалтерського обліку в західних країнах [361, 358, 360, 364, 136, 363] та зроблені обґрунтовані висновки в попередніх публікаціях автора [54, 58, 80, 83, 85, 89] щодо необхідності розробки стандартів бухгалтерського обліку для малого бізнесу в процесі практичної реалізації механізму розробки стандартів необхідно враховувати [54, с. 330-333]:

- ◆ базові облікові концепції;
- ◆ наявність розроблених облікових принципів, затверджених правил обліку та політику уряду;
- ◆ особливості податкової системи та її вплив на систему обліку і звітності в країні;
- ◆ особливості юридичної та політичної системи в країні;
- ◆ сучасний стан облікового правового поля.

Крім дотримання вищезазначених вимог при розробці стандартів для малого бізнесу необхідно враховувати ще один фактор - знаходження

компромісу між розробкою занадто спрощених стандартів або занадто складних для їх практичного розуміння і використання суб'єктами малого підприємства. Занадто спрощені стандарти можуть зменшити довіру зовнішніх користувачів до інформації з фінансової звітності, занадто складні стандарти – не знайшли б широкого впровадження малими суб'єктами господарювання у зв'язку із значними витратами часу і фінансових ресурсів.

Необхідно розробити такі стандарти бухгалтерського обліку, які б змогли забезпечувати спрощений порядок обліку активів, зобов'язань та власного капіталу, повинні бути простими і зрозумілими для використання, розроблені за основними темами, які б найбільш задовольняли вимоги малих компаній з можливістю переходу на повну версію П(С)БО в разі розширення діяльності та переходу до категорії середнього підприємства.

Врахування зазначених критеріїв якості, основних факторів макроекономічного характеру, а також вимоги до складу та структури пакету стандартів вимагає дотримання ряду принципів, на яких повинна ґрунтуватися розробка національних стандартів для малого бізнесу в Україні, що повинно стати необхідною передумовою для формування ефективної облікової системи як на рівні окремих суб'єктів господарювання, так і на рівні секторів економіки (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Основні принципи розробки стандартів бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу

<i>Принципи</i>	<i>Зміст запропонованих принципів</i>
Принцип достовірності (надійності)	Стандарти бухгалтерського обліку повинні забезпечувати достовірне і об'єктивне уявлення фінансового та економічного стану суб'єктів малого підприємства
Принцип прозорості	Стандарти бухгалтерського обліку повинні забезпечувати ясність та прозорість фінансової інформації
Принцип ефективності	В стандартах повинні застосовуватися спрощені вимоги до визнання та оцінки активів і зобов'язань, доходів і витрат
Принцип обмеженості	В стандартах повинен бути обмежений вибір методів оцінки активів на відміну від повної версії П(С)БО
Принцип сумісності	Вимоги до визнання та оцінки активів, зобов'язань, доходів і витрат повинні бути узгоджені з чіткою концептуальною основою бухгалтерського обліку
Принцип гнучкості	Стандарти бухгалтерського обліку повинні мати можливість переходу на повну версію стандартів обліку (П(С)БО)
Принцип зрозумілості	Стандарти бухгалтерського обліку повинні бути написані чіткою, стислою і простою мовою, що забезпечить їх зрозумілість у практичному застосуванні та зручність для використання обліковими працівниками малих підприємств
Принцип співвідношення витрат та вигід	Формування фінансової інформації не повинно бути фінансово обтяжливим для малих підприємств в разі застосування вимог до визнання та оцінки активів, зобов'язань, доходу та витрат, що наводяться у стандартах бухгалтерського обліку
Принцип повноти	Пакет стандартів бухгалтерського обліку повинен забезпечувати розкриття всіх основних аспектів, що стосуються діяльності підприємств малого бізнесу

Дотримання складу принципів розробки стандартів бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу дозволить розробити пакет стандартів бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу, які мають забезпечити спрощену процедуру організації бухгалтерського обліку та зниження вартості складання звітності, не знижуючи рівень якості і корисності фінансової інформації, що має велике значення для даної категорії невеликих підприємств.

Наступним питанням є розробка складу пакету стандартів для підприємств малого бізнесу. В Стратегії розвитку зазначається, що для малих підприємств передбачається спрощений порядок оцінки активів, зобов'язань, власного капіталу та спрощений порядок розрахунку фінансового результату, що відповідно зумовлює виділення тих стандартів, які повинні містити відмінні від основного пакету вимоги до визнання та оцінки.

Спрощений порядок оцінки активів вимагає виокремлення в їх складі необоротних і оборотних активів, які мають суттєві відмінності в механізмі оцінки, визнання необоротних і оборотних активів, відображенні надходження і вибуття необоротних і оборотних активів, в розкритті інформації в показниках фінансової звітності, що вимагає розробки окремих стандартів для розкриття інформації про активи – необоротні і оборотні активи.

Необхідність визначення спрощеного порядку оцінки зобов'язань і власного капіталу вимагає виокремлення ще одного стандарту – зобов'язання і власний капітал.

Спрощений порядок розрахунку фінансового результату вимагає розробки окремих стандартів для оцінки доходів і витрат.

Розробка та впровадження менш регламентованих форм фінансової звітності, удосконалення їх форми та структури, зміни вимог до її складання вимагає розробки окремого стандарту – загальні вимоги до фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва.

З огляду на необхідність спрощеного порядку оцінки активів, зобов'язань, власного капіталу та спрощеного порядку розрахунку фінансового результату в рамках вирішення завдання Стратегії пропонується наступний склад стандартів бухгалтерського обліку для малого бізнесу:

1. Загальні вимоги до фінансової звітності (Звіт про фінансовий стан (Баланс), Звіт про прибутки та збитки (Звіт про фінансові результати)).
2. Необоротні активи.
3. Оборотні активи.
4. Зобов'язання та власний капітал.
5. Доходи.
6. Витрати.

Даний склад пакету стандартів не може бути остаточним або вичерпним. Дотримання принципу гнучкості при формуванні пакету спрощених стандартів дозволяє застосовувати положення існуючих національних П(С)БО в разі, якщо особливості господарської діяльності малого

підприємства вимагають формування в бухгалтерському обліку інформації щодо інших об'єктів бухгалтерського обліку (інвестиційна нерухомість, біологічні активи, нематеріальні активи та ін.).

Важливим питанням при розробці пакету спрощених стандартів є їх внутрішня будова.

Структура запропонованих стандартів повинна містити обов'язкові компоненти, а саме: загальні положення, основні терміни, класифікації об'єктів бухгалтерського обліку, вимоги (умови) до визнання, методи оцінки та вимоги до розкриття інформації в фінансовій звітності.

Для більш ґрунтовного підходу до розробки структурних компонентів проведемо порівняльну характеристику структури стандартів в міжнародній та вітчизняній практиці. Таке порівняння можливо провести лише за аналогічними стандартами, оскільки в міжнародній практиці не існує стандарту щодо розкриття інформації про витрати, а міжнародний стандарт «Зобов'язання і власний капітал» узагальнює інформацію щодо двох існуючих національних стандартів. Отже, в межах дослідження проведемо порівняльну характеристику структури стандартів щодо формування в бухгалтерському обліку інформації про основні засоби, запаси та доходи, що наведено у додатку Ж. табл. Ж.3 – Ж.5.

Порівняння підходів до логічної побудови обох з наведених варіантів міжнародної та вітчизняної практики розроблення стандартів бухгалтерського обліку свідчить про корисну конкретизацію матеріалу в міжнародних аналогах та чіткість структурної побудови останніх. Однак, з огляду на особливості національної практики щодо логіки розкриття інформації та формування змісту нормативно-правових актів вважаємо за доцільне формувати внутрішню будову стандартів за національними традиційними підходами, однак враховуючи корисність інформаційного наповнення за міжнародним підходом, що значно підвищить рівень психологічного сприйняття нових нормативних документів з боку бухгалтерів підприємств малого бізнесу України.

Наступним питанням, що потребує вирішення в рамках запропонованої концепції розвитку обліку є приведення у відповідність правового поля, а саме узгодженість нормативних документів різного рівня (методологічного, методичного та організаційного характеру), що стримує гармонійний розвиток бухгалтерського обліку в умовах хаотичних змін нормативної облікової бази, що намагається пристосуватися до зростаючих вимог до фінансової інформації та міжнародних стандартів.

Розробка та впровадження пакету стандартів для малого бізнесу, зменшення рівня регламентованості форм фінансової звітності вимагатиме розробки нових методичних рекомендацій щодо можливості організації бухгалтерського обліку на новому рівні облікового правового поля.

Вкрай важливим та першочерговим напрямом є удосконалення змісту (сутності) та складу базових принципів бухгалтерського обліку в сучасних умовах реформування системи бухгалтерського обліку, оскільки без

формування теоретичного базису неможливо здійснити розробку ефективної системи бухгалтерського обліку в умовах розширення вимог до якості і корисності фінансової інформації та зростання інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів. Уточнений зміст та склад принципів в умовах розвитку теорії бухгалтерського обліку і фінансової звітності запропоновано у п. 1.4 монографії.

Дослідження класифікаційних ознак малих підприємств в рамках нормативного поля (господарського і податкового кодексів) дало підстави зробити висновок про їх невідповідність, оскільки виділення окремої категорії малих підприємств (мікропідприємств) в ГКУ не відповідає класифікації малих підприємств в ПКУ, для яких було розроблено спрощений облік доходів і витрат. Виділення окремої категорії мікропідприємств потребує розробки напрямів та шляхів державної підтримки даної категорії малих підприємств, в тому числі спрощення вимог до організації бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності.

Зростання вимог до якості і корисності фінансової інформації вимагає розкриття широкого обсягу економічної інформації в системі бухгалтерського обліку, однак використання спрощеного плану рахунків не дозволяє в повній мірі розкривати інформацію про фінансовий стан та результати діяльності, що знижує інформаційну спрямованість бухгалтерського обліку та не дозволяє досягти мети бухгалтерського обліку – надання якісної, корисної та достовірної інформації зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття обґрунтованих економічних рішень. Необхідність розширення інформаційної бази системи управління малого підприємства вимагає перегляду підходу до розробки плану рахунків та обґрунтовано економічну доцільність розробки робочого плану рахунків на основі базового (загального чи спрощеного) в умовах зростання корисності результативної облікової інформації для її користувачів.

Запровадження спрощеного механізму обліку доходів і витрат для окремої категорії малих підприємств, що передбачає звільнення від застосування плану рахунків та методу подвійного запису дозволило виявити організаційні ускладнення в частині заповнення облікових регістрів (журналів та відомостей), а оскільки даний спрощений механізм організації бухгалтерського обліку розроблений спеціально для можливості його використання безпосередньо власниками чи керівниками малого підприємства, то організація облікового процесу вимагає від керівного складу наявності достатніх знань з бухгалтерського обліку (як мінімум з таких дисциплін як: теорія бухгалтерського обліку, фінансовий облік, організація бухгалтерського обліку). Для вирішення даного питання необхідно впровадити бухгалтерські курси для власників малого підприємства з метою надання знань з бухгалтерського обліку в цілому та роз'яснення особливостей застосування спрощеного обліку доходів і витрат зокрема.

Сучасні зміни в інформаційних технологіях та необхідність прийняття своєчасних управлінських рішень на основі якісної і достовірної інформації

вимагають від малих підприємств знаходити шляхи для адаптування існуючих спрощених форм бухгалтерського обліку для використання даної інформації з метою ефективного управління фінансово-господарською діяльністю та задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів. Різні розміри малого підприємства, галузеві відмінності та особливості в організації діяльності не завжди дозволяють розробити таку форму обліку, яка б задовольняла інформаційні потреби зовнішніх і внутрішніх користувачів, що вимагає від зовнішнього регуляторного середовища не стільки розробки окремих форм паперових облікових реєстрів, скільки встановлення основних вимог до процесу систематизації інформації в облікових реєстрах, мінімального рівня розкриття інформації та розробки загальних за формою і структурою форм облікових реєстрів з можливістю їх удосконалення і пристосування до умов діяльності суб'єктів господарювання. Такий підхід дозволить на рівні підприємства сформуванню найбільш ефективну систему інформаційного забезпечення та, в її рамках, форму обробки економічної інформації, що дозволить максимально пристосуватися до вимог потреб її користувачів.

Інтеграція України до світового простору вимагає врахування міжнародного досвіду, в тому числі в частині розкриття фінансової інформації в системі бухгалтерського обліку. Міжнародні стандарти фінансової звітності для малих підприємств доцільно застосовувати на тих підприємствах, які мають намір та можливість отримання зовнішніх кредитів, залучення іноземних інвестиційних ресурсів, зацікавлені в зростанні рейтингу підприємства на міжнародному ринку товарів і послуг та підвищенні конкурентоспроможності підприємства. Основною перешкодою складання звітності за МСФЗ малими підприємствами в Україні є велика трудомісткість та значні фінансові затрати на складання такої звітності, а також незацікавленість в складанні звітності за МСФЗ малими підприємствами, які працюють виключно на внутрішньому ринку та не планують виходити на міжнародні ринки капіталу, товарів та робочої сили.

Розвиток малого бізнесу в Україні лише в рамках національної економіки звужує позитивний ефект від розвитку малого бізнесу в країні, стримує ріст макроекономічних показників. Проведення роз'яснювальної (агітаційної) роботи серед власників малого бізнесу в частині розкриття позитивних моментів виходу на міжнародний ринок та розкриття фінансової інформації за міжнародними вимогами надає значні економічні, політичні і соціальні переваги для країни.

Висновки до розділу 2

Таким чином, на основі проведеного дослідження питань облікового забезпечення управління підприємств малого бізнесу можна зробити наступні висновки:

1. Первинне узагальнення історичного досвіду процесу організації бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу за допомогою інструментів періодизації дає змогу виокремити цілий ряд критеріїв та класифікаційних ознак, що дозволяє сформулювати комплексне бачення та розуміння процесів, що відбувались на нормативному рівні в частині спрощення вимог до організації бухгалтерського обліку і фінансової звітності та удосконалення системи бухгалтерського обліку з метою підвищення рівня корисності результативної облікової інформації для її користувачів впродовж останніх 50-ти років в СРСР та Україні.

2. Побудова цілісної системи бухгалтерського обліку на малих підприємствах та удосконалення окремих складових даної системи, наявність альтернативних варіантів вибору елементів організації бухгалтерського обліку дозволило розробити класифікацію основних елементів з виокремленням напрямів групування по відношенню до малих підприємств (за побудовою системи бухгалтерського обліку; за формою бухгалтерського обліку; за побудовою системи оподаткування; за формою оподаткування ПДВ; за складом облікових реєстрів; за застосуванням плану рахунків; за формами фінансової звітності; за організацією обліку витрат; за структурою бухгалтерської служби). Використання визначених теоретичних засад класифікації елементів бухгалтерського обліку сприятиме формуванню загальної уяви про сутність складових організації бухгалтерського обліку та забезпечує запровадження комплексного підходу до побудови ефективної системи бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва.

3. Сучасні зміни в інформаційних технологіях та необхідність прийняття своєчасних управлінських рішень на основі якісної і достовірної інформації вимагають від малих підприємств знаходити шляхи для адаптування існуючих спрощених форм бухгалтерського обліку для потреб управління та зовнішніх користувачів, що вимагає від зовнішнього регуляторного середовища не стільки розробки окремих форм паперових облікових реєстрів, скільки встановлення основних вимог до процесу систематизації інформації в облікових реєстрах, мінімального рівня розкриття інформації та розробки загальних за формою і структурою форм облікових реєстрів з можливістю їх удосконалення і пристосування до умов діяльності суб'єктів господарювання. Такий підхід дозволить на рівні підприємства сформулювати найбільш ефективну систему інформаційного забезпечення та, в її рамках, форму обробки економічної інформації з метою максимального пристосування до вимог потреб її користувачів.

4. Застосування спрощеного плану рахунків для формування облікової інформації є не завжди виправданим в умовах наявності відмінностей та функціональних особливостей мікропідприємств та малих підприємств різних галузей та сфер діяльності, інформаційних потреб різних категорій користувачів, альтернативних варіантів форм бухгалтерського обліку та структури бухгалтерської служби, оскільки не задовольняє певною мірою вимоги широкого кола користувачів фінансової інформації в частині складання звітності та прийняття управлінських рішень. Зростання вимог до якості фінансової інформації вимагає проведення відповідних заходів нормативно-методичного характеру в частині удосконалення механізму відображення інформації про фінансовий стан та результати діяльності в системі бухгалтерського обліку та показниках фінансової звітності, що вимагає удосконалення спрощеного плану рахунків та впровадження менш регламентованих форм фінансової звітності для суб'єктів малого підприємництва, що дозволить покращити ефективність системи бухгалтерського обліку та рівень корисності результативної облікової інформації для її користувачів.

5. Організація облікового процесу на малих підприємствах залежить від організації праці облікового персоналу в рамках бухгалтерської служби, яку можна розглядати або у формі індивідуальної або колективної праці, що впливає на визначення посадових обов'язків та професійно-кваліфікаційний рівень облікових працівників. В рамках аналізу відмінностей в моделях системи управління та руху інформаційних потоків було розроблено модель вибору найбільш оптимальної структури бухгалтерської служби малого підприємства в рамках існуючих форм бухгалтерського обліку.

6. Організація раціональної системи бухгалтерського обліку на малих підприємствах з оптимальним поєднанням всіх складових елементів потребує попереднього планування з оцінкою можливості їх ефективного поєднання та раціональної організації у часі та просторі, які на практиці можна спроектувати завдяки формуванню облікової політики малого підприємства. В монографії було виокремлено фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, які мають найбільший вплив на формування облікової політики та визначено необхідність дотримання принципів формування облікової політики (принципи раціональності, системності, комплексності та повноти), що забезпечить поєднання структурних компонентів бухгалтерського обліку в цілісну систему з чітко встановленими характеристиками, логічною структурою її компонентів, яка знайде своє відображення в розробці Наказу про облікову політику.

7. Можливість права вибору щодо застосування різних пакетів стандартів бухгалтерського обліку (національного та міжнародного) впливає на склад та структуру фінансової звітності малого підприємства, методи оцінки активів, зобов'язань, доходів і витрат та рівень розкриття інформації. Міжнародний підхід до розкриття інформації в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності більш пристосований до можливості спрощеного обліку

на малих підприємствах, оскільки передбачає застосування меншої кількості методів обліку для первісної і подальшої оцінки активів і зобов'язань та значно зменшені межі застосування методу справедливої вартості, що повинно стати теоретичною основою для розробки основних положень національних стандартів бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу.

8. Дослідження питання процедур облікової політики з позиції послідовності виконання дій з організації і розробки облікової політики, яка передбачає розподіл організаційного процесу на окремі етапи та виділення сукупності операцій в межах кожного з етапів формування облікової політики на підприємстві дало можливість виокремлення складових Наказу про облікову політику малого підприємства в рамках кожного з виокремлених розділів (організаційного, технічного та методичного) з урахуванням принципу раціональності, що знайшло практичне впровадження в розробці Наказу про облікову політику малого підприємства в розрізі підприємств, що здійснюють організацію спрощеної форми бухгалтерського обліку (за методичними рекомендаціями 422), спрощеного обліку доходів і витрат (за методичними рекомендаціями 720) та за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (МСФЗ для МСП).

9. Реформування системи бухгалтерського обліку в Україні з метою прискорення процесу її приведення у відповідність з вимогами ринкової економіки та МСФЗ проявляється в удосконаленні облікового правового поля, однак неузгодженість нормативної бази (методологічного, методичного та організаційного характеру) та відставання нормативних змін від сучасних вимог до бухгалтерського обліку перешкоджає гармонійному та цілеспрямованому розвитку бухгалтерського обліку в малому бізнесі на даному етапі економічного розвитку. Враховуючи темпи реформування бухгалтерського обліку в Україні та неузгодженість різних рівнів нормативного поля національної облікової системи одним із напрямів вирішення даного питання є розробка концепції розвитку бухгалтерського обліку в Україні для малого бізнесу, основні напрями та етапи її практичної реалізації досліджено в межах даної монографії.

10. Удосконалення теоретико-методологічного інструментарію бухгалтерського обліку вимагає розробки національних стандартів бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу в Україні, що повинні бути альтернативним варіантом МСФЗ для МСП для категорії підприємств, які не застосовують міжнародні стандарти, а в умовах обмеження ресурсів підприємства та співпраці лише з національними контрагентами застосовують національні стандарти бухгалтерського обліку для розкриття інформації в бухгалтерському обліку та показниках фінансової звітності.

11. В процесі дослідження питання розробки національних стандартів бухгалтерського обліку для малого бізнесу в рамках монографії було виділено критерії якості стандартів, фактори впливу на розробку стандартів на макроекономічному рівні, вимоги до пакету стандартів бухгалтерського

обліку та принципи розробки стандартів бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу, що повинно стати підґрунтям для формування ефективної облікової системи як на рівні окремих суб'єктів господарювання, так і на рівні секторів економіки.

12. Порівняльний аналіз внутрішньої будови та змістовного навантаження національних та міжнародних стандартів дозволяє визначити переваги щодо логічного розкриття інформації та спрощеного механізму оцінки активів, зобов'язань саме за міжнародним підходом, що вимагає врахування міжнародного досвіду розробки стандартів та національних традиційних підходів до побудови структурних компонентів облікового правового поля, дозволивши визначити склад пакету стандартів та основні положення стандартів бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу України.

РОЗДІЛ 3. ЗВІТНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ І ЗОВНІШНІХ КОРИСТУВАЧІВ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

3.1. Вимоги до фінансової звітності: склад, функції, принципи, якісні характеристики

Заключним етапом бухгалтерського обліку є складання фінансової звітності, яка направлена на задоволення інформаційних потреб широкого кола зовнішніх користувачів. Фінансова звітність є необхідною і важливою складовою інформаційного забезпечення фінансового аналізу, фінансового планування та прогнозування, основним джерелом інформації при проведенні аналізу господарської діяльності суб'єкта господарювання. З її використанням можна не тільки зробити висновки про діяльність підприємства в минулому, оцінити перспективи розвитку та розробити заходи, спрямовані на підвищення ефективності його діяльності в майбутньому, а й оцінити ефективність фінансово-господарської діяльності загалом, вивчити і проаналізувати механізми управління власним капіталом та прибутком, що важливо для керівництва підприємства, його потенційних інвесторів і партнерів по бізнесу.

З огляду на важливу значимість фінансової звітності в інформаційному забезпеченні зовнішніх і внутрішніх користувачів дослідження сучасного стану теоретичних та методичних підходів до формування та розкриття інформації в показниках фінансової звітності підприємств малого бізнесу та рівень задоволення інформаційних потреб користувачів потребує більш глибокого дослідження.

Загальні вимоги до розкриття інформації в показниках фінансової звітності визначаються національним П(С)БО 1 з аналогічною назвою - «Загальні вимоги до фінансової звітності» [231], яким регулюється понятійний апарат основних облікових термінів, склад та елементи фінансової звітності, якісні характеристики та принципи підготовки фінансової звітності, а також вимоги до розкриття інформації у фінансовій звітності.

Норми НП(С)БО 1 застосовуються до фінансової звітності підприємств усіх форм власності, які зобов'язані подавати фінансову звітність згідно із законодавством України та дозволяють підприємствам складати звітність за національними та міжнародними стандартами, що робить національні і міжнародні стандарти рівнозначними для використання в Україні. Це також підтверджується Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», оскільки у ст. 12-1 зазначено, що «для складання фінансової звітності застосовуються міжнародні стандарти, якщо вони не суперечать цьому Закону та офіційно оприлюднені на веб-сайті центрального

органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики», а в Україні МСФЗ та МСФЗ для МСП офіційно оприлюднені на сайті Верховної Ради України.

Отже, малі підприємства мають можливість вибору складання фінансової звітності за національними стандартами або за міжнародними, що зумовлює наявність різних підходів до формування складу фінансової звітності, оцінки та розкриття інформації. Тому питання визначення форми та складу фінансової звітності за національними стандартами, економічної доцільності та необхідності застосування міжнародних стандартів для малого бізнесу вимагає дослідження теоретичного підґрунтя організації формування і розкриття інформації в показниках фінансової звітності, а саме:

- ✓ визначення сутності поняття «фінансова звітність»,
- ✓ розкриття мети її складання,
- ✓ дослідження складу фінансової звітності;
- ✓ сутності якісних характеристик і принципів її формування;
- ✓ аналіз функцій і завдань фінансової звітності в розрізі національних та міжнародних стандартів.

Сутність поняття «фінансова звітність» визначено декількома нормативними документами, які мають різну нормативну силу в Україні, а саме Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», національним П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», МСФЗ, МСФЗ для МСП, міжнародними стандартами аудиту (МСА 200), що вимагає дослідження сутності даного поняття в площині нормативного поля:

фінансова звітність - бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період (ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»);

фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період (п.3 розд.І НП(С)БО 1);

фінансова звітність загального призначення («фінансова звітність») - це така фінансова звітність, яка має на меті задовольнити потреби користувачів, які не можуть вимагати від суб'єкта господарювання скласти звітність згідно з їхніми інформаційними потребами. Фінансова звітність є структурованим відображенням фінансового стану та фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання (МСБО 1 «Подання фінансової звітності») [211];

фінансові звіти (financial statements) – структуроване подання фінансового стану, фінансових результатів діяльності та руху грошових коштів підприємства (МСФЗ для МСП) [212];

фінансова звітність - структуроване подання історичної фінансової інформації, включаючи відповідні примітки, яке призначене повідомляти про економічні ресурси або зобов'язання суб'єкта господарювання на певний момент часу або про зміни у них за період часу відповідно до концептуальної основи фінансової звітності. Відповідні примітки складаються, як правило, зі

стислому викладу суттєвих облікових політик та іншої пояснювальної інформації. Термін «фінансова звітність» означає, як правило, повний комплект фінансової звітності, визначений за вимогами застосовної концептуальної основи фінансової звітності, проте може також означати окремий фінансовий звіт (п. 13 МСА 200). Історична фінансова інформація — інформація, виражена у фінансових показниках, стосовно конкретного суб'єкта господарювання, отримана на основі облікової системи цього суб'єкта господарювання, про економічні події, які відбувалися у минулих періодах, або про минулі економічні умови чи обставини на певний момент часу [210].

Аналіз наведених понять свідчить про неоднозначність поглядів на розкриття поняття «фінансова звітність», зумовлених різним підходом до сутності, мети та механізму регулювання фінансової звітності.

Аналіз понятійного апарату національної нормативної бази (НП(С)БО 1 та Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні») свідчить про ототожнення фінансової звітності з бухгалтерською звітністю, тобто розробники нормативної бази вважають ці поняття рівнозначними. В міжнародній нормативній базі поняття «бухгалтерська звітність» не вживається, а більш поширеними є поняття «фінансова інформація», «структуроване подання фінансової інформації», «структуроване відображення фінансової інформації».

Подальший аналіз сутності поняття «фінансова звітність» дає змогу виокремити різні погляди щодо складу фінансової звітності, які можна поділити на три групи:

1) фінансова звітність повинна складатися з трьох звітних форм, які відображають інформацію про фінансовий стан (баланс), результати діяльності (звіт про фінансові результати) та рух грошових коштів (звіт про рух грошових коштів) (Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», НП(С)БО 1, МСФЗ для МСП);

2) фінансова звітність відображає інформацію щодо фінансового стану та фінансових результатів діяльності (МСБО 1);

3) фінансова звітність – це повний комплект фінансової звітності, визначений за вимогами застосовної концептуальної основи фінансової звітності (МСА 200).

До першої і другої групи входять нормативні документи, які більш чітко регламентують склад фінансової звітності, а от МСА не визначає склад звітності, а лише зазначає, що повний комплект фінансової звітності повинен містити інформацію про економічні події суб'єкта господарювання, яка повинна бути надана з дотриманням певних вимог і правил (концептуальної основи фінансової звітності).

Необхідність складання трьох звітних форм також підтверджується визначенням мети складання фінансової звітності, а саме:

в площині національного нормативного поля - надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про

фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства (п.4 розд.І НП(С)БО 1);

в площині міжнародного нормативного поля:

мета подання фінансових звітів малого чи середнього підприємства – надавати інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства, яка є корисною для прийняття економічних рішень широким колом користувачів, що не мають повноважень вимагати звітів, пристосованих до їх конкретних інформаційних потреб (п. 2.2. МСФЗ для МСП).

метою фінансової звітності є надання інформації про фінансовий стан, фінансові результати діяльності та грошові потоки суб'єкта господарювання, яка є корисною для широкого кола користувачів при прийнятті ними економічних рішень (п. 9 МСБО 1).

Дослідження мети складання фінансової звітності за національними та міжнародними стандартами дозволяє виокремити основні вимоги до показників фінансової звітності, а саме – повнота, правдивість та неупередженість (національні вимоги), а також корисність для прийняття економічних рішень (міжнародні вимоги).

Відтак, з проведеного аналізу сутності поняття «фінансова звітність» та мети її складання можна зробити наступні висновки:

1) аналіз національної та міжнародної нормативної бази свідчить про неоднозначність поглядів на розкриття поняття «фінансова звітність», зумовлених різним підходом до сутності, мети та механізму регулювання фінансової звітності;

2) надання користувачам фінансової інформації вимагає складання трьох основних фінансових звітів (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів);

3) інформація в показниках фінансової звітності повинна бути повною, правдивою та неупередженою, а також бути корисною для прийняття економічних рішень, що вимагає визначення її якісних характеристик.

Дослідження сутності, мети та складу фінансової звітності за національними і міжнародними стандартами свідчить, що вони не відповідають національним правовим вимогам щодо складання і подання фінансової звітності малими підприємствами (суб'єктами малого підприємництва). Згідно з метою фінансової звітності підприємства повинні надавати інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів, а малим підприємствам дозволено формування лише двох форм звітності (Балансу та Звіту про фінансові результати (п.1 розд. І П(С)БО 25), що відображають інформацію лише про фінансовий стан та результати діяльності. Відтак, можна зазначити, що сутність поняття «фінансова звітність», мета складання та склад фінансової звітності, що викладено у НП(С)БО 1 не відповідає теоретико-методологічним основам формування фінансової звітності малими підприємствами. Зазначені невідповідності у

понятійному апараті на нормативному рівні можна вирішити наступним чином.

1) Здійснити уточнення понятійного апарату НП(С)БО 1 та ввести нове поняття «фінансова звітність суб'єктів малого підприємництва», яке буде відповідати сутності формування фінансової звітності малими підприємствами.

Необхідність введення нового поняття «фінансова звітність суб'єктів малого підприємництва» до національного П(С)БО 1 підтверджується тим, що вимоги до фінансової звітності, що викладені в новому П(С)БО 1 (на відмінну від втративших чинність П(С)БО 1-П(С)БО 5) містять інформацію про особливості складання фінансової звітності малими підприємствами (суб'єктами малого підприємництва), які в обов'язковому порядку або добровільно прийняли рішення використання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСФЗ для МСП) та мають відмінності в методиці складання звітності за національними та міжнародними стандартами.

2) Доповнити П(С)БО 25 в розділі «Загальні положення» окремим пунктом з визначення основних термінів (або у новому стандарті для малого бізнесу), а саме: поняття «фінансова звітність суб'єктів малого підприємництва» та «мета складання фінансової звітності малих підприємств (суб'єктів малого підприємництва)» у наступному формулюванні:

фінансова звітність суб'єктів малого підприємництва, яка складається за національними стандартами – це фінансова звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності юридичних осіб – суб'єктів малого підприємництва за звітний період;

фінансова звітність суб'єктів малого підприємництва, яка складається за міжнародними стандартами – це фінансова звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів юридичних осіб – суб'єктів малого підприємництва за звітний період.

мета складання фінансової звітності суб'єктами малого підприємництва – надання своєчасної, повної і достовірної інформації про фінансовий стан та результати діяльності (в разі використання міжнародних стандартів – рух грошових коштів) для прийняття економічних рішень широким колом користувачів.

Дослідження норм національного і міжнародного законодавства щодо регулювання формування і подання фінансової звітності дало можливість виділити склад фінансової звітності різних за розмірами підприємств залежно від застосованої нормативної бази (табл. 3.1).

З табл. 3.1. видно, що пакет звітності за міжнародними стандартами складається з більшої кількості звітів та розкриває значно ширший обсяг фінансової інформації про природу та обсяги економічних ресурсів суб'єкта господарювання. Особливо значні відмінності в складі фінансової звітності відчутні для малих підприємств, оскільки національними вимогами передбачено складання двох фінансових звітів, а за міжнародними вимогами – п'ять (а в деяких випадках – шість) фінансових звітів.

Таблиця 3.1

Склад фінансової звітності відповідно до розміру підприємств та стандартів бухгалтерського обліку

<i>Стандарти бухгалтерського обліку</i>	<i>Види підприємств</i>	<i>Нормативний документ</i>	<i>Види фінансових звітів</i>
За національними стандартами (П(С)БО)	Для великих і середніх підприємств	НП(С)БО 1	Баланс (звіт про фінансовий стан) Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал Примітки до фінансової звітності
	Для малих підприємств	П(С)БО 25	Баланс (ф.1-м) Звіт про фінансові результати (ф.2-м)
	Для мікропідприємств	П(С)БО 25	Баланс (ф. 1-мс) Звіт про фінансові результати (ф. 2-мс)
	Для окремої категорії малих підприємств (п. 154.6 ст. 154 ПКУ)	П(С)БО 25	
За міжнародними стандартами	Для великих підприємств	МСБО 1	Звіт про фінансовий стан на кінець періоду Звіт про сукупні доходи за період Звіт про зміни у власному капіталі за період Звіт про рух грошових коштів за період Примітки, що містять стислий виклад суттєвих облікових політик та інші пояснення Звіт про фінансовий стан на початок найбільш давнього порівняльного періоду, коли суб'єкт господарювання застосовує облікову політику ретроспективно або коли він перекласифікує статті своєї фінансової звітності
	Для середніх і малих підприємств	МСФЗ для МСП	Звіт про фінансовий стан на дату звітності Або єдиний звіт про сукупний дохід за звітний період, або окремих звітів про прибутки та збитки і окремих звітів про сукупний дохід Звіт про зміни у власному капіталі за звітний період Звіт про рух грошових коштів за звітний період Примітки, що містять стисле викладення значної облікової політики та іншу пояснювальну інформацію

Більш детальне дослідження норм НП(С)БО 1 та П(С)БО 25 виявило невідповідності щодо складу фінансової звітності для виокремлених в рамках правового поля малих підприємств, що потребує додаткового узгодження нормативної бази.

В П(С)БО 25 зазначено, що спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва може складатися:

1) суб'єктами малого підприємництва - юридичними особами, що відповідають критеріям, визначеним п. 154.6 ст. 154 ПКУ, та мають право на застосування спрощеного бухгалтерського обліку доходів і витрат;

2) суб'єктами малого підприємництва - юридичними особами, що відповідають критеріям мікропідприємництва, тобто категорія малих підприємств, що виділена нормами ГКУ (середня кількість працівників за звітний період не перевищує 10 осіб і річний дохід не перевищує 2 млн. євро);

Щодо першої категорії суб'єктів малого підприємництва, відповідно до п. 44.2. ПКУ та з прийнятими змінами до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» розроблено та затверджено нові Методичні рекомендації від 15.06.11 р. № 720 для ведення спрощеного обліку доходів і витрат без застосування подвійного запису (використання плану рахунків) для складання фінансової звітності та розрахунку об'єкта оподаткування. Тобто можна вважати, що на нормативному рівні відбулося відносне узгодження правової бази щодо організації спрощеного обліку доходів і витрат і складання спрощеного фінансового звіту.

Щодо суб'єктів мікропідприємництва існує неузгодженість нормативних актів щодо організації бухгалтерського обліку і вимог до розкриття інформації в показниках фінансової звітності. В ЗУ «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» не виокремлено суб'єктів мікропідприємництва як окрему категорію підприємств та не зазначено можливість складання спрощеного фінансового звіту для мікропідприємств, а також яку форму бухгалтерського обліку повинно застосувати підприємство при організації обліку. З позиції логічного підходу - складання спрощеного фінансового звіту базується на організації спрощеного обліку доходів і витрат, оскільки методичними рекомендаціями 720 регулюється складання облікових реєстрів та заповнення на їх основі спрощеного фінансового звіту суб'єктів малого підприємництва. Однак, в методичних рекомендаціях зазначено, що їх мають право застосовувати лише суб'єкти малого підприємництва – юридичні особи, які мають право ведення спрощеного обліку доходів і витрат, зокрема відповідають критеріям, п. 154.6 ст. 154 розділу III Податкового кодексу України, та не зареєстровані платниками податку на додану вартість. Отже, вибудовуючи логічний зв'язок можна зазначити, що мікропідприємства повинні здійснювати облік за методичними рекомендаціями 422, а складати звітність за спрощеною формою у складі Балансу ф.1-мс та Звіту про фінансові результати ф.2-мс, що не узгоджено на організаційному та правовому рівні.

Дослідження питання застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку на рівні вітчизняного облікового правового поля також вимагає більш детального аналізу.

Норми НП(С)БО 1 вимагають, в разі складання фінансової звітності за нормами МСФЗ для МСП, використовувати форми звітів, які затверджені НП(С)БО 1, тобто формувати повний пакет фінансової звітності у складі балансу (звіту про фінансовий стан), звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід), звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал та приміток до фінансової звітності (п. 1 розд. IV НП(С)БО 1). Однак, пакети фінансової звітності за нормами МСФЗ для МСП і нормами НП(С)БО 1 дещо відрізняються (табл. 3.1), що вимагає більш ґрунтовного дослідження структурних елементів та статей фінансової звітності за нормами МСФЗ для МСП та НП(С)БО 1.

Для дослідження структурних елементів фінансової звітності необхідно спочатку провести аналіз які саме підприємства в Україні повинні складати фінансову звітність за національними, а які за міжнародними стандартами, що впливатиме на організацію системи бухгалтерського обліку на малому підприємстві, рух інформації в системі управління, інформаційне та технічне забезпечення та витрати трудових і фінансових ресурсів.

Перелік підприємств, які зобов'язані складати фінансову звітність за міжнародними стандартами визначено в ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». До таких підприємств відносяться «публічні акціонерні товариства, банки, страховики (починаючи з 01.01.2012 р.), а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України» (ст. 12-1). До відповідного переліку КМУ відносяться підприємства, які здійснюють господарську діяльність за наступними видами:

надання фінансових послуг, крім страхування і пенсійного забезпечення (група 64 КВЕД ДК 009:2010), а також недержавне пенсійне забезпечення (група 65.3 КВЕД ДК 009:2010) – починаючи з 01.01.2013 р.;

допоміжна діяльність у сфері фінансових послуг і страхування (група 66 КВЕД ДК 009:2010) – починаючи з 01.01.2014 р. [271]

Отже, зазначені вище підприємства зобов'язані формувати пакет фінансової звітності за МСФЗ. Наприклад, якщо підприємство підпадає під критерії малого підприємства (згідно зі ст. 55 ГКУ), а за організаційно-правовою формою є публічним акціонерним товариством, то таке підприємство повинно складати фінансову звітність за міжнародними стандартами і має право застосовувати не повну версію МСФЗ, а спрощену – МСФЗ для МСП. Інші підприємства (крім тих, що нормативно зобов'язані) можуть самостійно визначати доцільність застосування міжнародних стандартів (ст. 5 розд. III ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні») виходячи з власних міркувань щодо цілей та мети діяльності підприємства, можливості розширення масштабів виробництва та виходу на міжнародні ринки товарів та капіталу. Відтак, можна зробити

висновок, що організаційно-правова форма та види господарської діяльності суттєво впливають на склад пакету фінансової звітності та вибір стандартів бухгалтерського обліку, яких необхідно дотримуватися при формуванні фінансової звітності.

Складання фінансової звітності за МСФЗ для МСП потребує значних додаткових матеріальних витрат на найм висококваліфікованих облікових працівників (на постійну або тимчасову роботу), удосконалення облікової системи підприємства та її складових елементів (робочого плану рахунків, схеми документообігу, структури бухгалтерії) та ін. Додаткові витрати від складання фінансової звітності за МСФЗ для МСП повинні бути співставлені з отриманням додаткових доходів та інших переваг, які може отримати мале підприємство у майбутньому, тобто виходити з принципу «витрати-вигоди» (економічності).

Розглянемо, які саме основі вигоди можуть отримати національні малі підприємства в разі застосування міжнародних стандартів (МСФЗ для МСП) [58, с. 74]:

1. Використання міжнародних стандартів формує глобальну, зрозумілу, якісну та прозору фінансову звітність.

2. Порівнянність фінансової інформації підвищить можливості виходу невеликих підприємств на міжнародний ринок капіталу та знаходження міжнародних інвесторів і кредиторів.

3. Позитивна реакція інвесторів забезпечує зниження вартості капіталу, що є дуже важливим для невеликих компаній.

4. Застосування міжнародних стандартів при формуванні фінансової звітності задовольняє інформаційні вимоги основних користувачів невеликих підприємств (банки, постачальники, кредитно-рейтингових агентства, кредитори, інвестори, власники, податкові органи, державні установи).

5. Складання якісної і порівняної фінансової інформації сприяє формуванню довгострокових ділових зв'язків, від яких залежить стабільна діяльність малого підприємства.

Однак, багато малих підприємств в різних країнах (в тому числі в Україні) не бажають впроваджувати спрощені стандарти для невеликих компаній, що стримує їх розповсюдження. До основних перешкод щодо впровадження МСФЗ для МСП можна віднести наступні [58, с. 75]:

1. Застосування МСФЗ для МСП коштуватиме компаніям додаткових фінансових витрат і витрат часу, які будуть значно більшими, ніж очікувалось. Більшість невеликих компаній самотійно не зможуть скласти звітність за міжнародними стандартами, що змусить їх залучати аудиторів і експертів, послуги яких потрібно додатково оплачувати. При цьому для середніх компаній додаткові витрати будуть менш відчутними, ніж для малих і мікропідприємств.

2. Складання звітності за міжнародними стандартами не звільняє невеликі компанії від складання звітності за національними стандартами та податкової звітності, що надто обтяжливо, особливо для малих компаній.

3. Складання звітності за міжнародними стандартами передбачає її надання міжнародним партнерам, однак не завжди невеликі компанії здатні достойно конкурувати з великими фірмами на ринку товарів, робіт і послуг. Отже, надання іноземним партнерам фінансової звітності, на складання якої витрачалися додаткові фінансові кошти і витрати часу не завжди призводить до укладання міжнародних контрактів і отримання додаткового прибутку.

4. Формування системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності в різних країнах відбувалося протягом тривалого часу, на які впливали політика уряду, державне регулювання, національне податкове законодавство, що значно стримує розвиток та розповсюдження міжнародних стандартів навіть в умовах інтеграції та створення єдиного економічного простору.

Фінансова звітність підприємства, незалежно від застосовуваних стандартів бухгалтерського обліку (національних чи міжнародних) повинна надавати достатній рівень економічної інформації її користувачам. Для виявлення інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів фінансової звітності малі підприємства можна поділити на групи з визначенням складу фінансової звітності, що надаватиме максимально корисну інформацію для її користувачів в умовах обмежених ресурсів (табл.3.2) [68, с. 211].

З розробленої моделі вибору складу фінансової звітності можна дійти висновку, що малі підприємства повинні дуже ретельно підходити до прийняття рішення щодо необхідності застосування спрощеної форми бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, враховуючи інформаційні потреби зовнішніх користувачів для прийняття рішень та внутрішніх користувачів для надання повної інформації всім ріням системи управління, а також враховуючи фінансові можливості невеликих підприємств на створення оптимальної системи бухгалтерського обліку і доцільність складання фінансової звітності за МСФЗ для МСП.

Визначення мети фінансової звітності дозволяє виокремити її функції і завдання, оскільки вони дозволяють краще розуміти необхідність і важливість фінансової звітності в прийнятті рішень як внутрішніми так і зовнішніми користувачами. Фінансова звітність є заключним етапом процесу бухгалтерського обліку, а відтак можна припустити, що фінансова звітність виконує функції, які притаманні бухгалтерському обліку - інформаційну, контрольну, оцінювальну та аналітичну, а також вирішує завдання, що стоять перед бухгалтерським обліком. Для дослідження їх взаємозв'язку визначимо роль і місце фінансової звітності у вирішенні поставлених перед бухгалтерським обліком завдань.

По-перше, фінансова звітність надає власникам, керівництву та кредиторам інформацію про поточний фінансовий стан підприємства та ефективність його діяльності за звітний період.

По-друге, фінансова звітність відображає найбільш корисну економічну інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства, однак відмінності в інформаційних потребах різних категорій користувачів

вимагають розкриття і представлення більш детальної фінансової інформації окремим користувачам для формування заключного висновку про ефективність діяльності підприємства.

Таблиця 3.2

Модель вибору складу фінансової звітності з позиції розміру малого підприємства та інформаційних вимог користувачів фінансової звітності*

Класифікація підприємств	Основні характеристики їх діяльності	Фінансова звітність малих підприємств		
		Спрощений фінансовий звіт ф. 1-мс, ф. 2-мс	Фінансовий звіт ф.1-м,2-м	Фінансова звітність за МСФЗ для МСП
Мікропідприємства (з кількістю працюючих до 10 осіб)	працюють на внутрішньому ринку без використання кредитних ресурсів	+	-	-
Мікропідприємства (з кількістю працюючих до 10 осіб)	працюють на внутрішньому ринку з використанням кредитних ресурсів	+	-	-
Малі підприємства (з кількістю працюючих до 25 осіб)	працюють на внутрішньому та регіональному ринках без використання кредитних ресурсів	-	+	-
Малі підприємства (з кількістю працюючих до 25 осіб)	працюють на внутрішньому та регіональному ринках з використанням кредитних ресурсів	-	+	-
Малі підприємства (з кількістю працюючих до 50 осіб)	працюють на регіональному ринку з використанням кредитних ресурсів	-	+	+
Малі підприємства (з кількістю працюючих до 50 осіб)	працюють на регіональному та міжнародному ринку з використанням кредитних ресурсів	-	+	+

* розроблено автором

По-третє, детальний аналіз фінансової звітності допомагає виявленню помилок в управлінні підприємством, що дозволяє провести (здійснити) своєчасні дії щодо коригування управлінських рішень.

По-четверте, фінансова звітність надає власникам підприємства інформацію з метою можливості визначення основних планових показників діяльності підприємства на найближчу перспективу, коригування стратегічних цілей та завдань системи управління зокрема (з визначенням

основних рамок діяльності менеджерів та інших працівників) та розвитку підприємства в цілому.

Вивчення теоретико-методологічних основ з позиції наукового пізнання вимагає проведення аналізу досліджуваних явищ у часі та просторі. Аналіз функцій фінансової звітності з виокремленням їх завдань дозволило виявити їх зв'язок у часовому просторі, оскільки відбувається процес передачі фінансової інформації про минулі, поточні та можливі майбутні події (рис. 3.1). Крім того, існує також зв'язок функцій фінансової звітності із завданнями у просторі, який відображається в задоволенні інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів - суб'єктів фінансової звітності.

Розглянемо більш детально основних користувачів фінансової звітності малих підприємств та їх інформаційні потреби у відповідній фінансовій інформації, що зображено у додатку 3. рис. 3.1 [62, с.91-94].

1. *Власники та управлінський персонал.* Управління (в більшості випадків і власність) в малому бізнесі знаходяться в руках одного або декількох осіб, які виконують більшість функцій управління підприємством, маючи можливість відстежувати практично всі поточні господарські операції. Вони ознайомлені з більшістю аспектів бізнесу та менш залежні від офіційної інформації, що міститься в показниках фінансової звітності. Крім того, власники і керівники малих підприємств, як правило, беруть активну участь в поточному і оперативному плануванні та управлінні, маючи більший доступ до внутрішньої інформації, що зумовлює прийняття економічних рішень не на основі показників фінансової звітності, а за результатами поточної діяльності на основі показників управлінського обліку та внутрішньої звітності.

Власники і керівники підприємств малого бізнесу знаходяться у безпосередній близькості до працівників (персоналу) підприємства, отримують оперативну інформацію про витрати діяльності, відхилення в організації виробничого процесу та набагато швидше мають можливість вирішувати поточні проблеми та приймати економічні рішення, які більше ґрунтуються на даних поточного обліку і в меншій мірі залежать від офіційної фінансової звітності.

Хоча найбільше управлінських рішень власники малого бізнесу приймають на основі управлінського обліку і внутрішньої звітності, показники офіційної фінансової звітності також використовуються для прийняття низки господарських рішень. Фінансова звітність малих підприємств використовується власниками, як правило, для встановлення винагороди та виплати дивідендів, моніторингу результатів діяльності, оцінки капітальних витрат, бюджетування, планування кредитної і податкової політики підприємства, визначення потреби у фінансових ресурсах, підтвердження понесених витрат, оцінки ефективності прийнятих управлінських рішень та визначення планових показників діяльності. Працівники підприємства та їх профспілки зацікавлені в отриманні вичерпної фінансової інформації про стабільність і прибутковість діяльності

підприємства-роботодавця та його здатність своєчасно виплачувати заробітну плату і забезпечувати працевлаштування у майбутньому.

2. *Постачальники і покупці.* В ринкових умовах господарювання стабільне функціонування підприємства можливо лише за умови наявності стійких партнерських відносин з постачальниками сировини і матеріалів та покупцями готової продукції. Постачальники, підрядники та покупці не мають можливості отримувати внутрішню інформацію підприємства і, на її основі, приймати власні управлінські рішення, тому основним джерелом отримання такої інформації є офіційна фінансова звітність.

Постачальники використовують фінансову інформацію для оцінки фінансового стану, ліквідності та платоспроможності підприємства, здатності підприємства своєчасно виконувати свої договірні зобов'язання, а також оцінки перспектив ділових відносин у майбутньому. Чим більше постачальник залежить від підприємства як клієнта, тим уважніше він стежитиме за його фінансовими результатами для оцінки ступеня надійності збуту своєї продукції.

Покупці, що залежать від підприємства як постачальника необхідних їм товарів та послуг, зацікавлені у стабільності поставок. Чим більша залежність клієнтів від постачальника, тим більше вони зацікавлені в його фінансовій звітності для прогнозування динаміки цін та фінансової стабільності.

3. *Кредитори та інвестори.* Частина підприємств розвивається виключно за рахунок внутрішніх резервів, однак більшості компаній потрібні багаторазові вливання з боку зовнішніх кредиторів та інвесторів. Розширення обсягів виробництва і ринків збуту власної продукції, модернізація технічного стану потребують наявності вільних грошових ресурсів, які значно обмежені на невеликих підприємствах, змушуючи їх звертатися до кредиторів. Роль банків та інших короткострокових кредиторів значно зростає також через обмежений доступ суб'єктів малого підприємництва до ринку капіталу.

Інвестори і кредитори є основними джерелами фінансування підприємств малого бізнесу, оскільки, близько половини малих і середніх підприємств в розвинених країнах світу мають кредити [197], формуючи широке коло зовнішніх користувачів фінансової звітності.

Інвестори та кредитори надають кошти для розвитку підприємства, відповідно, можна припустити, що їх цікавить однакова фінансова інформація про діяльність підприємства. Однак, кредитори, в першу чергу, зацікавлені в інформації про обґрунтування доцільності надання або подовження кредиту, визначення схеми його повернення, встановлення розміру процентів залежно від кредитного ризику, можливості підприємства генерувати грошові ресурси та джерела їх отримання для своєчасного погашення кредиту і відсотків. Інвестори зацікавлені в інформації для обґрунтування управлінських рішень про доцільність вкладення грошей в цінні папери підприємства, можливість отримання доходу на інвестований капітал та зростанні вартості бізнесу, а

також показниках фінансової звітності, за допомогою яких можна розрахувати дохідність на вкладений капітал, рентабельність інвестицій та ін.

На прийняття інвестиційних управлінських рішень також впливає оцінка ризику підприємницької діяльності [112; 359, с. 19]. Більшість інвесторів намагаються знизити власний ринковий ризик за рахунок збільшення в інвестиційному портфелі пакетів акцій великих компаній різних галузей та регіонів, відповідно, інвестори зацікавлені в інформації для визначення ринкового ризику інвестиційного портфеля і менш зацікавлені в періодичній фінансовій інформації про поточну господарську діяльність. Банківські установи, кредитуючи невелику фірму, в разі погіршення платоспроможності підприємства, ризикують втратити надані кредитні кошти, що змушує банки вимагати періодичну інформацію про господарську діяльність протягом всього періоду кредитування підприємства для можливості зниження ризику неповернення кредиту і відсотків.

Підприємства малого бізнесу є менш диверсифікованими в порівнянні з великими підприємствами, працюють з невеликим капіталом і, в умовах економічної і політичної нестабільності, зростання цін та зниження попиту на власну продукцію, мають більший ризик банкрутства, що відображається у зростанні загального ринкового ризику діяльності компанії. В таких умовах, власники підприємств малого бізнесу повинні контролювати власні витрати, аналізувати динаміку погашення дебіторської і кредиторської заборгованості з метою зниження ризику підприємницької діяльності.

Різні контрагенти підприємства мають різний ступінь важливості тієї інформації, яка відображається у показниках фінансової звітності та використовується для прийняття управлінських рішень. В разі погіршення платоспроможності невеликого підприємства і неможливості своєчасної сплати власних боргів постачальники та кредитори по-різному відчують погіршення фінансового становища підприємства. Постачальники сировини і матеріалів, не отримавши оплату за поставлену продукцію, можуть швидко припинити поставки такій компанії та зменшити ризик фінансових втрат. Банківські установи не в змозі перервати стосунки з таким підприємством, так як гроші банку вже інвестовані в діяльність компанії у вигляді банківського кредиту. Отже, банк в більшій мірі зацікавлений у фінансовій інформації про діяльність компанії протягом строку кредитування, стабільній діяльності підприємства та зниженні ризику погіршення його фінансового становища, ніж інші контрагенти та партнери. Для своєчасного отримання достовірної інформації про фінансове становище підприємства кредитні відділи банківських установ вимагають надання їм систематичної фінансової звітності, а також паралельно організовують складання власних звітів з урахуванням їх конкретних інформаційних потреб.

4. Податкові органи. Світовий досвід свідчить, що податкові органи є одними з основних користувачів фінансової інформації як малих, так і великих підприємств [362]. Вони використовують інформацію з показників фінансової звітності для контролю за правильністю розрахунку доходів і

витрат звітнього періоду, валового прибутку, нарахування податків та інших обов'язкових платежів та своєчасністю їх справляння.

В Україні, з прийняттям ПКУ, з 2011 року запроваджено подання фінансової звітності одночасно з податковою декларацією, що робить податкові органи одним з основних користувачів фінансової інформації підприємств [261]. Платники податку на прибуток в Україні (великі і середні підприємства) подають разом з податковою декларацією квартальну або річну фінансову звітність, а малі підприємства, віднесені до таких відповідно до ГКУ, представляють разом з річною податковою декларацією річну фінансову звітність (п. 46.2. ст.46 ПКУ).

5. *Преса та населення регіону*, в якому діє підприємство, зацікавлені в отриманні достовірної інформації про його фінансовий стан, тенденції розвитку, зміни в довгостроковій і короткостроковій перспективі, оскільки від цього залежать зайнятість в регіоні, орієнтація на місцевих постачальників, користування послугами місцевих банків, вкладення коштів у соціально-економічний розвиток регіону.

Детальний аналіз інформаційних потреб користувачів фінансової інформації малих підприємств дозволив виокремити основні напрями економічних інтересів та зробити висновок, що диференціація фінансової інформації за вимогами її основних користувачів збільшить корисність і якість наданої інформації з метою забезпечення її реальності і більшої придатності для економічного обґрунтування рішень і попередження ризику у виробничо-господарській та фінансовій діяльності підприємства.

Зв'язок функцій і завдань фінансової звітності у часі і у просторі наведено на рис. 3.1.

Аналіз теоретичного базису організації фінансової звітності (поняття «фінансова звітність», мета складання фінансової звітності, функцій і завдання фінансової звітності з позиції часу і простору) дозволили зробити висновок, що інформація в показниках фінансової звітності повинна бути повною, правдивою та неупередженою, корисною та якісною з метою досягнення запланованих показників діяльності, стратегічних цілей та виживання в конкурентному середовищі в цілому, а також представленої для своєчасної оцінки поточної діяльності та коригування власних дій в системі управління для можливості покращення фінансово-господарських показників діяльності та задоволення інформаційних потреб різних категорій зовнішніх користувачів.

Однією з основних характеристик не тільки облікової інформації, а взагалі економічної інформації, яка здійснює рух в системі управління є її якість. Якість інформації – це ступінь придатності, достовірності, повноти, корисності, об'єктивності, актуальності конкретної інформації про об'єкти, суб'єкти, стан інформації на вході і виході з системи управління, що відображає сутність усіх процесів, які відбуваються при здійсненні господарської діяльності. Для підвищення якісної складової облікової інформації вона повинна відповідати певним вимогам.

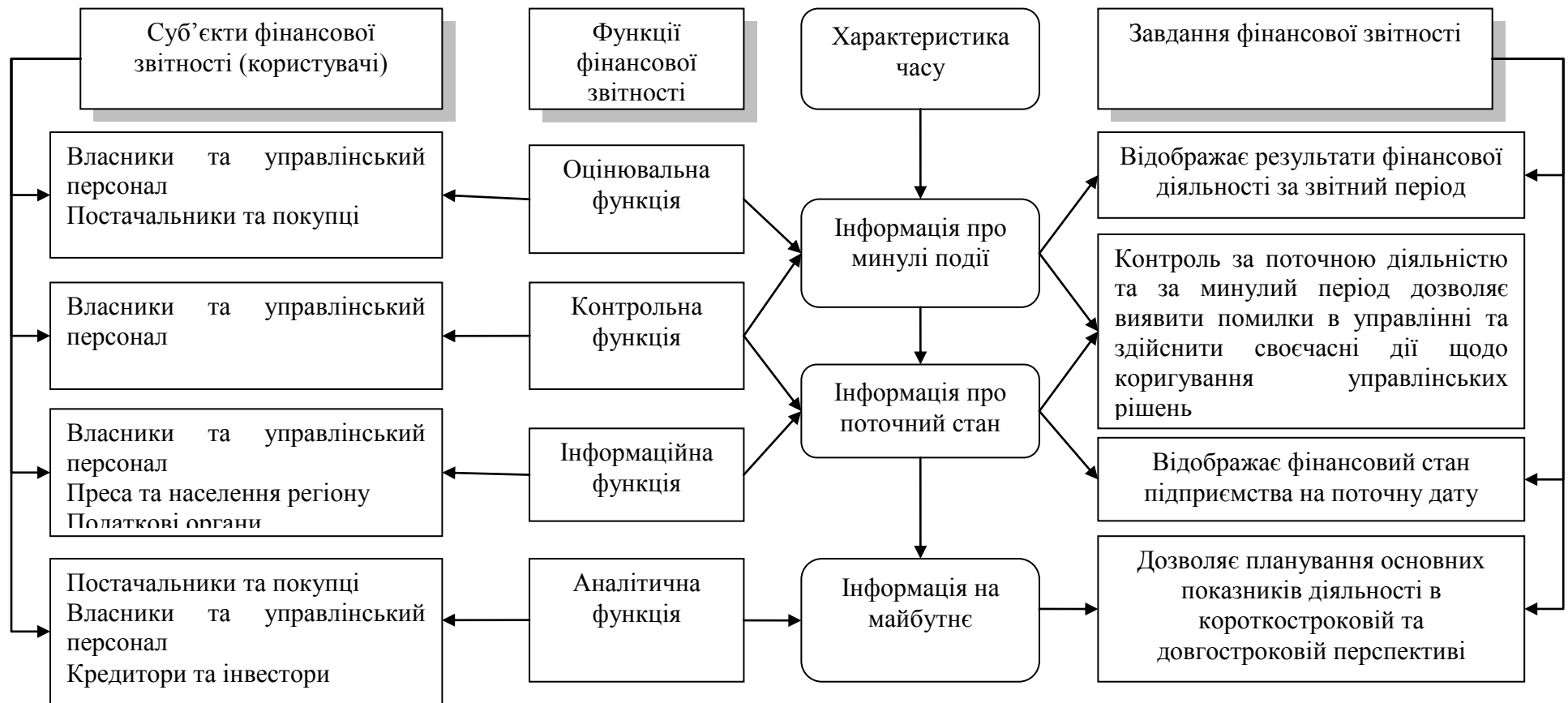

Рис. 3.1. Зв'язок функцій та завдань бухгалтерського обліку і фінансової звітності в часі та просторі*

* розроблено автором

В розділі I НП(С)БО 1 наведено наступні якісні характеристики (вимоги) до фінансової звітності:

- *Дохідливість і зрозумілість.* Інформація, яка надається у фінансовій звітності, повинна бути дохідлива і зрозуміла її користувачам за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації.

- *Доречність інформації.* Фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому.

- *Достовірність.* Інформація, наведена у фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не містить помилок та перекручень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності.

- *Порівнюваність.* Фінансова звітність повинна надавати можливість користувачам порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди та фінансові звіти різних підприємств.

- *Зіставність.* Наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику і її зміни.

В МСФЗ якісні характеристики корисної фінансової інформації поділені на основоположні та посилювальні. «Для того, щоб фінансова інформація була корисною, вона повинна бути доречною та правдиво подавати те, що вона призначена подавати. Корисність фінансової інформації посилюється, якщо вона є зіставною, її можна перевірити, вчасною та зрозумілою» [155, п. ЯХ4].

Аналіз якісних характеристик інформації у фінансових звітах згідно з МСФЗ для МСП свідчить про наявність відмінностей у складі якісних характеристик національних та міжнародних стандартів. Якісні характеристики інформації у фінансових звітах згідно з МСФЗ для МСП є наступними (п. 2.4-2.14 МСФЗ для МСП):

Зрозумілість. Інформація у фінансових звітах має бути зрозумілою для користувачів, які мають відповідні знання з бізнесу, економічної діяльності та бухгалтерського обліку і прагнуть вивчати цю інформацію з достатньою ретельністю.

Доречність. Інформація у фінансових звітах має бути доречною для прийняття рішень користувачами, здатна вплинути на економічні рішення користувачів, допомагаючи їм оцінити минулі, теперішні чи майбутні події або підтверджуючи чи виправляючи їхні минулі оцінки.

Суттєвість. Інформація є суттєвою – а отже доречною – якщо її пропуск чи викривлення можуть вплинути на економічні рішення користувачів, які вони приймають на основі фінансових звітів.

Достовірність. Інформація є достовірною, коли в ній немає суттєвих помилок та упередженості і вона правдиво відображає те, що зазначається або те, що можна обґрунтовано очікувати.

Превалювання сутності над формою. Операції та інші події та умови слід обліковувати та відображати згідно з їхньою сутністю, а не лише

виходячи з їхньої юридичної форми. Це підвищує достовірність фінансових звітів.

Обачність. Обачність – це прояв певної міри обережності під час формування необхідних за умов невизначеності суджень, таким чином, щоб не завищувати активи чи дохід і не занижувати зобов'язання чи витрати.

Повнота. Для того щоб бути достовірною, інформація у фінансових звітах має бути повною в межах суттєвості та витрат. Неповна інформація може призвести до надання неправдивої або оманливої інформації, а отже недостовірної та недоречної.

Зіставність. Користувачі повинні мати змогу порівняти фінансові звіти підприємства за різні періоди для того, щоб визначати тенденції у його фінансовому стані та результатах діяльності. Користувачі повинні мати також змогу порівняти фінансові звіти різних підприємств, щоб оцінити їхній відносний фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів.

Своєчасність. Своєчасність передбачає надання інформації в межах часу, необхідного для прийняття рішень. Якщо інформація надається з надмірною затримкою, то вона може втратити свою доречність.

Співвідношення вигід та витрат. Отримані від інформації вигоди повинні перевищувати витрати на її надання. Оцінка вигід та витрат є значною мірою суб'єктивною. Більш того, витрати необов'язково несуть ті користувачі, які отримують вигоди, і часто вигоди від інформації отримуються широким колом зовнішніх користувачів.

Порівняльний аналіз якісних характеристик фінансової звітності згідно з національним П(С)БО 1, МСФЗ та МСФЗ для МСП зображено на рис. 3.2.

Дослідження складу та змісту якісних характеристик фінансової звітності за національними та міжнародними стандартами свідчить про існування їх базового складу, який присутній в стандартах бухгалтерського обліку, а саме: зрозумілість, доречність, достовірність (правдиве подання), зіставність (порівнюваність). Цей базовий (основний) склад якісних характеристик закріплений в національних стандартах бухгалтерського обліку. В міжнародних стандартах присутні також характеристики суттєвості та своєчасності. Однак, найбільший перелік налічує МСФЗ для МСП, що додатково має ще 4 якісні характеристики – обачність, превалювання сутності над формою, повнота, співвідношення вигід і витрат.

Зазначені якісні характеристики повинні забезпечувати зростання якості показників фінансової звітності або підтримувати якість наведених показників на належному рівні. Розглянемо більш детально яким чином зазначені на нормативному рівні якісні характеристики підтримують якість та корисність фінансової інформації, а також можливість дотримання зазначених якісних характеристик малими підприємствами України у разі складання скороченого пакету фінансової звітності у складі Балансу та Звіту про фінансові результати. А, оскільки малі підприємства складають скорочений пакет звітності за національними стандартами, то розглянемо якісні характеристики, що зазначені у НП(С)БО 1.

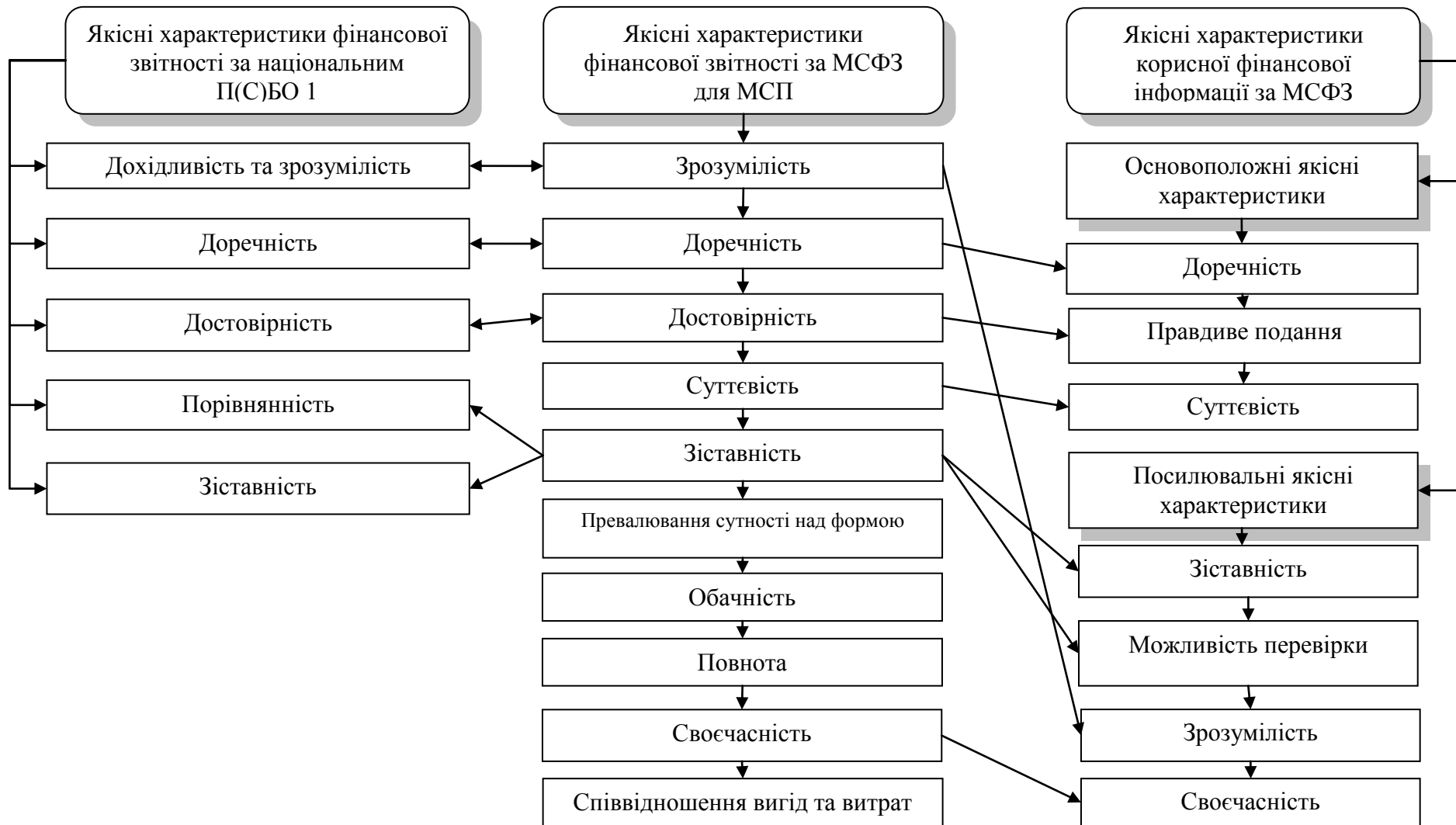

Рис. 3.2. Порівняння якісних характеристик фінансової звітності згідно з національним П(С)БО 1, МСФЗ та МСФЗ для МСП*

*складено автором за даними [П(С)БО 1, Концепт. основа, МСФЗ для МСП]

Дохідливість і зрозумілість. Інформація у фінансовій звітності, яка складається малими підприємствами подається у спрощеній формі, значна частина інформації (необоротні активи, доходи і витрати) об'єднується і подається в окремих статтях фінансової звітності. Це спрощує сприйняття фінансової інформації для тих користувачів, які мають загальні знання з бухгалтерського обліку, однак цієї інформації недостатньо в разі прийняття рішень кредиторами чи іншими фінансовими установами. Відтак, дохідливість і зрозумілість інформації малих підприємств із спрощених форм фінансової звітності залежить від конкретних інформаційних вимог окремих зовнішніх користувачів.

Доречність інформації – це надання користувачам найбільш важливої (цінної) інформації, яка необхідна для прийняття інформаційно обґрунтованих економічних рішень. Оскільки форми фінансової звітності спрощено, то було залишено основні, найбільш важливі для сприйняття статті, які відображають основні результати діяльності, тобто найбільш доречну інформацію. Відтак, спрощена форма фінансової звітності не знижує доречності фінансової інформації, однак пояснювальні записки та примітки до фінансової звітності (наприклад в разі зміни облікової політики) можуть збільшити рівень доречності фінансової інформації. Крім того, необхідно враховувати, що доречність інформації (а отже її цінність) має тенденцію зменшуватися з часом, що вимагає паралельного дотримання вимоги своєчасності надання фінансової інформації. Отже, доречність фінансової інформації може бути підсилена вимогою своєчасності, яка також є якісною характеристикою фінансової інформації в міжнародних стандартах (МСФЗ та МСФЗ для МСП).

Вважаємо за необхідне в національних стандартах ввести додаткову якісну характеристику – своєчасність, оскільки фінансова інформація повинна надаватися в межах часу, необхідного для прийняття рішень. Якщо інформація надається з надмірною затримкою, то вона може втратити свою доречність та здатність виконувати свою головну мету – прийняття інформаційно обґрунтованих економічних рішень на основі фінансової інформації.

Достовірність інформації. Ця якісна характеристика повинна, в більшій мірі, стосуватися бухгалтерського обліку, оскільки якщо формування інформації в межах системи бухгалтерського обліку забезпечує достовірність фінансової інформації, не містить помилок і перекручень, то її перенесення до показників фінансової звітності також не повинно зменшити її достовірність. Вимога достовірності інформації є єдиною як для повного так і для скороченого пакету фінансової звітності, оскільки незалежно від форм фінансової звітності інформація не повинна містити помилок і перекручень. Організація ефективної системи бухгалтерського обліку з формуванням контрольних процедур на всіх етапах бухгалтерського обліку (реєстрації, обробки та формування фінансової звітності) вимагає фінансових та трудових витрат, тому слід забезпечити певне співвідношення між достовірністю

інформації та її вартістю. Крім того, від системи бухгалтерського обліку вимагається достовірне представлення наслідків господарських операцій та інших подій згідно з оцінками та критеріями визнання активів, зобов'язань, доходів і витрат незалежно від застосування стандартів бухгалтерського обліку (П(С)БО 25 або МСФЗ для МСП).

Порівнюваність інформації - це здатність інформації до аналізу показників різних підприємств та за різні звітні періоди. Це більше не якісна характеристика інформації, оскільки ця вимога не допомагає підвищити якість фінансової інформації, а більше вимога до структури форм фінансових звітів. Регламентовані форми фінансової звітності мають основні показники, які повинні бути зіставними при порівнянні фінансових звітів різних підприємств та за різні періоди. Нормативні зміни 2013 року, що призвели до зниження регламентації форм фінансової звітності, вимагають розкриття обов'язкових статей і дозволяють застосування професійного судження щодо суттєвості розкриття інших статей. Проведенні удосконалення форм фінансової звітності не знижують рівень порівнюваності, оскільки зовнішні користувачі здійснюють порівняння лише найбільш важливої та суттєвої інформації підприємства, яка є обов'язковою для розкриття.

Форми фінансової звітності для малих підприємств (фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва та спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва) є чітко регламентованими та не передбачають додавання або вилучення окремих статей фінансових звітів, відтак всі показники таких форм є порівнюваними. Крім того, можна сказати, що у спрощеній формі фінансової звітності розкриваються лише найбільш важливі показники діяльності, що надають інформацію про фінансовий стан та результати діяльності, що є порівнюваними як в розрізі звітних періодів та і різних підприємств.

Зіставність інформації вимагає розкриття інформації за попередні періоди та в разі зміни окремих вимог облікової політики. Проведення змін в обліковій політиці підприємства зумовлюють розбіжності в показниках фінансової звітності на кінець та початок звітного періоду, що потребує їх детального розкриття з метою оцінки відповідних змін зовнішніми користувачами та покращення якості і достовірності фінансової інформації. Формування повного пакету фінансової звітності передбачає розкриття змін облікової політики у примітках до фінансової звітності, відтак, зовнішні користувачі мають можливість оцінки різних облікових політик щодо схожих операцій або подій різних підприємств або одного підприємства в різні проміжки часу. Малі підприємства не складають примітки до фінансової звітності, відтак не мають можливості розкриття змін облікової політики в пакеті фінансової звітності, що знижує рівень якості та корисності наданої інформації. Вирішення даного питання можливо здійснити за рахунок складання окремого документу з відображенням проведених змін в обліковій політиці і подання його із скороченим пакетом фінансової звітності малого підприємства (суб'єкта малого підприємництва).

Дослідження якісних характеристик фінансової звітності, що наведені в НП(С)БО 1, свідчить що їх склад і зміст не в повній мірі відповідають вимогам скороченої фінансової звітності малих підприємств (суб'єктів малого підприємництва), що вимагає уточнення змістовного навантаження та доповнення їх складу (якісною характеристикою своєчасності) (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Якісні характеристики фінансової звітності в умовах особливостей фінансової звітності малих підприємств

<i>Якісні характеристики</i>	<i>Зміст якісних характеристик</i>	<i>Обмеження дотримання якісних характеристик малими підприємствами</i>	<i>Напрями підвищення рівня дотримання (покращення) якісних характеристик</i>
Дохідливість і зрозумілість	Інформація, яка надається у фінансовій звітності, повинна бути дохідлива і зрозуміла її користувачам за умови, що вони мають достатні знання та заінтересовані у сприйнятті цієї інформації	- У спрощених формах фінансової звітності значна частина інформації об'єднується в окремих статтях - Спрощені форми фінансової звітності не в повній мірі задовольняють інформаційні вимоги зовнішніх користувачів	Формування спеціальних фінансових звітів для задоволення інформаційних потреб окремих зовнішніх користувачів Більш детальне розкриття окремих статей фінансової звітності
Доречність інформації	Фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому	Спрощені форми фінансової звітності не знижують доречності фінансової інформації, оскільки показники фінансової звітності містять основні, найбільш важливі для прийняття статті, які відображають фінансовий стан та основні фінансові результати діяльності малого підприємства	Підвищити доречність фінансової інформації можна за допомогою складання пояснювальних записок та приміток до фінансової звітності (наприклад, в разі зміни облікової політики)
Достовірність інформації	Інформація, наведена у фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не містить помилок та перекозень, які здатні вплинути на	Достовірність фінансової інформації залежить від організації системи бухгалтерського обліку, яка повинна забезпечувати належний контроль на всіх етапах бухгалтерського обліку,	Мале підприємство повинно самостійно визначити та забезпечити певне співвідношення між достовірністю інформації та її вартістю, необхідністю створення контрольного

	рішення користувачів звітності	що вимагає додаткових фінансових та трудових затрат	і аналітичного розділів, чітке визначення посадових обов'язків облікових працівників
Порівнюваність інформації	Фінансова звітність повинна надавати можливість користувачам порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди та фінансові звіти різних підприємств	Нормативно регламентовані форми фінансової звітності забезпечують порівнюваність фінансової інформації, однак знижують рівень інформаційного забезпечення різних категорій зовнішніх користувачів	Визначити на нормативному рівні основні показники фінансової звітності, обов'язкові для розкриття, які необхідні для формування статистичної інформації на макроекономічному рівні та задоволення основних інформаційних потреб зовнішніх користувачів. Інші показники звітності формувати за принципом раціональності з урахуванням інформаційних потреб основних контрагентів конкретного підприємства
Зіставність інформації	Наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику і її зміни	Спрощені форми фінансової звітності не передбачають розкриття інформації про зміни облікової політики, що знижує можливість зіставності інформації за різні періоди	Для дотримання зіставності мале підприємство повинно скласти окремий документ з відображенням проведених змін в обліковій політиці і подання його разом із скороченим пакетом фінансової звітності
Своєчасність інформації	Своєчасність передбачає надання інформації в межах часу, необхідного для прийняття рішень. Якщо інформація надається з надмірною затримкою, то вона може втратити свою доречність	Річна періодичність складання скороченої фінансової звітності для окремої категорії малих підприємств не дозволяє своєчасно оцінити результати діяльності та вплинути на прийняття управлінських рішень	Вимога своєчасності підсилює якісну характеристику доречності, оскільки затримка надання інформації не дозволяє виконувати головну мету - прийняття інформаційно обґрунтованих економічних рішень

Вищенаведені якісні характеристики слугують базою для формування комплексу вимог до облікової інформації, які проявляються у встановленні принципів формування і подання фінансової звітності, що затверджені в рамках нормативного поля в національних стандартах бухгалтерського обліку (п.6 розд. III НПС)БО). Принципи формування фінансової звітності затверджені у наступному складі: принципи автономності, безперервності, періодичності, історичної (фактичної) собівартості, нарахування та відповідності доходів і витрат, повного висвітлення, послідовності, обачності, превалювання сутності над формою, єдиного грошового вимірника. Сутність вищезазначених принципів та можливість їх дотримання в особливих умовах організації бухгалтерського обліку малих підприємств було більш детально проаналізовано в п. 1.4 монографії.

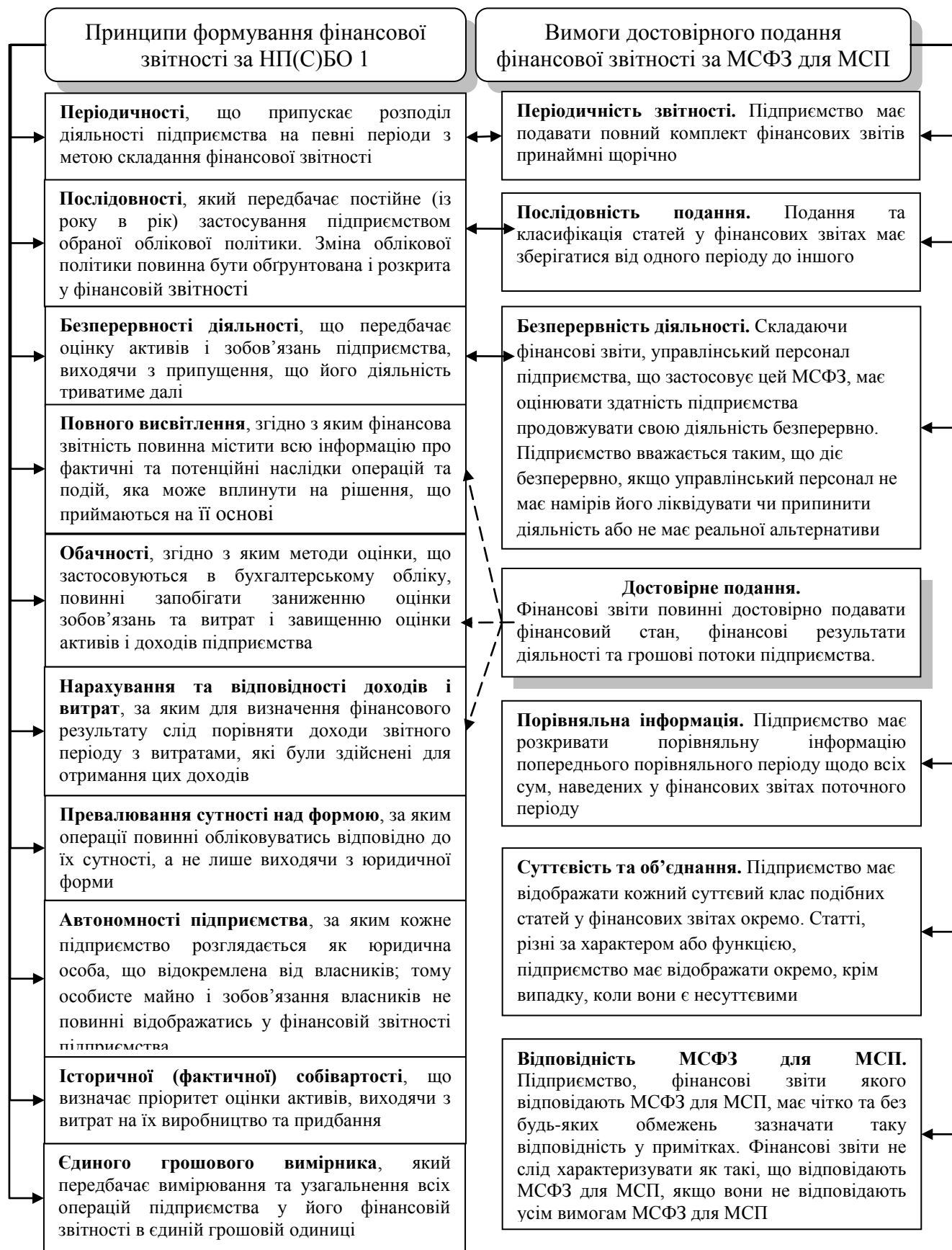
Можливість вибору застосування малими підприємствами стандартів бухгалтерського вимагає проведення порівняльної характеристики національних та міжнародних принципів, оскільки вони є основою для практичної реалізації оптимальної та ефективної системи бухгалтерського обліку інформаційного забезпечення управління малого підприємства та визначають чіткі вимоги до розкриття інформації в показниках фінансової звітності.

Дослідження норм міжнародних стандартів (Концептуальна основа фінансової звітності, МСБО 1, МСФЗ для МСП) свідчить про відсутність визначення чітких принципів формування та подання фінансових звітів, однак більш детальний аналіз змісту МСБО 1 та МСФЗ для МСП виявив вимоги, яких необхідно дотримуватися в разі достовірного подання фінансових звітів, які можна вважати принципами (правилами) фінансової звітності.

Порівняльна характеристика принципів формування фінансової звітності, наведених у НПС)БО 1 та вимог достовірного подання фінансової звітності за МСФЗ для МСП зображено на рис. 3.3.

Аналіз складу та сутності національних принципів формування фінансової звітності та міжнародних вимог достовірного подання фінансової звітності дозволив зробити наступні висновки.

По-перше, деякі з принципів є ідентичними (періодичності, послідовності та безперервності), деякі є схожими за своєю суттю (принцип достовірного подання може поєднувати принципи повного висвітлення, обачності та нарахування відповідності доходів і витрат). Однак, існують не порівнювальні принципи, як в і українських, так і в міжнародних стандартах.

—————> ідентичність принципів в стандартах - - - - -> принципи, які є схожими за змістом та суттю

Рис. 3.3. Порівняльна характеристика принципів формування фінансової звітності, наведених у національному П(С)БО 1 та МСФЗ для МСП*

*складено автором за даними [НП(С)БО 1, МСФЗ для МСП].

По-друге, в українських стандартах більш широко розкрито принципи формування фінансової звітності, однак їх сутність і склад більше відповідають принципам бухгалтерського обліку і фінансової звітності, оскільки не всі принципи можна віднести до вимог (правил), що регулюють формування та розкриття фінансової звітності. Наприклад, принципи превалювання сутності над формою, автономності підприємства в більшій мірі відносяться до вимог бухгалтерського обліку, ніж до вимог фінансової звітності. Цей висновок також підтверджується наступним твердженням. Дослідження змістовного навантаження та складу національних принципів формування фінансової звітності (згідно із п. 6 розділ III НП(С)БО 1) та принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності (згідно із ст. 4 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні») свідчить про їх абсолютну ідентичність. А відтак цей факт також може бути доказом, що нормативно визначені національні принципи - є принципами бухгалтерського обліку і фінансової звітності, дотримання яких при визнанні та оцінці господарських засобів та їх джерел дозволяє отримати достатньо якісну інформацію, яка згодом відображається у показниках фінансової звітності, а перенесення інформації з реєстрів бухгалтерського обліку до фінансової звітності не знижує її якість.

По-третє, відмінності в складі принципів та якісних характеристик фінансової звітності за національними та міжнародними стандартами не дають можливості узгодження питань щодо теоретико-методологічних основ формування показників фінансової звітності. В разі застосування міжнародних стандартів для формування облікової інформації підприємство дотримується принципів і якісних характеристик, що наведені в МСФЗ для МСП. Необхідність складання фінансової звітності за національними стандартами вимагає дотримання принципів і якісних характеристик, що наведені в НП(С)БО 1. Тому, відмінності в складі якісних характеристик та принципів формування фінансової звітності повинні бути узгоджені на нормативному рівні.

Необхідно мати на увазі, що надходження інформації на підприємство, її сприйняття, обробка, оцінка, реєстрація, накопичення та узагальнення вимагають дотримання як міжнародних, так і національних принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності, оскільки на всіх етапах (від складання первинних документів до формування фінансової звітності) повинна забезпечуватися належна якість інформації в системі бухгалтерського обліку з наступним її перенесенням до показників фінансової звітності. А дотримання різних принципів і якісних характеристик не дає можливості формування якісної, достовірної та своєчасної інформації для її користувачів.

Запропоновані зміни до сутності та складу національних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що були зроблені у п. 1.4. монографії також повинні бути враховані при формуванні показників фінансової звітності. Оскільки, запропонований принцип суттєвості в

однаковій мірі відноситься до відображення інформації в бухгалтерському обліку та до розкриття інформації в показниках фінансової звітності і визначає механізм додавання або вилучення окремих рядків з показників фінансової звітності, що забезпечить підвищення рівня якості і корисності фінансової інформації.

Детальний аналіз принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності з позиції їх дотримання малими підприємствами виявив деякі обмеження їх застосування у зв'язку із особливостями діяльності малих підприємств та нормативно дозволеними спрощеннями в організації бухгалтерського обліку і складанні фінансової звітності. Крім того, було зроблено висновок, що в разі неможливості дотримання нормативно встановлених принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності необхідно або змінювати принципи формування звітності або вносити зміни до форми та структури фінансової звітності та методики її заповнення.

Отже, ґрунтовне дослідження теоретико-методологічних засад формування фінансової звітності малими підприємствами в Україні виявило ряд нормативних невідповідностей між теоретичними положеннями (які розроблені для різних за розмірами підприємств) та вимогами до формування спрощеної фінансової звітності, що проявляється в неможливості їх узгодження для практичної реалізації.

Вирішення питання гармонійного розвитку бухгалтерського обліку, а в його межах - формування фінансової звітності вимагає удосконалення теоретико-методологічних основ формування і розкриття облікової інформації підприємств малого бізнесу в сучасних економічних реаліях України, що може розглядатися як окрема складова в рамках запропонованої концепції розвитку бухгалтерського обліку.

3.2. Напрями покращення інформаційної спрямованості фінансової звітності підприємств малого бізнесу

Розвиток та удосконалення системи бухгалтерського обліку, а в її межах формування і розкриття інформації в показниках фінансової звітності вимагає цілеспрямованих нормативних дій на основі чітко визначеної мети щодо напрямів процесу реформування облікової системи, а «встановлення мети (цілі), до якої слід прагнути, є надзвичайно важливим для того, щоб фінансова звітність розвивалась і її корисність зростала» [155, розділ 1].

Запропонований напрям реформування системи бухгалтерського обліку та розробка концепції розвитку бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу (п. 2.4. монографії) потребує визначення концептуальної основи фінансової звітності на сучасному рівні розвитку, яка буде відповідати вимогам спрощених форм фінансової звітності та інформаційним потребам зовнішніх і внутрішніх користувачів. Крім того, вона повинна містити достатні та загальні принципи, якісні характеристики та інші загальні

положення, які можуть слугувати основою для розробки і застосування облікових політик підприємств малого бізнесу.

Якість фінансової інформації повинна визначатися співвідношенням дотримання вимог стандартів та концептуальної основи, а вимоги розробленої концептуальної основи фінансової звітності повинні вплинути на форму та зміст фінансової звітності в умовах дотримання принципу «витрати-вигоди».

Концептуальна основа фінансової звітності повинна визначати основополагаючі положення щодо підготовки та подання фінансової звітності зовнішнім користувачам. До таких основних теоретико-методологічних положень можна віднести:

- а) мету фінансових звітів;
- б) якісні характеристики, які визначають корисність інформації, наведеної у фінансових звітах;
- в) принципи фінансової звітності;
- г) перелік та склад фінансової звітності;
- в) визначення, визнання та оцінку окремих елементів фінансової звітності

В національних стандартах бухгалтерського обліку вищенаведені теоретико-методологічні основи, що складають базис формування фінансової звітності наведено у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», який можна вважати концептуальною основою фінансової звітності в Україні.

Дослідження розвитку спрощених форм фінансової звітності та методики їх складання свідчить про намагання розробників максимально наблизитися до вимог міжнародних стандартів. Це підтверджується наступними висновками [83, с. 12]:

1) відбулися зміни в нормативно-правовій базі в частині вирішення завдання Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності щодо спрощення процедури ведення бухгалтерського обліку та форм фінансової звітності для окремої категорії малих підприємств.

2) прийняття національного П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» призвело до зміни форм фінансової звітності, які стали максимально наближеними до фінансової звітності за міжнародними стандартами. Малі підприємства, що прийняли рішення щодо складання фінансової звітності за нормами МСФЗ для МСП повинні складати не спрощений комплект фінансової звітності згідно з П(С)БО 25, а повний комплект фінансової звітності згідно з національним П(С)БО 1.

3) порівняння елементів фінансової звітності за національними і міжнародними стандартами для малих і середніх підприємств свідчить про зближення нормативно-правової бази регулювання бухгалтерського обліку в частині організації обліку та складання фінансової звітності в Україні та регулювання показників фінансової звітності до вимог МСФЗ.

Однак, нормативні зміни не враховують особливості сучасного стану сектору малого бізнесу, їх фінансові та матеріальні можливості щодо

розвитку і розширення масштабів діяльності та розкриття фінансової інформації за міжнародними вимогами, що підтверджує висновок про необхідність розробки напрямів удосконалення структури і форми фінансової звітності та методики її складання без зниження рівня задоволення інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів в умовах підвищення якості і корисності фінансової інформації.

В рамках практичної реалізації запропонованого підходу щодо удосконалення структури і форм фінансової звітності доцільно розробити спрощені форми фінансової звітності, які б містили основні показники фінансового стану та фінансового результату діяльності малого підприємства, а інша фінансова інформація розкривалася з урахуванням дотримання принципу «суттєвості» та інших якісних і вартісних характеристик, що в більшій мірі збільшує рівень корисності результативної облікової інформації для її користувачів.

Зниження рівня регламентованості структури форм фінансової звітності малих підприємств також є економічно обґрунтованим та доцільним в разі значного розриву між основними показниками різних за розмірами малих підприємств, оскільки обсяги річного доходу (до 10 млн. євро) та кількість працюючих (до 50 осіб) обумовлюють суттєві відмінності в організації управління та його інформаційного забезпечення.

Відтак, необхідно розробити основні заходи щодо удосконалення форми і структури фінансової звітності малих підприємств, що буде основою для подальшого розвитку та удосконалення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності підприємств малого бізнесу та повинні знайти відображення в концепції розвитку бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні.

В рамках розробки нових концептуальних положень бухгалтерського обліку і фінансової звітності підприємств малого бізнесу в Україні можна запропонувати принципово нову методику розкриття фінансової інформації та формування структури показників фінансової звітності на якісно новому рівні, що враховує вимоги вартісного обмеження, якісних характеристик фінансової інформації (корисності і доречності), нового складу принципів (з урахуванням принципу суттєвості) і уточненого змісту якісних характеристик фінансової звітності (доречності, корисності і своєчасності).

Розробка нових форм фінансової звітності та методика розкриття фінансової інформації повинні в повній мірі бути направлені на досягнення мети бухгалтерського обліку і фінансової звітності – надання корисної та достовірної інформації зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття економічних рішень. Тому, розробка методики формування структури показників фінансової звітності повинна ґрунтуватися на трьох основних постулатах:

- корисність і достовірність інформації (якісні характеристики);
- вартісне обмеження на розкриття фінансової інформації, тобто співвідношення «витрати і вигоди»;

- врахування інформаційних потреб різних категорій користувачів.

Якісні характеристики фінансової інформації та вартісне обмеження на розкриття фінансової інформації повинні бути збалансовані при розробці структури форм фінансової звітності, оскільки зростання вимог до якості фінансової інформації передбачає збільшення витрат на організацію бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

«Вартість є найбільш поширеним обмеженням на інформацію, яка може бути надана у фінансовій звітності. Подання фінансової інформації у звітності пов'язане з витратами, і важливо, щоб ці витрати були виправдані вигодами від подання у звітності такої інформації» [155, п.ЯХ35].

Для вирішення питання співвідношення витрат і вигід від фінансової інформації проведемо більш ґрунтовний аналіз витрат на формування і подання фінансової інформації, їх зв'язку з якісними характеристиками та цільову спрямованість фінансової інформації з огляду її сприйняття і оцінку різними категоріями зовнішніх користувачів. Витрати на фінансову інформацію несуть і управлінський персонал і зовнішні користувачі, що зумовлює здійснення класифікації витрат в розрізі окремих суб'єктів понесення витрат (табл. 3.4) [69, с.5].

Таблиця 3.4

Витрати на формування, надання і аналіз фінансової інформації з позиції укладачів та користувачів фінансової звітності*

Класифікаційні ознаки	Види витрат	Витрати на фінансову інформацію	
		Витрати системи управління	Витрати зовнішніх користувачів
За видами понесених витрат	- матеріальні витрати	+	+
	- фінансові витрати	+	+
	- трудові витрати	+	+
За напрямками здійснення витрат	- на збір фінансової інформації	+	-
	- на обробку фінансової інформації	+	-
	- на аналіз фінансової інформації	+	+
	- на перевірку фінансової інформації	+	-
	- на надання фінансової інформації (формування фінансових звітів)	+	-
	- на оцінку фінансової інформації	-	+
За метою здійснення витрат	- витрати на розробку альтернативних управлінських рішень	+	+
	- витрати на прийняття найбільш обґрунтованих рішень	+	+

* розроблено автором

Обґрунтуємо здійснений вибір виокремлення наступних класифікаційних ознак.

Класифікація витрат за їх видами відображає кількісну характеристику фінансової інформації, оскільки відображає витрати ресурсів підприємства на формування, надання і аналіз фінансової інформації.

Класифікація за напрямками здійснення витрат відображає на якому з етапів обробки економічної інформації в системі бухгалтерського обліку є доцільним здійснювати витрати в більшій або меншій мірі.

Класифікація витрат за їх метою дозволяє виявити причинно-наслідковий зв'язок понесених витрат з механізмом (процесом, технологією) досягнення мети – прийняттям управлінських рішень.

Практично аналогічні витрати несуть також користувачі фінансової інформації, однак цей зв'язок є обернено пропорційним – чим більші витрати несе система управління на обробку і аналіз фінансової інформації з метою покращення її якості і корисності, тим менші матеріальні, фінансові та трудові витрати несуть користувачі, оскільки інвестори, кредитори та інші контрагенти не здійснюють додаткові витрати на аналіз, тлумачення та оцінку отриманої інформації та мають можливість приймати більш інформаційно обґрунтовані економічні рішення на основі якісної та корисної фінансової інформації.

Зроблений висновок про наявність прямого зв'язку між витратами і якісними характеристиками системи управління та оберненого зв'язку – для зовнішніх користувачів дозволяє здійснити більш ґрунтовний аналіз їх причинно-наслідкових взаємозв'язків (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Взаємозв'язок якісних характеристик і витрат на відображення фінансової інформації малих підприємств*

<i>Якісні характеристики фінансової інформації</i>	<i>Витрати на покращення якісних характеристик</i>	<i>Очікуваний економічний результат від покращення якісних характеристик</i>
Дохідливість і зрозумілість	Витрати на складання фінансової звітності за міжнародними стандартами	Можливості виходу на міжнародні ринки капіталу, товарів, робочої сили
	Витрати на формування спеціальних фінансових звітів для задоволення інформаційних потреб окремих зовнішніх користувачів	Формування більшого обсягу якісної фінансової інформації; Задоволення інформаційних потреб окремих користувачів
Доречність і цінність інформації	Витрати на своєчасне складання фінансової звітності, складання періодичної звітності на вимогу зовнішніх користувачів	Зростає цінність інформації та її доречність, що дозволяє приймати своєчасні управлінські рішення
Достовірність інформації	Витрати на забезпечення достатнього рівня контролю на всіх етапах бухгалтерського обліку	Користувачі не здійснюють додаткові витрати на аналіз та оцінку фінансової інформації

	Витрати на більш професійний склад облікових працівників, витрати на контрольні процедури	Фінансова інформація не містить помилок і перекручень; Такій інформації в більшій мірі довіряють зовнішні користувачі
Порівнюваність, дохідливість і зрозумілість	Витрати на складання фінансової звітності за національними і міжнародними стандартами, оскільки різні користувачі мають різні інформаційні потреби	Різні користувачі (міжнародні та національні) мають можливість порівняння фінансових показників різних підприємств
Доречність, дохідливість, зрозумілість і зіставність	Витрати на складання пояснювальних записок, приміток до фінансової звітності, опису облікової політики, її змін	Користувачі мають можливість краще сприймати та аналізувати фінансовий стан та результати діяльності підприємства за різні періоди
Своєчасність	Витрати на надання фінансової інформації своєчасно, оскільки цінність фінансової інформації зменшується з часом	Збільшується впевненість зовнішніх користувачів у прийнятті економічних рішень; Приймаються більш інформаційно обґрунтовані управлінські рішення

** розроблено автором*

Дослідження взаємозв'язку якісних характеристик та витрат на відображення фінансової інформації свідчить про необхідність прийняття самостійного рішення щодо доцільності здійснення додаткових витрат на збільшення окремих якісних характеристик фінансової інформації малого підприємства та співставлення їх з вигодами від додатково отриманої інформації та її корисність для окремих категорій зовнішніх користувачів. Однак, необхідно мати на увазі, що витрати зовнішніх користувачів на аналіз і оцінку отриманої фінансової інформації можуть вплинути на рішення щодо необхідності понесення додаткових витрат та зниження зацікавленості інвесторів і кредиторів до конкретного малого підприємства.

Аналіз витрат на формування і аналіз фінансової інформації з позиції користувачів фінансової звітності доводить, що зовнішні користувачі несуть матеріальні, фінансові та трудові витрати на аналіз, оцінку і порівняння наданої фінансової інформації з метою розробки альтернативних рішень та прийняття найбільш інформаційно обґрунтованого рішення щодо співпраці з даним підприємством.

Відмінності окремих груп зовнішніх користувачів у фінансовій інформації вимагає більш детального дослідження та виокремлення найбільш важливих фінансових показників з спрощених форм фінансової звітності, на основі яких здійснюється вибір та обґрунтування управлінських рішень. Для аналізу використано групи користувачів, які було розглянуто у п. 3.1 монографії та їх інформаційні потреби в фінансовій інформації малого підприємства (табл. 3.6) [69, с.7].

Таблиця 3.6

Фінансові показники, які мають вплив на управлінські рішення в розрізі суб'єктів фінансової інформації*

<i>Користувачі (суб'єкти) фінансової інформації</i>	<i>Основні інформаційні потреби у фінансовій інформації</i>	<i>Основні фінансові показники, які мають вплив на прийняття управлінських рішень</i>
Власники та управлінський персонал	<p><i>Щодо поточної діяльності:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - поточна інформація про надходження грошових коштів; - оперативна інформація про витрати діяльності; - аналіз відхилень в організації виробничого процесу; - аналіз поточної діяльності <p><i>Для досягнення стратегічної мети діяльності:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - для встановлення винагороди та виплати дивідендів; - моніторингу результатів діяльності; - оцінка капітальних витрат; - бюджетування; - планування кредитної і податкової політики підприємства; - визначення потреби у фінансових ресурсах; - підтвердження понесених витрат; - оцінка ефективності прийнятих управлінських рішень 	<ul style="list-style-type: none"> - доходи і витрати; - дебіторська і кредиторська заборгованість; - рух грошових коштів <ul style="list-style-type: none"> - показники ліквідності і платоспроможності; - показники фінансової стійкості; - напрями отримання доходів і понесення витрат; - співвідношення доходів і витрат; - показники рентабельності;
Постачальники і покупці	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка здатності підприємства своєчасно виконувати свої договірні зобов'язання; - оцінка перспектив ділових відносин у майбутньому 	<ul style="list-style-type: none"> - рівень доходів і витрат; - рух грошових коштів; - напрями (джерела) отримання фінансових ресурсів; - показники фінансового стану, ліквідності та платоспроможності; - показники рентабельності
Кредитори	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка обґрунтування доцільності надання або подовження кредиту; - визначення схеми повернення кредиту; - встановлення розміру процентів залежно від кредитного ризику; - оцінка можливості підприємства генерувати грошові ресурси; - аналіз джерел отримання грошових коштів для своєчасного погашення кредиту і відсотків; - аналіз напрямів отримання доходів 	<ul style="list-style-type: none"> - рівень доходів і витрат; - рух грошових коштів; - напрями (джерела) отримання фінансових ресурсів; - показники фінансового стану, ліквідності та платоспроможності; - показники рентабельності
Інвестори	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка доцільності вкладення грошей в цінні папери підприємства; 	<ul style="list-style-type: none"> - рівень доходів і витрат; - рух грошових коштів;

	<ul style="list-style-type: none"> - можливість отримання доходу на інвестований капітал та зростання вартості бізнесу; - аналіз показників дохідності на вкладений капітал та рентабельності інвестицій; - оцінка ризику підприємницької діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> - напрями (джерела) отримання фінансових ресурсів; - показники фінансового стану, ліквідності та платоспроможності; - показники рентабельності - показники інвестиційної привабливості, ризику діяльності
Податкові органи	<ul style="list-style-type: none"> - інформація про доходи і витрати (для контролю за правильністю їх розрахунку); - інформація про суму валового прибутку; - інформація про суми нарахованих податків та інших обов'язкових платежів 	<ul style="list-style-type: none"> - сума доходів і витрат; - сума валового і чистого прибутку; - суми нарахованих і сплачених податків і зборів
Преса та населення регіону, місцеві органи влади	<ul style="list-style-type: none"> - інформація про поточний фінансовий стан; - інформація про зміни в довгостроковій і короткостроковій перспективі, тенденції розвитку, розширення діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> - показники фінансового стану; - показники доходу і прибутку за звітний період; - аналітична інформація про мету діяльності на майбутнє

** розроблено автором*

Більш детальне дослідження інформаційних потреб окремих груп користувачів дозволяє виявити різний вплив фінансових показників на прийняття управлінських рішень.

Для дослідження впливу фінансових показників, які мають різноспрямовану дію скористаємося існуючими розробками в питаннях застосування методів оцінки, які базуються на шкальній оцінці аналізованого показника критерію і безпосередньо самого критерію для досліджуваної складової, запропонований Бешелевим С. і Гурвичем Ф.[15]. Даний метод вже застосовували вітчизняні науковці у своїх дослідженнях, наприклад Кузнецова С.А. здійснила розробку авторської методики оцінки якості облікової інформації на основі сформованого комплексу критеріїв якості облікової інформації з присвоєнням відповідної оцінки (балу) кожному з виділених критеріїв [170].

Для застосування методу експертних оцінок проведемо групування користувачів фінансової інформації та виокремимо основні групи показників спрощених форм фінансової звітності (необоротні та оборотні активи, власний капітал, зобов'язання, доходи і витрати), які є основним джерелом якісної і корисної фінансової інформації для її користувачів.

Враховуючи проведені дослідження якісних характеристик фінансової інформації існує можливість проведення оцінки показників фінансової звітності за критерієм важливості і корисності, що дозволяє розробити шкалу важливості і корисності інформації окремих фінансових показників для різних груп користувачів з метою задоволення їх інформаційних потреб.

Оцінку корисності і важливості інформації будемо здійснювати за 5-ти бальною шкалою за наступними критеріями:

- 1 – фінансова інформація не має значення для даної групи користувачів;
- 2 – фінансова інформація може бути корисною для даної групи користувачів;
- 3 – фінансова інформація є корисною і впливає на прийняття управлінських рішень;
- 4 – фінансова інформація є корисною і важливою для даної групи користувачів та має значний вплив при прийнятті економічно обґрунтованих рішень;
- 5 – фінансова інформація є дуже корисною і важливою для даної групи користувачів та є основою при прийнятті економічно обґрунтованих рішень.

Таблиця 3.7

Оцінка показників фінансової звітності для окремих користувачів за критеріями важливості і корисності*

Користувачі (суб'єкти) фінансової інформації	Групи показників фінансової звітності					
	Балансу				Звіту про фінансові результати	
	Необоротні активи	Оборотні активи	Власний капітал	Зобов'язання	Доходи	Витрати
Власники та управлінський персонал	4	4	4	4	4	4
Постачальники і покупці	3	4	3	4	5	4
Кредитори	3	4	3	4	5	4
Інвестори	4	4	3	3	5	5
Податкові органи	1	1	1	3	3	3
Преса та населення регіону, місцеві органи влади	1	1	1	1	2	2

* розроблено автором

Обґрунтуємо зроблений вибір оцінки показників фінансової звітності за критеріями важливості і корисності з позиції окремих користувачів.

Безпосередня участь власників невеликого підприємства в управлінні діяльністю дає можливість відстежувати поточну діяльність та приймати оперативні рішення на основі внутрішньої інформації, що зумовлює використання показників управлінського обліку та внутрішньої звітності в поточній діяльності. Для довгострокового планування, розрахунку показників платоспроможності, рентабельності та фінансової стійкості керівництво і власники малого підприємства можуть використовувати показники фінансової звітності. Порівняння і оцінка корисності і важливості показників

фінансової стійкості дало змогу зробити висновок, що показники фінансової звітності мають важливу і корисну інформацію та впливають на прийняття економічно обґрунтованих рішень системою управління в довгостроковій перспективі, що дозволило оцінити дану інформацію на 4 бали. Однак, необхідно враховувати психологічний аспект підприємницької діяльності на прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності, оскільки керівники і власники малих підприємств приймають рішення, в більшій мірі, покладаючись на власний досвід, ніж на дію об'єктивних економічних законів та правила ринкового середовища, що може вплинути на оцінку окремих груп фінансової інформації і мотивацію щодо вибору та прийняття конкретного управлінського рішення.

Постачальники і покупці найбільше зацікавлені в інформації про рух грошових коштів, напрями отримання фінансових ресурсів, показники ліквідності і платоспроможності, що свідчить про зацікавленість в інформації звіту про фінансові результати в частині сум доходів і напрямів їх отримання, що дозволило оцінити важливість і корисність даної інформації на 5 балів. Інформація про суми грошових коштів, дебіторської та кредиторської заборгованості також мають значний вплив на прийняття управлінських рішень щодо подальшої співпраці з даним підприємством, що дозволило оцінити дану інформацію на 4 бали. Інформація про необоротні активи та суму власного капіталу може мати незначний вплив на прийняття управлінських рішень, оскільки від зазначених показників залежить фондоозброєність підприємства та суми власних вкладених коштів в діяльність та розвиток підприємства, яку можна оцінити на 3 бали за 5-ти бальною шкалою.

Зацікавленість інвесторів в фінансовій інформації практично ідентична з зацікавленістю кредиторів, однак було підвищено оцінку важливості інформації про витрати, що дозволило її оцінити на 5 балів. Вважаємо, що інвестори приймають рішення щодо доцільності співпраці з даним підприємством в разі детального аналізу напрямів діяльності, оцінюючи їх рентабельність, а отже інформація про отримані доходи і понесені витрати має однакове значення в умовах оцінки стабільності діяльності підприємства та його стійкого розвитку в конкурентних умовах господарювання.

Податкові органи найбільше цікавить інформація про доходи і витрати, оскільки від їх суми залежить сума валового доходу, суми податків, а від інформації про зобов'язання можна оцінити заборгованість з бюджетом та іншими кредиторами, що дозволило здійснити оцінку даної інформації на 3 бали, оскільки дана інформація використовується податковими органами не для прийняття управлінських рішень, а для контролю за правильністю нарахування податків та строками їх погашення. Інша інформація фінансової звітності (необоротні і оборотні активи, власний капітал) практично не відслідковуються податковими органами та не має значення для даної групи користувачів, що дозволило оцінити дану інформацію на 1 бал.

Преса, населення регіону та місцеві органи влади практично не зацікавлені в інформації офіційної фінансової звітності підприємств та не приймають управлінські рішення стосовно діяльності конкретного підприємства, лише в разі опублікування матеріалів економічного розвитку регіону, або статей в місцевій періодичній пресі про досягнення та напрями розширення діяльності окремих підприємств може інколи бути цікавою інформація про їх доходи і витрати, суми отриманого прибутку, що було оцінено на 2 бали. Інша інформація практично не використовується для аналізу на рівні преси, населення та місцевих органів влади та самоврядування, що дозволило оцінити таку інформацію на 1 бал.

Розробка шкали оцінки показників фінансової звітності за критеріями важливості і корисності дозволяє здійснювати розкриття найбільш важливої та корисної фінансової інформації на більш якісному рівні для конкретних зовнішніх користувачів, з якими підприємство співпрацює або має стратегічні цілі щодо співпраці на національному ринку, знижуючи трудові і фінансові витрати на розкриття менш корисної фінансової інформації для інших категорій зовнішніх користувачів.

Проведені власні дослідження та розробка класифікації витрат, їх зв'язку із якісними характеристиками фінансової інформації, шкали оцінки показників фінансової звітності в розрізі окремих користувачів дозволяють конкретному малому підприємству приймати більш обґрунтовані рішення щодо доцільності розкриття фінансової інформації в межах кожної групи показників балансу та звіту про фінансові результати, а також необхідності формування додаткової інформації в примітках і пояснювальних записках та складання фінансової звітності за міжнародними стандартами.

Розроблена методика відображення фінансової інформації в показниках фінансової звітності дозволяє здійснити розробку на нормативному рівні менш регламентованої структури форм фінансової звітності та здійснити практичне впровадження в діяльність малих підприємств, тим більше що зниження регламентованості форм фінансової звітності вже відбулося для великих та середніх за розмірами підприємств згідно з НП(С)БО 1. Для вирішення даного питання необхідно провести ряд нормативних удосконалень в П(С)БО 25 або врахувати при розробці нових стандартів для малих підприємств:

- ввести зміни щодо визначення основних статей показників фінансової звітності, які повинні обов'язково відображатися в Балансі та Звіті про фінансові результати суб'єктів малого підприємництва;

- визначити перелік рекомендованих для впровадження додаткових статей Балансу та Звіту про фінансові результати суб'єктів малого підприємництва.

Виокремимо основні і додаткові статті, що повинні відображати інформацію про активи, зобов'язання, капітал підприємства, його доходи та витрати.

У Балансі до основних статей, які повинні бути обов'язковими до розкриття необхідно віднести:

Актив
<i>Розділ I Необоротні активи</i>
Основні засоби
Інші необоротні активи
<i>Розділ II Оборотні активи</i>
Запаси
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги
Грошові кошти та їх еквіваленти
Інші оборотні активи
Баланс
Пасив
<i>Розділ I Власний капітал</i>
Зареєстрований (пайовий) капітал
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)
<i>Розділ II Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення</i>
<i>III Поточні зобов'язання</i>
Короткострокові кредити
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги
Поточні зобов'язання за розрахунками (з оплати праці, за податками і платежами, зі страхування)
Інші поточні зобов'язання
Баланс

Крім основних статей перелік додаткових статей, необхідних для відображення в Балансі, в разі наявності такої інформації, може бути наступним:

<i>Актив:</i>
Незавершені капітальні інвестиції
Нематеріальні активи
Довгострокові біологічні активи
Довгострокові фінансові інвестиції
Інвестиційна нерухомість
Довгострокова дебіторська заборгованість
Готова продукція
Товари
Поточні біологічні активи
Поточна дебіторська заборгованість за іншими розрахунками
Інша поточна дебіторська заборгованість
Поточні фінансові інвестиції
Інші оборотні активи
Витрати майбутніх періодів

Пасив:

Додатковий капітал

Резервний капітал

Неоплачений капітал

Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями

Доходи майбутніх періодів

Необоротні активи, утримувані для продажу та групи вибуття

Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу та групами вибуття

До основних статей Звіту про фінансові результати необхідно віднести рахунки, які відображають доходи та витрати, а також фінансовий результат діяльності. У спрощеному плані рахунків для обліку доходів призначено рахунки 70 та 74, а для відображення витрат – рахунки 90, 91 та 96. З огляду на призначені рахунки до основних статей Звіту про фінансові результати можна віднести наступні:

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)
Інші доходи
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)
Інші витрати
Фінансовий результат до оподаткування
Податок на прибуток
Чистий фінансовий результат (прибуток, збиток)

Перелік додаткових статей, які можуть бути включені до Звіту про фінансові результати з огляду можливості самостійного прийняття рішення щодо обліку витрат на функціональній основі або за елементами:

Валовий прибуток (збиток)
Адміністративні витрати
Витрати на збут
Інші операційні доходи
Інші операційні витрати
Матеріальні затрати
Витрати на оплату праці
Відрахування на соціальні заходи
Амортизація

Для можливості практичної реалізації запропонованих змін в методиці відображення фінансової інформації в показниках фінансової звітності необхідно провести відповідні зміни в спрощеному плані рахунків бухгалтерського обліку, що слугуватиме основою для розробки робочого плану рахунків для конкретного підприємства з метою задоволення зростаючих інформаційних потреб користувачів. План рахунків повинен містити основні обов'язкові рахунки, які повинні бути узгоджені з основними

статтями фінансової звітності, на основі яких відбуватиметься узагальнення інформації про фінансово-господарську діяльність малих підприємств на макроекономічному рівні. Інші рахунки мале підприємство відкриватиме на власний розсуд з урахуванням інформаційних потреб зовнішніх користувачів, з якими мале підприємство співпрацює в даний період часу та в умовах дотримання принципів «витрати-вигоди» та суттєвості інформації.

Менш регламентовані форми фінансової звітності не знижують рівень порівнюваності фінансової інформації, оскільки підприємства окремої галузі буде відображати практично ідентичну інформацію, наприклад підприємства сільського господарства будуть відображати довгострокові та поточні біологічні активи, підприємства торгівлі – товари, виробничі підприємства – запаси та ін. Відтак, запропоновані зміни у формуванні показників фінансової звітності не знижують її якісні характеристики.

Для обґрунтування даного висновку проведемо аналіз запропонованих змін зниження регламентованості форм фінансової звітності з використанням методики додавання та вилучення статей з показників Балансу та Звіту про фінансові результати з метою задоволення інформаційних потреб конкретних груп користувачів на дотримання принципів і якісних характеристик фінансової звітності, що були удосконалені за складом та змістом у попередніх розділах монографії.

Зниження регламентованості форм фінансової звітності для малих підприємств (суб'єктів малого підприємництва) не порушує принципи бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Навпаки, зниження регламентованості та можливість прийняття самостійного рішення щодо додавання окремих статей до форм фінансової звітності покращує дію принципу повного висвітлення, оскільки мале підприємство має можливість більш широко розкривати інформацію про фінансовий стан та результати діяльності з урахуванням особливостей фінансово-господарської діяльності та інформаційних потреб зовнішніх користувачів. Крім того, відбувається дотримання принципу суттєвості, оскільки відбувається застосування професійного судження бухгалтера підприємства або керівника щодо додавання окремих статей до форм фінансової звітності в разі, якщо інформація може впливати на прийняття управлінських рішень окремими користувачами.

Запропоновані зміни до спрощеного плану рахунків та форм фінансової звітності не тільки не погіршує якісні характеристики фінансової звітності, але і навпаки, відбувається їх покращення. Розкриття найбільш корисної для зовнішніх користувачів фінансової інформації покращує дохідливість, зрозумілість та доречність фінансової інформації, а складання пояснювальних записок та приміток до фінансової звітності сприяє покращенню порівнюваності, зіставності та достовірності фінансової інформації.

Запропоновані зміни щодо спрощеного плану рахунків та фінансової звітності, а також розроблену модель оцінки фінансової інформації з урахуванням витрат, якісних характеристик та інформаційних потреб

користувачів необхідно дослідити з позиції можливості їх практичного впровадження в діяльність малих підприємств різних розмірів, галузей та сфер діяльності, що потребує їх дослідження в розрізі розроблених моделей системи управління, які було побудовано за напрямками руху інформації та прийняттям управлінських рішень у п. 1.2. монографії (проста модель, розвинена модель, складна модель) (табл. 3.8).

Обґрунтуємо здійснений вибір елементів системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності з позиції розмірів підприємства та структури їх інформаційного забезпечення.

Модель управління з простими інформаційними потоками – до 10 осіб працюючих – проста або спрощена форма бухгалтерського обліку (якщо мале підприємство не платник ПДВ – спрощений облік доходів і витрат) – суміщення функцій аналітичного, бухгалтерського та контрольного підрозділів в рамках одного підрозділу - спрощений план рахунків – використання основних показників фінансової звітності (в деяких випадках можливе додаткове розкриття інформації в доданих статтях) – в окремих випадках розкриття додаткової інформації про зміни облікової політики – використання національних П(С)БО для розкриття інформації та оцінки господарських засобів та джерел.

Модель управління з розвиненими інформаційними потоками – до 25-30 осіб працюючих – спрощена форма бухгалтерського обліку (або автоматизована) – формування аналітичного і контрольного підрозділів - спрощений план рахунків з відкриттям додаткових рахунків для більш широкого розкриття фінансової інформації – додавання додаткових статей фінансової звітності для більш широкого розкриття фінансової інформації та задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів – використання національних П(С)БО, а в деяких випадках (обов'язкових або в разі самостійного прийняття рішення) застосування міжнародних стандартів (в разі планування розширення діяльності, залучення міжнародних інвестицій та кредитів та ін.).

Модель управління з складними інформаційними потоками – до 50 осіб працюючих – журнально-ордерна або автоматизована форма бухгалтерського обліку – формування розвинених контрольного і аналітичного підрозділів – спрощений план рахунків з відкриттям додаткових рахунків або загальний план рахунків - додавання додаткових статей фінансової звітності для більш широкого розкриття фінансової інформації та задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів – використання національних П(С)БО, а в деяких випадках застосування міжнародних стандартів.

Таблиця 3.8

Модель комбінації елементів системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності з урахуванням витрат, якісних характеристик та інформаційних потреб користувачів*

<i>Розміри малого підприємства та схеми їх інформаційних потоків</i>	<i>Форма бухгалтерського обліку</i>	<i>Формування аналітичного та контрольного підрозділів</i>	<i>План рахунків бухгалтерського обліку</i>	<i>Форми фінансової звітності</i>	<i>Стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності</i>
Модель управління з простими інформаційними потоками (до 10 осіб працюючих)	Проста або спрощена форма бухгалтерського обліку (якщо мале підприємство не платник ПДВ – спрощений облік доходів і витрат)	Не здійснюється. Відбувається суміщення функцій бухгалтерського, аналітичного та контрольного підрозділів	Відкриття основних рахунків спрощеного плану рахунків, можливе відкриття додаткових рахунків	Спрощені форми фінансової звітності (можливе розкриття додаткової інформації про зміни облікової політики) розкриття інформації в доданих статтях	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» в частині дотримання принципів і якісних характеристик фінансової звітності П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва»
Модель управління з розвиненими інформаційними потоками (до 25-30 осіб працюючих)	Спрощена або автоматизована форма бухгалтерського обліку	Формування аналітичного і контрольного підрозділів або суміщення їх функцій	Спрощений план рахунків з відкриттям додаткових рахунків	Спрощені форми фінансової звітності з додаванням окремих статей фінансової звітності або форми фінансової звітності передбачені НП(С)БО 1 (в разі використання МСФЗ для МСП)	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» в частині дотримання принципів і якісних характеристик фінансової звітності та вибору застосування національних або міжнародних стандартів П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва» або МСФЗ для МСП
Модель управління з складними інформаційними потоками (до 50 осіб працюючих)	Журнально-ордерна або автоматизована форма бухгалтерського обліку	Формування розвинених контрольного і аналітичного підрозділів	Спрощений план рахунків з відкриттям додаткових рахунків або загальний план рахунків	Спрощені форми фінансової звітності з додаванням статей фінансової звітності або форми фінансової звітності передбачені НП(С)БО 1 (в разі використання МСФЗ для МСП)	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» в частині дотримання принципів і якісних характеристик фінансової звітності та вибору застосування національних або міжнародних стандартів П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва» або МСФЗ для МСП

* розроблено автором

Отже, запропонований напрям удосконалення форми та структури фінансової звітності дозволяє покращити інформаційну спрямованість фінансової інформації суб'єктів малого підприємництва, дає можливість розкриття найбільш корисної фінансової інформації для зовнішніх користувачів, покращує її дохідливість, зрозумілість та доречність в умовах дотримання принципів фінансової звітності та не зниження її якісних характеристик, що забезпечує можливість збалансування витрат на формування якісної інформації із рівнем задоволення інформаційних потреб широкого кола користувачів.

3.3. Управлінська звітність як джерело інформаційного забезпечення управління підприємств малого бізнесу

Прийняття ефективних управлінських рішень керівниками або власниками малих підприємств змушує здійснювати систематичний аналіз фінансово-господарської діяльності та приймати ефективні рішення з метою забезпечення стабільних показників діяльності та можливості конкуренції з великими і середніми підприємствами.

Інформацію про виробничу діяльність та фінансове становище підприємства керівник або власник малого підприємства отримує з даних бухгалтерського обліку, яка є звітом про минулі події та фіксацію здійснених господарських фактів на підприємстві. Інформація для планування та прогнозування діяльності підприємства на найближчу перспективу формується в системі управлінського обліку, яка є основою для формування інформаційного забезпечення всієї системи управління малим підприємством.

В сучасних умовах господарювання на нормативному рівні закріплено поділ облікової інформації залежно від цілей її використання на дві складові: фінансову і управлінську. Управлінський облік, на відміну від фінансового, не має чітко регламентованих стандартів та підходів до його організації, оскільки повинен бути пристосований до вимог системи управління конкретного суб'єкта господарювання та мети його діяльності. Справедливо зазначають Нідлз Б.Є., Андерсон Х.Р. та Колдуел Д.С., що фінансовий облік робить основний наголос на повному і точному поясненні та розкритті результатів операцій фірми, а управлінський облік намагається допомогти керівництву досягти своїх цілей; крім того, перший має відкритий, а другий – закритий характер [240].

Аналіз літературних джерел з питань організації та особливостей функціонування управлінського обліку в цілому та на малих підприємствах зокрема дозволяє виокремити різні підходи до його значення та ролі в діяльності суб'єктів господарювання.

На думку В. Ластовецького [181] управлінського обліку немає, є тільки управлінська звітність, в основі якої лежать дані виробничого і комерційного обліку, використовуючи ті ж первинні документи і інформацію, що і

бухгалтерський облік. Л. Нападовська [237, с.27] дотримується думки, що управлінський облік – це окрема дисципліна, яка включає підсистему управління затратами. Академік М. Чумаченко [337, с.4] вважає основою управлінського обліку систему контролю за витратами підприємства і відзначає, що за своїм змістом управлінський облік схожий на систему управління собівартістю. На думку В. Моссаковського [218, с.25] функції управлінського обліку набагато ширші за функції бухгалтерського обліку, оскільки включають планування і аналіз. Він відзначає, що облік витрат виробництва і управлінський облік відрізняються, оскільки управлінський облік включає окрім збору, зберігання і обробки економічної інформації ще і планування, контроль і ухвалення рішень. На думку О. Бородкина [28, с.33] управлінський облік не є самостійним видом обліку, а є аналогом існуючого в СРСР внутрішньогосподарського обліку, який базувався на даних бухгалтерського і оперативного обліку.

Таким чином, можна відзначити, що серед вчених немає єдиної думки щодо місця та ролі управлінського обліку в системі управління діяльністю підприємства, однак його важливість та необхідність впровадження з метою покращення ефективності функціонування підприємства не викликає сумніву у науковців.

Розглянемо більш детально організацію управлінського обліку та склад управлінської звітності на підприємствах малого бізнесу з огляду на особливості системи управління та обмежені обсяги облікової інформації в рамках спрощеної форми організації бухгалтерського обліку.

Дослідження значення та ролі обліково-аналітичного забезпечення управління на підприємствах малого бізнесу визначило важливість своєчасного забезпечення системи управління якісною та достовірною інформацією. Формування достатнього обсягу інформації для управлінського апарату та його представлення внутрішнім користувачам в необхідній для сприйняття формі повинно відбуватися в рамках управлінського обліку, однак базуватися на загальній єдиній інформаційній базі, яка формується в рамках бухгалтерського обліку з подальшим її використанням для отримання аналітичної інформації та прийняття управлінських рішень.

Зв'язок інформаційних потоків в рамках обліково-аналітичного забезпечення управління з виокремленням місця управлінського обліку в межах єдиної інформаційної бази наведено на рис. 3.4.

Відмінності в формах представлення інформації, що формується в рамках управлінського обліку дозволяють виокремити різний склад управлінської звітності, яка повинна максимально забезпечувати інформаційні потреби управлінського апарату. Управлінська звітність є завершальним етапом процесу управлінського обліку та «спрямована на забезпечення внутрішніх користувачів якісною обліковою інформацією, необхідною для прийняття обґрунтованих рішень» [168, с.18]. Своєчасно та в повному обсязі складена та представлена керівництву управлінська звітність дозволяє забезпечити вирішення великого кола завдань та прийняття

виробничих, господарських та фінансових рішень в рамках системи управління.

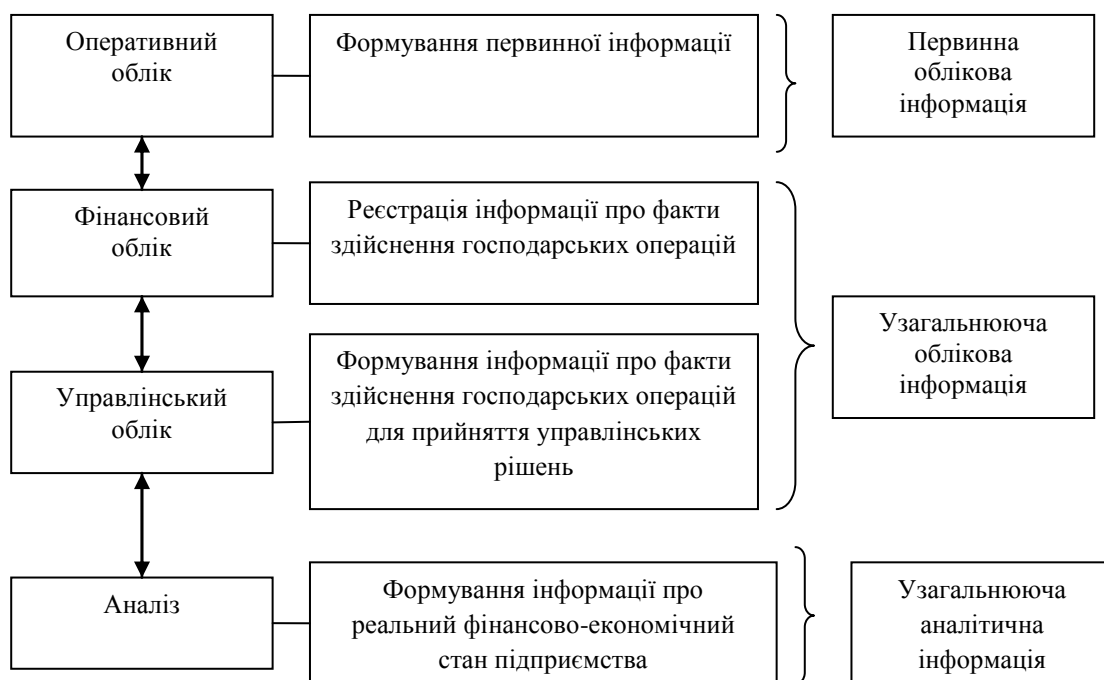

Рис. 3.4. Етапи формування інформації в обліково-аналітичній системі малого підприємства

* розроблено автором

На формування управлінського обліку та склад управлінської звітності впливає ряд внутрішніх факторів, основними з яких є:

- структура системи управління;
- форма організації бухгалтерського обліку;
- потреби внутрішніх користувачів в інформаційному забезпеченні та складність інформаційних потоків;
- політика підприємства щодо управління витратами.

Розглянемо вплив виокремлених факторів більш детально з огляду на особливості організації управлінського обліку на малих підприємствах.

Структура системи управління. Структура системи управління залежить від розміру малого підприємства. Керівний персонал невеликих підприємств (залежно від сфери діяльності та розміру підприємства) потребує облікової та аналітичної інформації в різних обсягах для системи управлінського обліку та складання форм управлінської звітності, однак їх об'єднує загальна мета системи управлінського обліку – отримання своєчасної та повної аналітичної інформації для всіх рівнів системи управління з метою ефективного функціонування підприємства в ринкових конкурентних умовах господарювання.

Для мікропідприємств найбільш характерна проста структура фірми, що знаходиться в одноосібному володінні власника, який бере на себе ризик

підприємства, самостійно займається бухгалтерським обліком і фінансами, збутом і постачанням, цінами і рекламою. Більшість керівників таких підприємств не приділяють достатньої уваги організації бухгалтерського та управлінського обліку на власних підприємствах, в наслідок цього бухгалтер при формуванні облікової політики орієнтується на спрощену систему ведення бухгалтерського обліку. На малих підприємствах, на практиці спеціально не виділяють управлінський облік, а фінансовий облік ведеться з метою складання фінансової звітності та отримання інформації для правильного визначення об'єкта оподаткування.

На більших за розмірами малих підприємствах функції управлінського обліку, в більшості випадків, не визначені і найчастіше розділені між бухгалтерією і економічними службами або повністю покладені на бухгалтерію. Такий поділ функцій, відсутність на підприємствах чітко оформленої системи, відсутність фахівців в області управлінського обліку представляє певну проблему і дозволяє говорити тільки про існування деяких елементів управлінського обліку.

Розширення обсягів діяльності та асортименту виготовленої продукції чи наданих послуг зумовлює необхідність розширення системи управління підприємством, формування складних інформаційних потоків в обліково-аналітичній системі, що сприятиме формуванню окремої системи управлінського обліку і звітності.

Відтак, невеликі розміри підприємства та спрощена система управління потребують організації спрощеної системи управлінського обліку і звітності, а зростання та розширення підприємства вимагають створення додаткових елементів системи управлінського обліку, розширення інформаційної бази та завдань системи управлінського обліку та звітності.

На нашу думку, незалежно від розміру малого підприємства управлінський облік має бути впроваджено, але він повинен:

- 1) носити інтегрований характер: поєднувати елементи оперативного та стратегічного управлінського обліку;
- 2) формуватися в рамках бухгалтерського обліку з метою більш детального розкриття інформації для користувачів;
- 3) функції управлінського обліку повинен виконувати не окремий підрозділ, а їх виконання має бути розподілено між окремими виконавцями, що будуть створювати прості звітні форми для керівництва підприємства.

Форма організації бухгалтерського обліку. На організацію управлінського обліку на малих підприємствах суттєво впливає форма організації бухгалтерського обліку і склад фінансової звітності. Для малих підприємств передбачено спрощений механізм обліку господарських операцій, спрощені форми облікових реєстрів і фінансової звітності. В облікових реєстрах узагальнюється інформація в більш згрупованому вигляді з метою її перенесення до спрощених форм фінансової звітності. Однак, для цілей управління необхідна інформація в більш деталізованому вигляді, ніж вона представлена в системі бухгалтерського обліку, що потребує її

деталізації, відповідного перегрупування та надання управлінському персоналу у вигляді управлінської звітності.

Взаємозв'язок облікових реєстрів та видів управлінської звітності в умовах спрощеної форми бухгалтерського обліку наведено у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Взаємозв'язок облікових реєстрів та видів управлінської звітності в умовах спрощеної форми бухгалтерського обліку

<i>Форми облікових реєстрів</i>	<i>Види управлінської звітності</i>
Відомість 1-м обліку готівки і грошових документів	Звіт про рух грошових коштів
Відомість 2-м обліку запасів	Звіт про запаси, звіт про запаси готової продукції Звіт про мінімальний рівень запасів (за видами запасів) Звіт про потреби в матеріалах
Відомість 3-м обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами, за податками й платежами, довгострокових зобов'язань і доходів майбутніх періодів	Звіт про кредиторську та дебіторську заборгованість;
Відомість 4-м обліку необоротних активів та амортизації (зносу), капітальних і фінансових інвестицій та інших необоротних активів	Звіт про виробниче устаткування, його знос та придатність Звіт про необхідність планових і позапланових ремонтів
Відомість 5-м обліку витрат, доходів і фінансових результатів, власного капіталу, витрат майбутніх періодів, забезпечення майбутніх витрат і платежів	Звіт про продаж Звіт про незавершене виробництво

Формування системи управлінського обліку на підприємствах, що мають право застосовувати спрощений облік доходів і витрат (п. 9. П(С)БО 25) повинно здійснюватися в умовах відсутності плану рахунків, формування облікової інформації в спрощених облікових реєстрах та спрощених формах річної фінансової звітності, що зумовлює наявність обмеженого обсягу інформації в системі обліково-аналітичного забезпечення для можливості своєчасного та якісного проведення контролю та аналізу фінансово-господарського стану діяльності та негативно впливає на планування та прогнозування діяльності підприємства в цілому.

Розкриємо взаємозв'язок облікових реєстрів в рамках спрощеного обліку доходів і витрат зі складом (видами) управлінської звітності (табл. 3.10).

Дослідження групування інформації в облікових реєстрах в рамках застосування різних форм бухгалтерського обліку свідчить про істотну різницю в обсягах інформації та рівні її розкриття, що вимагає більш глибокого підходу до вибору форми розкриття інформації в бухгалтерському обліку і необхідності складання управлінської звітності з урахуванням інформаційних потреб управлінського персоналу з позиції економічності.

Взаємозв'язок облікових реєстрів та видів управлінської звітності в умовах спрощеного обліку доходів і витрат

<i>Форми облікових реєстрів</i>	<i>Види управлінської звітності</i>
Журнал 1-мс обліку активів	Загальний звіт про рух активів підприємства (основні засоби, запаси, грошові кошти)
Журнал 2-мс обліку капіталу і зобов'язань	Загальний звіт про нарахування та сплату поточної заборгованості підприємства (за видами заборгованості)
Журнал 3-мс обліку доходів	Звіт про продаж (за видами отриманих доходів)
Журнал 4-мс обліку витрат	Звіт про витрати за період
Відомість 1.1-мс з обліку необоротних активів	Звіт про рух необоротних активів
Відомість 1.2-мс обліку нарахування амортизації	-
Відомість 2.1-мс з обліку розрахунків з постачальниками, іншими кредиторами та бюджетом	Звіт про кредиторську та дебіторську заборгованість Звіт про розрахунки з бюджетом
Відомість 2.2-мс з обліку розрахунків з працівниками	Звіт про розрахунки з працівниками

Впровадження громіздкої окремої структури для реалізації функцій управлінського обліку на малому підприємстві буде суперечити принципу співвідношення «витрати - вигоди», коли витрати на впровадження такої системи будуть перевищувати ефект отриманий від її функціонування. А тому головними принципами побудови системи управлінського обліку малого підприємства мають стати простота, доступність і зрозумілість.

✓ *Простота* системи управлінського обліку і звітності забезпечується створенням прямих зв'язків в обміні інформацією між ланками системи управління, що дозволяє швидко та якісно отримувати необхідну інформацію для формування управлінських звітів та надання її користувачам.

✓ *Доступність* системи розуміється як можливість формування та використання системи управлінського обліку працівниками різного рівня управління з їх кваліфікаційним рівнем освіти (бухгалтера, економіста, менеджера, начальника відділу та ін.).

✓ *Зрозумілість* системи трактується як можливість інформаційного сприйняття (розуміння) інформаційних зв'язків між ланками системи управління і, при необхідності, розширення інформаційної спрямованості управлінської звітності власними силами кваліфікованих працівників підприємства.

Дотримання визначених принципів дозволяє побудувати просту систему інформаційних зв'язків між окремими підрозділами управлінського апарату та структурними підрозділами з огляду на спрощену систему управління, обмежений склад управлінського персоналу на специфіку управлінської звітності в рамках спрощеної форми бухгалтерського обліку. Структура руху

інформації у системі управлінського обліку малого підприємства (на прикладі виробничого підприємства) зображена на рис.3.5.

Рис. 3.5. Структура руху інформації в системі управлінського обліку малого підприємства *

* розроблено автором

Наступним фактором, що впливає на побудову управлінського обліку і склад управлінської звітності - *інформаційні потреби внутрішніх користувачів та складність інформаційних потоків.*

Спрощена структура малого підприємства передбачає незначний управлінський персонал, який приймає рішення щодо стратегії діяльності підприємства та вирішення поточних завдань.

Проведені дослідження системи управління з позиції аналізу структури інформаційних потоків та класифікації малих підприємств залежно від розмірів суб'єктів господарювання (п. 1.2 монографії) дали можливість визначити склад управлінського апарату:

модель управління з простими інформаційними потоками - кількість управлінських працівників 1-3 особи;

модель управління з розвиненими (багаторівневими) інформаційними потоками - кількість працівників управлінського персоналу приблизно 5-7 (до 10) осіб;

модель управління з складними інформаційними потоками - кількість управлінських працівників 10-15 осіб.

Отже, розміри малого підприємства впливають на склад управлінського персоналу. Чим більший склад управлінського апарату, тим більші обсяги економічної інформації та управлінської звітності потрібні для системи управління. Наявність лише одного керівника та бухгалтера в складі управлінського апарату дозволяє побудувати інформаційні потоки в одному центрі управління, відтак весь обсяг обліково-аналітичної інформації, управлінської звітності формується для одного (або двох) користувачів. Розширення складу управлінського апарату до 5-10 осіб вимагає формування більш складних інформаційних потоків та визначення потреб користувачів в управлінській звітності, що потребує необхідності більш чіткого розподілу функціональних обов'язків та видів управлінської звітності для кожного працівника.

Однак, незалежно від розміру малого підприємства в складі управлінського апарату мають місце: керівник; бухгалтер (або бухгалтер-економіст); начальник, що відповідає за основну діяльність (начальник виробництва, начальник будівельної дільниці, завідуючий торгівельним магазином та ін.). З огляду на склад управлінського апарату (керівник, бухгалтер, начальник дільниці) для ефективної роботи кожного працівника в рамках визначених посадових обов'язків вимагається необхідна специфічна інформація для прийняття управлінських рішень, яка формується в різних структурних підрозділах суб'єкта господарювання.

Специфіка діяльності та масштаби суб'єктів господарювання не дозволяють в рамках монографії сформувати склад управлінської звітності, який буде максимально задовольняти інформаційні потреби управління. Однак, визначення складу та форм управлінської звітності для працівників управлінського апарату потребує дотримання наступних вимог:

- чітке визначення функціональних обов'язків кожного працівника управлінського апарату;
- дослідження характеру та складності управлінських рішень в рамках власних функціональних обов'язків кожного працівника управлінського апарату;
- формування обсягу та виду необхідної інформації для прийняття управлінських рішень в межах власної діяльності;
- формування обсягу та виду необхідної інформації для прийняття рішень від інших структурних підрозділів;
- формування вимог (критеріїв) до виду та інформаційної наповненості управлінських звітів.

Незалежно від специфіки діяльності суб'єктів господарювання можна виділити основні напрями, які потребують систематичного аналізу та контролю з боку управлінського апарату. Управлінська інформація, яка використовується для формування управлінської звітності може бути поділена на такі основні блоки, а саме:

- інформація про грошові (фінансові) потоки;

- інформація про поточну діяльність (обсяги виробництва, товарообіг, обсяги наданих послуг, обсяги будівництва та ін.);
- інформація про результати діяльності (реалізація продукції, товарів, послуг, величина прибутку, рентабельність діяльності та ін.).

Виділення основних блоків щодо формування управлінської звітності дозволяє виокремити її користувачів.

З огляду на просторову організацію управлінського обліку та інформаційні процеси в рамках управлінського апарату можна визначити склад управлінської звітності за блоками формування економічної інформації про виробництво, реалізацію та фінансові потоки в системі обліково-аналітичного забезпечення діяльності малого підприємства (на прикладі промислового підприємства) (рис. 3.6).

Наступним фактором, що має вплив на побудову управлінського обліку та формування управлінської звітності – *політика підприємства щодо управління витратами*.

Управлінський облік застосовується насамперед при внутрішніх господарських операціях підприємства, і головною його метою є забезпечення інформацією керівників різних рівнів управління підприємством, які несуть відповідальність за досягнення мети діяльності підприємства.

Управлінський облік є інструментом оперативного управління підприємством, функцією якого є обрахування витрат на виробництво і собівартість будь-якого виробу, будь-якого підрозділу і підприємства в цілому на різних стадіях виробництва і збуту та визначення фінансових результатів окремих виробів, підрозділів та підприємства в цілому.

Практичний досвід показує, що малі підприємства найчастіше вимушені уникати цінової конкуренції в боротьбі за ринок, оскільки, підвищуючи ціну, вони втрачають частину ринку на користь конкурентів [180]. Для підвищення результативності управління на малому підприємстві доцільно використовувати методи стратегічного управління з урахуванням особливостей галузі в якій працює підприємство.

Запорукою успіху підприємства є правильно обрана стратегія і ефективна система контролю її втілення. Розуміння стратегії починається з визначення цілі і довгострокових напрямків діяльності підприємства. Проте на малому підприємстві, яке постійно має пристосовуватися до мінливих умов зовнішнього середовища, має існувати спрощений підхід до формування стратегії розвитку, однак з виділенням особливого місця в прийнятті управлінських рішень щодо управління витратами.

Аналіз літературних джерел дозволяє виділити низку наукових напрацювань в питанні аналізу різних систем обліку витрат і калькулювання собівартості продукції – директ-костинг [14, 142, 195, 205, 237, 241], кайзен-костинг [30, 141, 142], таргет-костинг [17, 238, 320, 350].

Система обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємства

—> Отримання інформації для формування управлінської звітності - - -> Надання управлінських звітів для прийняття економічних рішень

Рис. 3.6. Організаційна схема формування економічної інформації в системі управлінського обліку і звітності на малому промисловому підприємстві*

* розроблено автором

На нашу думку, серед методів стратегічного управління найбільш придатним для використання малими підприємствами є метод цільового калькулювання (Target Costing). Таргет-костинг – концепція управління, що підтримує стратегію зниження витрат, яка реалізує функції планування виробництва нових продуктів, превентивного контролю витрат і калькуляції собівартості відповідно до ринкових реалій [141].

Метод цільового калькулювання концентрує увагу в першу чергу на потребах споживачів, а для підприємств малого бізнесу, які на відміну від великих корпорацій не можуть дозволити собі занижувати ціну з метою усунення конкурентів, саме це стає запорукою успішного функціонування на ринку.

В основі цього методу є стратегія, відповідно до якої підприємство спочатку визначає прийнятну ціну для продукції і граничну собівартість, а потім планує виробництво самого продукту. На відміну від існуючої системи ціноутворення «витрати плюс», метод цільового калькулювання передбачає розрахунок витрат виходячи з попередньо встановленої цільової ціни та ставить на перше місце питання: «скільки має коштувати продукція (товар, послуга)?». Застосування такого підходу дозволить своєчасно провести диференціювання видів діяльності підприємства або асортименту його продукції. Також, окрім сфери виробництва, «таргет-костинг» все частіше застосовують підприємства, задіяні у сфері обслуговування, а також неприбуткові організації. [350].

Ідея таргет-костингу доволі проста: упроваджувати тільки ті продукти (товари, послуги), розрахункова собівартість яких не перевищує цільової собівартості [238].

Отже, переваги щодо застосування таргет-костингу в процесі визначення собівартості продукції для малого підприємства можна звести до наступних [129]:

- Таргет-костинг дає змогу зблизити управлінський облік з маркетингом. В результаті чого можна отримати товар, який максимально відповідає запитам споживачів, за найбільш прийнятну ціну – з одного боку, отримати бажаний прибуток для підприємства – з іншого.
- Таргет-костинг – це можливість привнести щось нове в системи бюджетування, планування прибутку, формування центрів відповідальності та центрів затрат, стратегії ціноутворення.
- Таргет-костинг може існувати разом з традиційними системами вітчизняного обліку та аналізу, доповнюючи їх, збільшуючи межі діяльності.

Система таргет-костинг передбачає інший підхід щодо формування собівартості порівняно з класичним варіантом. Величина собівартості визначається як різниця між ціною і прибутком, що на відміну від традиційних методів калькулювання, передбачає розрахунок собівартості товару, виходячи із завчасно встановленої ціни товару, а отже наперед визначеного прибутку.

Модель управління витратами в системі стратегічного управлінського обліку (на основі методу таргет-костинг) з урахуванням особливостей діяльності малих підприємств наведено на рис.3.7.

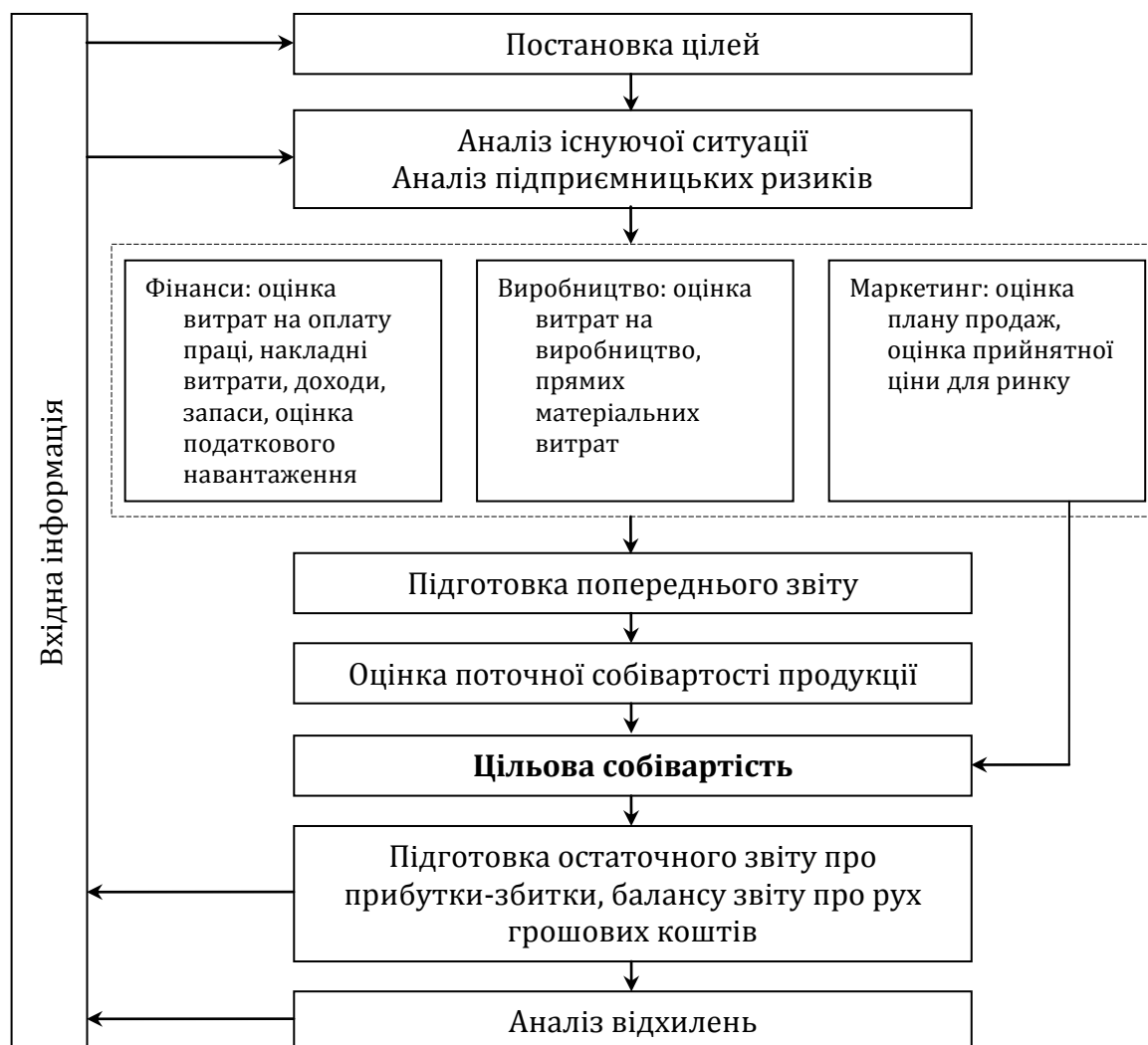

Рис. 3.7. Модель управління витратами в системі стратегічного управлінського обліку малого підприємства (на основі методу таргет-костинг)*

* розроблено автором

Тому, на сучасному етапі розвитку підприємств в умовах зростаючої конкуренції та обмеженості ресурсів підприємств малого бізнесу необхідно дуже ретельно підходити до питання управління витратами, що дасть можливість формувати ринково орієнтовану собівартість продукції (товарів, послуг) та систематично здійснювати пошук шляхів удосконалення діяльності за рахунок внутрішніх резервів суб'єктів господарювання.

Отже, врахування визначених основних факторів впливу на формування управлінського обліку та визначення інформаційних потреб щодо управлінської звітності дозволяє максимально пристосуватися до вимог системи управління та мети організації обліково-аналітичного забезпечення.

Наступним питанням є дослідження послідовності організаційних і методичних дій з організації і практичного впровадження елементів управлінського обліку на підприємствах малого бізнесу, що передбачає розподіл організаційного процесу на окремі етапи та визначення сукупності операцій в межах кожного з виділених етапів формування управлінського обліку і формування складу управлінської звітності.

Формування управлінської інформації в системі управління на підприємствах малого бізнесу з урахуванням особливостей спрощеної системи управління, потреб внутрішніх користувачів даної системи управління та її зв'язок з обліковою системою підприємства дало можливість виділити наступні етапи формування системи управлінського обліку і звітності на малих підприємствах:

1. Визначення цілей і завдань, для вирішення яких впроваджується система управлінського обліку та конкретні форми управлінської звітності. Цілі і завдання системи управлінського обліку мають бути взаємопов'язані з цілями і завданнями діяльності підприємства, стратегією його розвитку, оскільки інформаційні потреби користувачів, для задоволення яких впроваджуються форми управлінської звітності визначаються завданнями системи управління, вирішення яких потребує формування необхідного обсягу облікової інформації.

2. Нормативне забезпечення управлінського обліку, в тому числі виділення елементів управлінського обліку в обліковій політиці, розробка плану рахунків управлінського обліку та їх зв'язок із планом рахунків бухгалтерського обліку (крім малих підприємств, яким надана можливість відмови від застосування плану рахунків).

3. Визначення кола користувачів інформації системи управлінського обліку та обсяг показників, які є необхідними для ефективної роботи кожного підрозділу системи управління малого підприємства.

4. Оцінка наявності трудових і матеріальних ресурсів, необхідних для функціонування системи управлінського обліку, обробки аналітичної інформації та складання форм управлінської звітності.

5. Порівняння понесених витрат від впровадження додаткових систем обліку і звітності з можливим отриманням економічних вигід від наявності додаткової аналітичної інформації.

6. Визначення джерела отримання необхідної внутрішньої інформації для складання конкретних форм управлінської звітності.

7. Призначення відповідальних за надання необхідної інформації для складання зведень та встановлення термінів надання інформації.

8. Призначення відповідальних за складання управлінської звітності. На малому підприємстві в даній ролі можуть виступати головний бухгалтер (бухгалтер), економіст, начальник виробництва (на виробничому підприємстві), товаровознавець (на торгівельному підприємстві), виконроб (на будівельному підприємстві).

9. Складання відповідних форм управлінської звітності у встановлені терміни та надання її користувачам. Основними вимогами до управлінської звітності є набір форм звітності, їх формат та структура, комплекс показників, порядок представлення показників у формах звітності, терміни її складання та коло користувачів.

Розглянемо більш детально питання нормативного забезпечення управлінського обліку на рівні суб'єкта господарювання.

Як було досліджено в п. 2.3 монографії, впровадження окремих елементів управлінського обліку повинно знайти відображення в обліковій політиці підприємства.

Головними об'єктами управлінського обліку є витрати, доходи і фінансові результати підприємства, попередньо відображені в фінансовому обліку. В управлінському обліку витрати перегруповуються за цільовим призначенням, тобто за видами продукції, замовленнями, процесами, стадіями виробництва, центрами відповідальності, сферами діяльності, тощо.

Відповідно до їх цільового призначення до елементів облікової політики на малих підприємствах щодо управлінського обліку можна віднести:

варіанти обліку витрат (з використанням рахунків класів 0-9; з використанням всіх рахунків, крім класу 8 «Витрати за елементами»; з використанням всіх рахунків, крім класу 9 «Витрати діяльності»);

системи обліку витрат (за повними та неповними витратами);

методи обліку витрат та калькулювання собівартості продукції (позамовний, попередільний, нормативний);

перелік центрів витрат та сфер відповідальності;

перелік об'єктів (носіїв) витрат;

перелік і склад статей калькуляції;

перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат;

бази розподілу загальновиробничих витрат (обсяг діяльності, заробітна плата, години роботи, прямі витрати та ін.);

оцінка залишків незавершеного виробництва (за плановою (нормативною) виробничою собівартістю, за плановими прямими витратами, за собівартістю сировини);

вид зведеного обліку витрат виробництва;

методи оцінки готової продукції (за плановою (нормативною) виробничою собівартістю або за фактичною виробничою собівартістю);

методи обліку доходів;

робочий план рахунків щодо доходів, витрат та фінансових результатів;

перелік реєстрів управлінського обліку;

перелік бюджетів доходів та витрат;

склад та форми управлінської звітності, строки та порядок її подання.

Виходячи з запропонованої структури Наказу про облікову політику (п. 2.3 монографії) щодо виділення основних його розділів (загальні положення, організація, методика, технічне забезпечення та додатки) та вищенаведених елементів управлінського обліку щодо доходів, витрат та фінансових

результатів вважаємо за необхідне запропонувати наступний розподіл елементів управлінського обліку по розділах Наказу про облікову політику підприємства (табл. 3.11). [78, с. 17].

Таблиця 3.11

Елементи управлінського обліку по розділах Наказу про облікову політику підприємства малого бізнесу*

<i>Розділ Наказу про облікову політику</i>	<i>Елементи управлінського обліку</i>
Розділ I. Організація облікового процесу	Основні напрямки господарської діяльності, види продукції, центри фінансової відповідальності та управління, місця виникнення витрат та основні їх види, вивчення стану цих об'єктів, визначення відповідальних за ведення управлінського обліку, їх обов'язки та відповідальність
Розділ II. Методика та порядок ведення облікового процесу	Облік витрат (з використанням рахунків класів 0-9; з використанням всіх рахунків, крім класу 8 «Витрати за елементами»; з використанням всіх рахунків, крім класу 9 «Витрати діяльності»); система обліку витрат (за повними та неповними витратами); метод обліку витрат та калькулювання собівартості продукції (позамовний, по передільний, нормативний); перелік центрів витрат та сфер відповідальності; перелік об'єктів (носіїв) витрат; перелік і склад статей калькуляції; перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат; бази розподілу загальновиробничих витрат (обсяг діяльності, заробітна плата, години роботи, прямі витрати та ін.); оцінка залишків незавершеного виробництва (за плановою (нормативною) виробничою собівартістю, за плановими прямими витратами, за собівартістю сировини); вид зведеного обліку витрат виробництва; методи оцінки готової продукції (за плановою (нормативною) виробничою собівартістю або за фактичною виробничою собівартістю); методи обліку доходів
Розділ III. Технічне забезпечення облікового процесу	Робочий план рахунків щодо доходів, витрат та фінансових результатів; перелік реєстрів управлінського обліку; перелік бюджетів доходів та витрат; склад та форми управлінської звітності, строки та порядок її подання.
Додатки	Робочий план рахунків доходів, витрат та фінансових результатів; графік документообігу управлінських документів; перелік форм управлінської звітності та ін.

* складено автором за [281, с. 177-202]

Отже, впровадження управлінського обліку на підприємствах малого бізнесу вимагає дотримання принципу економічності та врахування інформаційних потреб внутрішніх користувачів. Результати дослідження формування управлінського обліку та складання управлінської звітності з огляду на особливості функціонування підприємств малого бізнесу дозволили виділити основні фактори впливу на побудову ефективної системи управлінського обліку (структура системи управління, форма організації бухгалтерського обліку, потреби внутрішніх користувачів в інформаційному

забезпеченні та складність інформаційних потоків, політика підприємства щодо управління витратами) визначити найбільш прийнятні методи управління витратами в рамках управлінського обліку та сформулювати напрями облікової політики щодо управлінського обліку на рівні нормативного забезпечення суб'єктів господарювання.

Висновки до розділу 3

Таким чином, результати дослідження перспектив розвитку формування показників фінансової звітності в інформаційному забезпеченні системи управління і зовнішніх користувачів підприємств малого бізнесу в умовах зростання вимог до якості і корисності фінансової інформації представлені наступним:

1. Розвиток національної системи бухгалтерського обліку у відповідності з вимогами ринкової економіки дозволив здійснити кроки щодо впровадження і застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для розкриття фінансової інформації національними суб'єктами господарювання різних розмірів та сфер діяльності, що вимагає узгодження нормативного правового поля з міжнародними вимогами, в тому числі для підприємств малого бізнесу. Дослідження основних теоретико-методологічних основ формування фінансової звітності (мета та склад фінансової звітності) за національними і міжнародними стандартами свідчить про їх невідповідність вимогам щодо розкриття інформації в показниках спрощених форм фінансової звітності малого підприємства, що дозволило запропонувати удосконалення в частині уточнення понятійного апарату НП(С)БО 1 та П(С)БО 25.

2. Аналіз національних та міжнародних вимог до формування і подання фінансової звітності дозволяє виділити склад фінансової звітності різних за розмірами підприємств залежно від застосованої нормативної бази, що дало можливість розробити модель вибору складу фінансової звітності з позиції розміру малого підприємства та інформаційних вимог користувачів фінансової звітності та зробити висновок про необхідність прийняття рішення щодо необхідності застосування спрощеної форми бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, враховуючи інформаційні потреби користувачів та фінансові можливості невеликих підприємств на створення оптимальної системи бухгалтерського обліку і доцільність складання фінансової звітності за МСФЗ для МСП.

3. Трансформація національної системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності у відповідності з міжнародними вимогами зумовлює необхідність перегляду змісту функцій і завдань бухгалтерського обліку і фінансової звітності, оскільки вони дозволяють краще розуміти необхідність і важливість фінансової звітності в прийнятті рішень як внутрішніми так і зовнішніми користувачами. Аналіз функцій фінансової звітності з

виокремленням їх завдань дозволив виявити їх зв'язок у часі (процес передачі фінансової інформації про минулі, поточні та можливі майбутні події) та у просторі (задоволення інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів - суб'єктів фінансової звітності).

4. Зростання вимог до якості і корисності фінансової інформації вимагає дослідження та удосконалення якісних характеристик інформації, що розкривається в показниках фінансової звітності. Можливість застосування національних та міжнародних стандартів вимагало проведення аналізу складу та змістовного навантаження якісних характеристик за національними (НП(С)БО 1) та міжнародними стандартами (МСФЗ для МСП), що виявило їх схожі і відмінні риси. Дослідження якісних характеристик фінансової звітності за національними стандартами дозволило виявити неможливість дотримання окремих якісних характеристик в разі розкриття фінансової інформації в скорочених формах фінансової звітності, а також дозволило здійснити уточнення змісту окремих якісних характеристик та доповнення їх складу (якісною характеристикою своєчасності).

5. Розвиток та удосконалення системи бухгалтерського обліку, а в її межах формування і розкриття інформації в показниках фінансової звітності вимагає цілеспрямованих нормативних дій на основі чітко визначеної мети щодо напрямів процесу реформування облікової системи. Для вирішення даного питання в рамках запропонованої концепції розвитку бухгалтерського обліку і фінансової звітності було розроблено напрями удосконалення складу і форм фінансової звітності та методика її складання (спрощення структури і форми фінансової звітності) без зниження рівня задоволення інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів в умовах підвищення якості і корисності фінансової інформації.

6. В рамках розробки концептуальних положень бухгалтерського обліку і фінансової звітності підприємств малого бізнесу в Україні було запропоновано методика розкриття фінансової інформації та формування структури показників фінансової звітності на якісно новому рівні, що враховує вимоги вартісного обмеження, якісних характеристик фінансової інформації (корисності і доречності), нового складу принципів (з урахуванням принципу суттєвості) і уточненого змісту якісних характеристик фінансової звітності (доречності, корисності і своєчасності). З цією метою в монографії було досліджено питання співвідношення витрат і вигід від фінансової інформації, проведено більш ґрунтовний аналіз витрат на формування і подання фінансової інформації, їх зв'язок з якісними характеристиками та визначено цільову спрямованість фінансової інформації з огляду на її сприйняття і оцінку різними категоріями зовнішніх користувачів. Задоволення інформаційних потреб окремих груп користувачів дозволило провести оцінку показників фінансової звітності за критерієм важливості і корисності та розробити шкалу важливості і корисності інформації окремих фінансових показників для різних груп користувачів з метою задоволення їх інформаційних потреб.

7. Запропонована методика розкриття фінансової інформації та формування структури показників фінансової звітності, зниження рівня регламентованості форм фінансової звітності для малих підприємств (суб'єктів малого підприємництва) не погіршує якісні характеристики фінансової звітності та не порушує принципи бухгалтерського обліку і фінансової звітності, що дає можливість практичного запровадження рекомендованих заходів без зниження рівня ефективності системи бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу України.

8. Впровадження управлінського обліку на підприємствах малого бізнесу вимагає дотримання принципу економічності та врахування інформаційних потреб внутрішніх користувачів. Результати дослідження формування управлінського обліку та складання управлінської звітності з огляду на особливості функціонування підприємств малого бізнесу дозволили виділити основні фактори впливу на побудову ефективної системи управлінського обліку (структура системи управління, форма організації бухгалтерського обліку, потреби внутрішніх користувачів в інформаційному забезпеченні та складність інформаційних потоків, політика підприємства щодо управління витратами) визначити найбільш прийнятні методи управління витратами в рамках управлінського обліку та сформувати напрями облікової політики щодо управлінського обліку на рівні нормативного забезпечення суб'єктів господарювання.

РОЗДІЛ 4. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

4.1. Організація аналітичного процесу в умовах зростання вимог до якості інформаційного забезпечення

Процес оцінки зовнішньої і внутрішньої економічної інформації та рівень результативності аналізу багато в чому залежить від правильної організації. Організація аналітичного процесу повинна бути здійснена з дотриманням методології наукового дослідження і пізнання, що вимагає визначення взаємозв'язку окремих елементів аналізу у часі і у просторі з необхідністю визначення складу, структури та функцій організації аналізу на малих підприємствах, а також визначення найбільш ефективно допустимої комбінації всіх параметрів аналітичної підсистеми інформаційного забезпечення діяльності підприємств малого бізнесу.

З позиції простору необхідно визначити функціонально-цільові параметри аналітичного процесу з позиції суб'єктів аналізу (користувачів) в межах оптимальних організаційних форм з урахуванням інформаційних потреб користувачів аналітичної інформації, обмеження ресурсного забезпечення та спроможності підсистеми для аналізу і оцінки інформаційних потоків системи управління.

З позиції часу процес раціональної організації аналітичної роботи на підприємстві повинен здійснюватися протягом тривалого часу та поділений на етапи.

Аналіз літературних джерел з організації аналітичного процесу на підприємствах [174; 179, с. 20-21; 216, с. 102; 311] дозволяють виявити різний погляд на процес організації аналізу.

Так, Мних Є.В. виділяє наступну послідовність регламентації процесу проектування (планування) організації аналізу на підприємстві [216, с.102]:

- 1) цілі і підцілі аналізу, функції і завдання;
- 2) процес аналізу (процедурно-організаційна побудова);
- 3) результати процесу аналізу, види і форми вихідних аналітичних документів – періодичності та строків їх представлення;
- 4) засоби розв'язання задач і виконання процедур, враховуючи склад і джерела отримання вхідної інформації, а також обчислювальну та організаційну техніку;
- 5) методики розв'язання задач і виконання процедур, способів виконання процедур (автоматизованого та неавтоматизованого);
- 6) відповідальність за безперервність процесу аналізу (у ланках, службах і персонально);
- 7) взаємодія в процесі аналізу керівників різних рангів.

Лазаришина І.Д. виділяє наступні етапи організації економічного аналізу [179, с.20-21]:

підготовчий - формування цілей, завдань і напрямків використання результатів аналізу; розробка плану та програми аналітичної роботи; вибір і визначення загального стану суб'єкта аналізу та ін.);

основний - перевірка повноти й вірогідності звітних даних; проведення арифметичного, логічного і балансового зведення показників; визначення загальних відхилень величини показників виконання завдань від базових величин; виявлення взаємодіючих факторів і обчислення їхнього впливу на зміну величини показників; оцінка сильних і слабких сторін, можливостей і загроз щодо досліджуваних явищ і процесів; виявлення зайвих витрат і невикористаних можливостей (перспективних резервів); прогнозний аналіз сценаріїв та ін.);

заключний - проведення підсумкової оцінки діяльності і узагальнення результатів аналізу; систематизацію отриманих на попередньому етапі результатів; поповнення інформаційного банку даних щодо внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства; розробку заходів, направлених на мінімізацію або ліквідацію негативно діючих показників; визначення напрямків оптимізації окремих господарських явищ, процесів, їх результатів та фінансово-господарської діяльності в цілому з урахуванням пріоритетів тактики та стратегії підприємства; призначення осіб, відповідальних за реалізацію заходів; при необхідності – підготовка відповідних організаційно-розпорядчих документів; контроль за реалізацією заходів; внесення коректив в наказ про облікову політику; підготовка аналітичної інформації для оприлюднення (згідно з вимогами чинного законодавства).

Спрощена система управління та обмеженість ресурсного потенціалу малого підприємства передбачають спрощення процедури організації аналітичного процесу, яка передбачає певну етапність і раціональний підбір інформаційних джерел для розв'язання аналітичних задач системи управління, однак структурні та функціональні спрощення в організаційному плані не повинні впливати на зниження якості роботи аналітичного підрозділу. Відтак, з позиції часу організація аналізу на малому підприємстві повинна включати основні етапи:

Підготовчий (або плановий) етап – визначення окремих елементів підсистеми аналітичного забезпечення (об'єкти, суб'єкти, види та методи аналізу) та встановлення їх зв'язків в рамках інформаційного забезпечення системи управління.

Основний (практичний) етап – практична реалізація обраної моделі та взаємозв'язків вибраних елементів аналітичного забезпечення системи управління;

Заключний етап - контроль і оцінка практичного впровадження запланованих структурних елементів, оцінка їх взаємозв'язку та взаємоузгодженості, а також напрями проведення необхідних коригуючих дій для досягнення максимального ефекту від аналітичної інформації та

прийняття найбільш раціональних інформаційно обґрунтованих управлінських рішень в системі управління малого підприємства.

Визначення основних етапів організації аналітичного процесу у часі дозволяє спроектувати методикку організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах, яка була наведена у структурній схемі процесу організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах (рис. 2.7 в п. 2.3. монографії) на організацію аналітичної роботи малого підприємства враховуючи особливості формування аналітичного підрозділу та руху аналітичної інформації в системі управління.

Формування ефективної організаційної моделі аналітичного підрозділу обліково-аналітичного забезпечення потребує дослідження наступного кола питань:

- обґрунтування та визначення теоретико-методологічних основ організації аналітичного процесу на малому підприємстві (об'єкти, суб'єкти та мета організації аналізу, види та методи аналізу);
- формування організаційної форми аналітичного підрозділу з дотриманням визначених принципів аналізу (що були запропоновані у розділі 1.4. монографії) та з урахуванням масштабів діяльності;
- виявлення зв'язку інформаційних потоків в системі управління малого підприємства між обліковим та аналітичним підрозділом;
- визначення якісних характеристик аналітичної інформації з позиції особливостей аналітичного процесу малого підприємства та його інформаційного забезпечення.

Одним з найважливіших питань формування ефективної та раціональної системи аналітичного забезпечення управління є визначення об'єктів, суб'єктів та мети організації аналізу на конкретному підприємстві.

Врахування наукових розробок науковців та власні дослідження організації аналізу на малих підприємствах у часі і у просторі дозволяють виділити узагальнений об'єкт організації аналізу на малих підприємствах – сукупність дій зі створення цілісної підсистеми аналітичного забезпечення в інформаційному забезпеченні системи управління малого підприємства, тобто процес відповідного розміщення, комбінування та встановлення зв'язків між елементами аналітичної підсистеми та її зв'язок з обліковою підсистемою та системою управління в цілому.

Дослідження наукових джерел щодо суб'єктів організації аналізу на підприємстві дозволяє виокремлення різних підходів до їх визначення. Олійник О.В. виділяє класифікації суб'єктів економічного аналізу за такими ознаками: за функціональною спрямованістю дій; змістовним наповненням дій суб'єкта на об'єкт; рівнем і відношенням до економічного суб'єкта [247, с. 14].

На визначення суб'єктів організації аналізу в більшій мірі (значним чином) впливають масштаби малого підприємства та організаційна структура системи управління, в меншій мірі - мета створення аналітичного підрозділу та рух інформаційних потоків в системі управління.

На найменших малих підприємствах (до 10 осіб працюючих), для яких, як правило, характерна проста лінійна організаційна структура управління, окремі аналітичні підрозділи створювати недоцільно та фінансово обтяжливо. Функції такого центру, в зв'язку з незначним обсягом діяльності, покладаються на власника або бухгалтера малого підприємства, які одночасно виконують функції фінансово-економічної служби підприємства. На малих підприємствах (від 25-30 осіб працюючих), які мають розвинену або складну організаційну структуру управління, доцільно створювати аналітичні та контрольні підрозділи з чітким визначенням їх функцій та обов'язків з урахуванням обмеженості ресурсів підприємства та інформаційних потреб системи управління в оцінці фінансового стану та результатів діяльності. Крім того, чим складніша система управління та розширені інформаційні потреби внутрішніх і зовнішніх користувачів, тим більша кількість інформаційних потоків відбувається між окремими підрозділами підприємства.

Враховуючи вищенаведені фактори впливу на визначення суб'єктів аналізу можна виділити основні групи суб'єктів аналізу на малих підприємствах:

1) *суб'єкти – замовники аналізу* – керівники, власники малого підприємства які є ініціаторами процесу формування стратегії і організації аналізу, приймають остаточне рішення про доцільність здійснення певного виду діяльності, обґрунтування шляхів мінімізації ризиків.

2) *суб'єкти – виконавці проведення аналізу* – працівники облікового підрозділу, а в разі наявності - аналітичного підрозділу малого підприємства, які безпосередньо займаються обробкою облікової інформації, виконують необхідні аналітичні процедури та представляють аналітичну інформацію користувачам в найбільш оптимальній для сприйняття формі.

2) *суб'єкти – користувачі результатами аналізу* – керівники та власники малого підприємства, в окремих випадках – зовнішні користувачі (в разі наявності у них спеціальних інформаційних потреб, які не можуть бути задоволені при аналізі і оцінці показників фінансової звітності). Однак, в основному, суб'єкти-замовники та суб'єкти-користувачі на малих підприємствах можуть бути об'єднані в єдину групу, оскільки саме замовники аналітичної інформації є її користувачами.

Об'єкт і суб'єкти організації аналізу дозволяють визначити мету організації аналізу. На малих підприємствах мета організації аналізу напряму залежить від фінансових можливостей підприємства та інформаційних потреб різних категорій користувачів, що дозволяє запропонувати наступне формулювання мети організації аналізу:

✓ мета організації аналізу на малих підприємствах – розробка раціональної підсистеми аналітичного забезпечення з визначенням оптимальних структурних елементів та встановленням їх ефективної взаємодії в рамках ресурсних можливостей і інформаційних потреб малого підприємства.

Узагальнення результатів та висновків теоретико-методологічних основ організації аналізу на малих підприємствах зображено на рис. 4.1.

Рис. 4.1. Теоретико-методологічні основи організації аналізу на малих підприємствах

Виділення завдань та груп об'єктів аналізу дозволяє сформувати види та визначити методи аналізу, які є найбільш оптимальними та фінансово доступними для організації аналітичної роботи на малих підприємствах.

Дослідження видів аналізу в науковій літературі дозволяє зробити висновок про їх значну різноманітність з виокремленням найрізноманітніших класифікаційних ознак, що було проаналізовано та узагальнено в табл.4.1.

Таблиця 4.1

Класифікація видів економічного аналізу в літературних джерелах*

<i>Класифікаційна ознака</i>	<i>Види аналізу</i>
За галузевою ознакою	➤ галузевий аналіз; ➤ міжгалузевий аналіз.
За ознакою часу	➤ перспективний (короткостроковий, довгостроковий) аналіз; ➤ ретроспективний (підсумковий) аналіз; ➤ поточний (оперативний) аналіз.
За просторовою ознакою	➤ внутріфінансовий аналіз; ➤ міжфінансовий аналіз.
За аспектами дослідження	➤ фінансовий аналіз; ➤ техніко-економічний аналіз; ➤ соціально-економічний аналіз;

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ економіко-статистичний аналіз; ➤ економіко-екологічний аналіз; ➤ маркетинговий аналіз; ➤ інвестиційний аналіз; ➤ функціонально-вартісний аналіз.
За методикою дослідження об'єктів	<ul style="list-style-type: none"> ➤ якісний і кількісний (факторний) аналіз; ➤ експрес-аналіз; ➤ фундаментальний аналіз; ➤ ситуаційний аналіз; ➤ маржинальний аналіз; ➤ економіко-математичний аналіз.
За суб'єктами (користувачами)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ внутрішній (управлінський) аналіз; ➤ зовнішній аналіз.
За ступенем охоплення об'єктів	<ul style="list-style-type: none"> ➤ суцільний аналіз; ➤ вибіркового аналізу.
За рівнем охоплення сфери господарювання	<ul style="list-style-type: none"> ➤ внутрігосподарський аналіз; ➤ міжгосподарський аналіз.
За змістом програми аналізу	<ul style="list-style-type: none"> ➤ комплексний аналіз; ➤ тематичний аналіз.
За періодичністю проведення	<ul style="list-style-type: none"> ➤ періодичний аналіз; ➤ одноразовий аналіз.
За організаційною формою	<ul style="list-style-type: none"> ➤ централізований аналіз; ➤ децентралізований аналіз.
За об'єктами управління	<ul style="list-style-type: none"> ➤ аналіз стану матеріально-технічної бази; ➤ аналіз ефективності використання основних засобів; ➤ аналіз оборотних засобів; ➤ аналіз трудових ресурсів; ➤ аналіз обсягу виробництва і реалізації продукції; ➤ аналіз прибутку і рентабельності; ➤ аналіз ефективності використання фінансових ресурсів; ➤ аналіз інвестиційної діяльності; ➤ аналіз ліквідності і платоспроможності.

** складено за даними [23, с. 16; 32; 158, с. 35-36; 160, с. 23-26; 216, с. 36-37; 275, с. 19-22; 293, с. 19-24; 310; 340, с. 26-28]*

Із значної кількості існуючих видів аналізу виокремлення пріоритетних видів аналізу для малих підприємств необхідно здійснювати з урахуванням принципу економічності та цілеспрямованості. Досить ґрунтовні аналітичні процедури вимагають значних фінансових витрат, що є недоцільним в умовах обмеженості ресурсів невеликих підприємств, але значно поверхневі аналітичні розрахунки не зможуть задовольнити інформаційні потреби різних категорій користувачів. З досліджених класифікаційних ознак видів аналізу найбільш раціональними та оптимальними видами аналізу для малих підприємств є [87, с. 181]:

За ознакою часу – перспективний і поточний аналіз;

За аспектами дослідження - фінансовий і операційний аналіз;

За методикою дослідження - експрес-аналіз;
За суб'єктами (користувачами) – внутрішній;
За ступенем охоплення об'єктів – вибірковий (в деяких випадках - суцільний);
За змістом програми – комплексний;
За періодичністю проведення – періодичний;
За організаційною формою – централізований.
Обґрунтуємо зроблений вибір видів аналізу.

Перспективний і поточний аналіз є найбільш пріоритетними видами аналізу з позиції часу, оскільки на малих підприємствах найбільш важливою є інформація про сучасну поточну діяльність для своєчасного виявлення недоліків в роботі та швидкого їх усунення, а також розробка напрямів покращення фінансово-господарської діяльності на майбутнє, що і обумовило вибір поточного і перспективного аналізу – як найбільш пріоритетних видів.

Класифікація видів аналізу за аспектами дослідження має значну кількість видів аналізу, однак найбільш раціональним з позиції цільової орієнтованості для використання в діяльності малих підприємств є фінансовий аналіз, оскільки саме фінансовий аналіз має на меті оцінку показників прибутковості, ліквідності та платоспроможності, які були виділені в окрему групу об'єктів дослідження, а також операційний аналіз, який допомагає виявити резерви зростання виробництва продукції, надання послуг, розширення обсягів діяльності та знаходження шляхів найбільш ефективного поєднання обмежених ресурсів малого підприємства.

За методикою дослідження об'єктів для малих підприємств найбільш фінансово доступним є експрес-аналіз, оскільки інші види аналізу (фундаментальний, маржинальний, економіко-математичний) є більш фінансово обтяжливими, вимагають фундаментальних досліджень з використанням додаткового часу і залученням кваліфікованих працівників.

За суб'єктами користування найбільш пріоритетним є внутрішній аналіз, який дозволяє оцінити ефективність роботи внутрішніх структурних підрозділів, використання обмежених ресурсів підприємства (кадрових, матеріальних, фінансових, інформаційних та ін.), а також, виходячи з мети діяльності малих підприємств - стабільне виживання на ринку - апарат управління потребує якісної та своєчасної внутрішньої інформації про оперативну фінансово-господарську діяльність підприємства. Аналітична інформація для зовнішніх користувачів може мати місце в якості одноразової вибіркової (специфічної) інформації, яка задовольнятиме чітко визначену інформаційну потребу (запит) конкретного зовнішнього користувача.

За ступенем охоплення об'єктів та тематикою найбільш доцільним та обґрунтованим є вибірковий аналіз, оскільки результати обстеження частини об'єктів дає змогу прискорити аналітичний процес і прийняття управлінських рішень за результатами аналізу. В окремих випадках, спрощена система управління та мінімальний склад управлінського апарату дозволяє здійснювати суцільний аналіз всіх об'єктів малого підприємства, що, в свою

чергу, збільшує ймовірність оцінки всіх напрямів діяльності, знаходження невикористаних резервів та можливостей більш ефективного використання ресурсів.

Комплексний аналіз здійснює оцінку діяльності підприємства з позиції єдиного суцільного об'єкту взаємопов'язаних елементів, що дозволяє виявити резерви покращення фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому.

Періодичний аналіз є більш економічно обґрунтованим та доцільним у порівнянні з одноразовим аналізом, оскільки впровадження аналітичного підрозділу та його утримання повинно бути співставлено з вигодами від його створення, відтак аналітичний підрозділ повинен надавати якомога більший спектр аналітичної інформації для досягнення цілей та вирішення завдань системи управління.

Централізована форма аналітичного підрозділу є більш доречною в умовах спрощеної структури управлінського апарату та більш ефективною щодо інтеграції в єдину систему інформаційного забезпечення системи управління.

Після виділення видів аналізу, які є найбільш доцільними та обґрунтованими для малих підприємств необхідно визначити методи (способи обробки інформації) за допомогою яких необхідно проводити необхідні аналітичні процедури, оскільки «кожен вид аналізу своєрідний за змістом, організацією і методикою його проведення» [293, с. 24].

В науковій літературі виділяють різні класифікаційні ознаки методів аналізу. Одні автори поділяють методи аналізу на загальнонаукові та конкретно-наукові [275, с. 31], інші автори виділяють логічні способи обробки інформації, способи детермінованого факторного аналізу, способи стохастичного факторного аналізу, способи оптимізаційного вирішення економічних завдань [293, с.25]. Існує точка зору щодо необхідності виділення класифікаційних рівней методів аналізу: перший рівень виділяє неформалізовані методи аналізу (засновані на опису аналітичних процедур на логічному рівні), другий рівень - формалізовані методи аналізу (в основу покладені чіткі формалізовані аналітичні залежності) [160, с.31-32].

Незалежно від різномайття класифікаційних ознак всі автори виділяють практично однакові методи аналізу, оскільки сукупність способів, методів і прийомів розв'язання аналітичних задач побудована на логічному осмисленні проблеми та розвитку економічних явищ і процесів, або на загальнотеоретичній математичній базі з використанням математичних методів дослідження.

Відтак, найбільш поширеними методами, що застосовуються для проведення аналітичних процедур є:

Логічні методи аналізу, які визначають як традиційні, базові, основні, спеціальні, логічні, без яких аналітичні дослідження практично неможливі [216, с. 59]. До таких методів відносяться метод порівняння, балансовий

метод, метод відносних і середніх величин, групування, графічного і табличного подання даних.

Економіко-математичні методи вирішення завдань системи управління із застосуванням методів і прийомів математики і кібернетики (кореляційно-регресійний аналіз, математичне програмування, матричні методи і моделі та ін.), що дозволяють визначити вплив факторів на зміну результативного показника та встановити ступінь їх залежності.

Евристичні методи аналізу побудовані на використанні професійного досвіду та інтуїції спеціалістів аналітичного підрозділу та управлінських працівників в цілому під час розв'язання аналітичних задач. Можна зазначити, що даний тип методів аналізу в більшій мірі застосовується саме на малих підприємствах, оскільки, (як було досліджено раніше) в процесі прийняття рішень підприємці (або власники чи керівники малих підприємств) приймають рішення не з позиції логічного мислення (раціоналізму), а з позиції евристичних методів активізації творчого мислення та пошуку вирішення поставлених завдань, покладаючись на власний досвід у вирішенні проблем та прийнятті рішень, які не завжди можуть бути найкращими (оптимальними).

В рамках даного дослідження не доцільно здійснювати ґрунтовний аналіз значної кількості методів аналізу, оскільки метою є виокремлення лише тих методів аналізу, які можуть використовуватися на малих підприємствах. В кожній із зазначених груп існують методи, які можуть застосовуватися для вирішення аналітичних завдань системи управління малих підприємств, однак головним завданням аналітичного підрозділу є знаходження шляхів і механізмів оптимального поєднання логічних, математичних та евристичних методів з метою якнайповнішого задоволення інформаційних потреб системи управління в аналітичній інформації в умовах обмеження фінансових і трудових ресурсів.

Загальна структурна схема видів і методів аналізу, які застосовуються на малих підприємствах зображено на рис. 4.2.

Як зазначалося вище, процес організації аналізу на малих підприємствах вимагає часу на здійснення необхідних процедур щодо визначення всіх параметрів організаційної системи та встановлення взаємозв'язку окремих її елементів, в тому числі визначення організаційної форми аналізу. Савицька Г.В. зазначає, що організаційні форми аналізу господарської діяльності на підприємствах визначають за складом апарату і технічним рівнем управління [293, с. 68]. Мних Є.В. стверджує, що при організаційно-структурній будові аналізу необхідно визначати сукупність відділів і служб управління та посадових осіб і спеціалістів, які беруть участь в аналітичній роботі [216, с. 106].

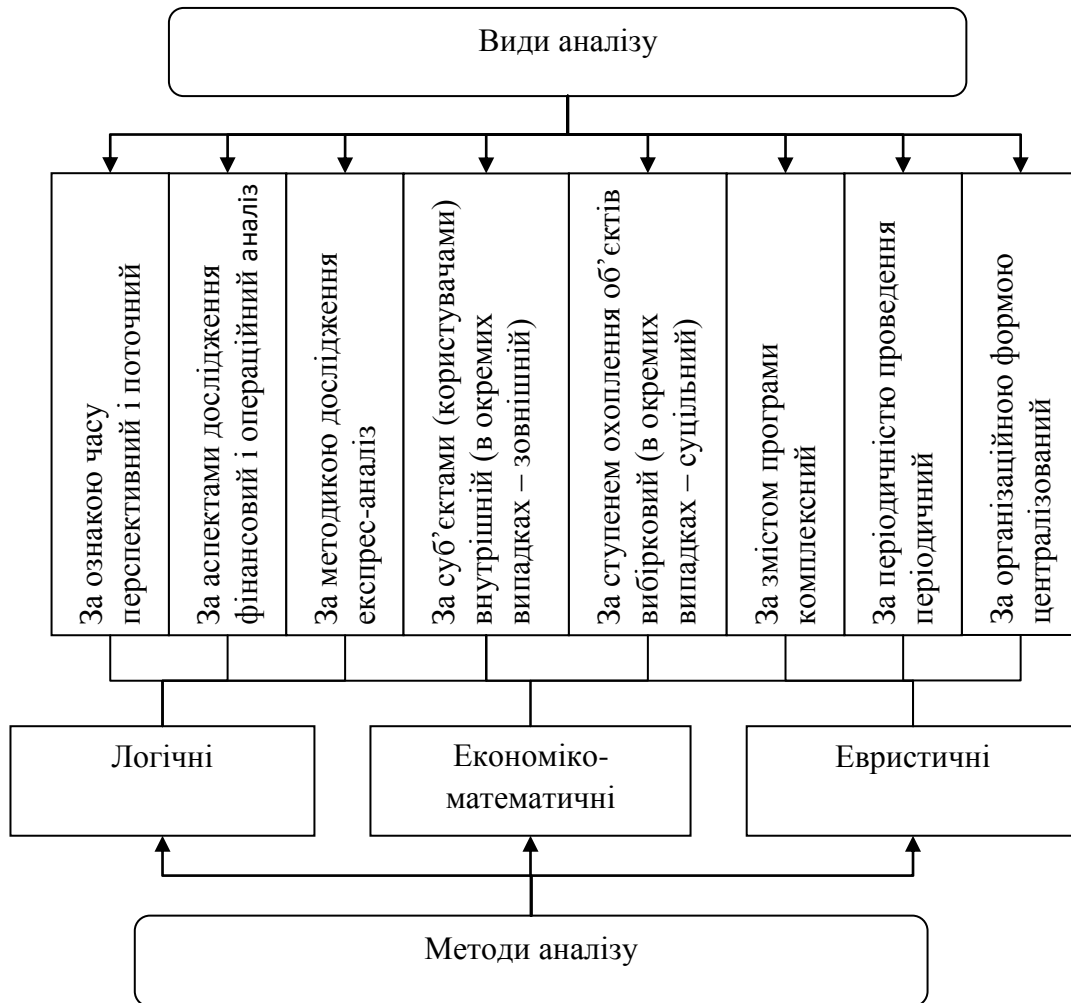

Рис.4.2. Загальна структурна схема видів і методів аналізу, які застосовуються на малих підприємствах*

* розроблено автором

За результатами дослідження теоретико-методологічних основ аналізу було зроблено висновок, що процес формування ефективної та оптимальної системи аналітичного забезпечення управління в рамках конкретного малого підприємства вимагає дотримання принципів її побудови - комплексності, системності, економічності, суттєвості, гнучкості та цілеспрямованості, що були розроблені та обґрунтовані у п. 1.4 монографії.

Дослідження впливу окремих факторів на визначення суб'єктів аналізу, а саме – масштабу малого підприємства та організаційної структури системи управління, а також принципів побудови підсистеми аналітичного забезпечення дозволило розробити модель формування організаційної форми аналітичного підрозділу інформаційного забезпечення малого підприємства (рис. 4.3).

Рис. 4.3. Модель формування організаційної форми аналітичного підрозділу інформаційного забезпечення з урахування принципів його побудови*
* розроблено автором

«Важливе місце в організації економічного аналізу на підприємстві посідає його інформаційне забезпечення. Для аналізу використовують не лише економічні дані, а й технічну, технологічну та іншу інформацію, а джерела інформації поділяються на нормативно-планові, облікові та позаоблікові» [293, с. 70]. Однак, провідну роль в інформаційному забезпеченні аналізу все ж таки належить бухгалтерському обліку та звітності, що вимагає дослідження взаємозв'язку та взаємоузгодження аналітичної складової інформаційного забезпечення з основним джерелом аналізу – системою бухгалтерського обліку малого підприємства. А тому важливим є не тільки визначення основних теоретико-методологічних основ організації аналізу в умовах конкретного підприємства, але і дослідження напрямів інтеграції аналітичного підрозділу в єдину систему інформаційного забезпечення управління в умовах дотримання принципу системності.

Для вирішення даного питання необхідно дослідити інформаційний зв'язок між бухгалтерською та аналітичною службами малого підприємства в умовах спрощеної системи управління та проаналізувати рух інформації між окремими підрозділами за напрямками облікової і аналітичної інформації. Савицька Г.В. зазначає, що на малих підприємствах аналітичну роботу очолює менеджер планового відділу або головний бухгалтер [Савицька, с. 69]. Однак, проведені раніше дослідження доводять, що організація аналізу на малих підприємствах повинна враховувати параметри малого підприємства та модель системи управління, яка впливає на організацію аналітичного процесу на різних за розмірами малих підприємствах. В разі не доцільності створення окремого аналітичного підрозділу на малому підприємстві інформаційні потоки щодо реєстрації, обробки, оцінки та аналізу фінансової інформації здійснюють рух в межах облікового підрозділу малого підприємства. При створенні окремого аналітичного підрозділу відбувається більш складний рух інформації між бухгалтерським і аналітичним підрозділами малого підприємства та системою управління, що може мати наступний вигляд (рис. 4.4).

Дослідження зв'язку інформаційних потоків в системі управління малого підприємства необхідно доповнити аналізом впливу якісних критеріїв інформаційних зв'язків на ефективність системи управління, яка напряму залежить від рівня якості аналітичного забезпечення та аналітичної результативної інформації, що впливає на вибір альтернативних управлінських рішень та прийняття інформаційно обґрунтованих управлінських рішень.

Вирішення окресленого питання вимагає дослідження поняття «якість управлінського рішення» та аналізу його властивостей. Поняття якості управлінського рішення можна вважати суб'єктивною категорією, оскільки прийняття управлінського рішення – це процес, який передбачає безпосередню участь людини, що неминуче призводить до суб'єктивного сприйняття якості цього процесу. Разом з тим саме суб'єктивне сприйняття якості допомагає його оцінити. Більш якісним буде таке управлінське

рішення, яке має більш виражену сукупність властивостей (параметрів, рішень), що задовольняють конкретного суб'єкта господарювання та забезпечують ефективність його функціонування, оскільки «якість – це складна властивість, що являє собою сукупність всіх тих і тільки тих властивостей, які характеризують отримані за споживання об'єкта результати» [1, с. 25].

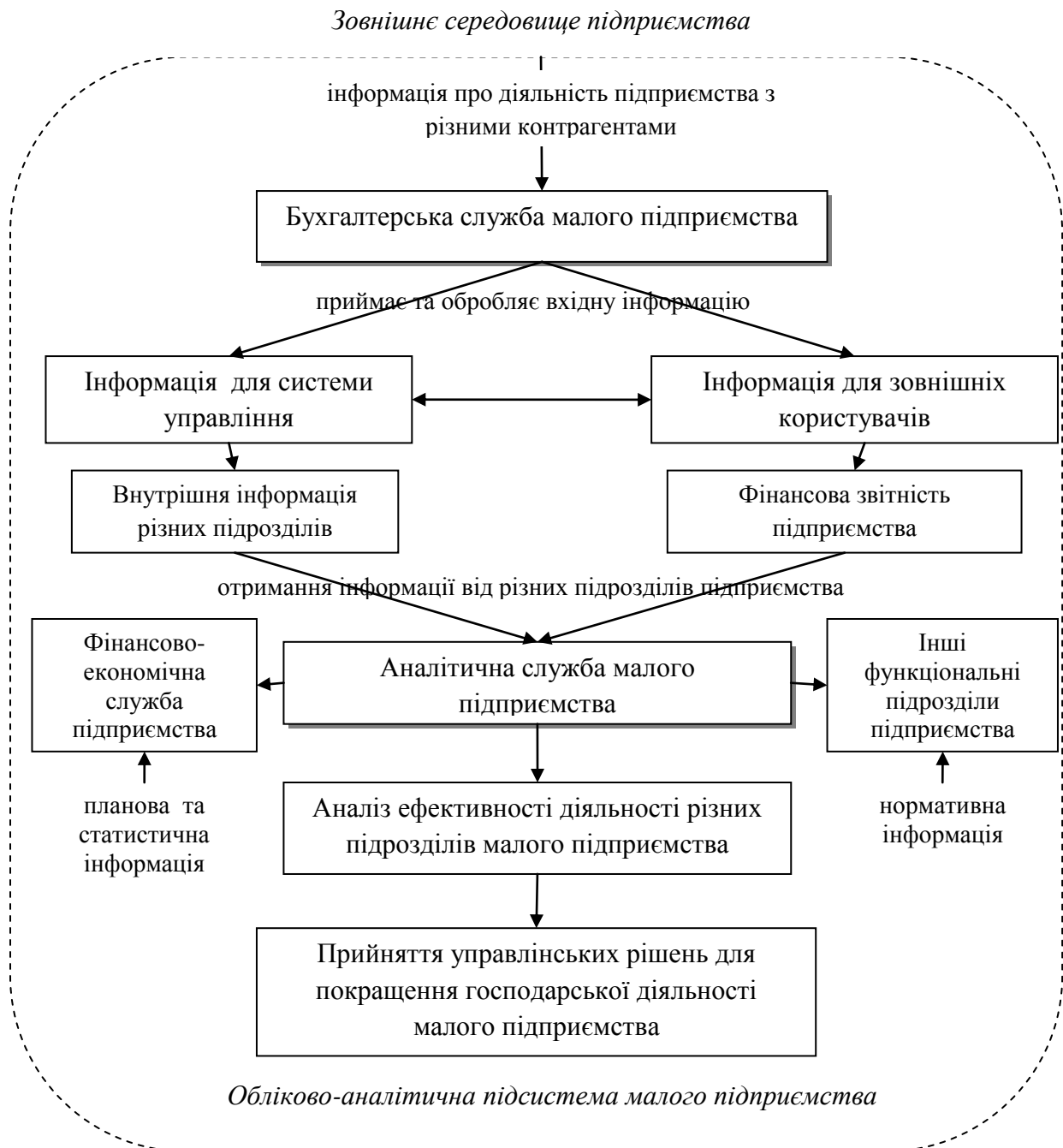

Рис.4.4. Зв'язок інформаційних потоків в системі управління малого підприємства*

* розроблено автором

Забезпечення високого рівня якості облікової і аналітичної інформації дозволяє здійснити своєчасне накопичення корисної аналітичної інформації, а

на її основі - розробку та оцінку альтернативних управлінських рішень з вибором найбільш оптимального та раціонального інформаційно обґрунтованого рішення в конкретних умовах господарювання. Прийняття управлінського рішення на заключному етапі складного процесу управління значною мірою визначає рівень його якості, забезпечує конкурентоспроможність та ефективність функціонування суб'єкта господарювання. Саме «прийняття рішення становить сутність управлінського процесу, його вихідну та найбільш відповідальну стадію, визначає рівень продуктивності та ефективності всієї системи та процесів менеджменту» [308, с. 14]. Більше того, прийняття управлінських рішень є завершальним етапом процесу управління та визначає його результат.

Таким чином, якість управлінського рішення малого підприємства – це сукупність властивостей управлінського рішення, що приймається апаратом управління для досягнення встановлених цілей та задовольняє інформаційні потреби зовнішніх користувачів та інтереси власника малого підприємства.

Відтак, оптимальне функціонування системи управління напряму залежить від якості прийнятих інформаційно обґрунтованих управлінських рішень, що вимагає подальшого дослідження складу та аналізу сутності якісних характеристик аналітичної інформації, а також виявлення їх взаємозв'язку з показниками бухгалтерського обліку.

В окремих літературних джерелах [179, 345] досліджуються питання якісних характеристик аналітичної інформації та критерії її оцінки.

Так, наприклад Лазаришина виділяє якісні характеристики аналітичної інформації - репрезентативність, релевантність, достовірність, суттєвість, своєчасність, прозорість, перевищення ефекту від використання інформації над витратами [179, с. 14-15]. Шохнех А.В. зазначає, що якість інформації, використовуваної при проведенні аналітичних процедур, слід визначати за наступними основними критеріями [345, с.4]:

- Необхідність - характеризується змістовністю інформації і ступенем її використання в безпосередніх цілях аналізу;

- Достатність - характеризується повнотою охоплення, кількісного та якісного опису явищ і фактів, а також істотністю інформації, залежної від можливості її практичного застосування у процесі обробки та використання в цілях аналізу;

- Істинність - достовірність (доказовість і обґрунтованість) і надійність даних обліку (визначається джерелом отримання, якістю технічних засобів вимірювання та контролю, технології отримання, обробки та зберігання управлінської інформації);

- Своєчасність отримання інформації - необхідна для аналізу управлінська інформація (в тому числі про відхилення в системах управління господарською діяльністю) повинна бути представлена аналітикам в максимально короткі терміни;

- Організованість - рівень технології формування інформації, зрозумілості та зручності її подання (системна структурованість даних), правильності оформлення.

Однак, дані наукові дослідження проводяться не систематично та в рамках окремих публікацій, не враховують розміри та масштаби діяльності суб'єктів господарювання, що вимагає більш ґрунтовного аналізу якісних характеристик аналітичної інформації в умовах ресурсних можливостей та інформаційних потреб невеликого підприємства.

Недостатність наукових розробок щодо питання визначення та оцінки якісних характеристик аналітичної інформації дозволяє автору методом логічного осмислення проблеми здійснити самостійне власне дослідження даного питання.

Аналіз якісних характеристик аналітичної інформації з позиції особливостей аналітичного процесу малого підприємства та його інформаційного забезпечення доцільно розпочати з визначення їх складу та змістовного навантаження. Дослідження якісних характеристик облікової (фінансової) інформації (п. 3.1 монографії) - дохідливість і зрозумілість, доречність, достовірність, порівнюваність та зіставність в деякій мірі мають відношення і до аналітичної інформації, а тому розглянемо, чи можуть якісні характеристики фінансової інформації бути в повному обсязі перенесені на якісні характеристики аналітичної інформації.

Дохідливість і зрозумілість інформації – інформація повинна бути зрозуміла її користувачам за умови, що вони мають достатні знання для її сприйняття і оцінки. Ці вимоги в більшій мірі стосуються форми подання результатів аналізу, оскільки вибір найбільш прийнятної для сприйняття форми представлення результативної інформації (таблична, графічна, текстова та ін.) дозволяє покращити її зрозумілість. А відтак, вважаємо, що дохідливість і зрозумілість не можуть бути якісними характеристиками аналітичної інформації, оскільки аналітична інформація формується з урахуванням інформаційних потреб користувачів, які вже на стадії запиту мають уявлення про сутність та зміст необхідної їм інформації. Однак, для повного розуміння отриманої аналітичної інформації вона повинна бути подана не тільки в належній формі, але і на якісному рівні.

Доречність інформації – це здатність інформації впливати на прийняття управлінських рішень. Аналітична інформація, на відміну від інформації з фінансової звітності формується виключно з урахуванням інформаційних потреб суб'єктів-замовників, відтак користувачі аналітичної інформації вже на етапі запиту зробили для себе висновок, що необхідна аналітична інформація є доречною для оцінки фінансового стану і результатів діяльності та прийняття інформаційно обґрунтованих рішень.

Достовірність інформації – інформація не повинна містити помилок та перекручень, які здатні вплинути на рішення користувачів. Достовірність аналітичної інформації напряду залежить від рівня якості облікової інформації, яка є джерелом для аналізу, а також застосованих видів і методів

аналізу. Достовірність аналітичної інформації впливає на якість оцінки фінансового стану та результатів діяльності та прийняття управлінських рішень внутрішніми користувачами, що може бути якісною характеристикою аналітичної інформації.

Порівнюваність і зіставність інформації – це здатність до порівняння показників різних періодів, різних підприємств та в умовах змін облікової політики. Мета отримання аналітичної інформації – оцінка фінансового стану та результатів діяльності для прийняття обґрунтованих економічних рішень системою управління на поточну та довгострокову перспективу. Управлінські рішення приймаються на основі оцінки фінансово-господарської діяльності за звітний період та оцінки динаміки фінансових показників у часі, що потребує необхідності порівняння аналітичних показників за різні проміжки часу. Однак, необхідно мати на увазі, що аналітичні процедури можуть здійснюватися за допомогою різних видів і методів аналізу, що також необхідно враховувати при порівнянні аналітичних показників за різні періоди та різних підприємств. Крім того, порівнюваність аналітичних показників різних підприємств є обмеженою, оскільки дана інформація формується, в основному, для внутрішніх користувачів, що ускладнює процес її порівняння за межами підприємства.

В рамках дослідження якісних характеристик фінансової звітності в монографії (п 3.1 монографії) було обґрунтовано доцільність введення додаткової якісної характеристики – своєчасність, оскільки фінансова інформація повинна надаватися в межах часу, необхідного для прийняття рішень. На прийняття управлінських рішень також впливає строк надання необхідної аналітичної інформації, оскільки корисність та достовірність аналітичної інформації знижується з часом та зменшується інформаційність прийняття своєчасних управлінських рішень, відтак, своєчасність аналітичної інформації також повинна бути однією з якісних характеристик аналітичної інформації.

З розглянутих якісних характеристик фінансової звітності можна виділити якісні характеристики, які можна віднести до аналітичної інформації – достовірність інформації, порівнюваність інформації (частково) та своєчасність інформації.

Виокремлені якісні характеристики аналітичної інформації є неповними, що вимагає виділення додаткових якісних характеристик, які впливають на якість прийняття управлінських рішень внутрішніми користувачами малих підприємств.

По-перше, аналітична інформація, яка формується з урахуванням інформаційних потреб конкретних внутрішніх користувачів повинна відображати якомога ширший спектр інформації, тобто повинна бути максимально повною, щоб можна було з альтернативних рішень вибрати найбільш раціональне і оптимальне управлінське рішення, яке є найбільш правильним в даних умовах господарювання. Отже, однією з якісних характеристик аналітичної інформації повинна бути повнота інформації.

По-друге, обмеженість ресурсного забезпечення малого підприємства (технічного, фінансового, кадрового, матеріального) вимагає постійної оцінки співвідношення між здійсненими витратами на формування якісної аналітичної інформації, економічними вигодами від оцінки результативної аналітичної інформації та рівнем ефективності прийнятих управлінських рішень з врахуванням критерію їх важливості. Може мати місце наступна ситуація – витрачено значні ресурси малого підприємства на отримання аналітичної інформації, а на її основі прийнято управлінське рішення, яке можна було прийняти на основі іншої облікової або аналітичної інформації без додаткових витрат, або прийняте рішення не призвело до очікуваних економічних вигід, або з альтернативних варіантів управлінських рішень було прийнято рішення на основі власного досвіду керівництва малого підприємства (принцип «сполучної раціональності»). Відтак, для малих підприємств в умовах ресурсних обмежень не завжди є доцільним формування аналітичної інформації на основі лише вищенаведених якісних характеристик, що вимагає також дотримання співвідношення «витрати-вигоди», та є важливою складовою якісних характеристик аналітичної інформації.

Аналіз складу та сутності якісних характеристик аналітичної інформації підприємств малого бізнесу дозволив узагальнити отримані результати в табл.4.2.

Аналітична система інформаційного забезпечення діяльності малого підприємства формує широкий спектр інформації для аналізу і оцінки функціонування системи управління та її основних елементів зокрема, та оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності в цілому. Отже, дотримання якісних характеристик аналітичної інформації покращує рівень якості аналітичних показників, які є вихідною базою оцінки і обґрунтування основних заходів щодо вдосконалення та підвищення результативності управління, а від якості аналітичної інформації залежить якість прийняття управлінських рішень та оцінка діяльності системи управління, що являє собою комплексний і цілеспрямований процес вивчення стану і тенденцій розвитку основних елементів системи управління.

Аналіз сутності окремих якісних характеристик аналітичної інформації (достовірність і порівнюваність) дозволив виділити наступну залежність - чим якіснішою є інформація системи бухгалтерського обліку – тим ефективнішим є аналіз і оцінка фінансового стану та результатів діяльності, а також більш інформаційно обґрунтованими рішення системи управління щодо [87, с.180]:

- оцінки рівня ефективності системи управління, виявлення «вузьких місць» в процесі управління;
- визначення напрямів удосконалення структури системи управління та її складових в межах визначених цільових параметрів її функціонування;
- розробки планів розвитку системи управління з урахуванням першочергових напрямів і реальних ресурсних можливостей підприємства

(фінансування та матеріально-технічне забезпечення заходів, наявність працівників відповідної кваліфікації або можливість їх залучення);

➤ визначення стратегічних цілей діяльності підприємства, можливості виходу на міжнародні ринки товарів та капіталу, що впливатиме на вибір стандартів бухгалтерського обліку для розкриття інформації в показниках фінансової звітності.

Таблиця 4.2.

Якісні характеристики аналітичної інформації підприємств малого бізнесу*

<i>Якісні характеристики аналітичної інформації</i>	<i>Зміст якісних характеристик аналітичної інформації</i>
Достовірність аналітичної інформації	Аналітична інформація не повинна мати помилок та перекручень, які здатні вплинути на управлінські рішення внутрішніх користувачів. Достовірність аналітичної інформації впливає на якість оцінки фінансового стану та результатів діяльності малого підприємства
Порівнюваність аналітичної інформації	Аналітична інформація повинна мати здатність до порівняння аналітичних показників за різні періоди діяльності малого підприємства, що впливає на прийняття управлінських рішень на основі оцінки динаміки аналітичних показників у часі. Порівнюваність аналітичної інформації може бути дотримана в разі застосування однакових видів і методів аналізу до об'єкту дослідження
Повнота аналітичної інформації	Аналітична інформація повинна надавати максимально повну інформацію про об'єкт дослідження, задовольняючи інформаційні потреби конкретних внутрішніх користувачів в повному обсязі, що дозволяє з альтернативних рішень вибрати найбільш раціональне і оптимальне управлінське рішення, яке буде найбільш правильним в даних умовах господарювання
Своєчасність аналітичної інформації	Аналітична інформація повинна надаватися в найкоротші строки після її запиту суб'єктами-замовниками, а своєчасне прийняття управлінських рішень на основі аналітичної інформації відбувається в межах визначеного часу (в максимально короткі терміни), оскільки з часом знижується корисність та достовірність інформації та інформаційність прийняття своєчасних управлінських рішень
Співвідношення між витратами і вигодами аналітичної інформації	Формування аналітичної інформації вимагає постійної оцінки співвідношення між здійсненими витратами на формування якісної аналітичної інформації та економічними вигодами від оцінки результативної аналітичної інформації та прийнятих управлінських рішень в умовах обмеженості ресурсного забезпечення малого підприємства (технічного, фінансового, кадрового, матеріального)

* розроблено автором

Якість і корисність фінансової інформації напряму впливає на якість аналізу і оцінки фінансово-господарської діяльності малого підприємства, оскільки якщо базою для аналізу є якісна інформація, то, незалежно від методів і видів аналізу, що застосовуються до такої фінансової інформації забезпечить на виході також якісну аналітичну інформацію, яка буде основою для прийняття найбільш обґрунтованих, правильних та своєчасних управлінських рішень. А відтак, проведені дослідження дозволили виявити зв'язок якісних характеристик фінансової і аналітичної інформації (рис. 4.5).

Отже, аналіз особливостей організації аналітичного забезпечення управління на підприємствах малого бізнесу з позиції комплексного та системного підходів дозволив розробити модель формування організаційної форми аналітичного підрозділу інформаційного забезпечення малого підприємства з позиції параметризації суб'єктів господарювання в умовах зростання вимог до якісних характеристик облікової і аналітичної інформації. Отримані результати досліджень повинні стати основою для дослідження організації аналітичного забезпечення щодо розробки заходів превентивного характеру в умовах антикризового управління та розробки методики фінансового аналізу в умовах інформатизації системи управління в розрізі суб'єктів малого підприємництва з метою визначення напрямів покращення методичного та інформаційного забезпечення підприємств малого бізнесу.

4.2. Аналітичне забезпечення в системі антикризового управління діяльності підприємств малого бізнесу

Сучасний етап розвитку ринкової економіки характеризується динамічними змінами економічної, соціальної і політичної ситуації, які впливають на фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання. Результатом впливу зовнішніх і внутрішніх факторів є виникнення кризових явищ та загроз фінансової нестабільності підприємства.

Фактори негативного впливу можуть мати різний вплив на фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання – від погіршення фінансової стабільності і платоспроможності до зростання ймовірності банкрутства (рис. 4.6).

Рис. 4.5. Взаємозв'язок якісних характеристик показників бухгалтерського обліку і аналітичної інформації*

* розроблено автором

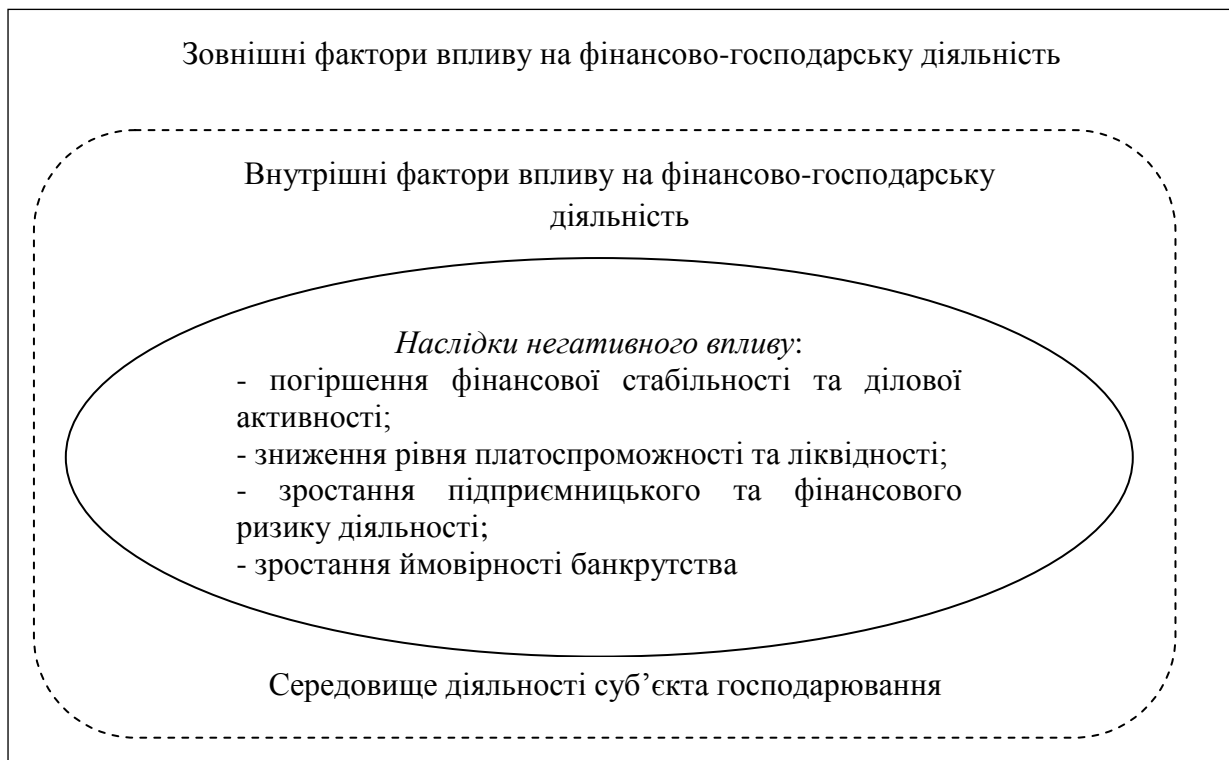

Рис. 4.6. Економічні наслідки негативного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на діяльність суб'єктів господарювання

Швидке реагування на відхилення від наміченого розвитку та виявлення причинно-наслідкових зв'язків наявних відхилень та проблем вимагає організації процесу виявлення й оцінки загрози кризового стану та обґрунтування проекту подання і виходу підприємства із кризи. Такий аналіз охоплює широкий спектр програм техніко-економічного, соціально-екологічного, маркетингового та інших планів життєдіяльності підприємства [215, с. 33-37].

Для успішного виживання і функціонування підприємств малого бізнесу, підвищення якості і конкурентоспроможності їх продукції (послуг), важливою характеристикою є вміння своєчасного реагування на наслідки негативного впливу різного роду факторів та знаходження оптимальних та раціональних рішень виходу з непередбачуваних кризових ситуацій, що потребує пошуку заходів превентивного характеру в рамках антикризового управління малого підприємства.

В рамках розробки основних заходів превентивного характеру значна увага повинна бути приділена питанням стратегічного управління, організації економічної діагностики фінансово-господарської діяльності та проведення моніторингу діяльності, оцінці ризику діяльності та ймовірності банкрутства.

Однак, незалежно від обраних заходів превентивного характеру проведення необхідних аналітичних процедур в повному обсязі вимагає наявності та формування достатнього обсягу облікової і аналітичної інформації та розробки механізму аналітичного забезпечення антикризового управління.

Дослідженням характеру порушень нормального ходу господарського процесу (А. Мурах), оцінкою динаміки явищ, які можуть затримати процес досягнення поставлених цілей і вирішення завдань, а також наразити на небезпеку заплановану діяльність (Б. Колас) займається економічна діагностика діяльності підприємства.

Економічна діагностика, як сукупність методів прогнозування, аналізу та оцінки ефективності господарювання, які необхідно застосовувати на всіх етапах управлінської діяльності (планування, організація, контроль, аналіз та оцінка) дозволяє своєчасно виявляти причини відхилень в організації управління з метою розробки заходів для підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності в цілому та використання засобів виробництва (матеріальних, фінансових, трудових) зокрема.

В процесі дослідження питання організації аналітичного забезпечення антикризового управління необхідно виділити наступні напрями:

- ✓ організація механізму забезпечення інформаційної безпеки внутрішнього середовища системи управління в умовах розширення інформаційного простору;

- ✓ виокремлення основних попереджувальних (превентивних) заходів антикризового управління з метою запобігання настанню негативних наслідків для фінансово-господарської діяльності в ринкових умовах господарювання;

- ✓ формування інформаційної бази проведення аналітичних заходів превентивного характеру з метою забезпечення якісного і своєчасного аналізу діяльності в рамках обмеженого інформаційного середовища системи управління малого підприємства.

Процес управління в нестабільних умовах та економічна діагностика діяльності в значній мірі залежить від економічного потенціалу суб'єкта господарювання та можливості знаходження внутрішніх і зовнішніх резервів для вживання стабілізаційних заходів управління та подолання негативних наслідків їх виникнення. Чим більший обсяг наявних ресурсів – тим більший економічний потенціал підприємства – тим ширший вибір методів виходу з кризових ситуацій та менша залежність від впливу політичних, економічних та соціальних факторів ринкової економіки.

В більшості літературних джерел з економічної діагностики [108; 110; 123, с. 172-173; 162, с. 177-179; 166, с. 20-31] економічний потенціал підприємства визначається сукупністю наступних характеристик, що мають різноспрямовану дію:

- обсяг і якість наявних фінансових, трудових та матеріальних ресурсів суб'єктів господарювання;

- сукупність освітніх, кваліфікаційних, психофізіологічних та мотиваційних можливостей персоналу;

- можливості персоналу до раціонального використання ресурсів підприємства;

можливості підприємства генерувати та використовувати зовнішні і внутрішні масиви економічної інформації для використання їх у виробничій, комерційній та управлінській діяльності;

інноваційні можливості щодо відновлення техніко-технологічної бази, використання сучасних форм та методів організації господарськими процесами;

фінансові можливості щодо досягнення високого рівня ліквідності та платоспроможності, розширення діяльності та забезпечення фінансової стабільності.

Сукупність виокремлених можливостей і наявність певних обсягів ресурсів можна розглядати як загальну здатність суб'єкта господарювання до забезпечення його життєдіяльності та стійкого розвитку в стабільних та кризових умовах господарювання, рівня його конкурентоздатності. Ефективність використання потенціалу підприємства на пряму впливає на комплекс заходів та рішень, спрямованих на забезпечення стійкого рівня функціонування, що вимагає детального дослідження елементів економічного потенціалу з позиції його впливу на діяльність суб'єктів господарювання (в тому числі підприємств малого бізнесу) та розробку заходів і методів аналітичного забезпечення діяльності в рамках антикризового управління.

В межах обсягів монографії більш детальне дослідження буде проведено лише однієї з основних характеристик економічного потенціалу - можливості підприємства генерувати та використовувати зовнішні і внутрішні масиви економічної інформації для використання їх у виробничій, комерційній та управлінській діяльності, оскільки дана характеристика безпосередньо стосується об'єкта дослідження - процесів обліково-аналітичного забезпечення управління діяльності.

Розширення інформаційного простору зумовлює вплив на організацію зовнішніх і внутрішніх інформаційних потоків підприємств малого бізнесу. Рівень інформованості підприємства та можливість ефективного і швидкого оцінювання отриманої інформації стає одним з критеріїв оцінки стабільності підприємства, найважливішим чинником виживання в боротьбі з конкурентами та більшими за розміром підприємствами.

Рівень ефективності проведення економічної діагностики залежить від врахування критеріїв повноти, якості та своєчасності при розробці структури інформаційних потоків в системі управління, формуванні прямих та зворотних інформаційних каналів між підрозділами підприємства, що впливає на якість аналітичних розрахунків та прийнятих рішень.

Формування (створення) зворотних інформаційних потоків створює передумови до отримання своєчасної інформації про відхилення в організації діяльності управлінським персоналом.

Зворотній інформаційний зв'язок – це механізм реагування на різного роду відхилення від запланованих показників діяльності, що може бути здійснений у вигляді «аналізу та оцінки економічних показників роботи

підприємства ... з метою виявлення можливих перспектив розвитку і наслідків поточних управлінських рішень» [162, с. 11].

В рамках дослідження управлінської системи суб'єктів господарювання та кругообігу інформаційних потоків (п. 1.1 монографії) було виявлено зворотній інформаційний зв'язок на кожному з етапів управління (планування, організація, контроль і оцінка):

на етапі планування - аналіз можливості виконання поставлених завдань та досягнення запланованих показників діяльності в умовах фінансових, матеріальних та кадрових ресурсів підприємства;

на етапі організації - аналіз ефективної організації процесу розподілу функціональних обов'язків між виконавцями в рамках освітньо-кваліфікаційного рівня управлінського та виробничого персоналу для можливості реалізації поставлених завдань і намічених цілей;

на етапі контролю, аналізу і оцінки - контроль за дотриманням запланованих показників діяльності, аналіз і оцінка ефективності управлінської та фінансово-господарської діяльності.

З розширенням інформаційного простору для суб'єктів малого підприємництва зростають вимоги до характеру та якості отримуваної та використаної в управлінні і діяльності інформації. З одного боку, сучасні технічні можливості й взаємозв'язок інформаційних потоків дозволяють здійснювати більш інтенсивний, практично необмежений інформаційно-економічний вплив на потенційних клієнтів, інвесторів та постачальників підприємств малого бізнесу, незалежно від їх географічного положення, форми власності та розмірів. З іншого боку – зростає необхідність врахування індивідуальних характеристик, потреб та вимог широкого кола користувачів для найбільш повного задоволення їх інформаційних потреб.

Поточний та стратегічний аналіз і оцінка всіх сфер фінансово-господарської діяльності дозволяє підвищити інформаційну безпеку підприємств малого бізнесу та забезпечує перевагу у вирішенні завдань системи управління за рахунок досягнення переваг над конкурентами на інформаційному рівні, зниження негативного впливу наслідків неякісної інформації та зниження ймовірності отримання збитків від недостатньої інформації.

Питаннями інформаційної та економічної безпеки займається ряд науковців [154, 135, 3, 50, 53, 139, 300, 343], що свідчить про актуальність даного питання на сучасному етапі розвитку економіки.

В попередніх дослідженнях автора [73, с.183-191] також було приділено увагу питанням інформаційної безпеки та обґрунтовано необхідність врахування критерію інформаційної безпеки в рамках проведення економічної діагностики фінансово-господарської діяльності, що дало можливість визначити цілі інформаційного забезпечення та стратегічні задачі інформаційної безпеки для підприємств малого бізнесу.

Вирішення питання підвищення ефективності аналізу та оцінки стану фінансово-господарської діяльності потребує досягнення наступних цілей інформаційного забезпечення на підприємствах малого бізнесу [73, с.187]:

1) формування інформаційно-економічного простору для прийняття обґрунтованих економічних рішень, зниження ризику прийняття неправильних рішень та отримання збитків від недостатнього обсягу інформації;

2) розробка інформаційного комунікаційного процесу з метою своєчасного формування і отримання якісної інформації підрозділами управлінського апарату;

3) формування механізму отримання необхідної зовнішньої інформації та її ефективного використання в управлінні діяльністю підприємства з метою покращення основних техніко-економічних характеристик діяльності;

4) захист внутрішньої комерційної інформації від несанкціонованого доступу та використання в діяльності інших підприємств-конкурентів;

5) захист від негативного впливу зовнішньої інформації, яка може спричинити загрозу стабільній діяльності підприємства та отримання збитків від негативних інформаційних дій підприємств-конкурентів, засобів масової інформації та ін.

Для досягнення поставлених цілей необхідно вирішення наступних стратегічних задач інформаційної безпеки [73, с.187-188]:

- прогнозування можливих негативних інформаційних наслідків на прийняття управлінських рішень та фінансовий стан підприємства;

- виявлення причинно-наслідкових зв'язків між отриманням інформації, прийняттям управлінських рішень, рівнем ризику прийняття неправильних рішень та розвитком діяльності підприємства;

- прогнозування основних напрямків розвитку інформатизації в інтересах його безпеки;

- встановлення заходів безпеки та відстеження небезпечного інформаційного впливу на діяльність підприємств малого бізнесу;

- контроль рівня інформаційної озброєності суб'єктів малого підприємництва;

- забезпечення стабільної діяльності об'єктів інформаційних ресурсів;

- обмеження доступу до інформації, яка складає комерційну таємницю.

Підприємства малого бізнесу частіше всього працюють на місцевих ринках товарів і послуг для задоволення попиту на незначній території (місцевості), однак з розширенням інформаційного простору, розвитком засобів інформаційного впливу та зростаючими можливостями отримання значних масштабів інформації створюються передумови для виходу малого бізнесу на більш високий рівень розвитку та розширення кордонів діяльності, що є першочерговим фактором стабільного розвитку малого бізнесу, особливо в нестабільних кризових умовах господарювання. Від ефективного управління інформаційними ресурсами залежить економічна безпека та рівень фінансового стану суб'єктів малого підприємництва.

Інформаційне середовище економічної діяльності суб'єктів малого підприємництва формується під впливом двох протилежних тенденцій:

- прагнення невеликих підприємств до інтеграції з метою об'єднання зусиль у конкурентній боротьбі, розширення доступу до інформаційних ресурсів і поліпшення інформаційної взаємодії;

- прагнення до створення інформаційних бар'єрів з метою забезпечення комерційної безпеки й конкурентних переваг.

Отже, рівень розвитку та вимоги до розширення інформаційного простору вимагають підвищення ролі та значення інформаційної безпеки в системі антикризового управління, формуючи комплексний підхід до відбору, оцінки та аналізу необхідної інформації, перевірки її якості та достовірності з метою подальшої обробки для отримання конкурентних переваг на ринку товарів, капіталу та робочої сили. Підприємства, що відносяться до малого бізнесу можуть бути різними за розмірами, формою власності та сферами діяльності, однак всі вони працюють в ринковому середовищі та мають безліч конкурентів, вимагаючи формування системи інформаційного забезпечення, що дозволить стабільно працювати в умовах розширення інформаційного простору.

Наступним етапом дослідження є виокремлення основних попереджувальних (превентивних) заходів антикризового управління.

Аналіз літературних джерел з питань стратегічного і антикризового управління та економічної діагностики фінансово-господарської діяльності [20, 52, 138, 189, 262, 285, 299, 339, 346] дозволив виділити основні напрями аналітичної роботи залежно від запитів системи управління суб'єктів господарювання та методів превентивного контролю:

- моделювання аналітичного забезпечення виходячи з аналізу сильних та слабких сторін за показниками swot-аналізу з урахуванням специфіки діяльності підприємств малого бізнесу;

- виявлення та оцінка впливу ризиків на фінансово-господарську діяльність, їх мінімізація та нейтралізація;

- прогнозування рівня ймовірності банкрутства в найближчій та довгостроковій перспективі.

Розглянемо більш детально особливості проведення необхідних аналітичних процедур в рамках кожного з виділених напрямів превентивного характеру з огляду на організацію системи управління та інформаційне забезпечення управлінського персоналу підприємств малого бізнесу.

Одним з основних інструментів стратегічного (антикризового) управління, що дозволяє оцінити в комплексі внутрішні і зовнішні чинники впливу на розвиток суб'єктів господарювання вважається SWOT-аналіз.

Аналіз особливостей функціонування підприємств малого бізнесу України (що було проведено у 1 розділі монографії) виявив значну залежність рівня фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання від

впливу зовнішніх і внутрішніх факторів ринкової економіки, особливо в кризових умовах господарювання.

До зовнішніх факторів можна віднести високу чутливість підприємств малого бізнесу до змін економічної і політичної ситуації в країні, коливань економічної кон'юнктури, зміни вимог податкового законодавства та діяльності фінансово-кредитної системи, рівня державної підтримки, діяльності великих компаній-конкурентів, фінансового стану підприємств-постачальників і підприємств-споживачів продукції, рівня платоспроможності населення, постійне зростання цін на сировину, паливо і енергоносії.

До внутрішніх факторів впливу відносяться незначні обсяги активів, обмежені можливості виходу на ринки товарів та капіталу, невисокий освітньо-кваліфікаційний рівень працівників, спрощена структура управління з необхідністю об'єднання обов'язків працівників управлінського апарату, обмежені обсяги інформаційного забезпечення системи управління.

Вищенаведені фактори суттєво впливають на зростання ризику банкрутства підприємства та його нестійкого становища на ринку, особливо в кризових умовах господарювання. Підтвердженням даного факту є зростання кількості збиткових підприємств в секторі малого бізнесу в останні роки [313].

Оцінку впливу зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на розвиток суб'єктів господарювання з позиції комплексного підходу можна здійснити шляхом проведення відповідних аналітичних процедур в рамках SWOT-аналізу:

1) визначення внутрішніх сильних і слабких сторін підприємства з складанням переліку параметрів для оцінки діяльності та вибором найбільш суттєвих та важливих сильних і слабких сторін підприємства;

2) визначення зовнішніх ринкових можливостей і загроз з метою аналізу та оцінки фінансової стабільності та конкурентоспроможності підприємства в поточній та довгостроковій перспективі;

3) зіставлення сильних і слабких сторін підприємства з можливостями і загрозами ринку та узагальненням результатів SWOT-аналізу у вигляді матриці SWOT.

Використання в аналітичній роботі малого підприємства вищенаведених процедур дозволяє отримати значний обсяг аналітичної інформації для системи управління та прийняття інформаційно обґрунтованих управлінських рішень. Так, наприклад:

1) можливість систематизації сильних і слабких сторін діяльності дозволяє проводити ефективний і комплексний аналіз структури ресурсів та виявляти можливості для розширення та розвитку окремих напрямів діяльності;

2) аналіз наявних зовнішніх загроз дозволяє відстежувати загальний стан ринкової ситуації в поточній перспективі;

3) аналіз потенційних можливостей дозволяє знаходити і використовувати нові приховані можливості з метою підвищення конкурентоспроможності продукції та підприємства в цілому.

Проведення процедур систематизації зовнішніх і внутрішніх факторів та їх оцінка в рамках SWOT-аналізу може відбуватися без використання складних математичних розрахунків та власними силами працівників управлінського апарату, що є істотною перевагою для малих підприємств.

Особливістю інформаційного забезпечення проведення SWOT-аналізу виступає відсутність необхідності використання значних обсягів інформаційних ресурсів та показників фінансової звітності для проведення необхідних аналітичних процедур, а тому скорочений обсяг економічної інформації в рамках фінансової звітності не знижує якість аналітичного забезпечення та отриманих результатів SWOT-аналізу.

Інформаційною базою для проведення SWOT-аналізу виступає зовнішня інформація про аналіз ринкової ситуації в даному регіоні та ближніх регіонах, і внутрішня інформація – суб'єктивна оцінка працівників управлінського апарату щодо загальної ідентифікації слабких і сильних сторін, які всередині організації є загальновідомими. Застосування методу «мозкового штурму» та залучення до його проведення спеціалістів ззовні дозволить більш ефективно та глибоко оцінити поточну ситуацію з можливістю отримання широкого кола висновків і формування пропозицій, переглянути стратегію розвитку діяльності підприємства.

В цілому можна зробити висновок, що методика проведення SWOT-аналізу є ефективним, доступним та дешевим засобом оцінки сильних і слабких сторін суб'єктів господарювання та наявних загроз і потенційних можливостей.

Аналіз методики SWOT-аналізу та дослідження особливостей діяльності невеликих підприємств з виокремленням існуючих переваг та недоліків розвитку малого бізнесу на мікро- та макрорівні (що було частково проведено в п. 1.1 монографії) дозволили розробити комплексний підхід до оцінки поточної ситуації та формування заходів SWOT-аналізу який складається з:

- ✓ оцінки загальних характеристик сильних і слабких сторін, що можуть мати місце в умовах функціонування підприємств малого бізнесу (додаток К. табл. К.1.);

- ✓ виявлення і дослідження загальних зовнішніх можливостей та загроз для малого підприємства, які виникають в умовах конкуренції на ринку з великими і середніми підприємствами (додаток К. табл. К.2.);

- ✓ розробки матриці SWOT-аналізу малого підприємства на основі оцінки і співвідношення факторів зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності малого підприємства (додаток К. табл. К.3.);

- ✓ комбінації заходів використання сильних сторін та подолання слабостей і усунення наявних загроз, що є вкрай важливим для розробки стратегії діяльності суб'єктів господарювання в короткостроковій і довгостроковій перспективі (додаток К. табл. К.4.).

Отже, для підприємств малого бізнесу використання методів SWOT-аналізу є економічно обґрунтованим та фінансово виправданим, оскільки забезпечується відносною простотою його методики, можливістю обмеження незначними фінансовими ресурсами на його проведення, гнучкістю та наявністю багатоваріантності, широтою аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень. Такий підхід дозволяє більш широко подивитися на можливість формування ефективної аналітичної роботи на малих підприємствах з використанням методик SWOT-аналізу.

Наступним заходом превентивного контролю в рамках антикризового управління є виявлення та оцінка впливу різного роду ризиків на фінансово-господарську діяльність, їх мінімізація та нейтралізація.

В нестабільних умовах господарювання, для розвитку підприємств малого бізнесу важливу роль відіграє врахування всіх можливих ризиків діяльності, знаходження шляхів їх усунення та механізмів реалізації антикризових заходів з найменшими для підприємства втратами.

Найбільш істотними ризиками для підприємств малого бізнесу є зменшення суми оборотного капіталу, зниження показників ліквідності та платоспроможності, а також до невиконання боргових зобов'язань, що призводить до зниження рівня фінансової стабільності підприємства. Основними наслідками погіршення фінансового стану та зростання рівня підприємницького ризику в малому бізнесі можна вважати [359, с. 19]:

- втрата частини ресурсів;
- недоотримання прибутків від різних видів діяльності;
- понесення непередбачених додаткових витрат.

Для стійкого розвитку підприємств малого бізнесу необхідно систематично і своєчасно оцінювати ступінь ризику діяльності, управляти ризиками та розробляти заходи антикризового управління.

Основне завдання оцінки ризику – можливість отримання необхідної інформації для прийняття рішень про напрями подальшої діяльності, доцільність участі в інноваційних та інвестиційних проектах та передбачити заходи для захисту від можливих фінансових втрат.

В науковій літературі існує ряд визначення сутності поняття оцінки ризику [21, 112, 117, 172, 294], узагальнення яких можна охарактеризувати наступним чином:

✓ *оцінка ризиків* розуміється як систематичний процес виявлення факторів і видів ризиків і їх кількісну оцінку, поєднання і взаємодоповнення кількісного і якісного підходів.

З аналізу сутності даного визначення можна зробити наступні висновки. По-перше, оцінка ризиків передбачає здійснення постійного та цілеспрямованого процесу виявлення зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на виникнення різного роду ризиків діяльності. По-друге, аналітичний процес з оцінки ризиків вимагає застосування спеціальних методик, які забезпечують проведення аналітичних розрахунків з можливістю оцінки за якісними та кількісними критеріями.

Обмежені обсяги даної монографії не дають можливості застосування комплексного підходу до проведення ґрунтовного та детального аналізу організаційно-методологічних основ оцінки ризиків діяльності. Однак в рамках даного дослідження необхідно розглянути можливість застосування кількісних методів до оцінки ризиків в рамках інформаційного забезпечення підприємств малого бізнесу.

Проведення заходів з виявлення та оцінки ризиків діяльності потребує наявності необхідної інформаційної бази, яка повинна бути основою для здійснення аналітичних розрахунків, а також достатньої кількості працівників аналітичного підрозділу, що повинні забезпечувати проведення необхідних аналітичних процедур.

В рамках вирішення питання можливості запровадження аналітичних процедур для оцінки ризику діяльності необхідно більш детально розглянути основні методи оцінки впливу ризиків на фінансово-господарську діяльність в рамках інформаційного забезпечення системи управління підприємств малого бізнесу.

Аналіз літературних джерел [42, 46, 112, 150, 177, 258, 193, 312, 344] свідчить, що науковці виділяють ряд методик для оцінки ступеня ризику, найбільш поширеними з яких є:

- статистичний метод;
- метод експертних оцінок;
- метод аналізу доцільності витрат;
- аналітичний метод;
- метод використання аналогів;
- рейтинговий і нормативний методи;
- комплексна оцінка ризику.

Статистичний метод полягає у вивченні статистики втрат і прибутку, що мали місце на даному чи аналогічному підприємстві, з метою визначення ймовірності події та встановлення ризику [Донець, Писаревський].

Головними інструментами розрахунку ризику за статистичним методом є: ймовірність настання випадкової події, середнє очікуване значення досліджуваної випадкової величини, дисперсія, стандартне (середньоквадратичне) відхилення та коефіцієнт варіації.

Перевагою методу оцінки ризику можна вважати нескладність математичних розрахунків, за допомогою яких можна оцінити ризик діяльності в цілому, окремого напрямку діяльності, окремої угоди, проаналізувати динаміку доходів за деякий проміжок часу, що може бути здійснено в рамках обліково-аналітичного підрозділу малого підприємства.

Однак, застосування даного методу має декілька недоліків, які не дають можливості його широкого запровадження на підприємствах малого бізнесу.

По-перше, застосування статистичного методу вимагає великого обсягу вихідних даних - чим більший обсяг інформації, тим достовірніша оцінка ризику. По-друге, дисперсія не може достатньо повно відображати ступінь підприємницького ризику, оскільки виявляючи наявність ризику, не

розкриває напрям відхилення від очікуваного значення. По-третє, статистичний метод оцінки ризику базується на аналізі коливань досліджуваного показника за певний період часу. Ступінь ризику має математично виражену імовірність настання небажаних наслідків, що базується на стохастичних даних і може бути розрахований достатньо точно [7, с. 33]. Проте, закономірність змін аналізованої величини дає точний результат лише для аналізу в довгостроковій перспективі, а короткотермінова оцінка екстраполяції минулих закономірностей дає значні помилки. В той же час, при довгостроковому плануванні екстраполяція минулих середніх не враховує можливі зміни технічного стану (обладнання і технологій), інфляційні процеси, зміни податкового законодавства та інші складові стратегічного планування.

Отже, в умовах обмеженості інформаційного забезпечення управління підприємств малого бізнесу та неможливості отримання точних результатів оцінки ризику як в довгостроковій так і в короткостроковій перспективі статистичні методи не забезпечують достатнього рівня якості оцінки ризику діяльності, що не дає можливості його широкого впровадження для проведення аналітичних процедур в рамках обліково-аналітичного підрозділу малого підприємства.

Метод експертних оцінок. Цей метод історично перший серед методів оцінки ризику. На відміну від статистичного може використовуватись в умовах обмежених обсягів інформації та проводиться за відсутності математичного підтвердження оптимальності отриманих рішень.

Експертні методи оцінки ризику базуються на суб'єктивній оцінці розмірів можливих фінансових результатів окремими експертами (консультантами, спеціалістами з окремих питань) або групами експертів (консиліуми, наради, закриті обговорення, бізнес-тренінги, «мозкові атаки»). В цьому випадку виникає можливість використання життєвого і професійного досвіду учасників опитування, їх суб'єктивних поглядів та інтуїції. Одна з головних умов досконалої експертної оцінки – виключення взаємного впливу експертів один на одного (так звана «дельфійська процедура») [132, с. 135].

Незалежно від форми проведення експертних процедур, експертні методи базуються на бальній оцінці окремих факторів ризику і визначенні їх частки. Найбільш відомими методиками оцінки доцільності ризикових вкладень вважаються експертні оцінки Швейцарської банківської корпорації і методика німецької фірми BERI [164, 262, 329], однак вони широко застосовуються для оцінювання ризику економіки в цілому та зовнішньоекономічної діяльності. Для оцінки ступеня ризику за конкретними напрямками діяльності суб'єктів господарювання необхідно використання інших спеціально розроблених методик експертної оцінки.

Враховуючи велику умовність методу, його суб'єктивний характер, а також некомпетентність експертів або їх зацікавленість у результатах оцінки, метод експертних оцінок не знайшов широкого впровадження для оцінки

ризиком серед суб'єктів господарювання, вважаючи, що отримані оцінки не є достатньо достовірними.

За даними результатів аналізу фахівців [150, с. 202; 278, с. 43], достовірність експертних оцінок набагато нижча 50 %, у критичних точках суттєво знижується конкретність оцінок аналітиків, різко падає достовірність оцінок.

Отже, низький рівень достовірності експертних оцінок та довіри до результатів оцінки ризиків діяльності, відсутність належного професійного рівня управлінського персоналу для проведення експертних оцінок власними силами та відсутність достатніх фінансових ресурсів для залучення зовнішніх експертів свідчить, що використання методу експертних оцінок не є економічно та логічно обґрунтованим на підприємствах малого бізнесу.

Метод аналізу доцільності витрат базується на ідентифікації потенційних зон ризику, з урахуванням різного ступеня ризикованості різних елементів витрат, що дозволяє визначити з певною ймовірністю зони, в межах яких конкретні збитки не перевищують граничного значення встановленого рівня ризику та зони підвищеного ризику (зона абсолютної стійкості, зона нормальної стійкості, зона нестійкого стану, зона критичного стану, зона кризового стану).

Після розрахунку ступеня ризику на основі даних минулих періодів, кожна стаття витрат аналізується на предмет її ідентифікації областям ризику і максимальних витрат. При цьому ступінь ризику всього напряму підприємницької діяльності відповідає максимальному значенню ризику за елементами витрат.

Застосування даного методу можливе за умов наявності достатнього обсягу інформації про витрати діяльності за елементами витрат. Відсутність в спрощеному плані рахунків бухгалтерського обліку рахунків 8-го класу та не відображення в фінансовій звітності малого підприємства витрат за економічними елементами ускладнює процес детального аналізу витрат в динаміці та проведення розрахунків оцінки ризику за методом аналізу доцільності витрат.

Даний метод також має другу назву - метод оцінки фінансової стійкості – оскільки може застосовуватися до аналізу оцінки ризику витрат на нові проекти або запровадження нових видів діяльності та орієнтований на оцінку фінансової стійкості підприємства (проекту) і на ідентифікацію на цій основі потенційних зон ризику.

Залежність між фінансовою стійкістю підприємства і ризиком прямо пропорційна: як тільки підприємство стає фінансово нестійким – виникає ризик банкрутства. Аналіз фінансового стану підприємства є одним з елементів попередження банкрутства на ранніх стадіях.

Більш детальний аналіз фінансового стану діяльності за показниками спрощених форм фінансової звітності малих підприємств буде проведений в п. 4.3. монографії.

Аналітичний метод. Аналіз економічної літератури, присвяченої проблемам оцінки ступеня ризику за допомогою аналітичного методу [150, 193, 258], свідчить, що застосування даного методу вимагає проведення аналітичних дій в наступній послідовності:

- визначення ключового параметра, щодо якого здійснюється оцінка конкретного напрямку діяльності підприємства та відбір чинників, що впливають на діяльність підприємства і на ключовий параметр;
- побудова діаграми залежності обраних результативних показників від величини вихідних параметрів;
- визначення критичних значень ключових параметрів;
- визначення можливих засобів підвищення ефективності та стабільності роботи підприємства з огляду на отримані критичні значення параметрів та чинників, які впливають на них.

Аналітичні методи дозволяють визначити вірогідність виникнення втрат на основі математичних моделей і використовуються в основному для аналізу ризику інвестиційних та інноваційних проектів. Можливе використання таких методів, як аналіз чутливості, метод коректування норми дисконту з врахуванням ризику, метод еквівалентів, метод сценаріїв та інші.

Аналіз методики проведення оцінки ризику за аналітичними методами свідчить про можливість пофакторного аналізу параметрів, які впливають на ризик, виявлення можливих шляхів зниження його ступеня шляхом впливу на них. Однак проведення аналітичних процедур вимагає значних витрат часу на проведення таких досліджень, що не завжди можливо здійснити в рамках обмеженого часу працівників обліково-аналітичного підрозділу малого підприємства, а відсутність або обмеженість впровадження інвестиційних та інноваційних проектів в діяльності малих підприємств знижує доцільність використання саме аналітичних методів оцінки ризику діяльності.

Метод використання аналогів застосовують в разі неможливості застосування інших методів оцінки ризику. Використання цього методу є найбільш корисним, в разі необхідності виявлення ступеня ризику будь-якого інноваційного напрямку діяльності підприємства за умови відсутності бази для порівняння, що потребує використання бази даних аналогічних об'єктів для виявлення загальних залежностей і перенесення їх на досліджуваний об'єкт.

Аналогові методи оцінки ризику полягають у використанні даних про розвиток аналогічних напрямків діяльності у минулому. Інформаційною базою є звітні документи підприємства за попередні періоди, дані економічного аналізу розвитку окремих галузей та інших публікацій в періодичних виданнях, аналітичні рейтинги страхових компаній, які детально вивчаються з метою виявлення потенційних факторів ризику, базуючись на попередньому досвіді. Однак, використання інформації інших підприємств та звітних даних минулих періодів для аналізу ризику поточної або майбутньої діяльності не завжди може дати точний результат оцінки ризику при проведенні аналітичних розрахунків. Вплив зовнішніх і внутрішніх факторів (зміни політичної ситуації, зміни податкового законодавства, інфляційні

процеси, зростання цін на сировину і матеріали та ін.) за відповідний період часу можуть мати суттєвий вплив на результати оцінки ризику, що робить багато показників непорівнянними.

Рейтинговий метод оцінки застосовується в умовах необхідності врахування умов індивідуальності конкретної ситуації, де вибір рішення пов'язаний з ризиком.

Використання даного методу вимагає наявності системи оціночних коефіцієнтів; шкали ваги цих коефіцієнтів; шкали оцінки значень одержаних показників; формули розрахунку остаточного рейтингу. Як вважають деякі науковці [131, с. 14], для одержання більш точного результату формула, за якою здійснюється розрахунок остаточного рейтингу, повинна бути ускладнена до використання інтегрального обчислення.

Вважаємо, що значною перевагою у застосуванні даного методу є відсутність необхідності аналізу значних масивів інформації та простота методики розрахунків, що дозволяє використовувати рейтинговий метод оцінки ризику власними силами працівників обліково-аналітичного підрозділу підприємств малого бізнесу.

Однак результат оцінки ризику за даним методом в значній мірі залежить від вибору еталона для порівняння, яким може виступати реально діюче підприємство з кращими показниками діяльності, або умовне підприємство з можливістю вибору серед показників різних підприємств найкращі і сформувані з них еталон для порівняння.

Наявність у рейтинговій оцінці певних еталонних значень передбачає, що рейтинг обчислюється методом відстаней або різниць між реальним та еталонним значеннями. При визначенні остаточного рейтингу ранжуються не значення, а відстані. Традиційний рейтинг виключає операцію ранжування відстаней, завдяки чому економиться час.

Нормативний метод базується на використанні системи фінансових коефіцієнтів (коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт заборгованості, коефіцієнт автономії, коефіцієнт маневреності, коефіцієнт іммобілізації, коефіцієнт покриття) та може розглядатися як один із варіантів рейтингового методу.

Нормативний метод оцінки дає змогу визначити ступінь ризику з достатньою точністю: порівняння з нормативом відбувається за шкалою «низький ризик», «нормальний ризик», «високий ризик».

Цей метод відносної оцінки ризику є досить зручним завдяки нескладності розрахунків та можливості розробки комплексу показників відповідно до цілей аналізу.

Більш детально використання системи фінансових коефіцієнтів в рамках інформаційного забезпечення діяльності малих підприємств буде розглянуто в п. 4.3. монографії.

Комплексна оцінка ризику. Ризик може вимірюватися в абсолютних і відносних величинах. На практиці, визначаючи величину ризику в абсолютному вираженні, використовують спрощений підхід. Його сутність полягає у тому, що оцінюється ступінь впливу ризику на основні показники

роботи підприємства. Після цього робиться висновок про доцільність прийняття даного ризику і здійснення даного виду діяльності.

Аналіз основних методів оцінки ризику діяльності свідчить про відсутність універсального методу, який можна застосовувати в умовах обмеження інформаційного забезпечення системи управління підприємств малого бізнесу і лише їх комбінування може дозволити оцінити вплив ризику на фінансово-господарську діяльність з достатнім ступенем точності.

З огляду на це, вважаємо за необхідне не тільки подальше вдосконалення наявних методів, а й створення комплексного методу оцінки ризиків, який би комбінував у собі переваги розроблених методів і водночас мінімізував їх недоліки, однак з врахуванням особливостей діяльності суб'єктів господарювання та оцінки ризику конкретної ситуації (інноваційний проект, оцінка ризику нового виду або розширення масштабів існуючих напрямів діяльності, оцінка фінансового ризику та фінансової стійкості та ін.).

З огляду на наявність різних видів ризиків та неоднорідний вплив на показники фінансово-господарської діяльності, а також некомплексний підхід до дослідження даної проблеми в рамках монографії автором не ставиться завдання розробки універсального підходу до оцінки ризику діяльності в умовах інформаційного забезпечення управління підприємств малого бізнесу. Проте, аналіз основних методів оцінки ризику діяльності дозволяє розробити модель вибору найоптимальніших методів кількісної оцінки ризику залежно від мети та масштабів об'єкта оцінки та їх інформаційного забезпечення.

Залежно від мети та масштабів можна виділити наступні об'єкти оцінки ризику:

- ✓ оцінка ризику діяльності в цілому;
- ✓ оцінка ризику окремого напрямку діяльності;
- ✓ оцінка ризику запровадження нових напрямів та видів діяльності;
- ✓ оцінка ризику окремої угоди;
- ✓ оцінка ризику інвестиційних та інноваційних проектів;
- ✓ оцінка фінансової стійкості суб'єктів господарювання.

За виокремленими об'єктами оцінки ризику визначимо найбільш оптимальні методи оцінки та їх інформаційне забезпечення для проведення аналітичних розрахунків в рамках бухгалтерського і управлінського обліку суб'єктів малого підприємництва (табл. 4.3).

Отже, дослідження існуючих методик оцінки ризику дозволяє зробити висновок, що лише їх незначна кількість може застосовуватись для оцінки ризику діяльності в умовах обмеження ресурсного забезпечення діяльності малих підприємств (кадрового, інформаційного, технічного, матеріального та ін.) та індивідуальних особливостей конкретної ситуації. Важливою проблемою є розробка методик кількісної оцінки ризику в різних сферах економічної діяльності, відповідного механізму моніторингу, контролювання економічного ризику та керування ним на засадах системного аналізу.

Методи оцінки ризику діяльності в умовах інформаційного забезпечення
малого підприємства

<i>Мета та об'єкт оцінки ризику</i>	<i>Методи оцінки ризику, які доцільно застосовувати</i>	<i>Інформаційна база для проведення аналітичних розрахунків</i>
Оцінка ризику діяльності суб'єкта господарювання в цілому	Статистичний метод	Інформація про динаміку доходів від різних видів діяльності, витрат, фінансових результатів, прибуток за останні роки
	Нормативний метод (метод оцінки фінансової стійкості)	Інформація з показників фінансової звітності та управлінського обліку для розрахунку коефіцієнтів ліквідності, заборгованості, автономії, маневреності, покриття Показники нормативів для їх порівняння з отриманими результатами розрахунків
Оцінка ризику окремого напрямку діяльності	Статистичний метод	Інформація про динаміку доходів за окремим видом діяльності, витрати за даним напрямом діяльності, показники фінансових результатів і прибуток за останні роки
	Метод доцільності витрат	Інформація з показників фінансової звітності про суми понесених витрат за попередні періоди Інформація управлінського обліку про витрати діяльності за функціональним призначенням та за елементами витрат
Оцінка ризику запровадження нових видів діяльності	Метод доцільності витрат	Інформація з показників фінансової звітності про суми понесених витрат за попередні періоди Інформація управлінського обліку про витрати діяльності за функціональним призначенням та за елементами витрат Інформація про можливі (заплановані, прогнозовані) витрати на впровадження нового виду діяльності або розширення існуючих
Оцінка ризику окремої угоди	Статистичний метод	Інформація про прогнозовані показники доходів, витрати, показники фінансових результатів і прибуток за окремою угодою в динаміці
	Метод доцільності витрат	Інформація з показників фінансової звітності про суми понесених витрат за попередні періоди Інформація управлінського обліку про витрати діяльності за функціональним призначенням та за елементами витрат Інформація про можливі (заплановані, прогнозовані) витрати на виконання вимог в рамках окремої угоди
	Рейтинговий метод	Інформація про динаміку доходів від різних видів діяльності, витрат, фінансових результатів, прибуток за останні роки Інформація про основні показники діяльності підприємства-еталона
Оцінка ризику інвестиційних та	Метод доцільності витрат	Інформація з показників фінансової звітності про суми понесених витрат за попередні періоди Інформація управлінського обліку про витрати

інноваційних проектів		діяльності за функціональним призначенням та за елементами витрат Інформація про можливі (заплановані, прогнозовані) витрати на впровадження інвестиційного або інноваційного проекту
	Рейтинговий метод	Інформація про динаміку доходів від різних видів діяльності, витрат, фінансових результатів, прибуток за останні роки Інформація про основні показники діяльності підприємства-еталона
за умови відсутності бази для порівняння	Метод використання аналогів	Інформація з показників фінансової звітності і управлінського обліку Показники фінансової звітності інших підприємств Аналітичні дані щодо показників діяльності в періодичних виданнях
Оцінка фінансової стійкості підприємства	Метод доцільності витрат	Інформація з показників фінансової звітності і управлінського обліку для розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості
	Нормативний метод (метод оцінки фінансової стійкості)	Інформація з показників фінансової звітності і управлінського обліку для розрахунку коефіцієнтів ліквідності, заборгованості, автономії, маневреності, покриття Показники нормативів для їх порівняння з отриманими результатами розрахунків

Наступним заходом превентивного характеру в рамках антикризового управління є прогнозування рівня ймовірності банкрутства в найближчій та довгостроковій перспективі.

Широке коло питань, пов'язаних із діагностикою кризового стану суб'єктів господарювання, досліджено з боку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів. Зокрема у працях А. Альтмана, Л. Лігоненко, Р. Ліса, О. Терещенко, Ю. Терлецької, Я. Фоміна, Л. Шаблістої, З. Шершньової та інших науковців розглядаються питання прогнозування рівня ймовірності банкрутства суб'єктів господарювання.

Аналіз вітчизняної методології оцінки кризового стану [48, 51, 117, 319, 317] свідчить, що вона не відповідає сучасним вимогам господарювання підприємств, а зарубіжний досвід не повною мірою адаптований до умов вітчизняної економіки та специфічних умов, характерних для сучасного етапу розвитку економіки.

Незважаючи на значну кількість наукових напрацювань щодо сутності, цілей і методів проведення діагностики банкрутства [113, 143, 276, 289] не достатньо уваги приділено питанням застосування існуючих моделей оцінки ймовірності банкрутства в умовах обмежених обсягів інформаційного забезпечення малих підприємств, що потребує більш детального вивчення даного питання та можливості адаптації існуючих методик до вітчизняних умов розвитку сектору малого бізнесу.

Це зумовлює потребу в розробленні вітчизняної моделі аналізу схильності підприємства до банкрутства, яка б враховувала галузеву специфіку, стадії розвитку кризи, масштаби діяльності та інформаційне забезпечення управління.

Будь-яку методику оцінювання кредитоспроможності можна вважати методикою прогнозування банкрутства. На основі [161, 189, 277, 330] у додатку К табл. К.5 наведено порівняльну характеристику моделей визначення ймовірності настання банкрутства підприємства - модель Альтмана, Ліса, Чессера, Таффлера і Тішоу, Флумера, Спрінгейта, Ліса, універсальна дискримінантна функція, показник платоспроможності Конана і Гольдера.

Вищенаведені моделі враховують кількісні індикатори банкрутства та розроблені для підприємств західних країн на основі вивчення поведінки компаній в умовах західного розвитку (законодавчо-правове поле, державне регулювання, умови функціонування і розвитку), що значно відрізняються від умов середовища в Україні.

Переважає більшість моделей побудована на виокремленні певного результативного показника, так, наприклад:

- моделі Альтмана, Спрінгейта та Ліса оцінюють схильність підприємства до банкрутства на основі показників ділової активності та рентабельності. У таких моделях зазначені показники домінують як за кількісним складом, так і за важливістю впливу на кінцевий результат.

- моделі Конана, Гольдера, Таффлера орієнтовані на фактор фінансової стійкості, який пов'язаний із фінансовою структурою підприємства, ліквідністю, залежністю підприємства від кредиторів та інвесторів. У цих моделях під час прогнозування банкрутства автори надають перевагу показникам ліквідності, коротко-, довгострокової заборгованості та платоспроможності.

Побудова багатofакторних моделей для української економіки досі залишається проблемною через: нестабільність і недосконалість правового поля, низьку якість інформаційного забезпечення системи управління в рамках показників фінансової звітності, необ'єктивні статистичні дані та їх обмеженість стосовно потенційних банкрутів. Як наслідок, більшість чинників, що впливають на економічну стійкість підприємств, залишаються не врахованими. Крім того, при розробці вітчизняних підходів до розробки методики прогнозування банкрутства необхідно враховувати галузеву специфіку діяльності та інформаційне забезпечення управління різних за розмірами суб'єктів господарювання.

В рамках монографії не ставиться завдання розробки нових підходів до методики прогнозування банкрутства в умовах діяльності малого підприємства, однак в межах дослідження можна здійснити розробку пакету інформаційного забезпечення при використанні існуючих методів прогнозування банкрутства (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Інформаційне забезпечення проведення аналітичних розрахунків при застосуванні існуючих моделей прогнозування банкрутства

Назва моделі	Окремі фактори, що включені в модель	Результати емпіричних досліджень	Інформаційне забезпечення аналітичних розрахунків за показниками спрощених форм фінансової звітності
Модель Е. Альтмана	<p>$K1 = \text{Власний оборотний капітал} / \text{Загальна вартість активів};$ $K2 = \text{Нерозподілений прибуток} / \text{Загальна вартість активів};$ $K3 = \text{Прибуток до виплати відсотків} / \text{Загальна вартість активів};$ $K4 = \text{Балансова вартість власного капіталу} / \text{Позиковий капітал};$ $K5 = \text{Виручка від реалізації} / \text{Загальна вартість активів}$</p>	<p>$Z = 0,717K1 + 0,847K2 + 3,107K3 + 0,42K4 + 0,995K5$</p>	<p>Власний оборотний капітал (р. 1195 – р. 1695) Нерозподілений прибуток (р. 1420) Власний капітал (р. 1495) Позиковий капітал (р. 1595 + р. 1600) Чистий дохід від реалізації (р. 2000) Загальна вартість активів (р. 1095 + р. 1195) Прибуток до виплати відсотків – аналітичні дані обліку</p>
Модель Дж. Таффлера і Г. Тішоу	<p>$A = \text{Операційний прибуток} / \text{Короткострокові зобов'язання};$ $B = \text{Оборотні активи} / \text{Загальна сума зобов'язань};$ $C = \text{Короткострокові зобов'язання} / \text{Загальна вартість активів};$ $D = \text{Виручка від реалізації} / \text{Загальна вартість активів}$</p>	<p>$Z = 0,53A + 0,13B + 0,18C + 0,16D$</p>	<p>Операційний прибуток – аналітичні дані обліку Короткострокові зобов'язання (р. 1695) Оборотні активи (р. 1195) Загальна сума зобов'язань (р. 1595 + р. 1695) Загальна вартість активів (р. 1095 + р. 1195) Чистий дохід від реалізації (р. 2000)</p>
Модель Г. Спрінгейта	<p>$A = \text{Робочий капітал} / \text{Загальна вартість активів};$ $B = \text{Прибуток до сплати податків та процентів} / \text{Загальна вартість активів};$ $C = \text{Прибуток до сплати податків} / \text{Короткострокові зобов'язання};$ $D = \text{Обсяг продажу} / \text{Загальна вартість активів}$</p>	<p>$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D$</p>	<p>Робочий капітал (р. 1195 – р. 1695) Загальна вартість активів (р. 1095 + р. 1195) Прибуток до сплати податків та процентів – аналітичні дані обліку Фінансовий результат до оподаткування (р. 2290) Короткострокові зобов'язання (р. 1695) Чистий дохід від реалізації (р. 2000)</p>
Модель Р. Ліса	<p>$A = \text{Оборотні активи} / \text{Загальна вартість активів};$ $B = \text{Операційний прибуток} / \text{Загальна вартість активів};$</p>	<p>$Z = 0,063A + 0,092B + 0,057C + 0,001D$</p>	<p>Оборотні активи (р. 1195) Загальна вартість активів (р. 1095 + р. 1195) Операційний прибуток –</p>

	$C = \frac{\text{Нерозподілений прибуток}}{\text{Загальна вартість активів}};$ $D = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Позиковий капітал}}$		аналітичні дані обліку Нерозподілений прибуток (р. 1420) Власний капітал (р. 1495) Позиковий капітал (р. 1595 + р. 1600)
Модель Сайфулліна - Кадикова	$Kз$ – коефіцієнт забезпеченості власними коштами; $Kпл$ – коефіцієнт поточної ліквідності; Koa – коефіцієнт оборотності активів; $Rп$ – рентабельність продажів (комерційна маржа); $Rвк$ – рентабельність власного капіталу	$R = 2Kз + 0,1Kпл + 0,08Koa + 0,45Rп + Rвк$	Власний капітал (р. 1495) Позиковий капітал (р. 1595 + р. 1600) Оборотні активи (р. 1195) Поточні зобов'язання (р. 1695) Чистий прибуток (р. 2350) Чистий дохід від реалізації (р. 2000)
Дискримінант на функція О.Терещенко	$a1, \dots, a6$ параметри дискримінантної функції, питома вага показників; $X1$ – коефіцієнт покриття; $X2$ – коефіцієнт фінансової автономії; $X3$ – коефіцієнт оборотності капіталу (активів); $X4$ – коефіцієнт рентабельності операційного продажу за Cash – flow; $X5$ – коефіцієнт рентабельності активів за Cash – flow; $X6$ – коефіцієнт оборотності позикового капіталу	$Z = a1X1 + a2X2 + a3X3 + a4X4 + a5X5 + a6X6$	Робочий капітал (р. 1195 – р. 1695) Власний капітал (р. 1495) Загальна валюта балансу (р. 1900) Оборотні активи (р. 1195) Поточні зобов'язання (р. 1695) Чистий прибуток (р. 2350) Чистий дохід від реалізації (р. 2000) Позиковий капітал (р. 1595 + р. 1600) Фінансовий результат до оподаткування (р. 2290)

Дослідження особливостей функціонування підприємств малого бізнесу виявив значну залежність діяльності від зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на погіршення фінансової стабільності та зростання ризику діяльності. Кризові явища характеризуються циклічністю виникнення, зумовлюючи виникнення негативного впливу на фінансово-господарську діяльність будь-якого підприємства, що вимагає необхідності оцінки і аналізу зовнішніх факторів діяльності малого підприємства та підвищення якості аналітичного забезпечення фінансового менеджменту з метою антикризового управління. Нестабільність функціонування підприємств малого бізнесу в умовах розширення інформаційного простору вимагає від системи управління приділення значної уваги питанням інформаційної безпеки, розробки

ефективних заходів превентивного характеру та забезпечення належного рівня внутрішнього контролю в рамках антикризового управління.

4.3. Фінансовий аналіз в системі управління як один з напрямів аналітичного забезпечення фінансового менеджменту малих підприємств

Раціональне використання фінансових ресурсів в умовах їх обмеження та оптимальне поєднання з іншими видами ресурсів на малих підприємствах вимагає систематичного проведення аналізу і оцінки фінансової стійкості, рентабельності та платоспроможності, які повинні бути основою для прийняття своєчасних інформаційно обґрунтованих економічних рішень у сфері управління фінансовими ресурсами в системі управління та зовнішніми користувачами щодо подальшої співпраці з даним підприємством. Крім того, оцінка і прогнозування фінансового стану повинна бути основою аналізу на малому підприємстві, оскільки розвиток підприємства на довгострокову перспективу можливий лише за умови стабільної фінансово-господарської діяльності в умовах ринкової економіки та жорсткої конкуренції з підприємствами великого і середнього бізнесу.

Розглянемо сутність поняття «фінансовий аналіз» з точки зору окремих науковців.

Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства – комплексне вивчення їх функціонування з метою об'єктивної оцінки досягнутих фінансових результатів і виявлення шляхів подальшого підвищення прибутковості (рентабельності) при забезпеченні безпечного рівня ліквідності [158, с. 17].

Фінансовий аналіз — це метод оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства. Він служить основою обґрунтування рішень у сфері управління фінансовими ресурсами підприємства [187, с. 9].

Фінансовий аналіз є методикою оцінки поточного і перспективного фінансового стану підприємства на підставі вивчення залежності і динаміки показників фінансової інформації [163, с.7]

Дослідження сутності поняття «фінансовий аналіз» дозволяє виділити основні його об'єкти, а саме: фінансовий стан, платоспроможність, ліквідність, прибутковість (рентабельність), фінансовий результат, ймовірність банкрутства.

Виокремлені об'єкти фінансового аналізу практично співпадають з групами об'єктів, які було виділено при дослідженні теоретико-методологічних основ аналізу на малих підприємствах (фінансово-економічні показники, які дозволяють здійснити аналіз результативності діяльності з визначенням резервів підвищення рентабельності та фінансово-економічні показники, які дозволяють здійснити аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства з оцінкою та знаходженням шляхів для їх зміцнення), що

підтверджує важливість та пріоритетність саме фінансового аналізу для оцінки фінансово-господарської діяльності малого підприємства та його інформаційну спрямованість на обґрунтування економічних рішень в системі управління та зовнішніми користувачами.

Зміст конкретних цілей фінансового аналізу залежить від завдань суб'єктів фінансового аналізу, що можуть істотно відрізнятися. Так, інвестори зацікавлені в оцінці стабільності доходів по акціях, рівні прибутковості (рентабельності) фірми. Кредиторів більш цікавить інформація про рівень ліквідності та платоспроможності. Менеджери та керівництво підприємством, в першу чергу, здійснює оцінку доходності різних видів активів та ефективності управління ними, крім того, для якісного планування та контролю вони мають реально оцінювати стан фінансів фірми й можливості впливу на нього.

Цілі фінансового аналізу досягаються в результаті вирішення певного взаємозалежного набору аналітичних завдань, які представляють собою конкретизацію цілей аналізу з урахуванням організаційних, інформаційних, технічних і методичних можливостей проведення фінансового аналізу на малих підприємствах. Основними критеріями є обсяг і якість вихідної аналітичної інформації.

Мета фінансового аналізу не відрізняється в залежності від розмірів підприємства, оскільки незалежно від виду діяльності чи масштабів господарювання фінансовий аналіз повинен забезпечувати систему управління і зовнішніх користувачів якісною аналітичною інформацією про фактичні та прогнозні показники щодо фінансового стану підприємства. Однак, в умовах ресурсного обмеження малого підприємства та зниженого рівня інформаційного забезпечення щодо показників спрощених форм фінансової звітності фінансовий аналіз повинен надавати найбільш інформаційно важливі та ключові показники та визначати найінформативніші параметри фінансового аналізу, що об'єктивно і всебічно характеризують фінансовий стан малого підприємства.

Відтак, з урахуванням зазначених особливостей інформаційного забезпечення та обмежених ресурсних можливостей можна скоригувати мету фінансового аналізу на малих підприємствах:

мета фінансового аналізу малих підприємств - формування ключових (найбільш інформативних) показників, що дають об'єктивну і точну картину фінансового стану підприємства, його прибутків і збитків, змін у структурі активів і пасивів, у розрахунках з дебіторами і кредиторами з використанням видів і методів аналізу, які не є фінансово обтяжливими та забезпечують аналітичною інформацією в короткий термін апарат управління та зовнішніх користувачів.

Для здійснення мети фінансового аналізу повинні вирішуватись наступні завдання:

- об'єктивна оцінка фінансового стану, фінансових результатів, ефективності та ділової активності об'єкта аналізу;

- виявлення причин недосягнення планових показників та результатів діяльності;
- підготовка та обґрунтування прийнятих управлінських рішень в галузі фінансів;
- виявлення і мобілізація резервів поліпшення фінансового стану і фінансових результатів, підвищення ефективності господарської діяльності в цілому.

Для підприємств малого бізнесу зазначені завдання також є основними та пріоритетними, оскільки всі вищенаведені завдання дозволяють забезпечити комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності, оцінити якісний рівень системи (процесу) управління в цілому та системи інформаційного забезпечення діяльності малого підприємства зокрема.

Досягнення мети фінансового аналізу та вирішення поставлених завдань вимагає дослідження видів та форм фінансового аналізу, оскільки від їх вибору залежить ефективність аналітичного процесу та прийняття необхідних рішень.

Залежно від конкретних завдань фінансовий аналіз здійснюється в таких видах:

експрес-аналіз (призначений для отримання за 1-2 дні загального уявлення про фінансовий стан компанії на основі спрощених форм фінансової звітності);

комплексний фінансовий аналіз (призначений для отримання за 3-4 тижні комплексної оцінки фінансового положення компанії на основі спрощених форм фінансової звітності та даних аналітичного обліку);

фінансовий аналіз як частина загального дослідження бізнес-процесів підприємства (призначений для отримання комплексної оцінки всіх аспектів діяльності компанії - виробництва, фінансів, постачання, збуту та маркетингу, менеджменту, персоналу тощо);

орієнтований фінансовий аналіз (призначений для вирішення пріоритетної фінансової проблеми компанії, наприклад оптимізації дебіторської заборгованості на базі як основних форм зовнішньої бухгалтерської звітності, так і розшифровок тільки тих статей звітності, які пов'язані із зазначеною проблемою);

регулярний фінансовий аналіз (призначений для постановки ефективного управління фінансами компанії на базі подання у визначені терміни, щоквартально або щомісячно, спеціальним чином оброблених результатів комплексного фінансового аналізу).

Для малих підприємств найбільш доцільним та фінансово доступним є експрес-аналіз (для оцінки поточної діяльності підприємства) та комплексний фінансовий аналіз (для оцінки діяльності за звітний період з метою обґрунтування прийняття рішень на більш тривалу перспективу). Крім того, використання експрес-аналізу та комплексного аналізу як найбільш оптимальних та раціональних для використання на малих підприємствах було обґрунтовано при дослідженні теоретико-методологічних основ аналітичної

складової інформаційного забезпечення системи управління підприємств малого бізнесу (п. 1.3. монографії).

Залежно від заданих напрямів фінансовий аналіз може проводитися в наступних формах:

- ретроспективний аналіз (призначений для аналізу сформованих тенденцій і проблем фінансового стану підприємства);
- план-фактний аналіз (використовується для оцінки і виявлення причин відхилень звітних показників від планових);
- перспективний аналіз (необхідний для експертизи фінансових планів, їх обґрунтованості та достовірності з позицій поточного стану та наявного потенціалу).

Всі вищенаведені форми аналізу необхідно використовувати при проведенні аналізу на малих підприємствах, оскільки апарату управління необхідно мати об'єктивну оцінку як минулих так і звітних показників з необхідністю планування діяльності на майбутнє, однак, в разі неможливості застосування всіх форм аналізу в умовах ресурсного обмеження малого підприємства найбільш пріоритетними є поточний і перспективний аналіз, що також було виділено за ознакою часу в п. 1.3. монографії.

Спрямованість аналізу залежить від поставлених цілей і задач управління, що впливає на напрями фінансового аналізу на малих підприємствах, які можна виділити в три основні взаємопов'язані блоки:

- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;
- аналіз фінансового стану підприємства;
- аналіз ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.

Дослідження виокремлених напрямів фінансового аналізу малого підприємства дозволяє виявити їх зв'язок та відзначити важливість комплексного аналізу формування прибутку і фінансових результатів діяльності підприємства, які будуть враховувати фактори, що впливають на фінансову стійкість малого підприємства. Як відзначає Шохнех А.В. [345, с. 1-6] аналіз в малому бізнесі є системоутворюючим процесом в управлінні, основою управлінської інформаційної системи, важливим елементом розробки науково обґрунтованих планів і підготовки управлінських рішень, інструментом оперативного контролю прийнятих рішень, дієвим засобом запобігання неефективної господарської діяльності і виявлення внутрішньогосподарських резервів.

Результати аналізу фінансового стану підприємства мають першочергове значення для широкого кола користувачів, як внутрішніх, так і зовнішніх - менеджерів, партнерів, інвесторів і кредиторів.

Для внутрішніх користувачів, до яких, в першу чергу, відносяться керівники підприємства, результати фінансового аналізу необхідні для оцінки діяльності підприємства і підготовки рішень про коригування фінансової політики підприємства.

Для зовнішніх користувачів - партнерів, інвесторів і кредиторів - інформація про підприємство необхідна для прийняття рішень про реалізацію

конкретних планів щодо співпраці з даним підприємством (придбання, інвестування, укладання тривалих контрактів).

Між внутрішнім і зовнішнім фінансовим аналізом існують певні відмінності.

Зовнішній фінансовий аналіз орієнтований на відкриту фінансову інформацію підприємства і передбачає використання типових (стандартизованих) методик. При цьому, як правило, використовується обмежена кількість базових показників. При виконанні аналізу основний акцент робиться на порівняльні методи, так як користувачі зовнішнього фінансового аналізу найчастіше перебувають у стані вибору - з яким з досліджуваних підприємств встановлювати або продовжувати взаємини і в якій формі це найбільш доцільно робити.

Внутрішній фінансовий аналіз відрізняється більшою вимогливістю до вихідної інформації. У більшості випадків для нього не достатньо інформації, що міститься в спрощених формах фінансової звітності, і виникає необхідність використання даних внутрішнього управлінського обліку. У процесі аналізу найбільший акцент робиться на дослідженні причин змін фінансового стану підприємства і пошук рішень, спрямованих на поліпшення цього стану. При цьому абсолютно не важливо, чи досягається поставлена мета шляхом використання стандартних або ж оригінальних методик.

На відміну від зовнішнього, внутрішній аналіз не обмежується розглядом підприємства в цілому, а практично завжди спускається до аналізу окремих підрозділів і напрямків діяльності підприємства, а також видів продукції.

Теоретичні основи організації фінансового аналізу на малих підприємствах наведено на рис. 4.7.

Дослідження сучасних теоретичних основ організації фінансового аналізу та його методичних аспектів свідчать, що питання формування методики аналізу діяльності малих підприємств на сьогодні залишаються невирішеними не лише у вітчизняній, але й у зарубіжній науці. Дослідження різноманітних методичних підходів до аналізу дає підстави констатувати, що розроблена значна кількість аналітичних показників та коефіцієнтів, проте не всі їх можна застосувати, наприклад, для аналізу фінансового стану діяльності малого підприємства. Основна причина – особливості фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва як основи інформаційного забезпечення аналізу його діяльності [147].

На сьогоднішній день в науковій літературі розроблено різні методичні підходи до фінансового аналізу на підприємствах малого бізнесу, з яких можна виділити наступні.

Рис. 4.7. Теоретичні основи організації фінансового аналізу на підприємствах малого бізнесу

У роботі Лисенко А.М. і Недовоз Ю.Ю. [185] запропоновано удосконалення методики проведення фінансової звітності підприємства шляхом поетапного проведення двох видів аналізу: експрес-діагностики та комплексного аналізу із застосуванням системи показників для інтегральної оцінки фінансової звітності малого підприємства. Пожарицька І.М. і Пілатова Т.Н. пропонують методику аналізу фінансових результатів діяльності малого підприємства, яка ґрунтується на розрахунку показників рентабельності [264]. Ендовічкій Д.А. і Рахматуліна Р.Р. коротко розглядає методику аналізу фінансового стану малого підприємства, яка включає наступні напрямки: оцінка майнового стану підприємства, оцінка фінансової стійкості і платоспроможності, оцінка оборотності і рентабельності, оцінка обслуговування боргу суб'єкта господарювання [115]. За методикою, розробленою Шереметом А.Д., Сайфуліном Р.С. [340] аналіз фінансових результатів діяльності підприємства є першим етапом будь-якої оцінки діяльності підприємства, заснованого на вивченні абсолютних показників прямо впливають на фінансовий результат діяльності підприємства.

Авторами Ковальовим В.В., Волковим О.М. [151] і Мец В.О. [204] оцінку фінансових результатів діяльності підприємства запропоновано включати як в експрес-аналіз, так і в деталізований аналіз фінансового стану. Методика оцінки фінансових результатів, розроблена Калиною А.В., Конєвої М.І., Яценко В.А. [137] ґрунтується на проведенні аналізу прибутковості (рентабельності), який передбачає розрахунок відносних та абсолютних

показників прибутковості та проведення директ-костинг. Аналіз фінансових результатів за методикою Савицької Г.В. [293], Ковальнової А.М. [152], Лахтіонова Л.А. [182] базується на оцінці ефективності використання капіталу та передбачає:

- аналіз абсолютних і відносних показників прибутковості;
- проведення факторного аналізу;
- вивчення показників оборотності і ділової активності.

Цікавим є підхід Лебедевої Е.Є. [183], який пропонує методику аналізу для малих підприємств, що ґрунтується на системі збалансованих показників та базується на проведенні аналізу і виявленні проблем за чотирма напрямками: фінанси, клієнти, внутрішні бізнес-процеси, персонал та розвиток.

Однак, більшість запропонованих методик базуються на достатньо значній інформаційній базі, є трудомісткими і містять перелік показників, використання яких не завжди доцільно для малих підприємств.

Крім того, необхідно враховувати особливості інформаційного забезпечення фінансового аналізу на малих підприємствах в силу наявності відповідних відмінностей в організації бухгалтерського обліку та структурі фінансової звітності, що було досліджено у попередніх розділах монографії, оскільки основним джерелом якого виступає спрощена за показниками фінансова звітність. В певних випадках для реалізації цілей фінансового аналізу буває недостатньо використовувати лише фінансову звітність (наприклад, керівництво має можливість залучати додаткові джерела), що вимагає використання даних виробничого і фінансового обліку. Проте, найчастіше річна і квартальна звітність є єдиними джерелами зовнішнього фінансового аналізу, а на окремих малих підприємствах – лише річна фінансова звітність.

Особлива побудова форм фінансової звітності малих підприємств (суб'єктів малого підприємництва), а саме - узагальнення сум доходів та витрат, необоротних і оборотних активів в показниках фінансової звітності малих підприємств не дозволяє використовувати загальну методику фінансового аналізу. А відтак, виникає потреба в дослідженні особливостей інформаційного забезпечення процесу аналітичної роботи з проведення фінансового аналізу, систематизації та побудові методики аналізу фінансового стану малих підприємств в умовах особливостей спрощеної структури фінансової звітності та обмежених обсягів інформаційного забезпечення всіх етапів аналітичного процесу.

Дослідження основних напрямів аналізу на малих підприємствах та склад спрощених форм фінансової звітності дозволяє виявити їх інформаційний взаємозв'язок (рис. 4.8).

Особливості інформаційного забезпечення фінансового аналізу на малих підприємствах вимагає дослідження методики аналізу за виокремленими напрямками аналізу в розрізі спрощених форм фінансової звітності.

Рис. 4.8. Напрями фінансового аналізу в умовах інформаційного забезпечення малого підприємства

Інформаційною базою аналізу фінансових результатів є, в основному, фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва (ф. 1-м та 2-м) та спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва (ф. 1-мс та 2-мс) у складі Балансу та Звіту про фінансові результати, особливості структури та змісту яких було детально розглянуто у 3 розділі монографії.

Загальноприйнята методика аналізу фінансових результатів вимагає послідовного аналізу доходів і витрат від різних видів діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової), процесу формування фінансового результату (прибутку або збитку) та на їх основі відносних показників – рентабельності та прибутковості. Однак, узагальнення сум доходів та витрат в системі рахунків бухгалтерського обліку та в спрощених формах фінансової звітності унеможливує здійснення відповідних аналітичних процедур (розрахунків) в розрізі різних видів діяльності (виокремлення сум доходів і витрат; аналіз фінансового результату (прибутку чи збитку); розрахунок відносних показників рентабельності та прибутковості).

Дослідження методики фінансових результатів малого підприємства почнемо з аналізу доходів малих підприємств окремо в розрізі спрощеної форми Звіту про фінансові результати, який є основним джерелом аналізу доходів. У фінансовому звіті суб'єктів малого підприємництва (ф. 2-м) можна виділити п'ять рядків, що відображають доходи малого підприємства в розрізі видів їх отримання (від реалізації продукції, інші операційні доходи та інші доходи) та загального підсумку (чистий дохід та разом чисті доходи). У спрощеному звіті суб'єктів малого підприємництва (ф. 2-мс) з вище перелічених доходів окремо не відображаються інші операційні доходи, однак додається додатковий рядок - доходи, які збільшують фінансовий результат після оподаткування (рядок 2310).

З усіх найбільш відомих методів читання фінансової звітності (горизонтальний аналіз; вертикальний аналіз; трендовий аналіз; метод фінансових коефіцієнтів; порівняльний аналіз; факторний аналіз) аналіз доходів можна здійснити за допомогою горизонтального (часового) аналізу в

частині порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом та дає можливість вивчити динаміку доходів, а також вертикального (структурного) аналізу, що надає можливість визначення структури доходів з виявленням впливу кожної позиції звітності на результат у цілому (додаток Л табл. Л.1).

В разі складання спрощеної форми аналіз динаміки і структури доходів малого підприємства за допомогою горизонтального і вертикального аналізу здійснювати за методикою, наведеною у додатку Л табл. Л.2, однак без строки – інші операційні доходи та з додаванням строки - доходи, які збільшують фінансовий результат після оподаткування.

Наступним етапом аналізу фінансових результатів є аналіз витрат малого підприємства, який також необхідно проводити в розрізі спрощених форм Звіту про фінансові результати. Варто зазначити, що вилучення рахунків 8-го класу та введення рахунків 9-го класу призвело до вилучення окремого розділу Звіту про фінансові результати «Витрати за елементами» (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, соціальні заходи, амортизацію та інші операційні витрати), що зменшило інформаційність аналізу витрат малих підприємств та призвело до унеможливлення проведення поелементного аналізу витрат.

Горизонтальний та вертикальний аналіз витрат здійснюється в розрізі витрат, що розкриваються у спрощених формах фінансової звітності, однак їх інформаційність занадто звужена (зменшена) та практично не надає повної інформації про напрями витрат звітного періоду (додаток Л. табл. Л.3, Л.4).

Внутрішній фінансовий аналіз, в окремих випадках, вимагає більш детального дослідження структури та динаміки витрат малого підприємства, що потребує виокремлення з даних аналітичного обліку інших видів витрат з метою оцінки напрямів понесених витрат, визначення шляхів зниження та оптимізації використання ресурсів підприємства та покращення фінансового становища підприємства.

Як економічна категорія - прибуток характеризує фінансовий результат господарської діяльності малого підприємства. Прибуток є показником, який найбільш повно відображає ефективність діяльності підприємства, правильність прийняття управлінських рішень системою управління, що вимагає проведення аналізу формування прибутку малого підприємства. На відміну від стандартної форми звіту про фінансові результати, де можна виокремити 5 видів прибутку – валовий прибуток, операційний прибуток, прибуток від звичайної діяльності, прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, прибуток від звичайної діяльності після оподаткування, чистий прибуток, в спрощеній формі фінансової звітності розкривається інформація лише про фінансовий результат до оподаткування (рядок 2290) і чистий прибуток або збиток (рядок 2350).

Алгоритм формування чистого прибутку (збитку) на основі спрощеної форми Звіту про фінансові результати наведено у додатку Л. рис. Л.1.

Алгоритм формування чистого прибутку для окремої категорії малих підприємств (які ведуть спрощений облік доходів і витрат) на основі

спрощеного Звіту про фінансові результати ф. 2-мс дещо відрізняється, оскільки має знижений рівень розкриття інформації про доходи і витрати малого підприємства (додаток Л. рис. Л.2).

Унеможливлення проведення горизонтального і вертикального аналізу прибутку (у зв'язку з його мінімальною інформативністю) передбачає проведення факторного аналізу прибутку від основної діяльності (реалізації продукції, надання послуг, товарів та ін.). Прибуток від основної діяльності на підприємстві залежить від основних чотирьох факторів, які впливають на рівень прибутку, а саме: обсяг реалізованої продукції (послуг, товарів), структура товарної продукції, собівартість продукції та зміна рівня цін або тарифів. Розрахунок впливу наведених факторів на суму чистого прибутку визначають методом ланцюгової підстановки (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Факторний аналіз прибутку від реалізації продукції малого підприємства

№	Показник	Попередній період (0)	Дані попереднього періоду, перераховані на обсяг продажу звітного періоду	Звітний період (1)
1	2	3	4	5
1	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (рядок 2000 ф. 2-м)	Обсяг продажу ₀ * Ціна ₀	Обсяг продажу ₁ * Ціна ₀	Обсяг продажу ₁ * Ціна ₁
2	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (рядок 2050 ф. 2-м)	Обсяг продажу ₀ * Собівартість ₀	Обсяг продажу ₁ * Собівартість ₀	Обсяг продажу ₁ * Собівартість ₁
3	Прибуток від реалізації продукції	стр.1-стр.2	стр.1-стр.2	стр.1-стр.2

Наступним блоком фінансового аналізу є аналіз ефективності роботи малого підприємства та відображення причинно-наслідкових зв'язків показників фінансового стану і фінансових результатів, який розкривається (відображається) в розрахунку показників прибутковості і рентабельності роботи малого підприємства, які «більш повніше, ніж прибуток характеризують результати господарювання, оскільки їх величина відображає співвідношення ефекту з вкладеним капіталом або спожитими ресурсами» [293, с. 295]. В процесі даного аналізу встановлюється рівень прибутковості використання капіталу в цілому та його окремих частин, а також рівень прибутку по відношенню до інших показників господарської діяльності.

У зв'язку із зниженим рівнем інформаційної бази проведення фінансового аналізу та розрахунок показників рентабельності на малих підприємствах має свої особливості. Для малого підприємства найбільш інформаційно корисними та важливими є показники розрахунку

співвідношення чистого прибутку до рівня продажу, активів, власного капіталу та витрат, що здійснюється за попередній та звітний періоди з аналізом і оцінкою їх змін в умовах інформаційної бази спрощених форм Балансу та Звіту про фінансові результати.

Показники рентабельності малого підприємства з відображенням джерел інформаційного забезпечення фінансових розрахунків в показниках спрощених форм фінансової звітності наведено у табл. 4.6.

Таблиця 4.6.

Методика розрахунку показників рентабельності малого підприємства

<i>Показник</i>	<i>Порядок розрахунку</i>	<i>Джерело отримання інформації</i>	<i>Характеристика показника</i>
Показники рентабельності капіталу малого підприємства			
Рентабельність діяльності підприємства (сукупного капіталу)	<i>чистий прибуток / сума власного і позикового капіталу</i>	р. 2350 ф. 2-м / р. 1495 + р. 1595 + р. 1695 ф. 1-м	характеризує рівень прибутковості всього капіталу підприємства, що використовується в діяльності
Рентабельність власного капіталу	<i>чистий прибуток / сума власного капіталу</i>	р. 2350 ф. 2-м / р. 1495 ф. 1-м	характеризує рівень прибутковості власних коштів малого підприємства
Рентабельність основного (необоротного) капіталу	<i>чистий прибуток / сума основного капіталу</i>	р. 2350 ф. 2-м / р. 1095 ф. 1-м	характеризує рівень прибутковості основного капіталу
Рентабельність операційного капіталу	<i>чистий прибуток / сума операційного капіталу</i>	р. 2350 ф. 2-м / р. 1095 + р. 1195 ф. 1-м	характеризує рівень прибутковості використання необоротних і оборотних активів
Показники рентабельності продажу малого підприємства			
Рентабельність реалізованої продукції	<i>чистий прибуток / чистий дохід від реалізації продукції</i>	р. 2350 ф. 2-м / р. 2000 ф. 2-м	характеризує ефективність діяльності малого підприємства
Рентабельність доходів	<i>чистий прибуток / всього доходів</i>	р. 2350 ф. 2-м / р. 2280 ф. 2-м	характеризує рівень прибутковості отриманих доходів
Показники рентабельності виробництва малого підприємства			
Рентабельність виробництва продукції	<i>чистий прибуток / собівартість реалізованої продукції</i>	р. 2350 ф. 2-м / р. 2050 ф. 2-м	характеризує рівень прибутковості виробничої діяльності
Рентабельність продукції (виробництва, діяльності) в цілому	<i>чистий прибуток / всього витрати</i>	р. 2350 ф. 2-м / р. 2285 ф. 2-м	характеризує рівень прибутковості виробництва продукції

У зв'язку з низьким рівнем інформаційної бази щодо прибутку малого підприємства у розрахунках рентабельності (прибутковості) використовується лише показник чистого прибутку, на відміну від розрахунків рентабельності на основі повної звітності, які можуть використовувати в розрахунках показники валового прибутку, операційного прибутку чи прибутку від звичайної діяльності, що дозволяє сформувати більш комплексне бачення і розуміння рівня рентабельності та ефективності окремих напрямів діяльності підприємства.

Досліджуючи особливості діяльності малих підприємств можна відзначити, що найбільший інтерес з точки зору як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів представляє аналіз фінансових показників діяльності малих підприємств, оскільки економічний потенціал може бути охарактеризований подвійно: з позиції майнового стану підприємства і з позиції його фінансового становища. Обидві сторони фінансово-господарської діяльності взаємопов'язані - нераціональна структура майна, його неякісний склад можуть привести до погіршення фінансового становища, і навпаки. А відтак, останнім блоком фінансового аналізу є аналіз фінансового стану малого підприємства, який відображає на певний момент стан капіталу в процесі його кругообороту і здатність суб'єкта господарювання до саморозвитку [293, с. 571].

Фінансовий стан малого підприємства, його стійкість на пряму залежить від структури джерел власного і позикового капіталу та динаміки їх змін, що вимагає проведення систематичного аналізу показників фінансової стійкості та здійснення оцінки оптимального їх співвідношення в розрізі окремих суб'єктів (користувачів) малого підприємства. На фінансову стійкість малого підприємства впливає значна кількість факторів, що дозволяє здійснити їх групування з позиції їх впливу на внутрішні і зовнішні (додаток Л. рис. Л.3).

Показники фінансового стану відображають зміни в структурі позикового і власного капіталу, їх оптимальне співвідношення з позиції різних категорій користувачів. Розглянемо методика аналізу фінансової стійкості, яка ґрунтується на показниках Балансу малого підприємства (табл. 4.7).

Розглянуті показники фінансово стану діяльності малого підприємства мають різне інформаційне значення для окремих груп користувачів, а відтак, аналіз і оцінка динаміки зміни фінансових показників може відрізнитися з позиції кредиторів, інвесторів та власників підприємства. Наприклад, для банківських установ та інших кредиторів ситуація є більш стабільною в разі зростання частки власного капіталу підприємства, що знижує фінансовий ризик, а власники малого підприємства, в умовах обмеження фінансових ресурсів, навпаки, зацікавлені в залученні позикових коштів.

В ринкових умовах господарювання значна частка власного капіталу та динаміка до його зростання не свідчать про покращення фінансового становища малого підприємства та можливості швидкого реагування на зміни ділового клімату. Навпаки, використання позикових коштів свідчить про

гнучкість підприємства, яка притаманна саме функціонуванню малого бізнесу.

Таблиця 4.7.

Методика розрахунку показників фінансової стійкості малого підприємства

<i>Показник</i>	<i>Порядок розрахунку</i>	<i>Джерело отримання інформації (ф. 1-м та 1-мс)</i>	<i>Характеристика показника</i>
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	<i>власний капітал / загальна валюта балансу</i>	р. 1495 / р. 1900	показує, яка частка активів підприємства сформована за рахунок власного капіталу
Коефіцієнт фінансової залежності	<i>загальна валюта балансу / власний капітал</i>	р. 1900 / р. 1495	показує, яка сума активів припадає на 1 грн. власних коштів
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	<i>позикові кошти / загальна валюта балансу</i>	(р. 1595 + р. 1695) / р. 1900	показує, яка частка позикових коштів приходить на одиницю капіталу, що використовується в діяльності
Коефіцієнт поточної заборгованості	<i>поточні зобов'язання / загальна валюта балансу</i>	р. 1695 / р. 1900	показує, яка частина активів сформована за рахунок позикових ресурсів короткострокового характеру
Коефіцієнт стійкого фінансування	<i>власний капітал + довгострокові зобов'язання / загальна валюта балансу</i>	(р. 1495 + р. 1595) / р. 1900	показує, яка частка активів сформована за рахунок стійких джерел
Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	<i>власний капітал / власний капітал + довгострокові зобов'язання</i>	р. 1495 / (р. 1495 + р. 1595)	показує, яка частка стійких джерел сформована за рахунок власного капіталу
Коефіцієнт фінансової залежності капіталізованих джерел	<i>довгострокові зобов'язання / власний капітал + довгострокові зобов'язання</i>	р. 1595 / (р. 1495 + р. 1595)	показує, яка частка стійких джерел сформована за рахунок кредитних ресурсів
Коефіцієнт покриття боргів власним капіталом	<i>власний капітал / залучений капітал</i>	р. 1495 / (р. 1595 + р. 1600)	показує, яка частка залучених коштів може бути покрита за рахунок власного капіталу
Коефіцієнт фінансового левериджу (фінансового ризику)	<i>залучений капітал / власний капітал</i>	(р. 1595 + р. 1600) / р. 1495	показує, яка частка позикового капіталу залучена підприємством у розрахунку на одиницю власного капіталу

Коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат	<i>власний оборотний капітал* / запаси</i>	(р. 1195 – р. 1695) / р. 1100	показує, якою мірою виробничі запаси покриті власними джерелами і не потребують залучення позикових коштів
Частка власного капіталу	<i>власний оборотний капітал / оборотні активи</i>	(р. 1195 – р. 1695) / р. 1195	показує, яка частина оборотних коштів підприємства була сформована за рахунок власних джерел
Частка позикового капіталу	<i>поточні зобов'язання / оборотні активи</i>	р. 1695 / р. 1195	показує, яка частка оборотних активів була сформована за рахунок поточних зобов'язань
Коефіцієнт маневреності	<i>власний оборотний капітал / власний капітал</i>	(р. 1195 – р. 1695) / р. 1495	показує, яка частка власного капіталу вкладена в оборотний капітал

* *Власний оборотний капітал = оборотні активи – поточні зобов'язання*

Одним з індикаторів фінансового стану підприємства є його ліквідність (платоспроможність), оскільки відбувається можливість оцінки щодо своєчасної оплати поточних боргів наявними фінансовими ресурсами, що є досить важливим фактором в умовах їх обмеження на підприємствах малого бізнесу (табл. 4.8).

Таблиця 4.8.

Методика розрахунку показників ліквідності малого підприємства

<i>Показник</i>	<i>Порядок розрахунку</i>	<i>Джерело отримання інформації (ф. 1-м та 1-мс)</i>	<i>Характеристика показника</i>
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	<i>грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення / поточні зобов'язання</i>	р. 1165 + р. 1160 / р. 1695	показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена за рахунок готівкових коштів
Коефіцієнт швидкої ліквідності	<i>грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення + короткострокова ДЗ / поточні зобов'язання</i>	р. 1165 + р. 1160 + р. 1125 + р. 1135 + р. 1155 / р. 1695	показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена за рахунок високоліквідних активів
Коефіцієнт поточної ліквідності	<i>сума оборотних активів / поточні зобов'язання</i>	р. 1196 / р. 1695	показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена за рахунок оборотних активів

Отже, детальне дослідження методики проведення фінансового аналізу на малих підприємствах в умовах діючих форм фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва дає підстави зробити висновок, що за даними спрощених форм балансу та звіту про фінансові результати можна здійснити аналіз і оцінку фінансових результатів та фінансового стану малого підприємства з позиції різних категорій користувачів, що дозволило розробити модель використання аналітичної інформації для прийняття інформаційно обгрунтованих економічних рішень (рис. 4.9).

Рис. 4.9. Модель використання аналітичної інформації для прийняття інформаційно обгрунтованих економічних рішень

Аналіз інформаційних потреб різних категорій користувачів у фінансовій та аналітичній інформації свідчить про неоднаковий інформаційний інтерес окремих категорій користувачів в результатах фінансового аналізу за різними напрямками, оскільки їх інформаційні потреби суттєво відрізняються. Для виокремлення найбільш важливих інформаційних потреб проведемо групування показників фінансового аналізу з позиції різних категорій внутрішніх і зовнішніх користувачів (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

Показники фінансового аналізу діяльності малих підприємств з позиції різних категорій користувачів*

Показники фінансового аналізу	Користувачі аналітичної інформації				
	Власники	Керівники	Структурні підрозділи	Постачальники та покупці	Кредитори та інвестори
Динаміка та структура доходів	+	+	+	-	+
Динаміка та структура витрат	+	+	+	-	-
Формування фінансового результату	+	+	+	-	-
Аналіз впливу окремих факторів на формування прибутку	+	+	+	-	-
Рентабельність капіталу	+	+	+	-	-
Рентабельність продажу	+	+	+	+	-
Рентабельність виробництва	+	+	+	+	+
Фінансова незалежність (залежність)	+	+	+	+	+
Співвідношення власного і позикового капіталу	+	+	-	+	+
Рівень позикового капіталу	+	+	-	+	+
Рівень поточної заборгованості	+	+	+	-	-
Рівень фінансового ризику	+	+	+	+	+
Рівень маневреності власного капіталу	+	+	+	-	-
Платоспроможність підприємства (ліквідність)	+	+	+	+	+

* авторське узагальнення

Аналіз показників фінансового аналізу з позиції різних категорій користувачів (табл. 4.9) дозволяє виявити коло інформаційних потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів. Так, внутрішні користувачі мають більш широкі інформаційні потреби в показниках фінансового аналізу, оскільки вони зацікавлені в аналізі і оцінці всіх напрямів фінансово-господарської діяльності для можливості поточного і стратегічного планування діяльності в умовах конкуренції на ринку. Зовнішні користувачі (постачальники та покупці, кредитори та інвестори) мають більш звужене коло інформаційних потреб для прийняття власних рішень щодо подальшої співпраці з конкретним малим підприємством.

Проведене дослідження сучасного стану методики фінансового аналізу, розробка моделі використання аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень та виявлення найбільш важливої і корисної інформації з позиції різних категорій користувачів дозволяють сформулювати комплексне

бачення процесу формування фінансової і аналітичної інформації в системі інформаційного забезпечення управління діяльності малого підприємства.

Крім того, запропоновані рекомендації щодо запровадження нової методики формування фінансової інформації та її розкриття в показниках фінансової звітності можуть бути узгоджені з методикою фінансового аналізу та мати практичне впровадження з метою відображення найбільш якісної та корисної фінансової інформації, що стане джерелом більш ефективного аналізу і оцінки фінансового стану і результатів діяльності в умовах покращення якісних характеристик фінансової і аналітичної інформації з позиції її користувачів.

Висновки до розділу 4

Таким чином, результати дослідження особливостей аналітичного забезпечення управління діяльності підприємств малого бізнесу в сучасних умовах господарювання представлені наступним:

1. Формування ефективної та раціональної підсистеми аналітичного забезпечення системи управління вимагає визначення об'єкту, суб'єктів та мети організації аналізу малих підприємств з позиції ресурсних можливостей та інформаційних потреб її користувачів. Врахування наукових розробок науковців та власні дослідження організації аналізу на малих підприємствах з позиції методології наукового дослідження дозволили виділити об'єкт, основні групи суб'єктів аналізу та мету організації аналізу на малих підприємствах.

2. Процес формування оптимального аналітичного підрозділу в рамках конкретного малого підприємства вимагає врахування наявних відмінностей масштабів малого підприємства та організаційної структури системи управління, а також дотримання принципів його побудови (комплексності, системності, економічності, суттєвості, гнучкості та цілеспрямованості), що дозволило розробити модель формування організаційної форми аналітичного підрозділу інформаційного забезпечення малого підприємства з виокремленням його елементів (організаційна структура аналітичного підрозділу, напрями інформаційних потоків в системі інформаційного забезпечення, види та методи аналізу). Ефективне функціонування аналітичного підрозділу вимагає його гармонійного поєднання в межах загальної системи інформаційного забезпечення, що дозволило дослідити інформаційний зв'язок між бухгалтерською та аналітичною службами малого підприємства в умовах спрощеної системи управління та проаналізувати рух інформації між окремими підрозділами за напрямками облікової і аналітичної інформації.

3. Рівень ефективності функціонування системи управління характеризується можливістю своєчасного реагування на зміни в фінансово-господарській діяльності та прийняття найбільш оптимальних управлінських

рішень в конкретних умовах господарювання, що вимагає від системи інформаційного забезпечення надання якісної та своєчасної інформації керівництву малого підприємства. Підвищення рівня якості фінансової і аналітичної інформації вимагає дотримання певних якісних характеристик, які визначають вимоги до її розкриття і відображення. В рамках монографії було проведено дослідження питання визначення та оцінки якісних характеристик аналітичної інформації, що дозволило розробити комплекс якісних характеристик аналітичної інформації в рамках малого підприємства - достовірність, порівнюваність (частково), своєчасність, повнота, своєчасність та співвідношення між витратами і вигодами.

4. Формування фінансової інформації з дотриманням якісних характеристик підвищує на виході якість результативної аналітичної інформації незалежно від застосовуваних видів і методів аналізу, що дозволило виявити пряму залежність та взаємозв'язок між якісними характеристиками облікової і аналітичної інформації. Якісна аналітична інформація, в свою чергу, є основою для прийняття найбільш інформаційно обґрунтованих, оптимальних та своєчасних управлінських рішень.

5. Реформування економічних відносин обумовлено формуванням нових специфічних умов функціонування суб'єктів господарювання, що характеризуються високим рівнем нестабільності та невизначеності. Системні структурні зміни вимагають розробки нових управлінських підходів до функціонування в умовах кризових фаз циклічного розвитку економіки. Важливим завданням підвищення ефективності діяльності в нестабільних умовах господарювання є розробка і впровадження ефективного механізму антикризового управління та його аналітичне забезпечення. В рамках монографії було виділено основні заходи з попередження та виявлення негативних наслідків впливу зовнішніх та внутрішніх факторів в умовах розширення інформаційного простору та зростання вимог до аналітичного забезпечення антикризового управління.

6. Раціональне використання фінансових ресурсів в умовах їх обмеження та оптимальне поєднання з іншими видами ресурсів на малих підприємствах вимагає систематичного проведення аналізу і оцінки фінансової стійкості, рентабельності та платоспроможності, які є основними напрямками фінансового аналізу. В рамках дослідження теоретичних основ організації фінансового аналізу з урахуванням особливостей інформаційного забезпечення та обмежених ресурсних можливостей малого підприємства було сформовано мету фінансового аналізу на малих підприємствах (формування ключових (найбільш інформативних) показників, що дають об'єктивну і точну картину фінансового стану підприємства, його прибутків і збитків, змін у структурі активів і пасивів, у розрахунках з дебіторами і кредиторами з використанням видів і методів аналізу, які не є фінансово обтяжливими та забезпечують аналітичною інформацією в короткий термін апарат управління та зовнішніх користувачів), визначено завдання

фінансового аналізу для досягнення поставленої мети та виділено види і форми аналізу залежно від поставлених завдань перед фінансовим аналізом.

7. На сучасному етапі розвитку аналізу існують різні методичні підходи до проведення фінансового аналізу та розроблена значна кількість аналітичних показників та коефіцієнтів, проте існують ускладнення використання загальної методики фінансового аналізу в умовах особливостей структури та форми фінансової звітності малих підприємств, яка є основою інформаційного забезпечення фінансового аналізу. Дослідження особливостей методичних підходів до проведення фінансового аналізу дозволило здійснити розробку комплексної методики фінансового аналізу для підприємств малого бізнесу з урахуванням особливостей інформаційної бази спрощених форм фінансової звітності, сприяючи підвищенню ефективності аналітичної роботи в підсистемі інформаційного забезпечення управління малого підприємства в умовах ресурсного обмеження та відмінностей в інформаційних потребах окремих категорій зовнішніх і внутрішніх користувачів.

8. Проведене дослідження сучасного стану методики фінансового аналізу, розробка моделі використання аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень та виявлення найбільш важливої і корисної інформації з позиції різних категорій користувачів дозволяють сформулювати комплексне бачення процесу формування фінансової і аналітичної інформації в системі інформаційного забезпечення управління діяльності малого підприємства. Запропоновані рекомендації щодо запровадження нової методики формування фінансової інформації та її розкриття в показниках фінансової звітності можуть бути узгоджені з методикою фінансового аналізу та мати практичне впровадження з метою відображення найбільш якісної та корисної фінансової інформації, що стане джерелом більш ефективного аналізу і оцінки фінансового стану і результатів діяльності в умовах покращення якісних характеристик фінансової і аналітичної інформації з позиції її користувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азгальдов Г.Г. Общие сведения о методологии квалиметрии / Г.Г. Азгальдов // Стандарты и качество. – 1994. – № 11. – С. 24-27.
2. Анализ хозяйственной деятельности предприятий / под общ. Ред. В.П. Копняева. – Москва: Госфиниздат, 1963. – 358 с.
3. Андрощук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны.: Монография / Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев; ред. А.Д. Святоцкий. – К.: ВД «Ин Юре», 2000. – 400 с.
4. Ансофф І. Стратегічне управління. – М.: Економіка, 1989. – 519 с.
5. Ануфрієв М. Ю. Малий бізнес та післякризовий економічний розвиток України [Текст]: [монографія] / [М. Ю. Ануфрієв, О. І. Благодарний, В. І. Ляшенко та ін.] ; Нац. акад. наук України, Ін-т економіки пром-сті. - Донецьк : ІЕП НАН України, 2010. - 251 с.
6. Бакаев А.С., Шнейдман Л.З. Учётная политика предприятия // Бухгалтерский учёт. - 1995. - № 1. - С. 52-58.
7. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент. М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
8. Барановська С.П. Обліково-аналітичне забезпечення як невід’ємна складова управління підприємством // Вісник національного університету «Львівська політехніка» №722 Менеджмент та підприємництво в управлінні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів: Вид-во Львівська політехніка, 2012. – 415 с.
9. Барановська Т.В. Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика. автореф. дис..... канд. екон. наук: 08.06.04 / Т.В. Барановська; Нац. аграр. ун-т. — К., 2005. — 21 с.
10. Барановська Т.В. Облікова політика: рівні, суб’єкти, складові // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2003. – № 3 (25). – С. 18–26.
11. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: Учеб. пособие. — Киев: МАУП, 2004. — 216 с.
12. Безродна Т.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття / Т.М. Безродна // Вісн. Східноукр. Нац. Ун-ту ім. В.Даля. – Ч.2. – 2008. - №10 (129). – С. 35-38.
13. Безруких П.С. Бухгалтерский учт: Учебник // Под ред. П.С. Безруких. – М.: Высшая школа, 1999. – 563 с.
14. Белокоровин Э. Как использовать возможности бенчмаркинга в отечественных условиях / Э. Белокоровин, Д. Маслов // Управление компанией. – 2005. – № 1. – С. 10–16.
15. Бешелев С., Гурвич Ф. Экспертные оценки. М.: Наука, 1973 г. - 161 с.
16. Бирман Л. А. Управленческие решения : учеб. пособ. / Л. А. Бирман – М. : Дело, 2004. – 204 с.
17. Білоусова І.А. Методи обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції / І.А. Білоусова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 9. – С. 3–5.

18. Білуха М.Т. Курс аудиту / Білуха М.Т. – К. : Вища школа – Знання, 1998. – 574 с.
19. Білуха М.Т. Теорія бухгалтерського обліку: підручник. — К.: КДТЕУ, 2000. — 692 с.
20. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. – К.: Ника Центр, 1999. – 528 с.
21. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Управление финансовыми рисками. – К.: Ника-Центр, 2005. – 600 с.
22. Блинов А.О., Шапкин И.Н. Малое предпринимательство: теория и практика. – М., 2003. - 356 с.
23. Бойко Л.О., Волчек Р.М., Волкова Н.А. Організація та методика економічного аналізу: навч. посібник. – Одеса: ОДЕУ, 2010. – 351 с.
24. Бойков Н., Русинов Ф. Организация и эффективность управления производством. – М.: Московский рабочий, 1973. – 190 с.
25. Бондар М.І. Обліково-аналітична інформація в управлінні інвестиційною діяльністю підприємства / М.І. Бондар // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. КНЕУ. – 2007. – Вип. 17. – С. 363-375.
26. Бондар М.І. Обліково-аналітична інформація в управлінні підприємницькою діяльністю // Економічний аналіз. – 2010. - №6. – С. 13-16.
27. Бондаренко О.М., Білан М.П. Проблеми формування облікової політики. Напрямки її удосконалення //«Проблеми підвищення ефективності інфраструктури (економічні науки)». – 2011. - №31.
28. Бородкин А. О формировании и учете себестоимости продукции в рыночных условиях // Бухгалтерский учет и аудит. – 2002. - №3. – С. 32-41.
29. Бродська І.І. Обліково-аналітичне забезпечення оцінки вартості підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Ірина Іванівна Бродська ; Державний вищий навчальний заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К., 2008. - 19 с.
30. Бугрім О.Ю. Витрати промислових підприємств на впровадження системи управління якістю продукції / О.Ю. Бугрім // Держава та регіони. – 2011. – № 2. – С. 129-133.
31. Букало Н.А. Облікова політика й розкриття інформації у фінансовій звітності // Бухгалтерський облік, аналіз, статистика та математичні методи й інформаційні технології в економіці. – 2011. - №12.
32. Бутинець Ф.Ф. Войналович О.П., Томашевська І.Л. Організація бухгалтерського обліку: Підручник. – Житомир: ПП «Рута», 2005. – 528с.
33. Бутинець Ф.Ф. Історія бухгалтерського обліку / У 2 ч.: Навчальний посібник — Житомир: ЖІТІ, 2001. - Ч.1. - 512 с.
34. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку: Підруч. для студ. спец. "Облік і аудит" вищ. навч. закл. / За ред. Ф. Ф. Бутиця. — 3-є вид., доп. і перероб. — Житомир: ПП "Рута", 2002. - 592 с.
35. Бухвальд Е., Виленский А. Развитие и поддержка малого бизнеса (опыт Венгрии и уроки для России) // Вопросы экономики. - 2002. - №7. – С. 109-118.

36. Бухгалтерский учет в России в XXI веке [Текст]: учебное пособие; под общ. ред. Н.Л. Маренкова. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 296 с.
37. Васильева Л.М. Сутність облікової політики, її значення і вимоги, які до неї пред'являються // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» - Електронний ресурс // <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2131>
38. Вахрушина М. А. Бухгалтерский управленческий учет: Учебник / М. А. Вахрушина. — М.: Омега — Л, 2007. - 576 с.
39. Великий російський енциклопедичний словник: М. – БРЕ, 2003.
40. Велш Глен А., Шорт Деніель Г. Основи фінансового обліку: Пер. з англ. — К.: Основи, 1999. - 943с.
41. Виленский А. Этапы развития малого бизнеса.// Вопросы экономики, 1996. - №7. – С. 30-38.
42. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : [монографія] / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
43. Вовчук Т.І. Обліково-аналітичне забезпечення управління формуванням і використанням лісових біологічних активів: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Т.І. Вовчук ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - К., 2009. - 21 с.
44. Войтенко Т. Елементи облікової політики [текст] / Т. Войтенко // Податки та бухгалтерський облік. – 2008. – № 3. – С. 14-35.
45. Волощук Л.О. Обліково-аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства / Л.О. Волощук // Вісн. Одеськ. політех. ун-ту. – 2011. - №2 (36). – С.329-334.
46. Воронцовский А. В. Управление рисками : [учеб. пособие] – [2-е изд., испр. и доп.] / Воронцовский А. В. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2000; ОЦЭиМ, 2004. – 458 с.
47. Гаврилюк В.П. Формування та розподіл доходів підприємств із сезонним характером виробництва: обліково-аналітичний аспект: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / В.П. Гаврилюк; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - К., 2009. - 21 с.
48. Галенко О.М. Фінансовий аналіз діяльності підприємств з метою упередження банкрутства: теорія і методологія – автореф. дис. док. екон. наук: 08.00.09. [текст], КНЕУ.К. – 2009. – 38 с.
49. Галузина С.М. Аспекты повышения роли учетно-аналитической информации в системе управления организацией: [моногр.] / С.М. Галузина. – СПб.: Знание, 2006. – 392 с.
50. Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство.: Монографія. – Х., 2006. – 240 с.
51. Герасимова В.Д. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности промышленного предприятия: учебное пособие [текст] / В.Д. Герасимова. – М.: КНОРУС, 2011. – 360 с.

52. Гетьман О. О. Економічна діагностика : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – К. : ЦНЛ, 2007. – 307 с.
53. Глобалізація і безпека розвитку: [монографія] / Керівник авторського колективу О.Г. Білоус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
54. Гоголь Т. А. Гармонізація бухгалтерського обліку в країнах ЕС: особливості для малого бізнесу // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Збірник. – Чернігів: ЧДТУ, 2011. - №.4 (54). – С.327-333.
55. Гоголь Т.А. Аналіз в системі учетно-аналитического забезпечення підприємств малого бізнесу // Бизнес Інформ. – 2013. - №6. – С.319-324.
56. Гоголь Т.А. Аналіз розвитку спрощеної форми бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва в Україні: від 60-тих років ХХ ст. до наших днів // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. - №7. – С.10-20.
57. Гоголь Т.А. Бухгалтерський, управлінський та податковий облік на підприємствах малого бізнесу // Шляхи підвищення економічної ефективності в умовах реформ: досвід розвинутих та перехідних економік. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 12 квітня 2013 р.). – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2013. – С.75-76.
58. Гоголь Т.А. Витрати і вигоди від впровадження МСФЗ для МСП // «Майбутнє – аудит». Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, грудень 2011 р.). – Кривий Ріг : Видавець ФО-П Чернявський Д.О., 2011. – С. 74-76.
59. Гоголь Т.А. Зв'язок обліку і оподаткування в рамках «шведської економічної моделі»: переваги для великого і малого бізнесу // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. Збірник наукових праць. – К.: Бизнес Медіа Консалтинг, 2011. – Вип. 2 (7). - С.60-74.
60. Гоголь Т.А. Значення та роль інвентаризації в системі управління суб'єктів малого підприємництва // Розвиток бухгалтерського обліку, контролю та аналізу у сучасних концепціях управління. Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Судак, 1-3 червня 2012 р.). – Сімферополь: ДІАЙП, 2012. – С. 215-217.
61. Гоголь Т.А. Значення та роль обліково-аналітичного забезпечення в системі управління підприємств малого бізнесу // Эффективность функционирования государственного и частного секторов экономики России: проблемы и пути их решения. Тезисы Всероссийской научно-практической конференции / под. ред. Т.Н. Гоголевой, В.Г. Ключищевой (г. Воронеж, 12-13 апреля 2013 г.). – Воронеж: Издательско-полиграфический центр «Научная книга», 2013. – С.55-57.
62. Гоголь Т.А. Інформаційні потреби користувачів фінансової звітності малих і великих підприємств // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – К.: НДЕІ, 2012. – Вип. 1 (128). – С.90-95.

63. Гоголь Т.А. Класифікація складових системи обліково-аналітичного забезпечення підприємств малого бізнесу // Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю суб'єктів господарювання. Тези II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Макіївка, 25-26 квітня 2013 р.). – Макіївка: МЕРІ. – 2013. – С.14-16.

64. Гоголь Т.А. Концепція розвитку бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу // Сучасні кризові явища в економіці і проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством. Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, травень 2012 р.). – Луцьк: Редакційно-видавничий відділ ЛНТУ. – 2012. – С. 47-49.

65. Гоголь Т.А. Концепція справедливої вартості в бухгалтерському обліку: наслідки для підприємств малого бізнесу // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. - №6. – С.32-40.

66. Гоголь Т.А. Методологія бухгалтерського обліку як напрямок наукових досліджень в інноваційній економіці // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль: ТНЕУ. - 2012. - №2. – С. 151-158.

67. Гоголь Т.А. Моделі руху інформації в системі обліково-аналітичного забезпечення підприємств малого бізнесу // Формування конкурентоспроможної національної економіки: світовий досвід та вітчизняні реалії. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 19-20 квітня 2013 р.), - м. Херсон / ред. кол.: К.С. Шапошников [та ін.]. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С.161-163.

68. Гоголь Т.А. Модель вибору форми бухгалтерського обліку з позиції класифікації малих підприємств на нормативному рівні // Економічні перспективи України та світу. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 20-21 вересня 2013 р.). – Чернігів: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 209-212.

69. Гоголь Т.А. Напрями удосконалення методики розкриття інформації в показниках фінансової звітності підприємств малого бізнесу // Бухгалтерський облік і аудит. – 2013. - №12. – С.3-11.

70. Гоголь Т.А. Об'єкт, предмет та мета організації бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу // Модернізація економіки: проблеми, шляхи розвитку та перспективи. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 13-14 вересня 2013 р.). – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2013. – С. 110-113.

71. Гоголь Т.А. Облік і аналіз як інструменти виконання функції контролю системи управління підприємств малого бізнесу // Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Сімферополь, 16-17 серпня 2013 р.). – Сімферополь: НО «Economics», 2013. - С. 73-76.

72. Гоголь Т.А. Облік та звітність на підприємствах малого бізнесу: управлінський аспект // Проблеми економіки. – 2013. - №1. – С. 339-344.

73. Гоголь Т.А. Обліково-аналітичне забезпечення суб'єктів малого підприємництва в умовах глобального інформаційного простору //

Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю суб'єктів господарювання: [монографія] / за заг. ред. д.е.н., проф. Білопольського: Макіївський економ. – гуманіст. ін-т. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – 372 с.

74. Гоголь Т.А. Обліково-аналітичне забезпечення як складова інформаційного управління діяльності підприємств малого бізнесу // Економічні проблеми стабільного розвитку. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф. (м. Суми, 24-26 квітня, 2013 р.) : у 4 т. / за заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми : Сумський державний університет, 2013. – Т. 1. – С. 56-58.

75. Гоголь Т.А. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу // Стратегії розвитку економічних систем на мікро- та макрорівнях. Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 17-18 травня 2013 р.). – Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика». – 2013. – С.138-140.

76. Гоголь Т.А. Особливості діяльності підприємств малого бізнесу та їх вплив на розвиток економіки країни // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Збірник. – Чернігів: ЧДТУ, 2011. - № 3 (52). – С.145-154.

77. Гоголь Т.А. Особливості методики фінансового аналізу підприємств малого бізнесу // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Збірник. – Чернігів: ЧДТУ, 2013. - №2 (66). – С.386-393.

78. Гоголь Т.А. Особливості облікової політики на підприємствах малого бізнесу // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. - №12. – С.13-19.

79. Гоголь Т.А. Особливості обліку, оподаткування і звітності підприємств малого бізнесу в Англії // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – К.: НДЕІ, 2011. – Вип. 10 (125). – С.118-125.

80. Гоголь Т.А. Перспективи впровадження МСФЗ для МСП в Україні // Сучасні тенденції в оцінці ефективності управління, планування та обліку діяльності суб'єктів господарювання: Міжнародна колективна монографія / під заг. ред. К.Ф.Ковальчука. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2013. – 235с. (С. 163-173).

81. Гоголь Т.А. Подвійний запис в бухгалтерському обліку підприємств малого бізнесу // Бизнес Інформ. – 2013. - №4. – С.361-366.

82. Гоголь Т.А. Розвиток бухгалтерського обліку і фінансової звітності підприємств малого бізнесу за критеріями періодизації // Бухгалтерський облік, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернігів, 25-26 жовтня 2013 р.). – Чернігів: 2013. – С. 27-29.

83. Гоголь Т.А. Розвиток національної системи бухгалтерського обліку у відповідності з міжнародними вимогами: наслідки для підприємств малого бізнесу // Бухгалтерський облік і аудит. – 2013. - №7. – С. 3-13.

84. Гоголь Т.А. Світовий досвід розвитку малого бізнесу та його адаптація в Україні // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Збірник. – Чернігів: ЧДТУ, 2010. - №46. – С.120-129.

85. Гоголь Т.А. Спрощення вимог бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва в рамках ЄС: переваги та недоліки для різних країн // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту: теорія, методологія та організація. Тези доповідей X міжнародної наукової конференції (м. Київ, березень 2012 р.). – Київ: Бізнес Медіа Консалтинг, 2012. – С. 34-37.

86. Гоголь Т.А. Становлення та розвиток системи обліку, оподаткування та звітності суб'єктів малого підприємництва Франції // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – К.: НДЕІ, 2011. – Вип. 11 (126). – С.139-145.

87. Гоголь Т.А. Теоретико-методологічні основи формування аналітичної складової інформаційного забезпечення системи управління підприємств малого бізнесу // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Збірник. – Чернігів: ЧДТУ, 2013. - №.3 (68). – С.174-184.

88. Гоголь Т.А. Учетно-аналитическая система как фактор повышения конкурентоспособности предприятий малого бизнеса // Новая экономика. – 2013. - №1 (61). – С. 147-153.

89. Гоголь Т.А. Фактори, що впливають на якість стандартів бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу // Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю суб'єктів господарювання. Тези доповідей I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Макіївка, лютий 2012 р.). – Макіївка: МЕГІ. – 2012. – С.24-26.

90. Гоголь Т.А. Факторы, влияющие на формирование учетной политики на предприятиях малого бизнеса // Экономические и социальные науки: прошлое, настоящее, будущее. Тезисы II Международной заочной научно-практической конференции (г. Москва, 10 апреля 2013 г.). – Москва: Издательский дом «Экономическая газета», 2013. – С. – 220-222.

91. Гоголь Т.А. Фінансова звітність як інформаційне джерело для користувачів підприємств малого бізнесу // Розвиток бухгалтерського обліку, контролю та аналізу у сучасних концепціях управління. Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Судак, 24-28 травня 2013 р.). – Сімферополь : ДІАЙП, 2013. – С. 207-209.

92. Гоголь Т.А. Формування системи обліково-аналітичного забезпечення підприємств малого бізнесу // Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю суб'єктів господарювання. Тези II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Макіївка, 25-26 квітня 2013 р.). – Макіївка: МЕГІ. – 2013. – С.14-16.

93. Гоголь Т.А., Ніпорко Н.І. Аналіз нормативно-правової бази з регулювання бухгалтерського обліку суб'єктів малого бізнесу // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 9 (33). – Ч.1. – Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2012. – С.208- 216.

94. Гоголь Т.А., Ніпорко Н.І. Спрощена форма організації бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу (не платників ПДВ) без застосування подвійного запису // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. - №11. – С.3-17.
95. Голов С. Бухгалтерський облік та фінансова звітність малих і середніх підприємств [Текст] / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – №10. – С. 3-15.
96. Голов С. Креативний облік – загроза професії та суспільству / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – № 1. – С. 31-42.
97. Голов С. Теорія багатоцільового бухгалтерського обліку // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. - №4. – С. 3-13.
98. Голов С.Ф. Справедлива вартість та її місце в системі оцінок бухгалтерського обліку // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. - №4. – С.3-18.
99. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV.
100. Грабко М.В. Системне обліково-аналітичне забезпечення менеджменту машинобудівних підприємств / М.В. Грабко // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». – 2009. - №647. – С. 27-31.
101. Гудзинський О.Д. Менеджмент та його обліково-аналітичне забезпечення [навч. посібник] – К.: ІПК ДСЗУ, 2003. – 51 с.
102. Гуцайлюк З. Деякі питання реформування системи бухгалтерського обліку: концепція та реалізація // Бухгалтерський облік та аудит. – 2007. - №10. – С. 11-17.
103. Гуцайлюк Л.О. Облікова політика бюджетних установ в умовах ринкового середовища // Вісник СНУ ім. В. Даля. – 2003. – № 1. – С. 39–41.
104. Дегтярев А. Н. Государственная поддержка предпринимательского сектора: мировой и российский опыт. – Уфа: Моск. экон. институт, 2000. - 152 с.
105. Державна стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні від 24 жовтня 2007 р. № 911-р.
106. Детмер У. Производство с невероятной скоростью: Улучшение финансовых результатов предприятия / Уильям Детмер, Эли Шрагенхайм; Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишерз, 2009. – 330 с.
107. Дмитриченко Л. И. Малый бизнес в системе предпринимательства [Текст]: монография / Л.И. Дмитриченко, А.Н. Химченко. - Донецк: Каштан, 2005. - 179 с.
108. Добикіна О.К., Рижиков В.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 208с.
109. Довденко В.І. Обліково-аналітичне забезпечення розвитку підприємства / В.І. Довденко // Вісн. Нац. Ун-ту «Львів. Політехніка». – 2009. - № 647. – С. 50-56.
110. Должанський І.В. Управління потенціалом підприємства. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 326с.
111. Домбровська Н.Р. Теоретичні основи організації обліку на підприємстві // Сталий розвиток економіки. – 2011. - №3. – С. 184-188.

112. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : [навчальний посібник] / Л. І. Донець. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 320 с.

113. Дубинская Е.С. Анализ современных моделей и методик прогнозирования кризисного состояния предприятия / Е.С. Дубинская // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2009. – №2 (16). – С. 84-89.

114. Економічна енциклопедія. Том 3. – Київ: Видавничий дім «Академія», 2002. – 951 с.

115. Ендовицкий Д.А. Бухгалтерский и налоговый учет на малом предприятии: учебное пособие / Ендовицкий Д.А., Рахматулина Р.Р. / под общей редакцией Д.А. Ендовицкого – М. : КНОРУС, 2007. – 256 с.

116. Європейська хартія малих підприємств // [Електронний ресурс] : – Режим доступу до сайту : http://zakon.nau.ua/doc/?code=994_860.

117. Єпіфанов А. О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: [монографія] / А.О. Єпіфанов, Н.А. Дехтяр, Т. М. Мельник, І.О. Школьник та ін. / за ред. д.е.н А.О. Єпіфанова. - Суми: УАБС НБУ, 2007. - 286 с.

118. Житний П. Визначення впливу зовнішніх чинників на формування облікової політики / П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 2. – С. 19–25.

119. Житний П.Є. Облікова політика в умовах розвитку фінансово-промислових систем: методологія та організація : [монографія]. – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2007. – 352 с.

120. Житний П.Є. Організаційно-методологічні аспекти облікової політики фінансово-промислових систем: [автореферат д-ра екон. наук за спец. 08.00.09]. К. - 2009. - 33 с.

121. Житний П.Є. Організаційно–методологічні засади формування облікової політики підприємства // Бухгалтерський облік і аудит . –2006. – №3. – С. 3–10.

122. Житный П. Принципы формирования учетной политики / П. Житный // Бухгалтерский учет и аудит. – 2005. – № 4. – С. 25–28.

123. Загорна Т.О. Економічна діагностика [навч. посібник]. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.

124. Закон України «Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» від 21.12 2000 р. №2157-III.

125. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. №996-XIV.

126. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.00 р. №2063-III.

127. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 року № 887-XII.

128. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03 2012 р. № 4618-VI.

129. Захарін С.В. Інвестиційні та ресурсні проблеми молочної промисловості / С.В. Захарін // Економіка АПК. – 2005. № 4. – С. 76–80.
130. Зеленко С.В. Системний підхід до факторів впливу на процес формування облікової політики // Вісник Луцького національного технічного університету. – 2013. - №10. // [Електронний ресурс] : – Режим доступу до сайту : [file:///C:/Users/Admin/Downloads/ecnof_2013_10\(2\)__12.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/ecnof_2013_10(2)__12.pdf)
131. Иванов Л.Н., Иванов А.Л. Рейтинг инвестиционной привлекательности коммерческих банков // Бухгалтерский учет. – 1995. – № 2. – С. 12-15.
132. Ивин Л.Н., Иванилов А.С. Введение в финансовый менеджмент. – К.: ИСИО, 1994. – 190 с.
133. Ілляшенко К.В. Трансформація економіки в інформаційному просторі [Електронний ресурс] - Режим доступу : http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73462.doc.htm
134. Іфтемічук С.Ф., Григорьев В.А. Генеза ринкової економіки: терміни, поняття персоналії. Укладачі: С.Ф. Іфтемічук, В.А. Григорьев, М.І. Маниліч, Г.Д. Шутак. За наук. Ред.. Г.І. Башнянина і В.С. Іфтемічука. – К.: «Магнолія плюс», 2004. – 688 с.
135. Кавун С.В. Економічна та інформаційна безпека підприємств у системі консолідації інформації. Навчальний посібник / С.В. Кавун, А.А. Пилипенко, Д.О. Репко. – Х: Вид. ХНЕУ, 2013. – 264 с.
136. Каланов А. Н. Трудности и перспективы распространения МСФО // Журнал «МСФО. Практика применения», 2006. - № 4 (июль-август).
137. Калина А.В. Современный экономический анализ и прогнозирование (микро и макроуровень): учеб. пособ. / А.В. Калина, М.И. Конева, В.А. Яценко. – К.: МАУП, 1998. – 272 с.
138. Калінеску Т.В. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник/ Т.В.Калінеску, В.С.Альошкін, В.Г.Кудіна – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 372с.
139. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності . Економіко-правовий аспект: Навчальний посібник / М.І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.
140. Канеман Д., Словик П., Тверски А. Принятие решений в неопределенности: Правила и предубеждения / Пер. с англ. – Х.: Изд-во Институт прикладной психологии «Гуманитарный центр», 2005. – 632 с.
141. Карась Е. Використання філософії «кайзен» як сучасної практики в управлінні підприємством / Е. Карась // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2010. – № 690. – С. 599–603.
142. Карпенко О.В. Неповна собівартість: теорія і практика обліку, аналізу, контролю : [монографія.] / О.В. Карпенко, Г.О. Соболев. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 241 с.
143. Квасницька Р.С. Етапність проведення діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства підприємства / Квасницька Р.С., Кордонець І.М. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – №2. – С. 130-135.

144. Кирейцев Г.Г. Функции учета в механизме управления сельскохозяйственным производством. – Киев: Изд-во УСХА, 1992. – 240 с.

145. Кирилов И.Н. Теоретические аспекты развития системы учетно-аналитического обеспечения управленческих решений на предприятии // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 5: Экономика. – 2012. - №2. – С. 170-176.

146. Кирхлер Э., Шрот А. Принятие решений в организациях / Пер. с нем. – Х.: Изд-во Институт прикладной психологии «Гуманитарный центр», 2004. – 160 с.

147. Кіндрацька Г.І., Кулиняк Ю.І. Обліково-аналітичне забезпечення управління фінансами малих підприємств в умовах кризи // [Електронний ресурс] : – Режим доступу до сайту : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7634/1/69.pdf>

148. Кіндрацька Л.М. Теорія бухгалтерського обліку: сучасні реалії оновлення// Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. - №12. – С.30-33.

149. Кірейцев Г.Г. Методологічні засади формування та розвитку національної системи бухгалтерського обліку в Україні // Вісник ЖДТУ. - №2(24).

150. Клименко С. М. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків : [навч. посібник] / С. М. Клименко, О. С. Дуброва. – К. : КНЕУ, 2005. – 252 с.

151. Ковалев В.В., Волкова О.Н. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебник. – М.: Проспект, 2000. – 424 с.

152. Ковалева А.М. Финансы в управлении предприятием / А.М. Ковалева. – М.: Финансы и статистика, 1995.

153. Ковальчук Т.М. Оперативний економічний аналіз: теорія, методологія, організація. автореферат дис.... д-ра экон. наук: 08.06.04 / Інститут аграрної економіки. – Київ, 2004. – 34 с.

154. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія]. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

155. Концептуальна основа фінансової звітності від 01. 09. 2010 р. // http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/929_009/para76#n76.

156. Корнилова Т.В. Психология риска принятия решений: Учебное пособие для вузов / - М.: Аспект Пресс, 2003. – 286 с.

157. Коробка С. В. Особливості управління малим підприємством в аграрному секторі економіки // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. - №2, Т. 1. – С.220 – 224.

158. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: навчальний посібник. – К.: «Знання», КОО, 2001. – 378 с.

159. Корпоративная логистика. 300 ответов на вопросы профессионалов [Текст] / под. ред. В. И. Сергеева. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 976 с.

160. Костирко Р.О. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. – Х.: Фактор, 2007. – 784 с.

161. Костіна О.М., Майборода О.Є. Методи та моделі діагностики кризового стану підприємства // Вісник СумДУ. Серія "Економіка". – 2012. - №4. – С. 91-97.
162. Косянчук Т.Ф., Лук'янова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В. Економічна діагностика: навчальний посібник / за заг. ред. Т.Ф. Косянчук. – Львів.: Новий Світ, 2009. – 452 с.
163. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий аналіз. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 392 с.
164. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент: Підручник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2006. - 520 с.
165. Крамчанинова М. Д. Формування системи управління промисловим підприємством в умовах стратегічного партнерства [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук 08.06.01 / М. Д. Крамчанинова / Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Маріуполь, 2005. – 20 с.
166. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. – К.: ЦНЛ, 2005. – 352 с.
167. Кужельний М. В. Теорія бух обліку : [підручник] / М.В. Кужельний, В.Г. Лінник. – К. : КНЕУ, 2001. – 334 с.
168. Кузнецова С. Управлінська бухгалтерська звітність // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. - №11. – С.15-24.
169. Кузнецова С.А. Синергія облікової інформації в управлінні діяльністю суб'єктів господарювання: автореф. дис... д-ра екон. наук : 08.00.09 / С.А. Кузнецова ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана". - К., 2009. - 35 с.
170. Кузнецова С.А. Організація облікової інформації в управлінні суб'єктів господарювання : [монографія]. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2008. – 224 с.
171. Кузьминський А.Н. Учетная и аналитическая информация в объединении. – Киев: Вища школа, 1979. – 96 с.
172. Кузьмін О. Є. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків: навч. посіб. [Текст] / О.Є. Кузьмін, Г.Л. Вербицька, О.Г. Мельник / Національний ун-т "Львівська політехніка". - Л.: Видавництво національного ун-ту "Львівська політехніка", 2008. – 212 с.
173. Кулініч І.О. Психологія управління: навчальний посібник. К.: «Знання», 2008. – 292с.
174. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: навчальний посібник. – К.: «Знання», 2008. – 645 с.
175. Курс экономического анализа: Учебник / под общ. Ред. Проф. М.И. Баканова и проф. А.Д. Шеремета. – Москва: «Финансы и статистика», 1984. – 412 с.
176. Кутер М.И. Теория бухгалтерского учёта: Учебник. - М.: «Финансы и статистика», 2002. - 640 с.

177. Кучеренко В.Р., Карпов В.А., Карпов А.В. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навчальний посібник. – Одеса, 2011. – 199 с.
178. Кучеренко Т. Регламентування облікової політики фінансової звітності // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 5. – С. 24–34.
179. Лазаришина І.Д. Економічний аналіз: теорія, методологія, практика. автореферат дис.... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Тернопільський державний економічний університет. – Тернопіль, 2006. – 40с.
180. Лакіза В.В., Карпльак Г.А. Ризики у бізнес-діяльності малих та великих підприємств // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Logistyka/2011_706/14.pdf
181. Ластовецкий В.Е. Учет затрат по факторам производства и центрам ответственности, 1988.
182. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: моногр. / Л.А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.
183. Лебедева Э.Е. Особенности проведения анализа на малых предприятиях как одного из этапов работы над сбалансированной системой управления // Российское предпринимательство. — 2008. — № 4 Вып. 2 (109). — с. 34-37.
184. Легенчук С. У пошуках мети науки про бухгалтерський облік // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. - №12. – С. 39-44.
185. Лисенко А.М., Недовоз Ю.Ю. Удосконалення методики проведення комплексного аналізу фінансової звітності малого підприємства // Електронний ресурс. Режим доступу: [http://kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/23.pdf](http://kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/23.pdf)
186. Лист Міністерства фінансів України “Про облікову політику” від 21.12.2005 р. № 31-34000-10-5/27793.
187. Литвин Б. М., Стельмах М. В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: «Хай Тек Прес», 2008. – 336 с.
188. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік: Підручник. - 3-тє вид., переробі доп.- Київ: Вид-во "Центр учбової літератури", 2009. - 670с.
189. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: [монографія] / Л.О. Лігоненко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 580 с.
190. Ловінська Л. Г. Про національну облікову політику в Україні / Л.Г.Ловінська // Економіка України: політико-економічний журнал. – 2006. – № 4. – С. 22-29.
191. Ловінська Л.Г. Оцінка в сучасній системі бухгалтерського обліку підприємств України: автореф. дисертації д-ра екон. наук: 08.00.09. – К., 2007. – 29с.
192. Ловінська Л.Г., Стефанюк І.Б. Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролю в сучасних умовах господарювання в Україні. – К.: НДФІ, 2006. – 240 с.
193. Лук'янова В. В. Економічний ризик : [навч. посіб.] / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. – К. : Академ-видав, 2007. – 464 с.

194. Лучко М. Р., Остап'юк М. Я. Історія обліку: Світ та Україна, погляд крізь роки. - Тернопіль: Зорепад, 1998. — 151 с.
195. Людовенко Д.В. Факторний аналіз прибутку при застосуванні методу обліку «директ-костинг» / В.Д. Людовенко // Наук. вісник НАУ. – К. : НАУ, 2002. – Віп. 56. – С. 243–245.
196. Ляпін Д.В. Регіональні особливості державного управління розвитком малого підприємництва // Стратегічні пріоритети. – 2010. - №1. – С. 34-40.
197. Малый бизнес: зарубежный опыт // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : <http://www.kreditbusiness.ru/foreignbusiness.html>.
198. Малюга Н.М., Давидюк Т.В. Двойная запись в бухгалтерском учёте: историко-теоретический аспект. — Житомир: Рута, 2003. – 512 с.
199. Маньков В. С. Институциональные аспекты в государственном регулировании малого бизнеса // Вестник МГУ, сер. 6, Экономика, 2004. - №2. – С. 20-44.
200. Медведев М.Ю. Общая теория учёта: естественный бухгалтерский и компьютерный методы. — М.: Дело и Сервис, 2001. - 752 с.
201. Мелкий бизнес как важнейший экономически сектор // [Электронный ресурс] – Режим доступу до сайту: http://forexaw.com/TERMs/Economic_terms_and_concepts/
202. Менеджмент (современный российский менеджмент) : Учебник / Под. Ред. Ф.М. Русинова и М.Л. Разу. – М.: ФБК-Прес, 1998. – 504с.
203. Мескон Майкл, Альберт Майкл, Хедоури Франклин. Основы менеджмента. Перевод с английского. Общая д.е.н. Л.И.Евенко. - Москва: Издательство "Дело", 1997. - 704 с.
204. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 1999. – 132 с.
205. Михайлов О.М. Характеристика методичних підходів щодо формування витрат у сільськогосподарських підприємствах / О.М. Михайлов // Економіка АПК. – 2007. - №2. – С. 100–106.
206. Міжнародний документ. Меморандум про взаєморозуміння між Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва і Програмою розвитку ООН в Україні. Дата підписання і набрання чинності для України: 04.09.2008 р.
207. Міжнародний документ. Постанова засідання МПА СНД «Модельний податковий кодекс для країн-учасниць СНД. Глава 3. Спрощена система оподаткування для суб'єктів малого підприємництва» від 16.06.2003 р. №21-8.
208. Міжнародний документ. Рішення про Міждержавну програму підтримки малого підприємництва в рамках Співдружності Незалежних Держав від 08.10.1999 р.
209. Міжнародний документ. Угода про підтримку і розвиток малого підприємництва в державах-учасницях СНД. Положення від 17.01.1997 р.
210. Міжнародний стандарт аудиту 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до міжнародних стандартів аудиту» //

[Электронный ресурс] – Режим доступа до сайту:
<http://www.mia.kiev.ua/images/stories/books/isa-2010-t1-ukr.pdf>

211. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» // [Электронный ресурс] – Режим доступа до сайту:
http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_013

212. Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств (МСФЗ для МСП) // [Електронний ресурс]. – Режим доступа до сайту : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_063

213. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / Пер. з англ. за ред. С.Ф.Голова. - К.: ФПБАУ, 1998. - 736 с.

214. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000: Пер. з англ. за ред. С.Ф. Голова. – К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 1272 с.

215. Мних Є.В. Економічний аналіз у системі антикризового управління підприємством // Бухгалтерський облік і аудит. - № 6. – 2007.- С. 33- 37.

216. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.

217. Моисеев Н.Н. Человек, среда, общество. - М.: Наука, 1982. – 240с.

218. Моссаковский В. Виды учета в современных условиях и их обоснование // Бухгалтерский учет и аудит. – 2002. - № 6. – С. 22-29.

219. Мэтьюс М.Р., Перера М.Х.Б. Теория бухгалтерского учёта: Пер. с англ. - М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999. - 663 с.

220. Наказ Міністерства фінансів СРСР «Про затвердження плану рахунків бухгалтерського обліку виробничо-господарської діяльності підприємств, будівництв і господарських організацій союзного, республіканського і місцевого підпорядкування» від 28 вересня 1959 року № 295 [Електронний ресурс] : Інфодиск – Законодавство України К. : CD-вид-во "Інфодиск", 2011. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

221. Наказ Міністерства фінансів СРСР Інструкція з використання єдиної журнально-ордерної форми ведення обліку від 8 березня 1960 року № 63 [Електронний ресурс] : Інфодиск – Законодавство України К. : CD-вид-во "Інфодиск", 2011. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

222. Наказ Міністерства фінансів СРСР Інструкція по застосуванню єдиної журнально-ордерної форми обліку для невеликих підприємств і господарських організацій від 6.06.60 р. №176 [Електронний ресурс] : Інфодиск – Законодавство України К. : CD-вид-во "Інфодиск", 2011. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

223. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами» від 25.06.2003 р. № 422.

224. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами» від 15.06.11 р. № 720.

225. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку» від 19.04.2001 р. № 186.

226. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України «Міжгалузеві нормативи чисельності працівників бухгалтерського обліку» від 26.09. 2003 р. №269.

227. Наказ Міністерства фінансів України «Вказівки про склад та порядок заповнення облікових реєстрів малими підприємствами» від 31.05.96 р. № 112.

228. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» від 11.12.2006 р. №1176.

229. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» від 31.05.2011 р. №664.

230. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» від 26.09.2011 р. №1204.

231. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. №73.

232. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» від 30.11.1999 р. № 291.

233. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» від 25.02.2000 р. №39

234. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення про спрощену форму бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва» від 30.09.1998 р. №196.

235. Наказ Міністерства фінансів України «Про зміни і доповнення до річного бухгалтерського звіту підприємства» від 17.11.99р. № 282.

236. Наказ Міністерства фінансів України «Про квартальний бухгалтерський звіт підприємств» від 11.02.1999р. № 40 // Бухгалтерський облік і аудит. - 1999. - №3. - С.3-15.

237. Нападовская Л. Методологические основы управленческого учета // Бухгалтерський учет и аудит. – 2004. - № 4. – С. 26-30.

238. Нападовська Л.В. Управлінський облік : підруч. для вузів / Л.В. Нападовська. – 2-ге вид. доопрац. та допов. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 648 с.

239. Нехай В.А. Обліково-аналітичне забезпечення антикризового управління діяльністю сільськогосподарських підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / В.А. Нехай ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - К., 2009. - 21 с.

240. Нидлз Б.Є. Принципы бухгалтерского учета / Нидлз Б.Є., Андерсон Х.Р. та Колдуел Д.С.: [пер. с англ. под ред. Я.В. Соколова]. – [2-е изд.] – М.: Финансы и статистика, 1994. – 496с.
241. Николаева С.А. Особенности учета затрат в условиях рынка: система «директ-костинг». Теория и практика / С.А. Николаева. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 128 с.
242. Новиков А.М., Новиков Д.А. Методология научного исследования. – М.: Либроком, 2010. – 280 с.
243. Новиков Д.А. Теория управления организационными системами. М.: МПСИ, 2005. – 584 с.
244. Облік, контроль і аналіз у міжнародному бізнесі: управлінський аспект: [монографія] / [Під заг. Ред.. Л.О. Сухарьової]. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 213 с.
245. Облікова політика: навчальний посібник / за ред. Г.М. Давидова. – К.: «Знання», 2010. – 479 с.
246. Олійник О. В., Соснін О. В., Шиманський Л. Є. Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства суверенної і незалежної держави [Електронний ресурс] - Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/book/Sosnin_2.htm
247. Олійник О.В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація. Автореферат дис.... д-ра екон. наук: 08.00.09 / Житомирський державний технологічний університет. – Житомир, 2009. – 36 с.
248. Омельченко И.А. Развитие учетно-экономической системы внешнеэкономической деятельности / И.А. Омельченко // Весн. Томск. Гос. Ун-та. – 2008. - №317. – С.210-216.
249. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник / За ред. В.С.Леня. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 696 с.
250. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник. - К.: КНЕУ, 2000. - 260 с.
251. Оценка бизнес регулирования. Doing business. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : <http://russian.doingbusiness.org/data/exploretopics/paying-taxes>
252. Пантелеев В.П. Аудит. – Навчальний посібник. / В.П. Пантелеев. – К.: „Видавничий дім професіонал”, 2008. – 400 с.
253. Партин, Г.О. Облікова політика та її вплив на фінансові результати діяльності підприємств [Текст] / Г. О. Партин, А. Г. Загородній // Фінанси України. – 2001. – №1. – С. 54-60.
254. Пархоменко А.В. Информационное обеспечение процесса оперативного планирования / А.В. Пархоменко, Л.В. Пархоменко // Актуальные проблемы российского менеджмента : сб. науч. трудов Тамбов. гос. техн. ун-та. – 2005. – Вып. 2. – С. 18-20.
255. Пархоменко О.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття рішень в системі науково-технічної інформації: автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.02 “Економіка та управління науково-технічним прогресом” / О.В. Пархоменко. – Київ, 2006. – 24 с.

256. Пилипенко А.А. Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства. Наукове видання. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. – 276 с.

257. Письмо МФ СССР «О рекомендациях по ведению бухгалтерского учета и применению учетных регистров на малых предприятиях» от 2 июля 1991г. №40.

258. Пісаревський І. М. Управління ризиками : [навч. посібник] / І. М. Пісаревський, О. Д. Стешенко. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 124 с.

259. Піскунова Н.В. Принципи формування облікової політики та чинники впливу на її вибір // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013. – Випуск 23. – С.174-177.

260. Плаус С. Психология оценки и принятия решений / Перевод с англ. - М.: Информационно-издательский дом “Филинь”, 1998. - 368 с.

261. Податковий Кодекс України від 2.12.2010 року № 2755-VI.

262. Поддєрьогін А.М. Фінансовий менеджмент: Підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. - К.: КНЕУ, 2005. - 535 с.

263. Подолянчук О.А. Сутність обліково-аналітичної інформації та її роль у системі контролю сільськогосподарського підприємства / О.А. Подолянчук // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С. 54 – 57.

264. Пожарицкая И.М., Пилатова Т.Н. Особенности анализа финансовых результатов субъектов малого предпринимательства с учетом изменений в его информационной базе // Электронный ресурс. Режим доступа: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2009_1/Magazine_01_2009_st5_pp35-39.pdf

265. Пойда Ю.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління витратами на виробництво комбікормів: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Ю.М. Пойда ; Нац. аграр. ун-т. - К., 2008. - 24 с.

266. Поліщук С.П. Обліково-аналітичне забезпечення діяльності банку на картковому ринку: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / С.П. Поліщук ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана". - К., 2008. - 19 с.

267. Полный текст Третьего издания «Большой советской энциклопедии» в 30 томах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://encycl.yandex.ru>.

268. Попова Л.В., Маслова И.А., Константинов В.А., Коростелкин М.М. Формирование учетно-аналитической системы затрат на промышленных предприятиях: учетное пособие. М.: Дело и Сервис, 2007. – 224 с.

269. Постанова Кабінету Міністрів України «Концепція державної політики розвитку малого підприємництва» від 03.04.1996 р. №404.

270. Постанова Кабінету Міністрів України «Положення про Державний комітет України по сприянню малим підприємствам і підприємництву» від 14.09.1991 р. №208.

271. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку подання фінансової звітності» від 30.11.2011 р. № 1223.

272. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні» від 3.04.93 року № 250.

273. Постанова Кабінету Міністрів України «Програма реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів» від 28 жовтня 1998 р. №1706.

274. Постанова Кабінету Міністрів України «Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки» від 29.01.1997 р. №86.

275. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І. Методика і методологія економічного аналізу: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 430 с.

276. Прохорова В.В. Прогнозування банкрутства як складова антикризового фінансового управління / Прохорова В.В., Крупчатніков О.С. // Економічний простір. – 2009. – № 23/2. – С. 103-109.

277. Прохорова Ю. В. Анализ современных методов и моделей диагностики кризисных состояний предприятий машиностроения / Ю. В. Прохорова // Бизнес-Информ. – 2008. – № 2. – С. 52-57.

278. Психология принятия инвестиционного прогноза фондового рынка // Рынок ценных бумаг. - 1996. - № 11. - С. 41-44.

279. Психологічні чинники підприємницької активності особистості. автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / Ю.В. Красилова; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2004. — 16 с.

280. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність. Навч. Посібник / М.С.Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 141 с.

281. Пушкар М.С. Теорія і практика формування облікової політики: [монографія] / М.С. Пушкар, Т.М. Щирба. – Тернопіль: Карт-бланш, 2010. – 260 с.

282. Пушкар М.С. Філософія обліку. - Тернопіль: Карт - Бланш, 2002. — 157 с.

283. Пушкар М.С., Щирба М.Т. Фінансовий облік у системі управління: монографія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 178 с.

284. Пушкар. М.С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів): [монографія]. – Тернопіль, Карт-бланш, 2006. – 334 с.

285. Пушкар А.И. Антикризисное управление: модели, стратегии, механизмы / А.И. Пушкар, А.Н. Тридед, А.А. Колос. – Харьков : ООО «Модель вселенной», 2001. – 452 с.

286. Радянський енциклопедичний словник/Гл. Ред.. А.М. Прохоров. – М.:Радянська енциклопедія, 1982. – 1600с.

287. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь [Текст] / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 480 с.

288. Реслер М.В. Системний підхід у поєднанні облікового і аналітичного процесів в управлінні підприємством // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : www.ztu.edu.ua/ua/science/.../Resler+.docx
289. Рзаєва Т.Г. Зарубіжні методики визначення ймовірності банкрутства підприємства / Т.Г. Рзаєва, І.В. Стасюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №3. Т.1. – С.177 – 181.
290. Родкина А. Т. Информационная логистика [Текст] / А. Т. Родкина. – М.: Экзамен, 2001. – 288 с.
291. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні» від 24.10.2007 р. №911-р.
292. Рузмайкіна І. Облікова політика як складова загальної стратегії управління підприємством [текст] / І. Рузмайкіна // Економіст. – 2010. – № 5. – С. 36–41.
293. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. / Г.В. Савицька. – К.: Знання, 2004. – 302 с.
294. Савчук В.П. Управление финансами предприятия/ – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2003. - 480 с.
295. Свірко С.В. Бухгалтерський облік в бюджетних установах України: методологія і організація: автореф. дис... д-ра екон. наук : 08.00.09 / С.В. Свірко ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана". — К., 2006. - 35 с.
296. Свірко С.В. Бухгалтерський облік в бюджетних установах: методологія і організація [монографія]. – К.: КНЕУ, 2006. – 243 с.
297. Свірко С.В. Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах : навч. посібник / С.В.Свірко. – К.: КНЕУ, 2004. – 380 с.
298. Система поддержки малого и среднего бизнеса в ЕС [Електронний ресурс] / Малый бизнес в России и за рубежом. – Режим доступу до сайту : <http://www.smallbiznes.net/Business.php>
299. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством / Л.С. Ситник. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. – 504 с.
300. Сідак В.С., Артемов В.Ю. Забезпечення інформаційної безпеки в країнах НАТО і ЄС. – К.: Вид-во КНТ, 2007. – 179 с.
301. Словник іншомовних слів. За заг. ред. О.С. Мельничука. - К., 1974. – 776с.
302. Сльозко Т.М. Процедура бухгалтерського обліку: організаційний та методичний підходи // Бухгалтерський облік і аудит, - 2008. - №4. - С. 31-36.
303. Смирнова В. В. Информационное обеспечение развития предпринимательских структур [Текст] / В. В. Смирнова, А. О. Апостолов // Економіка. Менеджмент. Підприємництво : зб. наук. праць СНУ ім. В. Даля. – 2003. – Вип. 11. – С. 294–297.
304. Соколов Я.В. Бухгалтерский управленческий учет: от истоков до наших дней: Монография.М.:Аудит: ЮНИТИ, 2009. – 213 с.

305. Соколов Я.В. Бухгалтерский учёт: от истоков до наших дней: Учебное пособие. - М.: Аудит, ЮНИТ, 1996. — 638 с.
306. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
307. Соколов Я.В., Соколов В.Я. История бухгалтерского учёта. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 276 с.
308. Соколова Л.Е. Разработка управленческого решения: конспект лекций / Л.Е. Соколова. – М.: Высшее образование, 2008. – 188 с.
309. Сопко В., Гуцайлюк З., Щирба М., Бенько М. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник. – Тернопіль: Астон, 2005. – 496с.
310. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навчальний посібник. – К.:КНЕУ, 2006. – 526 с.
311. Сопко В.В., Завгородій В.П. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підручник. / В.В.Сопко, В.П.Завгородній. — К.: КНЕУ, 2004. - 412 с.
312. Сорока П. М. Економічні та фінансові ризики : [навч. посіб. для дистанційного навчання] / П. М. Сорока, Б. П. Сорока; [за наук. ред. О. Д. Гудзинського]. – К. : Університет «Україна», 2006. – 266 с.
313. Статистична інформація Державної Служби Статистики України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : <http://ukrstat.org/>
314. Стеців І. І. Організація облікового процесу в умовах реформування системи бухгалтерського обліку України (на прикладі малих підприємств) : [автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04.]. – Л., 2002. – 16 с.
315. Сук Л. Елементи методу бухгалтерського обліку в малому бізнесі [Текст] / Л. Сук, П. Сук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – №1. – С. 3-9.
316. Сук П.Л. Облік виробництва і реалізації продукції в сільськогосподарських підприємствах : методологія і практика [Текст] : автореферат дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / П. Л. Сук ; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки" Укр. акад. аграр. наук. - К. : [б. и.], 2009. - 42 с.
317. Сумець О.М. Оцінка конкурентоспроможності сучасного промислового підприємства: навчально-практичний посібник. [Текст] /О.М. Сумець, О. Є. Сомова, Є.Ф. Пеліхов. - К.: "Видавничий дім "Професіонал", 2009. - 280с.
318. Тичинина Н.А. Теоретическое обоснование соержания учетно-аналитического обеспечения устойчивового развития предприятия / Н.А. Тичинина // Весн. Оренбург. Гос. Ун-та. – 2009. - №2. – С. 107-113.
319. Тридід О.М., Тижненко О.Г. Економіко-математичні моделі оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання: монографія / О.М. Тридід, О.Г. Тижненко, Л.О. Тижненко. – К.: УБС НБУ, 2009. – 213 с.
320. Турило А.М., Кравчук Ю.Б., Турило А.А. Управління витратами підприємства: [навч. посібник] / А.М. Турило, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 120 с.
321. Указ Президента України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 12.05.1998 р. №456/98.

322. Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» від 28.06.99 р. № 746/99.

323. Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» від 3.07.98 р. № 727/98.

324. Указ Президента України «Про стимулювання розвитку підприємницької діяльності в умовах світової фінансової кризи» від 10.07.2009 р. № 531/2009.

325. Указ Президента України «Про утворення кредитно-гарантійної установи з підтримки малого і середнього підприємництва» від 20.05.1999 р. №540/99.

326. Ульянов И.П., Попова Л.В. Бухгалтерский учет. Пособие для бухгалтера и менеджера М.: Бизнес-Информ, 1999. - 292 с.

327. Файоль А. Общее и промышленное управление. – М.: Экономика, 1992. – 128 с.

328. Фалмер Р. Энциклопедия современного управления. В 5-ти т. М., 1992.

329. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / за заг. ред. В.М. Бороноса. – Суми: Вид-во СумДУ, 2012. – 539 с.

330. Фучеджи В. І. Характеристика методів та моделей діагностики кризового стану підприємства / В. І. Фучеджи // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / відп. ред. О. Є. Кузьмін. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. – С. 240–245.

331. Харві Д., Уолтон П. Диференційований бухгалтерський облік - аналіз // Видавництво Фонду виробництва і промисловості. Великобританія. - 1997. - С. 3-33.

332. Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учёта: Пер. с англ. — М.: Финансы и статистика, 1997. - 576 с.

333. Цветкова Н. Сучасна організація обліку та складання звітності для прийняття управлінських рішень / Н. Цветкова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 3. – С. 14-27.

334. Чала О.В. Економічна сутність категорії «інформаційний простір» // [Електронний ресурс] - Режим доступу до сайту : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_4/Chala_410.htm

335. Чернов В.М., Антосенкова Л.Д. Повышение эффективности работы аппарата управления. – М.: Экономика, 1979. –73 с.

336. Чубарева Л.І. Малий бізнес: теорія, механізми підтримки становлення та розвитку : автореф. дис... канд. наук: за спец. 08.00.01. – 2008. – 20 с.

337. Чумаченко Н. Управленческий учет нуждается в поддержке // Бухгалтерский учет и аудит. – 2003. - №5. – С. 3-7.

338. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку : [підручник] / Швець В.Г. - К. : Знання, 2004. - 447 с.

339. Шевцова О.Й. Основи антикризового фінансового управління підприємством. – Ефективна економіка. – Електронне видання. Доступ до сайту - <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1773>.

340. Шеремет А.Д. Методика фінансового аналізу / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін, Е.В. Негашев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 208 с.

341. Шинкаренко В.Г., Бондаренко А.С. Управление конкурентоспособностью предприятия. – Харьков: Изд-во ХНАДУ, 2003. -150 с.

342. Шкабура М.О. Системний підхід до формування облікової політики підприємства, «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 9 (33). – Ч.3. – 2012.

343. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія / С.М. Шкарлет. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2007. – 436 с.

344. Шоломицкий А. Г. Теория риска. Выбор при неопределенности и моделирование риска : [учеб. пособие для вузов] / А. Г. Шоломицкий; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. – 400 с.

345. Шохнех А.В. Концепция комплексного экономического анализа в малом бизнесе // Аудит и финансовый анализ – 2008. - №1. – С. 1-6.

346. Штангрет А.М., Копилук О.І. Антикризове управління підприємством: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 335 с.

347. Экономика промышленных предприятий: Учебник. – 2-е изд., перераб и доп. – Москва: Гос. Изд-во политической литературы, 1962. – 575с.

348. Энциклопедия современного управления в 5 т. Т.2. Организация как функция управления / Р. Фалмер . – М. : ВИПКэнерго, 1992 . – 140 с.

349. Юзва Р.П. Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю підприємств спиртової промисловості: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / Р.П. Юзва ; Терноп. нац. екон. ун-т. – Т., 2011. – 20 с.

350. Юрченко К. Внутрішньогосподарський (управлінський) облік витрат і звітність / К. Юрченко // Вісник податкової служби України. – 2002. – № 20. – С. 38–39.

351. Яворов В.В. Удосконалення управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах / В.В. Яворов // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С. 107 – 112.

352. Ястремська О. М. Стратегічне управління інвестиційною діяльністю підприємства: Навч. посібник / Харківський національний економічний ун-т. - Х. : Вид. ХНЕУ, 2006. - 191с.

353. 1С:Управление небольшой фирмой 8 // Режим доступу до сайту: <http://www.v8.1c.ru/small.biz/>

354. А «Small Business Act» for Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?uri=celex:52008dc0394:en:not>

355. Gaffikin M. Creating a science of accounting: accounting theory to 1970 / Michael Gaggikin // Accounting and Finance Working Paper. School of Accounting & Finance, University of Wollongong. – 2005. - №05/08. – P.1-20.
356. Gogol T. A. The organization of internal control on small business enterprises // European Applied Sciences. – 2013. - №2 (Februari) Volume 2. - pp. 86-89. – 0,50 друк. арк.
357. Gogol T. A. The organization of management accounting at the enterprises of small business // European Applied Sciences. – 2013. - №3 2013 (March) Volume 2. - pp.100-103. – 0,70 друк. арк.
358. Haller, Axel, Financial Accounting Developments in the European Union: Past Events and Future Prospects. The European Accounting Review, Vol. 11, No. 1, 2002
359. Hohol T., Ivanova L. Anti-crisis management of small business enterprises under the conditions of the legislation changes in Ukraine // Sustainable Development. - 2013. - № 8 (may). – P. 18-22
360. International accounting norms [Электронный ресурс]: <http://circa.europa.eu/irc/dsis/acstat/info/data/en/accounting%20for%20website.htm>
361. International Financial Reporting Standard for Non-publicly Accountable Entities (formerly IFRS for Small and Medium-sized Entities) [Электронный ресурс]: <http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/BBF5F938-93E7-44D1-85FD-A87D35415F03/0/SMEprojectupdateAug2008.pdf>
362. Lippitt, J. Oliver, B. (1983): Big GAAP, Little GAAP: Financial Reporting in the small business environment.
363. Lungu, Camelia Iuliana, Caraiani, Chirata and Dascalu, Cornelia, New Directions of Financial Reporting Within Global Accounting Standards for Small and Medium-Sized Entities (March 7, 2007).
364. Preparing for the implementation of International Financial Reporting Standards (IFRS) [Электронный ресурс]: http://www.esma.europa.eu/system/files/03_514.pdf
365. Small Business Act for Europe // [Электронный ресурс].– Режим доступа: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/small-business-act/index_en.htm
366. Sterling R. A statement of basic accounting theory: a review article / Robert Sterling // Journal of Accounting Research. – 1967. – Vol.5. – No.1. – P.95-112.
367. Sterling R. On Theory Construction and Verification / Robert Sterling // The Accounting Review. – 1970. – Vol.45. – No.3. – P.454.
368. Sutton D. The Foundation for a general theory of general purpose financial reporting for business: a thesis submitted to the Victoria University of Wellington in fulfillment of the requirements for the degree of Master of Commerce and Administration in Accounting. - Victoria University of Wellington, 2009. – 206p.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Інформаційне забезпечення в системі управління: його значення та місце в розвитку малого бізнесу

Таблиця А.1.

Основні показники розвитку малих підприємств в Україні*

	<i>Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць</i>	<i>Кількість зайнятих працівників, тис. осіб</i>	<i>Кількість найманих працівників, тис. осіб</i>	<i>Частка найманих працівників на малих підприємствах до їх загальної кількості, %</i>	<i>Частка обсягу реалізованої продукції малих підприємств до загального обсягу реалізації, %</i>	<i>Частка підприємств, що одержали збитки, до загальної кількості малих підприємств, %</i>
1991	9	-	1192,4	-		
1995	19	-	1124,9	-		
2000	44	1730,4	1709,8	15,1	8,1	36,6
2001	48	1818,7	1807,6	17,1	7,1	38,1
2002	53	1932,1	1918,5	18,9	6,7	38,2
2003	57	2052,2	2034,2	20,9	6,6	37,1
2004	60	1978,8	1928,0	20,2	5,3	35,5
2005	63	1890,4	1834,2	19,6	5,5	35,2
2006²	72	2232,3	2158,5	23,5	18,8	33,7
2007²	76	2231,5	2154,3	23,7	18,1	32,8
2008²	72	2237,4	2156,8	24,3	16,3	37,3
2009²	75	2152,0	2067,8	25,3	16,7	39,9
2010²	78	2164,6	2043,7	23,1	15,8	38,3
2011²	77	2091,5	2011,8	23,0	14,5	38,9
2012²	76	2051,3	1951,6	22,6	15,1	39,6
2013²	-	2010,7	1891,8	26,0	16,6	-

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків, фермерських господарств та бюджетних установ.

² Дані сформовано з урахуванням змін відповідно до Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності" від 8.09.2008 року №523-VI.

*дані Державного комітету статистики України [313]

Таблиця А.2.

**Кількість малих підприємств за розмірами та видами економічної діяльності у
2013 році^{1*}**

	Усього, одиниць	мали підприємства		з них	
		мікропідприємства			
		одиниць	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності	одиниць	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності
Усього	393327	373809	95,0	318482	81,0
у тому числі					
сільське, лісове та рибне господарство	49965	47005	94,1	41590	83,2
промисловість	49762	43851	88,1	33246	66,8
будівництво	36380	35157	96,7	29447	80,9
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	110517	106633	96,5	93132	84,3
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	16707	15404	92,2	12261	73,4
тимчасове розміщення й організація харчування	10178	9757	95,9	8013	78,7
інформація та телекомунікації	14999	14577	97,2	12376	82,5
фінансова та страхова діяльність	5082	4699	92,5	3943	77,6
операції з нерухомим майном	33870	33257	98,2	30024	88,6
професійна, наукова та технічна діяльність	33994	33173	97,6	29921	88,0
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	17334	16254	93,8	13128	75,7
освіта	2383	2318	97,3	1898	79,6
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4942	4679	94,7	3485	70,5
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2372	2261	95,3	1971	83,1
надання інших видів послуг	4842	4784	98,8	4047	83,6

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ і з урахуванням зміни підприємствами основного виду економічної діяльності у 2013 році.

*дані Державного комітету статистики України [313]

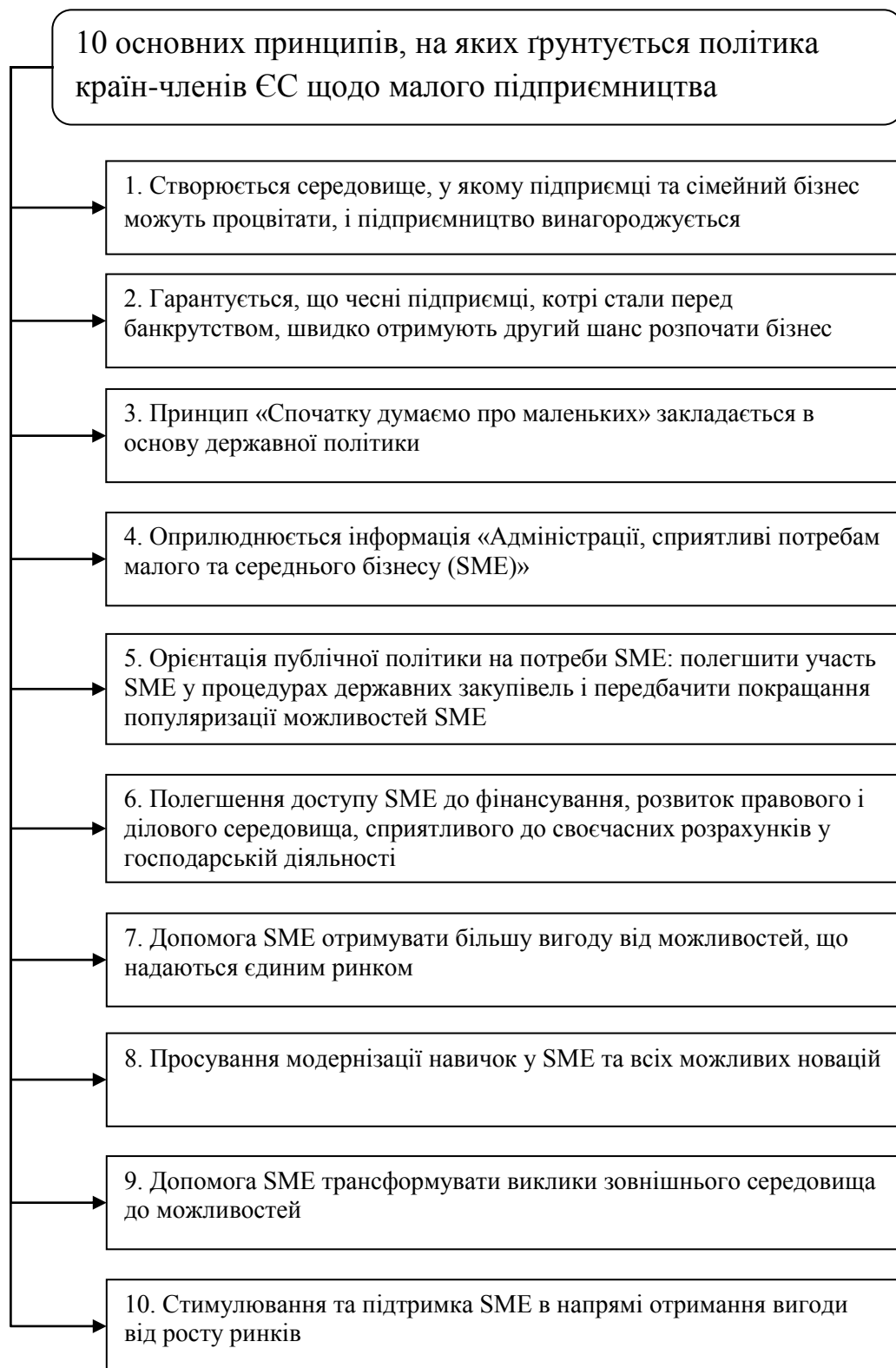

Рис. А.1 Принципи політики країн-членів ЄС щодо розвитку малого підприємництва

Аналіз розвитку правового поля щодо регулювання діяльності малих підприємств в Україні

Назва документа	Орган і дата затвердження, № документа	Основні положення
Положення про Державний комітет України по сприянню малим підприємствам і підприємництву	Постанова КМУ від 14.09.1991 р. №208	Створення державного комітету; розробка пропозицій про пріоритетний розвиток малих підприємств і підприємництва; підтримка і захист інтересів малих підприємств і підприємців; сприяння матеріально-технічному забезпеченню малих підприємств і підприємців через систему держзамовлення та біржі
Концепція державної політики розвитку малого підприємництва	Постанова КМУ від 03.04.1996 р. №404	Забезпечення сприятливих правових і організаційно-економічних умов для становлення та ефективного розвитку малого підприємництва в Україні; створення режиму найбільшого сприяння розвитку малого підприємництва
Угода про підтримку і розвиток малого підприємництва в державах-учасниках СНД	Угода, Міжнародний документ, Положення від 17.01.1997 р.	Визначено напрями співробітництва урядів держав-учасниць цієї угоди, необхідність створення Консультативну раду з підтримки і розвитку малого підприємництва в державах-учасниках СНД, визначено завдання і функції Ради, її склад і статус
Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки	Постанова КМУ від 29.01.1997 р. №86	Забезпечення сталого розвитку малого підприємництва як невід'ємного сектора ринкової економіки та створення нових робочих місць.
Про державну підтримку малого підприємництва	Указ Президента України від 12.05.1998 р. №456/98	<p>Визначено напрями державної політики підтримки малого підприємництва (формування інфраструктури; створення сприятливих умов для використання державних фінансових, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів, науково-технічних розробок і технологій; запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності; удосконалення підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів; фінансова підтримка інноваційних проєктів).</p> <p>4. Суб'єктами малого підприємництва є зареєстровані у встановленому порядку фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, а також юридичні особи - суб'єкти підприємництва будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких:</p> <p>Середньооблікова чисельність працюючих за звітний період не перевищує 50 осіб;</p> <p>Обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 1000000 гривень.</p> <p>Для суб'єктів малого підприємництва з середньообліковою чисельністю працюючих за звітний період до 10 осіб включно і обсяг виручки яких від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 250000 гривень (мікропідприємства), може застосовуватись у встановленому порядку спрощена система оподаткування, обліку та звітності.</p> <p>Спрощена система оподаткування, обліку та звітності передбачає:</p> <p>Заміну сплати встановлених законодавством податків і обов'язкових платежів сплатою єдиного податку;</p> <p>Сплату фізичними особами - підприємцями замість податків і обов'язкових платежів вартості патенту на зайняття певним видом діяльності;</p> <p>Застосування спрощеної форми ведення документів бухгалтерського обліку та звітності</p>

Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва	Указ Президента України (в редакції № 746/99 від 28.06.99 р.)	Запроваджується для таких суб'єктів малого підприємництва: - фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і у трудових відносинах з якими, включаючи членів їх сімей, протягом року перебуває не більше 10 осіб та обсяг виручки яких від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 500 тис. грн; - юридичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких за рік середньооблікова чисельність працюючих не перевищує 50 осіб і обсяг виручки яких від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 1 млн. грн.
Про затвердження Положення про спрощену форму бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва	Наказ МФУ від 30.09.1998 р. №196	Суб'єкти малого бізнесу, незалежно від технології та наявності виробництва продукції (робіт, послуг), його матеріаломісткості та кількості здійснених за місяць господарських операцій (обсягу документообороту), можуть обрати один з таких варіантів ведення спрощеної форми бухгалтерського обліку: просту форму бухгалтерського обліку; форму бухгалтерського обліку з використанням (веденням) реєстрів обліку майна малого підприємства
Про утворення кредитно-гарантійної установи з підтримки малого і середнього підприємництва	Указ Президента України від 20.05.1999 р. №540/99	Утворення кредитно-гарантійної установи з підтримки малого і середнього підприємництва. Основними завданнями кредитно-гарантійної установи визначити: Надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, суб'єктам малого і середнього підприємництва, переважно виробничої сфери, за рахунок власних коштів, а також консультаційних та інших послуг з фінансування діяльності цих суб'єктів; Надання гарантій комерційним банкам щодо повернення суб'єктами підприємництва отриманих кредитів.
Про особливості оподаткування новостворених суб'єктів малого підприємництва	Указ Президента України (Указ не вступив в дію у зв'язку з відхиленням проекту Закону про внесення доповнень до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" згідно з Постановою ВР №909-XIV від 13.07.99)	Новостворені юридичні особи, які є суб'єктами малого підприємництва, сплачують протягом першого року господарської діяльності 25% нарахованої суми податку на прибуток, протягом другого року – 50%, третього року - 75%. Надання такої пільги починається з моменту здійснення першої господарської операції. Вивільнена від сплати до бюджету сума податку підлягає використанню виключно на відшкодування витрат, здійснених протягом перших трьох років господарської діяльності на підготовку та освоєння виробництва товарів (виконання робіт, надання послуг), технічне переоснащення виробництва, будівництво, реконструкцію та оновлення основних фондів, що підлягають амортизації, а також освоєння нових технологій. Не використана протягом трьох років господарської діяльності сума підлягає сплаті до бюджету
Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні	Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV	Закон визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні
Рішення про Міждержавну програму підтримки малого підприємництва в рамках Співдружності Незалежних Держав	Рішення, Міжнародний документ, Програма від 08.10.1999 р.	Создание благоприятных условий для взаимодействия субъектов малого предпринимательства государств СНГ, усиление их роли в экономике, интеграции в рамках СНГ. Программой предусматривается решение следующих первоочередных задач: - сближение нормативно-правовой базы государств-участников СНГ, регламентирующих деятельность субъектов малого предпринимательства; - оказание помощи в создании международных и национальных инфраструктур поддержки малого предпринимательства; - создание совместимых национальных и международной систем информационного и консультативного обеспечения субъектов малого предпринимательства; - содействие установлению и развитию деловых контактов между субъектами малого предпринимательства, в том числе созданию совместных предприятий субъектами малого предпринимательства; - подготовка кадров для малого предпринимательства; - формирование условий для активизации внешнеэкономической

		<p>деятельности в рамках СНГ субъектов малого предпринимательства;</p> <ul style="list-style-type: none"> - содействие развитию инновационной деятельности субъектов малого предпринимательства; - содействие развитию эффективных механизмов финансово-кредитной и инвестиционной поддержки малого предпринимательства; - формирование позитивного общественного мнения о малом предпринимательстве.
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва»	Наказ МФУ від 25.02.2000 р. №39	ПСБО 25 установлює зміст і форму фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва в складі Балансу (форма 1-м) і Звіту про фінансові результати (форма 2-м) та порядок заповнення його статей. Норми ПСБО 25 застосовуються суб'єктами малого підприємництва, які визнані такими відповідно до чинного законодавства, і представництвами іноземних суб'єктів господарської діяльності
Про державну підтримку малого підприємництва	Закон України від 19.10.2000 р. №2063-III	<p>Визначає правові засади державної підтримки суб'єктів малого підприємництва незалежно від форми власності з метою якнайшвидшого виходу із економічної кризи та створення умов для розширення впровадження ринкових реформ в Україні.</p> <p>Суб'єктами малого підприємництва є:</p> <ul style="list-style-type: none"> Фізичні особи, зареєстровані у встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності; Юридичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн гривень.
Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні	Закон України від 21.12.2000 р. №2157-III	<p>Створення державної системи забезпечення розвитку та підтримки малого підприємництва;</p> <p>Створення належних умов розвитку малого підприємництва в регіонах;</p> <p>Сприяння створенню нових робочих місць суб'єктами малого підприємництва;</p> <p>Підтримка ділової та інвестиційної активності, розвиток конкуренції на ринку товарів та послуг;</p> <p>Залучення до підприємницької діяльності жінок, молоді, пенсіонерів та інших верств населення;</p> <p>Активізація фінансово-кредитних та інвестиційних механізмів, пошук нових форм фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва;</p> <p>Формування регіональної інфраструктури розвитку та підтримки малого підприємництва;</p> <p>Створення умов для розвитку малого підприємництва у виробничій сфері, у тому числі на базі реструктуризованих підприємств</p>
Господарський кодекс України	від 16.01.2003 р. №436-IV	<p>Критерії віднесення до малих підприємств, середніх або великих підприємств залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік. (ст. 55 ГКУ)</p> <p>Малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень.</p> <p>Великими підприємствами визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує двісті п'ятдесят осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму сто мільйонів гривень.</p> <p>Усі інші підприємства визнаються середніми.</p>
Модельний податковий кодекс для країн-учасниць СНД Глава 3. Спрощена система	Постанова засідання МПА СНД від 16.06.2003 р. №21-8	Суб'єкты малого предпринимательства имеют право на применение упрощенной системы налогообложения с начала календарного года, если в течение первых девяти месяцев года, предшествующего году, с которого они претендуют на применение указанной системы налогообложения, их выручка и среднемесячная

оподаткування для суб'єктів малого підприємництва		численність работников не превысили размера, установленного законодательством страны. Ставка налога при упрощенной системе налогообложения устанавливается в соответствии с законодательством государства, но не более 10%
Меморандум про взаєморозуміння між Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва і Програмою розвитку ООН в Україні	Дата підписання і набрання чинності для України: 04.09.2008 р.	Визначено пріоритетні сфери співробітництва Держкомпідприємництва і Програми розвитку ООН та механізми їх реалізації
Про стимулювання розвитку підприємницької діяльності в умовах світової фінансової кризи	Указ Президента України № 531/2009 від 10.07.2009 р.	З метою стимулювання розвитку підприємництва в Україні в умовах фінансово-економічної кризи визначено заходи підтримки підприємництва, а саме: 1) вжити заходів щодо вдосконалення системи оподаткування (спрощення процедури адміністрування та сплати податків, зборів; забезпечення гармонізації податкового та бухгалтерського обліку; запровадження єдиного соціального внеску); 2) вжити заходів щодо підтримки експортної діяльності малих і середніх підприємств (удосконалити систему фінансово-кредитної підтримки малих і середніх підприємств шляхом створення розгалуженої мережі регіональних фондів підтримки підприємництва та кредитно-гарантійних установ; створити централізовану систему надання малим і середнім підприємствам інформаційної та консультативної підтримки з питань експортної діяльності); 3) вжити заходів для приведення системи технічного регулювання у відповідність із стандартами Світової організації торгівлі та Європейського Союзу
Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні	Закон України від 22.03 2012 р. № 4618-VI	Регулює відносини, що виникають між юридичними особами, фізичними особами – підприємцями та центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування у сфері розвитку та державної підтримки малого і середнього підприємництва, визначає поняття суб'єктів малого і середнього підприємництва, інфраструктури його підтримки, види і форми такої підтримки. Суб'єкти малого і середнього підприємництва - суб'єкти господарювання (юридичні особи та фізичні особи - підприємці), що відповідно до умов, встановлених цим Законом, належать до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, та суб'єктів середнього підприємництва Не перевищує 10 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує суми, еквівалентної двом мільйонам євро Не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує суми, еквівалентної десяти мільйонам євро Перевищує двісті п'ятдесят осіб, та обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму, еквівалентну п'ятдесяти мільйонам євро

Порівняльна характеристика основних показників оцінки податкової системи розвинених країн світу*

<i>Країна</i>	<i>Рейтинг податкової системи</i>	<i>Загальна кількість податкових платежів за рік</i>	<i>Час, витрачений на підготовку і подання податкової звітності та сплату податків</i>	<i>Сума сплаченого податку на прибуток (у % до комерційного прибутку)</i>	<i>Сума сплачених податків і обов'язкових відрахувань пов'язаних з робочою силою (у % до комерційного прибутку)</i>	<i>Сума інших податків і платежів (у % до комерційного прибутку)</i>	<i>Сумарна податкова ставка (у % до комерційного прибутку)</i>
Австралія	44	11	105	26,2	20,2	0,6	47,0
Австрія	79	12	166	15,3	34,7	2,4	52,4
Бельгія	76	11	160	6,4	50,3	0,7	57,5
Гонконг, Китай	4	3	78	17,5	5,3	0,1	22,9
Данія	12	10	130	20,3	3,6	3,1	27,0
Німеччина	89	9	218	23,0	21,8	4,6	49,4
Іспанія	67	8	167	21,2	36,8	0,6	58,6
Італія	138	15	269	20,3	43,4	2,0	65,8
Канада	8	8	131	6,6	12,9	4,9	24,3
Норвегія	17	4	83	24,8	15,9	0,0	40,7
Польща	113	18	286	14,1	26,0	1,5	41,6
Сінгапур	5	5	82	4,9	17,6	4,7	27,1
США	64	11	175	27,9	9,9	8,4	46,3
Україна	164	28	390	11,2	43,1	0,7	54,9
Фінляндія	21	8	93	14,1	24,5	1,2	39,8
Франція	52	7	132	8,7	51,7	4,3	64,7
Швейцарія	16	19	63	9,2	17,8	2,1	29,1
Швеція	41	4	122	16,0	35,5	0,6	52,0
Японія	140	14	330	27,2	17,9	4,5	49,7

*за даними проекту Doing Business Project за 2012 рік // <http://russian.doingbusiness.org/data/exploretopics/paying-taxes>

Додаток Б

Система принципів побудови обліково-аналітичного забезпечення в рамках інформаційного забезпечення системи управління

Таблиця Б.1.

Принципи управління А. Файоля

<i>Принципи</i>	<i>Зміст принципів</i>
Розподіл праці	Спеціалізація робіт, що необхідна для ефективного використання робочої сили (за рахунок скорочення числа цілей, на які спрямовуються зусилля працівника)
Повноваження і відповідальність	Кожному працівникові мають бути делеговані повноваження, достатні для того, щоб нести відповідальність за виконання роботи
Дисципліна	Працівники мусять дотримуватися умов угоди, укладеної між ними та керівництвом, менеджери повинні застосовувати справедливі санкції до порушників порядку
Єдиновладдя	Працівник отримує розпорядження тільки від одного безпосереднього керівника і звітує лише перед ним
Єдність дій	Усі дії, що мають однакову мету, повинні бути згруповані і виконуватися за єдиним планом
Підпорядкованість інтересів	Інтереси організації мають перевагу перед інтересами індивідуума
Винагорода персоналу	Отриманні працівниками справедливої винагороди за свою працю
Централізація	Природний порядок в організації, що має керуючий центр
Скалярний ланцюг	Безперервний ланцюг команд, яким передаються всі розпорядження і здійснюються комунікації між усіма рівнями ієрархії
Порядок	Робоче місце для кожного працівника і кожен працівник на своєму робочому місці
Справедливість	Встановлених правил повинні дотримуватися на всіх рівнях скалярного ланцюга
Стабільність персоналу	Установка на довгострокову роботу в організації, оскільки висока плинність знижує ефективність
Ініціатива	Заохочення працівників до незалежних суджень у межах делегованих їм повноважень
Корпоративний дух	Гармонія інтересів персоналу та організації забезпечує єдність зусиль

Додаток В

Періодизація історії розвитку організації бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу України (від 60-тих років ХХ ст. до наших днів)

Таблиця В.1.

Облікові реєстри для невеликих підприємств згідно з Інструкцією № 176 від 6.06.60 р.

<i>Номери</i>		<i>Найменування та призначення реєстрів</i>
<i>журналів-ордерів</i>	<i>відомостей</i>	
Облік грошових коштів		
1	-	Журнал-ордер за рахунками 50,51 (51,53,55,56), 54
Облік кредитів та позик банку		
2	-	Журнал-ордер за рахунками 90, 92
Облік розрахунків		
3	-	Журнал-ордер за рахунками 60, 71, 76 (61, 67, 73, 76), 77 (77, 79)
-	1	Відомість аналітичного обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками (до рахунку 60)
-	2	Відомість (річна) аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами та кредиторами, крім відображених на рахунку 60
-	3	Відомість обліку розрахунків в порядку взаємозаліку заборгованостей
Облік статутного капіталу, основних фондів та їх зносу		
4	-	Журнал-ордер за рахунками 01, 02, 74, 85
Облік витрат на виробництво та витрат обігу		
5	-	Журнал-ордер за рахунками 03, 05 (05, 06, 08, 09), 12, 12, 20 (20, 21, 23), 24, 25, 26, 29, 31, 69, 70, 82, 86, 88 (для промислових підприємств)
5-с	-	Журнал-ордер за рахунками 03, 07 (07, 11), 12, 13, 20 (20, 21, 23), 27, 28, 29, 30, 31, 69, 70, 86, 88 (для будівельних організацій)
-	4	Відомість аналітичного обліку витрат непромислових господарств
-	5	Відомість обліку руху матеріальних цінностей (для промислових підприємств)
-	5-с	Відомість обліку руху матеріальних цінностей і розподілу заробітної плати (для будівельних організацій)
Облік статутного капіталу, основних засобів, товарно-матеріальних цінностей та виконання будівельно-монтажних робіт		
6	-	Журнал-ордер за рахунками 40, 43, 45 (45, 64), 46
Облік відвернених коштів, спеціальних фондів, коштів цільового фінансування та фінансових результатів		
7	-	Журнал-ордер за рахунками 80, 87 (87, 96), 99
Облік витрат капітальних вкладень, формування основного стада та їх фінансування		
8	-	Журнал-ордер за рахунками 07 (07, 11), 33 (34, 35), 75, 93 (93, 94)
-	6	Відомість аналітичного обліку витрат по закінченим капітальним вкладенням
-	-	Головна книга (окремими листами)

Облікові реєстри, які застосовуються при спрощеній формі бухгалтерського обліку малих підприємств згідно з Рекомендаціями від 02.07.1991 р. № 40* та з Вказівками від 31.05.96 р. № 112*

<i>Номери відомостей</i>	<i>Найменування та призначення реєстрів</i>
В-1	Відомість обліку основних засобів, нарахованих амортизаційних відрахувань (зносу)
В-2	Відомість обліку виробничих запасів і готової продукції
В-3	Відомість обліку витрат на виробництво
В-4	Відомість обліку грошових коштів і фондів
В-5	Відомість обліку розрахунків та інших операцій
В-6	Відомість обліку реалізації
В-7	Відомість обліку розрахунків з постачальниками
В-8	Відомість обліку заробітної плати
В-9	Відомість (шахова)

**складено автором за даними (Письмо МФ СРСР от 2 июля 1991г. № 40)*

** складено автором за даними (Вказівки про склад та порядок заповнення облікових реєстрів малими підприємствами від 31.05.96 р. № 112)*

Облікові реєстри спрощеної форми обліку згідно з Методичними рекомендаціями по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами від 25.06.03 р. № 422 *

<i>Номери відомостей</i>	<i>Найменування та призначення реєстрів</i>
В-1м	Розділ І. Облік готівки і грошових документів Розділ ІІ (зворотна сторона). Облік грошових коштів та їх еквівалентів
В-2м	Облік запасів
В-3м	Розділ І. Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами за податками й платежами, довгострокових зобов'язань і доходів майбутніх періодів Розділ ІІ (зворотна сторона). Облік розрахунків з оплати праці
В-4м	Розділ І. Облік необоротних активів та амортизації (зносу) Розділ ІІ (зворотна сторона). Облік капітальних і фінансових інвестицій та інших необоротних активів
В-5м	Розділ І. Облік витрат Розділ ІІ. Облік витрат на виробництво Розділ ІІІ. Облік доходів і фінансових результатів Розділ ІV. Облік власного капіталу, витрат майбутніх періодів, забезпечень майбутніх витрат і платежів
	Оборотно-сальдова відомість

**складено автором за даними Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами від 25.06.03 р. № 422*

Рис. В.1. Порівняльна характеристика облікових реєстрів для малих підприємств*

* складено автором за даними Вказівок про склад та порядок заповнення облікових реєстрів малими підприємствами» від 31.05.96 р. № 112 та Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами від 25.06.03 р. № 422

Рахунки, операції яких групуються на окремому рахунку невеликих підприємств згідно з Інструкцією № 176 від 6.06.60 р.

<i>Рахунки, на яких групуються операції</i>	<i>Найменування рахунків</i>	<i>Рахунки, операції яких групуються</i>
05	Сировина і матеріали	05, 06, 08, 09
06	Будівельні матеріали та обладнання до встановлення	07, 11
20	Виробництво	20, 21, 23
26	Загальнозаводські та цехові витрати	25, 26
33	Капітальні вкладення та формування основного стада	33, 34, 35
45	Товари відвантажені, виконані роботи та послуги	45, 64
51	Рахунки в банку, акредитиви та інші грошові кошти	51, 53, 55, 56
76	Розрахунки з різними дебіторами та кредиторами	61, 67, 73, 76
77	Внутрішні витрати	77, 79
87	Спеціальні фонди цільове фінансування та надходження	87, 96
93	Фінансування	93, 94

Рекомендований робочий план рахунків бухгалтерського обліку з наступною спрощеною системою рахунків для малих підприємств згідно з Рекомендаціями від 02.07.1991 р. № 40

<i>Розділ</i>	<i>Рахунки, на яких групуються операції</i>	<i>Найменування рахунків</i>	<i>Рахунки, операції яких групуються</i>
Основні засоби	01	Основні засоби	01
	02	Знос (амортизація) основних засобів	02
Виробничі запаси	05	Матеріали	05, 06, 07, 08, 12, 15, 16
Витрати на виробництво	20	Основне виробництво	03, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 44
	33	Капітальні вкладення	33
Готова продукція, товари, реалізація	40	Готова продукція	40
	46	Реалізація	45, 46
Грошові кошти	50	Каса	50
	51	Розрахунковий рахунок	51
	52	Валютний рахунок	52
	55	Інші рахунки в банках	55
	58	Фінансові вкладення	58
Розрахунки	60	Розрахунки з постачальниками та підрядниками	60
	68	Розрахунки з бюджетом	68
	69	Розрахунки зі страхування	69
	70	Розрахунки з оплати праці	70
	76	Розрахунки з різними дебіторами та кредиторами	59, 66, 71, 73, 76
Фінансові результати, використання прибутку	80	Прибутки та збитки	80, 81, 87
Фонди та резерви	85	Статутний фонд	85
	88	Фонди спеціального призначення	88
Кредити банків та фінансування	90	Кредити та інші позикові кошти	90

складено автором за даними (ПИСЬМО МФ СРСР от 2 юля 1991г. N 40)

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва

<i>Синтетичні рахунки</i>		<i>Призначення</i>
<i>Код</i>	<i>Назва</i>	
10	Основні засоби	Облік та узагальнення інформації про основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи
13	Знос необоротних активів	Облік та узагальнення інформації про знос основних засобів, інших необоротних матеріальних активів і нематеріальних активів
14	Довгострокові фінансові інвестиції	Облік та узагальнення інформації про довгострокові фінансові інвестиції
15	Капітальні інвестиції	Облік та узагальнення інформації про капітальні інвестиції
16	Довгострокові біологічні активи	Облік та узагальнення інформації про довгострокові біологічні активи
18	Інші необоротні активи	Облік та узагальнення інформації про довгострокові дебіторську заборгованість, інші необоротні активи
20	Виробничі запаси	Облік та узагальнення інформації про сировину й матеріали, купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби, паливо, тару й тарні матеріали, будівельні матеріали та матеріали, передані в переробку, запасні частини, матеріали сільськогосподарського призначення, інші матеріали, МШП і транспортно-заготівельні витрати
21	Поточні біологічні активи	Облік та узагальнення інформації про поточні біологічні активи рослинництва (які оцінені за справедливою вартістю) і тваринництва
23	Виробництво	Облік та узагальнення інформації про витрати на основне і допоміжні виробництва, виробничий брак
26	Готова продукція	Облік та узагальнення інформації про готову продукцію, товари, транспортно-заготівельні витрати і торгіву націнку
30	Каса	Облік та узагальнення інформації про грошову готівку та грошові документи
31	Рахунки в банках	Облік та узагальнення інформації про грошові кошти на рахунках у банках, еквіваленти грошових коштів та грошові кошти в дорозі
35	Поточні фінансові інвестиції	Облік та узагальнення інформації про поточні фінансові інвестиції
37	Розрахунки з різними дебіторами	Облік та узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками, з підзвітними особами, з іншими дебіторами, про короткострокові векселі одержані, про резерв сумнівних боргів
39	Витрати майбутніх періодів	Облік та узагальнення інформації про витрати майбутніх періодів
40	Власний капітал	Облік та узагальнення інформації про статутний, пайовий, додатковий, резервний, неоплачений і виучений капітали
44	Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	Облік та узагальнення інформації про нерозподілені прибутки (непокріті збитки), про використання прибутку
47	Забезпечення майбутніх витрат і платежів	Облік та узагальнення інформації про забезпечення майбутніх витрат і платежів, цільове фінансування і цільові надходження

48	Цільове фінансування і цільові надходження	Облік та узагальнення інформації про залишки коштів цільового фінансування і цільових надходжень з бюджету та інших джерел, у тому числі суми коштів вивільнені від оподаткування у зв'язку з наданням пільг з податку на прибуток, та їх використання на реалізацію заходів цільового призначення відповідно до законодавства
55	Інші довгострокові зобов'язання	Облік та узагальнення інформації про довгострокові позики, довгострокові векселі видані, довгострокові зобов'язання за облігаціями, довгострокові зобов'язання з оренди та інші довгострокові зобов'язання
64	Розрахунки за податками і платежами	Облік та узагальнення інформації про розрахунки за податками, обов'язковими платежами, про податкові зобов'язання, податковий кредит, розрахунки за пенсійним забезпеченням, соціальним страхуванням, страхуванням на випадок безробіття, індивідуальним страхуванням та страхуванням майна
66	Розрахунки з оплати праці	Облік та узагальнення інформації про розрахунки з оплати праці
68	Розрахунки за іншими операціями	Облік та узагальнення інформації про розрахунки з постачальниками та підрядниками, з учасниками, про короткострокові позики, короткострокові векселі видані, поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями і розрахунки за іншими операціями
68	Доходи майбутніх періодів	Облік та узагальнення інформації про доходи майбутніх періодів
70	Доходи від реалізації	Облік та узагальнення інформації про загальний дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)
74	Інші доходи	Облік та узагальнення інформації про суми інших доходів від операційної та звичайної діяльності підприємства, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), а також обліковується сума доходу від надзвичайних подій
79	Фінансові результати	Облік та узагальнення інформації про фінансові результати
90	Собівартість реалізації	Облік та узагальнення інформації про виробничу собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) та/або собівартість реалізованих товарів
91	Загальновиробничі витрати	Облік та узагальнення інформації про накладні виробничі витрати на організацію та управління виробництвом, а також витрати на утримання та експлуатацію машин і устаткування
96	Інші витрати	Облік та узагальнення інформації про інші витрати операційної діяльності та інші витрати звичайної діяльності, а також обліковуються належна до сплати за звітний період відповідно до законодавства сума податків і зборів (обов'язкових платежів) та сума втрат від надзвичайних подій

Бухгалтерський звіт малого підприємства

Дата (рік, місяць, число)

Підприємство
Територіяза ЄДРПОУ
за СПАТОФорма власності
Орган державного управління
Галузь
Вид економічної діяльності
Одиниця виміру: тис. грн.
Адресаза КФВ
за СПОДУ
За ЗКГНГ
за КВЕД

Контрольна сума

1. Баланс на 1 _____ 199_ р.

Форма N 1-м

Код за ДКУД

Актив	Код рядка	На початок року	На кінець року
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Основні засоби:			
залишкова вартість	010		
знос* (02)	011		
первісна вартість*(01)	012		
Незавершені капітальні вкладення (інвестиції) (33)	030		
Устаткування (07)	035		
Довгострокові фінансові вкладення(інвестиції) (58)	040		
Інші позаоборотні активи	060		
Усього по розділу I	070		
II. Запаси і затрати			
Виробничі запаси (05)	080		
Незавершене виробництво (20)	110		
Готова продукція (40)	130		
Усього по розділу II	150		
III. Грошові кошти, розрахунки та інші оборотні активи			
Дебіторська заборгованість: за товари, роботи, послуги, строк сплати яких не настав (62, 76)	170		
за товари, роботи і послуги, не сплачені в строк (62, 76)	180		
резерв сумнівних боргів (88)	185		
з податкових розрахунків (67)	195		
з бюджетом (68)	200		
з іншими дебіторами (76)	240		
Грошові кошти: каса (50)	260		
розрахункові та інші рахунки	270		
валютні рахунки (52)	280		
інші оборотні активи	310		
Усього по розділу III	320		
Баланс (сума рядків 070, 150, 320)	330		

Пасив	Код рядка	На початок року	На кінець року
1	2	3	4
I. Капітал, фонди і резерви			

Статутний фонд (капітал) (85)	400		
Додатковий капітал (88)	405		
Спеціальні фонди і цільове фінансування (88)	425		
Неоплачений капітал (75)	465		
Вилучений капітал (56)	470		
Нерозподілений прибуток: минулих років (98)	475		
звітнього року (80)	480		
Збитки: минулих років (98)	485		
звітнього року (80)	490		
Усього по розділу I	495		
II. Довгострокові зобов'язання			
Кредити банків, позикові кошти та інші довгострокові зобов'язання	500		
III. Розрахунки та інші короткострокові зобов'язання			
Кредити банків та інші позикові кошти (90)	600		
Кредити та позики, що не погашені в строк	620		
Кредиторська заборгованість: за товари, роботи і послуги, строк сплати яких не настав (60, 76)	630		
за товари, роботи і послуги, не сплачені в строк (60, 76)	640		
з податкових розрахунків (67)	665		
з бюджетом (68)	670		
з позабюджетних платежів (65)	680		
із страхування (69)	690		
з оплати праці (70)	700		
з іншими кредиторами (71, 76)	720		
Інші короткострокові зобов'язання	740		
Усього по розділу III	750		
Баланс (сума рядків 495, 500, 750)	760		

Довідки до балансу

Найменування показника	Код рядка	Залишок на початок звітного року	За звітний період		Залишок на кінець звітного року
			нараховано (створено, одержано)	витрачено (перераховано)	
1	2	3	4	5	6
Використано на фінансування капітальних і фінансових вкладень (інвестицій): амортизація основних засобів і нематеріальних активів	900				
прибуток, що спрямовується на розвиток і вдосконалення виробництва та соціальної сфери	910				
бюджетні та інші залучені кошти	930				
Усього(рядки 900 - 930)	940				

* Дані по цих рядках у валюту балансу не входять

2. Звіт про фінансові результати

за _____ 199_ р.

I. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	Прибутки	Збитки
1	2	3	
Виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010		
Податок на додану вартість	015		
Акцизний збір	020		
	030		
Затрати на виробництво реалізованої продукції (робіт, послуг)	040		
Комерційні витрати	045		
Результат від реалізації	050		
Інші операційні доходи і витрати	060		
Доходи від володіння корпоративними правами	070		
Проценти до одержання	080		
Інші позареалізаційні доходи і витрати	085		
Усього прибутків і збитків	090		
Прибуток або збиток звітного періоду	100		
Податок на прибуток	105		
Інше використання прибутку	110		
Нерозподілений прибуток (непокриті збитки) звітного року	120		

II. Затрати на виробництво (витрати обігу)

Найменування показника	Код рядка	Сума
1	2	3
Матеріальні затрати	300	
Витрати на оплату праці	310	
Відрахування на соціальні заходи	320	
Амортизація	330	
Інші витрати	340	
Разом	350	
Фактичні обсяги виробництва продукції(робіт, послуг)	360	

III. Платежі до бюджету

Найменування показника	Код рядка	Належить за розрахунком	Фактично сплачено (погашено)
Акцизний збір	600		
Податок на додану вартість	610		
Фонд ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи	620		
Рентні платежі	630		
Єдиний податок	635		
Ресурсні платежі	640		
Відрахування на структурну перебудову	645		
Інші податки і платежі	650		

Довідково: відстрочені платежі до бюджету (660) _____;

державних позабюджетних фондів (670) _____

Керівник

Головний бухгалтер

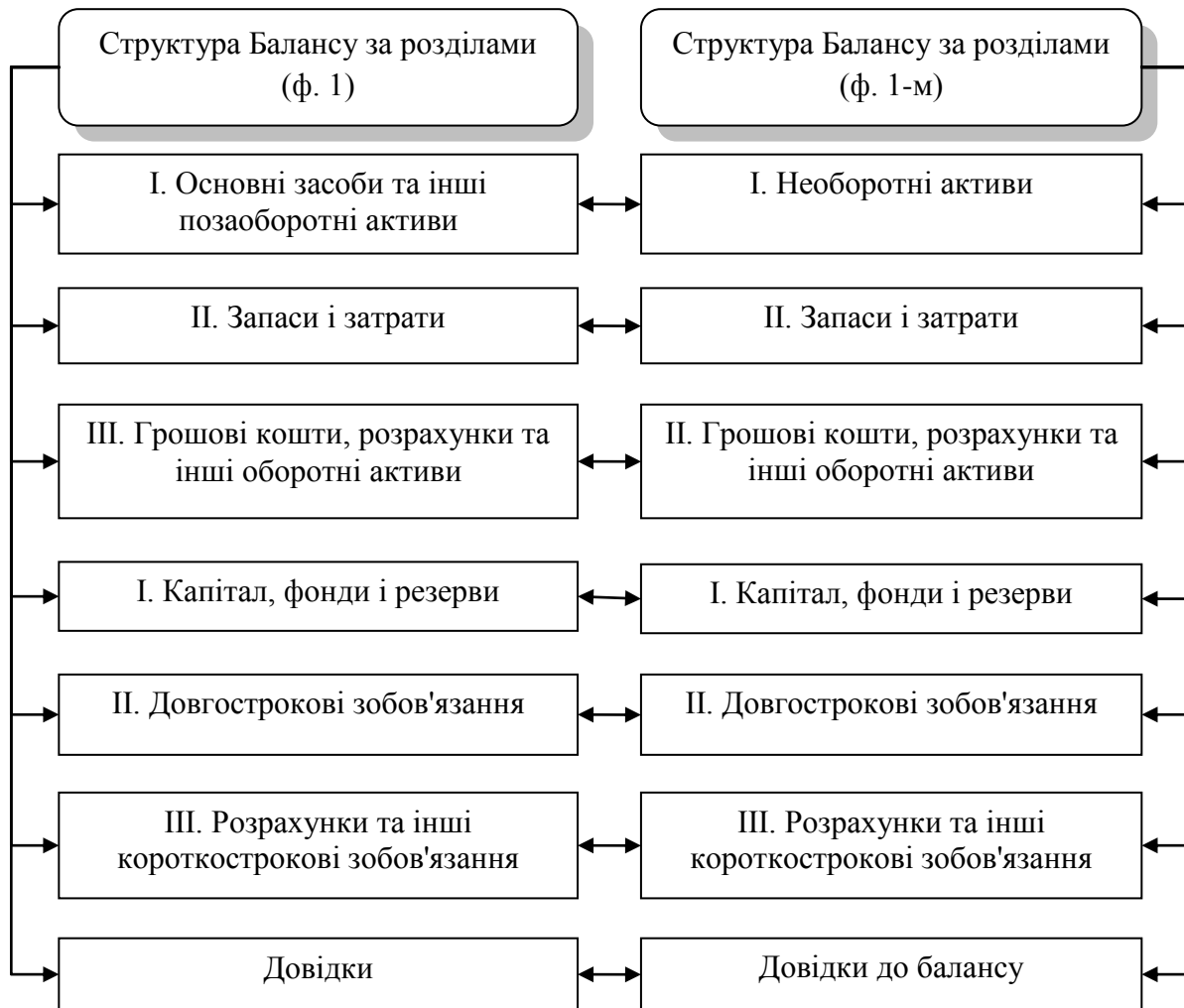

Рис. В.2. Порівняльна характеристика структури Балансу за ф. 1 та ф. 1-м, що використовувались у 1998-1999 роках*

**складено автором за даними Наказу Міністерства фінансів України «Про квартальний бухгалтерський звіт підприємств» від 11.02.1999р. № 40*

Рис. В.3. Порівняльна характеристика Звіту про фінансові результати за ф. 2 та ф. 2-м, що використовувались у 1998-1999 роках*

**складено автором за даними Наказу Міністерства фінансів України «Про квартальний бухгалтерський звіт підприємств» від 11.02.1999р. № 40*

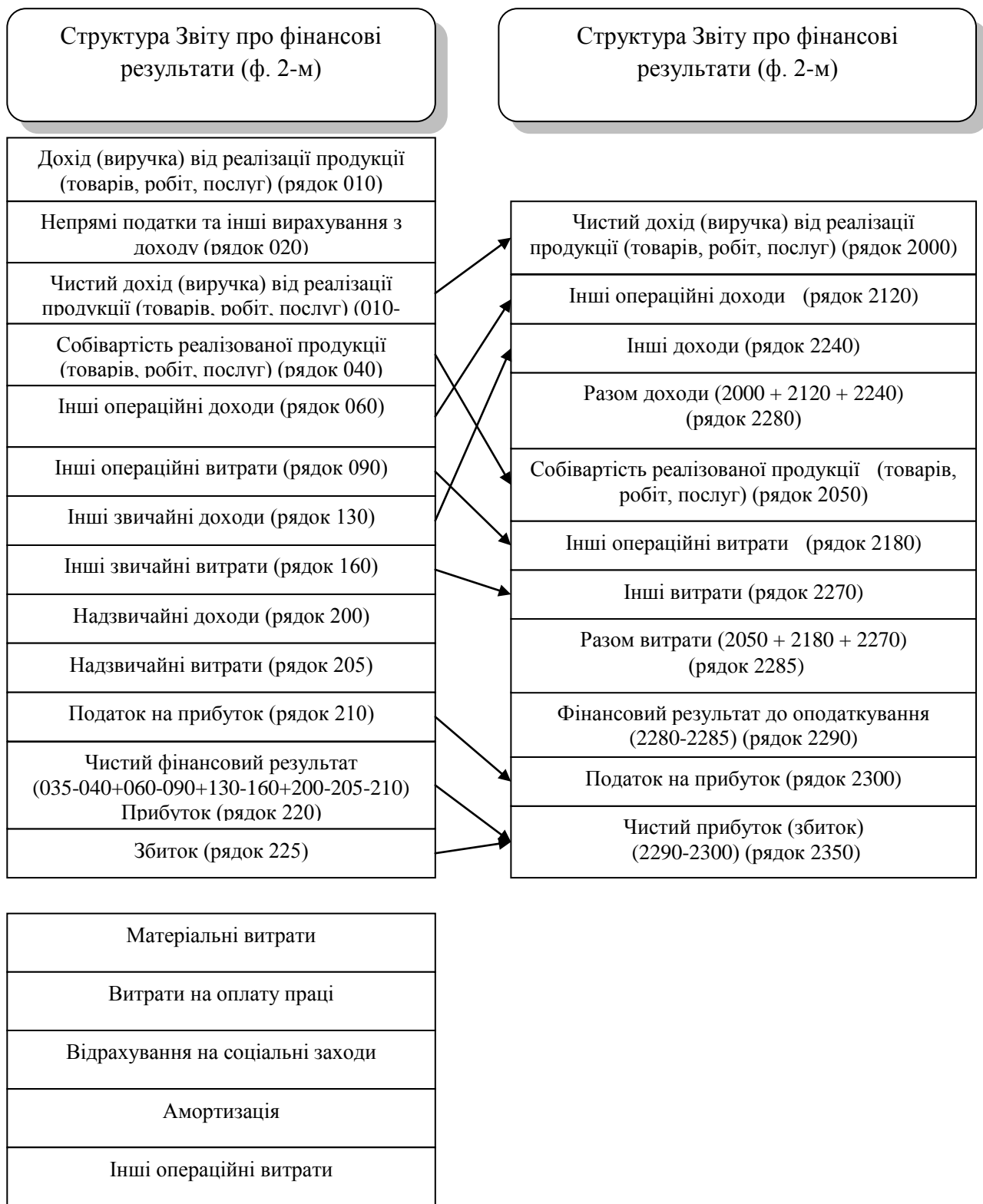

Рис. В.4. Порівняльна характеристика першої та поточної редакції форми Звіту про фінансові результати (ф. 2-м)*

*складено автором за даними [П(С)БО 25]

Структура Балансу ф. 1-м

Структура Балансу ф. 1-мс

<p>I. Необоротні активи Незавершені капітальні інвестиції Основні засоби (залишкова вартість, первісна вартість, знос) Довгострокові біологічні активи Довгострокові фінансові інвестиції Інші необоротні активи</p>	<p>I. Необоротні активи Основні засоби (залишкова вартість, первісна вартість, знос) Інші необоротні активи</p>
<p>II. Оборотні активи Запаси (в тому числі готова продукція) Поточні біологічні активи Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом (в тому числі з податку на прибуток) Інша поточна дебіторська заборгованість Поточні фінансові інвестиції Гроші та їх еквіваленти Витрати майбутніх періодів Інші оборотні активи</p>	<p>II. Оборотні активи Запаси Поточна дебіторська заборгованість Гроші та їх еквіваленти Інші оборотні активи</p>
<p>III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття</p>	
<p>I. Власний капітал Зареєстрований (пайовий) капітал Додатковий капітал Резервний капітал Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) Неоплачений капітал</p>	<p>I. Власний капітал Капітал Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)</p>
<p>II. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення</p>	<p>II. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення</p>
<p>III. Поточні зобов'язання Короткострокові кредити банків Поточна заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями товари, роботи, послуги розрахунками з бюджетом (в тому числі з податку на прибуток) розрахунки зі страхування розрахунки з оплати праці Доходи майбутніх періодів Інші поточні зобов'язання</p>	<p>III. Поточні зобов'язання Короткострокові кредити банків Поточна кредиторська заборгованість за: товари, роботи, послуги розрахунками з бюджетом розрахунками зі страхування розрахунками з оплати праці Інші поточні зобов'язання</p>
<p>IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття</p>	

Рис. В.5. Порівняльна характеристика структури Балансу для малих підприємств (форм 1-м та 1-мс)*

*складено автором за даними [П(С)БО 25]

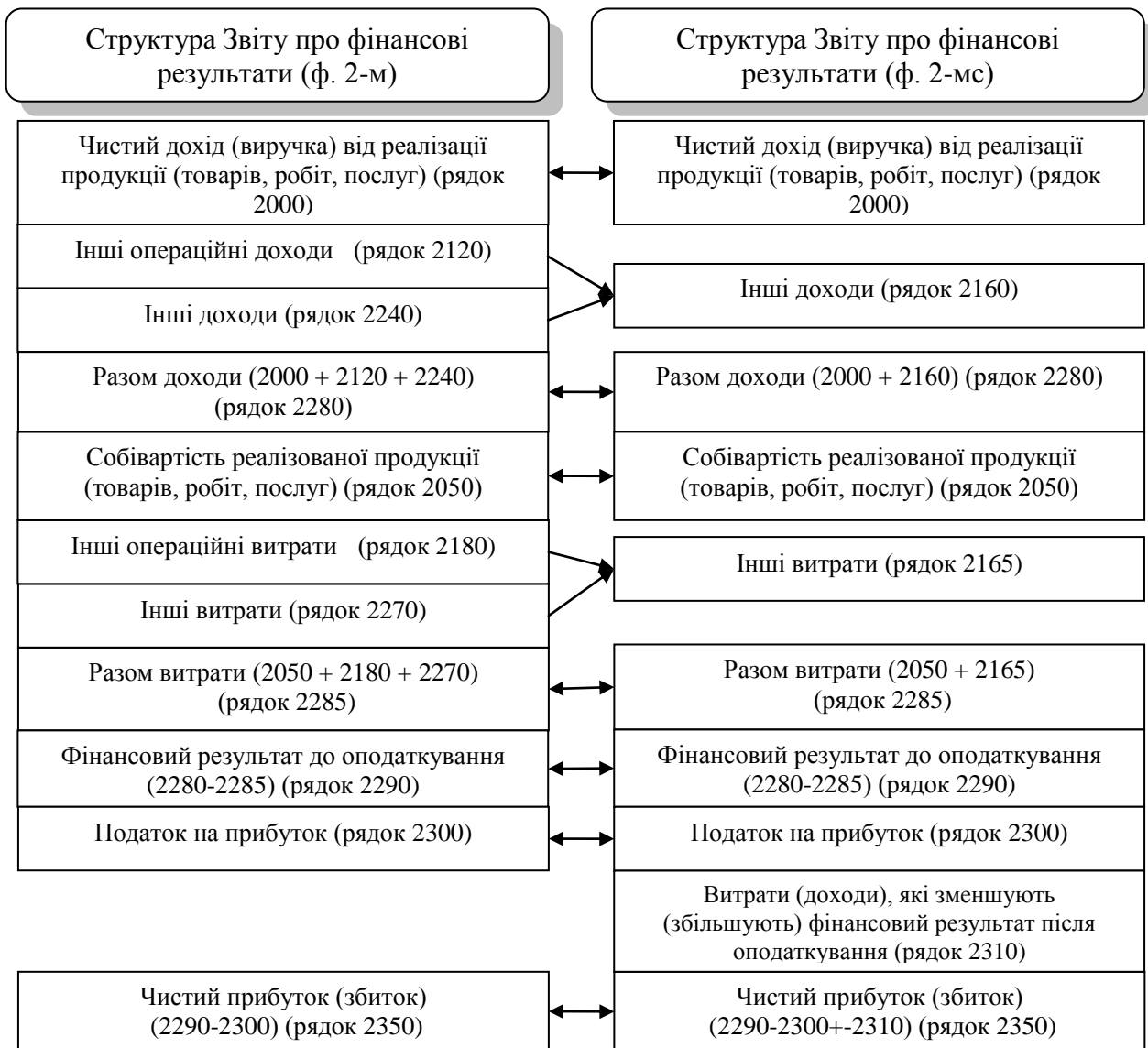

Рис. В.6. Порівняльна характеристика структури Звіту про фінансові результати для малих підприємств (форм 2-м та 2-мс)

**складено автором за даними [П(С)БО 25]*

Зміст та методика заповнення балансу суб'єктів малого підприємництва (ф. 1-м)

Стаття балансу	Код рядка	Зміст статті	Сальдо рахунків спрощеного Плану (загального Плану)
1	2	3	4
АКТИВ			
I. Необоротні активи			
Незавершені капітальні інвестиції	1005	Вартість незавершених капітальних інвестицій	15 (15)
Основні засоби:	1010		
- первісна вартість	1011	Вартість основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, об'єктів інвестиційної нерухомості	10 (10, 11, 12)
- знос	1012	Знос активів	13 (13)
Довгострокові біологічні активи	1020	Вартість довгострокових біологічних активів	16 (16)
Довгострокові фінансові інвестиції	1030	Довгострокові фінансові інвестиції	14 (14)
Інші необоротні активи	1090	Довгострокова дебіторська заборгованість, інші необоротні активи	18 (18)
Усього за розділом I	1095		
II. Оборотні активи			
Запаси:	1100	Вартість сировини, матеріалів, палива, напівфабрикатів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів, незавершеного виробництва	20, 23 (20, 21, 22, 23, 24, 25)
у тому числі готова продукція	1103	Собівартість виробів на складі, обробка яких закінчена; сільськогосподарська продукція в оцінці	26 (26, 27, 28)
Поточні біологічні активи	1110	Вартість поточних біологічних активів тваринництва та рослинництва	21 (21)
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:	1125	Вартість дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	37 (36)
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135	Сума дебіторської заборгованості казначейських, фінансових і податкових органів, державних цільових фондів, зокрема за розрахунками з тимчасової непрацездатності	64 (64, 65)
у тому числі з податку на прибуток	1136	Сума дебіторської заборгованості з податку на прибуток	64 (64)
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	Сума іншої поточної дебіторської заборгованості	37 (34,37)
Поточні фінансові інвестиції	1160	Поточні фінансові інвестиції	35 (35)
Гроші та їх еквіваленти	1165	Грошові кошти в касі, на рахунках в банку, в дорозі, грошові документи в національній та іноземній валюті	30, 31 (30, 31, 33)
Витрати майбутніх періодів	1170	Витрати майбутніх періодів	39 (39)
Інші оборотні активи	1190	Інші оборотні активи (вартість грошових документів, дебетове сальдо рахунків податкових зобов'язань та розрахунків за податками і платежами)	дебетове сальдо 643, 64
Усього за розділом II	1195		
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	Вартість необоротних активів та груп вибуття, які утримуються для продажу	
Баланс	1300		
ПАСИВ			
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	Сума зареєстрованого статутного (пайового) капіталу	40 (40)
Додатковий капітал	1410	Сума дооцінки необоротних активів, вартість	40 (41, 42)

		безоплатно отриманих необоротних активів	
Резервний капітал	1415	Сума створених резервів	40 (43)
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	44 (44)
Неоплачений капітал	1425	Сума заборгованості власників за внесками до статутного фонду, вилучений капітал	40 (45, 46)
Усього за розділом I	1495		
II. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення	1595	Довгострокові зобов'язання за кредитами банку, векселями, з оренди, за облігаціями Забезпечення майбутніх витрат, залишки коштів цільового фінансування і надходжень (у тому числі кошти, вивільнені від оподаткування у зв'язку з наданням пільг з податку на прибуток підприємств)	55 (50, 51, 52, 53, 55) 47, 48 (47, 48)
III. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	1600	Поточні зобов'язання перед банком	68 (60)
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	68 (61)
за товари, роботи, послуги	1615	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, включаючи забезпечену векселями	68 (62, 63)
розрахунками з бюджетом	1620	Поточні зобов'язання за всіма видами платежів до бюджету	64 (64)
у тому числі з податку на прибуток	1621	Поточні зобов'язання з податку на прибуток	64 (64)
Розрахунками зі страхування	1625	Сума заборгованості з відрахувань на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхування майна підприємства та індивідуального страхування його працівників	64 (65)
розрахунками з оплати праці	1630	Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці	66 (66)
Доходи майбутніх періодів	1665	Доходи майбутніх періодів	69 (69)
Інші поточні зобов'язання	1690	Поточні зобов'язання, за одержаними авансами, заборгованість засновникам у зв'язку із розподілом прибутку, заборгованість пов'язаним сторонам	68 (67, 68)
Усього за розділом III	1695		
Баланс	1900		

Порядок складання Звіту про фінансові результати суб'єкта малого підприємництва з урахуванням зміни в спрощеному плані рахунків з обліку доходів і витрат (ф. 2-м)

<i>Стаття балансу</i>	<i>Код рядка</i>	<i>Зміст статті</i>	<i>Оборот рахунків спрощеного Плану (загального Плану)</i>
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	Виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Кт 70
Інші операційні доходи	2120	Доходи від операційної оренди, операційних курсових різниць, реалізації оборотних активів, відшкодування раніше списаних активів	Кт 74 відповідний субрахунок (Кт 71)
Інші доходи	2240	Дивіденди, відсотки, доходи від участі в капіталі, від реалізації необоротних активів, неопераційних курсових різниць, дохід від реалізації фінансових інвестицій	Кт 74 відповідний субрахунок (Кт 72, 73, 74)
Разом доходи	2280	р.2000 + р.2120 + р.2240	-
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	Виробнича собівартість реалізованої продукції або собівартість реалізованих товарів	Дт 90 (Дт 90)
Інші операційні витрати	2180	Адміністративні витрати, витрати на збут, собівартість реалізованих оборотних активів, втрати від знецінення запасів, втрати від операційних курсових різниць, визнані економічні санкції тощо	Дт 91 (Дт 91, 92, 93, 94, 95)
Інші витрати	2270	Витрати на сплату відсотків, дивідендів, втрати від участі в капіталі, собівартість реалізації фінансових інвестицій, втрати від неопераційних курсових різниць, втрати від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів	Дт 96 (Дт 96)
Разом витрати	2285	р.2050 + р.2180 + р.2270	-
Фінансовий результат до оподаткування	2290	р.2280 - р.2285	-
Податок на прибуток	2300	Сума податку на прибуток за звітний період	Дт 96 (Дт 98)
Чистий прибуток (збиток)	2350	р.2290 - р.2300	

Методика заповнення балансу спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва (ф. 1-мс)

Стаття балансу	Код рядка	Зміст статті	Дані з відповідних рядків журналів
1	2	3	4
АКТИВ			
I. Необоротні активи			
Основні засоби:	1010		
- первісна вартість	1011	Вартість основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів	Сальдо р. 4 Журнал 1-мс
- знос	1012	Сума зносу основних засобів	Сальдо р. 6 Журнал 1-мс
Інші необоротні активи	1090	Довгострокова дебіторська заборгованість, довгострокові фінансові інвестиції, інші необоротні активи (відображаються за первісною вартістю)	Сальдо р. 8 Журнал 1-мс
Усього за розділом I	1095		
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	Вартість запасів сировини і матеріалів, палива, напівфабрикатів, запасних частин, тари, поточних біологічних активів, незавершеного виробництва, готової продукції, сільськогосподарської продукції	Сальдо р. 10 Журнал 1-мс
Поточна дебіторська заборгованість	1155	Фактична заборгованість покупців та замовників, заборгованість засновників з формування статутного капіталу, заборгованість податкових органів, державних цільових фондів, зокрема за розрахунками з тимчасової непрацездатності	Сальдо р. 12 Журнал 1-мс
Гроші та їх еквіваленти	1165	Грошові кошти в касі, на поточних та інших рахунках в банку, в дорозі, грошові документи в національній та іноземній валюті	Сальдо р. 14, 16, 18 Журнал 1-мс
Інші оборотні активи	1190	Інші оборотні активи, поточні фінансові інвестиції	Сальдо р. 20 Журнал 1-мс
Усього за розділом II	1195		
Баланс	1300		Сальдо р. 22 Журнал 1-мс
ПАСИВ			
I. Власний капітал			
Капітал	1400	Сума статутного капіталу, безоплатно отриманих необоротних активів, інші види додаткового капіталу, сума пайового та резервного капіталу	Сальдо р. 5 Журнал 2-мс
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Сальдо р. 7 Журнал 2-мс
Усього за розділом I	1495		
II. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та	1595	Довгострокові зобов'язання за кредитами банку, векселями, з оренди, за облігаціями Залишки коштів цільового фінансування і	Сальдо р. 9, 11 Журнал 2-мс

забезпечення		цільових надходжень з бюджету, у тому числі суми коштів, що не перераховані до бюджету при застосуванні ставки податку на прибуток 0%.	
III. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банку	1600	Поточні зобов'язання перед банком, суми зобов'язань, які утворилися як довгострокові, однак підлягають погашенню протягом 12 місяців	Сальдо р. 13 Журнал 2-мс
Поточна кредиторська заборгованість за: товари, роботи, послуги	1615	Сума заборгованості постачальникам і підрядникам за матеріальні цінності, виконані роботи та отримані послуги	Сальдо р. 15 Журнал 2-мс
розрахунками з бюджетом	1620	Заборгованість підприємства за всіма видами платежів до бюджету	Сальдо р. 17 Журнал 2-мс
розрахунками зі страхування	1625	Заборгованість з відрахувань на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхування майна підприємства та індивідуального страхування його працівників	Сальдо р. 19 Журнал 2-мс
розрахунками з оплати праці	1630	Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці	Сальдо р. 21 Журнал 2-мс
Інші поточні зобов'язання	1690	Заборгованість за одержаними авансами, засновникам у зв'язку з розподілом прибутку, пов'язаним сторонам	Сальдо р. 23 Журнал 2-мс
Усього за розділом III	1695		
Баланс	1900		Сальдо р. 24 Журнал 2-мс

Таблиця В.12.

**Методика заповнення звіту про фінансові результати спрощеного
фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва ф. 2-мс**

<i>Стаття балансу</i>	<i>Код рядка</i>	<i>Зміст статті</i>	<i>Дані з відповідних рядків журналів</i>
1	2	3	4
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	Загальний дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за мінусом суми акцизного збору і інших обов'язкових зборів, наданих знижок, вартості повернутих товарів, інших вирахувань з доходу	Сальдо р. 6 за мінусом р. 7-9 Журнал 3-мс
Інші доходи	2160	Дохід від операційної оренди активів, операційних курсових різниць, реалізації оборотних активів, відсотки, доходи від участі в капіталі, від фінансових інвестицій, необоротних активів	Сальдо р. 10 Журнал 3-мс
Разом доходи	2280	р.2000 + р.2160	
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	Виробнича собівартість реалізованої продукції або товарів	Сальдо р. 11 Журнал 4-мс
Інші витрати	2165	Адміністративні витрати, витрати на збут, собівартість реалізованих оборотних активів, сума списаних безнадійних боргів, втрати від знецінення запасів, витрати на сплату процентів, втрати від участі в капіталі, собівартість реалізації фінансових інвестицій тощо	Сальдо р. 12-14 Журнал 4-мс
Разом витрати	2285	р.2050 + р.2165	
Фінансовий результат до оподаткування	2290	р.2280 - р.2285	
Податок на прибуток	2300	Сума податку на прибуток за звітний період	р. 17 Журнал 2-мс
Витрати (доходи), які зменшують (збільшують) фінансовий результат після оподаткування	2310	Різниця між витратами і доходами, які не визнаються витратами або доходами ПКУ та не відображені у складі витрат і доходів в інших статтях	Сальдо р.16 Журнал 4-мс (Сальдо р. 12 Журнал 3-мс)
Чистий прибуток (збиток)	2350	р.2290 - р.2300 -(+) р.2310	

Додаток Г

Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу: класифікація елементів та їх впорядкування

Таблиця Г.1.

Реєстри аналітичного і синтетичного обліку малих підприємств за спрощеною формою згідно з Методичними рекомендаціями від 25.06.2003р. №422

<i>Назва реєстрів</i>	<i>Рахунки, згідно з спрощеним планом рахунків</i>
Журнал обліку господарських операцій	Всі рахунки
Відомість 1-м обліку готівки і грошових документів	30, 31
Відомість 2-м обліку запасів	20, 21, 26
Відомість 3-м обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами, за податками й платежами, довгострокових зобов'язань і доходів майбутніх періодів	37, 55, 64, 66, 68, 69
Відомість 4-м обліку необоротних активів та амортизації (зносу), капітальних і фінансових інвестицій та інших необоротних активів	10, 13, 14, 15, 16, 18, 35
Відомість 5-м обліку витрат, доходів і фінансових результатів, власного капіталу, витрат майбутніх періодів, забезпечення майбутніх витрат і платежів	23, 39, 40, 44, 47, 48, 70, 74, 79, 90, 91, 96
Оборотно-сальдова відомість	Всі рахунки

**Відомість 1.1-мс
обліку необоротних активів
за липень 2012р.**

№ з/п	Назва	Залишок на початок року		Надходження						Вибуття					Залишок на кінець року	
		первісна вартість, грн. / кількість	ліквідаційна вартість, грн.	дата введення	від постачальників	сума поліпшення основних засобів, які збільшують їх вартість	дооцінка в межах індексації	інше надходження	всього	дата вибуття	реалізація	ліквідація	інше вибуття	всього	первісна вартість, грн. / кількість	ліквідаційна вартість, грн.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	Основні засоби															
1	Швейні машини	6400								26.07	2133				4267	0
2	Оверлок	2300													2300	0
3	Прасувальна система	6800													6800	0
4	Факс	890													890	0
5	Ноутбук	2990													2990	0
6	Легковий автомобіль	74000	5000												74000	5000
7	Електроніж			07.07	986				986						986	0
Всього за період		93380	5000		986				986		2133				92203	5000

“31” липня 2012р.

ініціали, прізвище

**Відомість 1.2-мс обліку нарахування амортизації
за липень 2012р.**

№ з/п	Назва	Вартість, яка амортизується на початок звітного періоду	Відсоток нарахованої амортизації	Нарахована сума амортизації за звітний період	У тому числі, що включаються до:			Вартість, яка амортизується на кінець звітного періоду
					собівартості придбаних (виготовлених) та реалізованих товарів (робіт, послуг)	інші витрати	витрат після оподаткування	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Основні засоби								
1	Швейні машини	6400	10	53,33	53,33			4267
2	Оверлок	2300	10	19,17	19,17			2300
3	Прасувальна система	6800	10	56,67	56,67			6800
4	Факс	890	20	14,83		14,83		890
5	Ноутбук	2990	20	49,83		49,83		2990
6	Легковий автомобіль	74000	10	616,67		616,67		74000
7	Електроніж							986
Разом		93380		810,50	129,17	681,33		92233

**Відомість 2.1-мс
обліку розрахунків з постачальниками,
іншими кредиторами та бюджетом
за липень 2012р.**

№ з/ п	Назва контр- агентів	Заборгова- ність на початок періоду		Нараховано									Погашено						Заборгованість на кінець періоду		
		перед підприємством	підприємства перед кредиторами	відмітка про нарахування (первинний документ, дата)	отримано запасів	витрати господарської діяльності віднесені до:			єдиний соціальний внесок	податки і збори	інше	всього	відмітка про оплату (первинний документ)	оплата за товари і послуги	списано безнадійну заборгованість	єдиний соціальний внесок	податки і збори	інше	всього	перед підприємством	підприємства перед кредиторами
						собівартості	інших витрат	витрат після оподаткуван ня													
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
2																					
3	Пенс. фонд		3033						3033			3033	Плат. дор. 5.07			3033			3033		3033
4	Пенс. фонд		324						324			324	Плат. дор. 5.07			324			324		324
5	Бюджет		1301,40							1301,40		1301,40	Плат. дор. 5.07				1301,40		1301,40		1301,40
6	ТОВ «Аметист»			Накл. 7.07	7800							7800	Плат. дор. 9.07	7800					7800		0
7	Бюджет		1455							158,90		158,90	Плат. дор. 9.07				1455		1455		158,90
8	ПриватБанк		12000								180	180	Плат. дор. 15.07					1180	1180		11000
9	ТОВ «Акорд»		2000										Плат. дор. 25.07	2000					2000		0
10	ПП «Зоря»		5749,98										Плат. дор. 28.07	5749,98					5749,98		0
Всього за період			25863,38		7800				3357	1460,30	180	12797,30		15549,98		3357	2756,40	1180	22843,38		15817,30

**Відомість 2.2-мс
обліку розрахунків з працівниками
за липень 2012р.**

(період)

№ з/п	Прізвище, імя, по-батькові	Заборгованість на початок періоду		Нараховано					Єдиний соціальний внесок 34,7%	Погашено					Заборгованість на кінець періоду	
		працівників перед підприємством	підприємства перед працівниками	оплата праці	виплати з тимчасової непрацездатності за рахунок підприємства	виплати за рахунок фондів	інше	всього		виплачено	утримано податок з доходів фізичних осіб 15%	єдиний соціальний внесок 3,6%	інші види утримань (аліменти або утримання за рішенням суду)	всього	працівників перед підприємством	підприємства перед працівниками
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	Міщенко В.Г.		1638,80	2000				2000	649	1638,80	289,20	72		2000		1638,80
2	Онопрієнко М.П.		1638,80	2000				2000	649	1638,80	289,20	72		2000		1638,80
3	Власенко І.М.		2048,50	2500				2500	867,50	2048,50	361,50	90		2500		2048,50
4	Левченко В.В.		2048,50	2500				2500	867,50	2048,50	361,50	90		2500		2048,50
Всього за період			7374,60	9000				9000	3033	7374,60	1301,40	324		7374,60		7374,60

“31” липня 2012р.

(підпис)

ініціали, прізвище

Журнал 1-мс обліку активів
за липень 2012р.

(період)

№ з/п	Дата	Зміст господарської операції (первинний документ, №)	Основні засоби		Амортизація (знос)		Інші необоротні активи		Запаси		Поточна дебіторська заборгованість		Грошові кошти						Інші оборотні активи		Разом
			отримано	вибули	нараховано	списано	отримано	вибули	надійшло	використано	нараховано	погашено	в національній валюті		у т.ч. в касі		в іноземній валюті		отримано	вибули	
													надійшло	вибуло	надійшло	вибуло	надійшло	вибуло			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
		Залишок на початок періоду	93380	—	23891	—		—	11575	—	17835		1268,98	—	34,98	—	—	—		□	100167,98
1	02.07	Банк вип №231										17835	17835								
2	03.07	ПКО №46													320						
3	03.07	ВКО №56											320			320					
4	03.07	Накл № 40								240											
5	03.07	Чек №109237												7374,60							
6	05.07	ПКО №47													7374,60						
7	05.07	ВКО №57														7374,60					
8	05.07	Плат дор №33													3033						
9	05.07	Плат дор № 34													324						
10	05.07	Плат дор №35													1301,40						
11	07.07	Плат дор №36													7800						
12	07.07	Квит №345/07													986						
13	07.07	Рахунок №9	986																		
14	07.07	Накл №41								5900											
15	09.07	Банк вип №236											8600								
16	09.07	Накл №42							7800												
...17	09.07	Плат дор №37													1455						
18	10.07	Банк вип													1200						

**Журнал 2-мс обліку капіталу і зобов'язань
за липень 2012р.**

№ з / п	Дата	Зміст господарської операції (первинний документ, №)	Капітал		Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)		Цільове фінансування		Довгострокові зобов'язання		Короткострокові кредити банків		Кредиторська заборгованість за розрахунками з постачальниками		Поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом		Поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування		Поточні зобов'язання з оплати праці		Інші поточні зобов'язання		Разом	
			зменшення	збільшення	зменшення	збільшення	зменшення	збільшення	погашення	збільшення	погашення	збільшення	сплачено	нараховано	сплачено	нараховано	сплачено	нараховано	сплачено	нараховано	сплачено	нараховано		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	
Залишок на початок періоду				50000		1800						12000		22879,98		2756,40		3357		7374,60			100167,98	
1	5.07	Сплачено до ПФ															3357							
2	5.07	Сплачено ПДФО													1301,40									
3	5.07	Виплата заробітної плати																	7374,60					
4	9.07	Сплачено податок на прибуток													1455									
5	15.07	Погашено кредит									1000													
6	15.07	Погашено відсотки за кредит																			180	180		
7	28.07	Погашено на кредит. заборг.												5749,98										

8	31.07	Нарахована зарплата																7374,60					
9	31.07	Нараховано ЄСВ														3357							
10	31.07	Нараховано ПДФО												1301,40									
11	31.07	Нараховано прибутковий податок на прибуток			597,77									158,90									
Обороти за період					597,77				1000		5749,98		2756,40	1460,30	3357	3357	7374,60	7374,60	180	180			
Залишок на кінець періоду			50000		2397,77				11000			17130		1460,30		3357		7374,60		0	92719,67		

"__" _____ 20__ р.

(підпис)

ініціали,
прізвище

**Журнал 3-мс обліку доходів
за липень 2012р.**

(період)

№ з/п	Дата	Зміст господарської операції (первинний документ, №)	Дебітор (покупець)	Відмітка про оплату	Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Вирахування з доходу			Інші доходи	Разом доходів	Доходи, які збільшують фінансовий результат після оподаткування
						повернення товарів	непрямі податки	інше			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	03.07	Накл. № 41	Грищенко Г.П.	оплачено	320					320	
2	09.07	Накл. № 42	ПП Пилипенко	оплачено	8600					8600	
3	25.07	Накл. № 43	ПП Іваненко	оплачено	5860					5860	
4	26.07	Накл. № 44	Федоренко М.Г.	не оплачено					2000	2000	
Обороти за період					14780				2000	16780	

"31" липня 2012р.

(підпис)

ініціали,
прізвище

**Журнал 4-мс обліку витрат
за липень 2012р.**

(період)

№ з/п	Дата	Зміст господарської операції (первинний документ, №)	Матеріальні витрати	Витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи	Амортизація основних засобів, нематеріальних активів	Вартість придбаних послуг, прямо пов'язаних з виробництвом продукції (наданням послуг)	Інші прямі витрати	Разом	Сума коригування	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	Інші витрати			Разом витрат (сума граф 11-14)	Витрати, які зменшують фінансовий результат після оподаткування
													інші		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	30.07	Запаси	7740					7740		3870				3870	
2	30.07	Оплата праці		12033				12033		6096				6096	
3	30.07	Амортизація			129,17			129,17		65			681,33	746,33	
4	30.07	Ком. витрати				540		540		309				309	
5	30.07	Оренда										2000		2000	
6	30.07	Витрати на відрядження											1115	1115	
7	30.07	Відсотки за кредит									180			180	
8	30.07	Списання швейної машини											1707	1707	
Обороти за період			7740	12033	129,17	540		20442,17	10102,17	10340	180	2000	3503,33	16023,33	

Додаток 2
до Положення (стандарту) бухгалтерського
обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого
підприємства"

СПРОЩЕНИЙ ФІНАНСОВИЙ ЗВІТ
суб'єкта малого підприємства

		Дата (рік, місяць, число)		КОДИ	
МП «Світанок»					
Підприємство	_____	за ЄДРПОУ			01
Територія	_____	за КОАТУУ			
	Приватне підприємство				
Організаційно-правова форма господарювання	_____	за КОПФГ			
Орган управління	державного	за КОДУ			
Вид діяльності	_____	за КВЕД			
Середня кількість працівників	4				
Одиниця виміру:	тис. грн.				
Адреса	_____				

1. Баланс
на 31 липня 2012 р.

Форма N 1-мс

Код за ДКУД

1801006

Актив	Код рядка	На початок звітного року	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	69489	67957,50
первісна вартість	031	93380	92233
знос	032	23891	24275,50
Інші необоротні активи	070		
Усього за розділом I	080		
II. Оборотні активи			
Запаси	100	11575	21737,17
Поточна дебіторська заборгованість	210	17835	2000
Грошові кошти та їх еквіваленти			
в національній валюті	230	1268,98	1025
у тому числі в касі	231	34,98	34,98
в іноземній валюті	240		
Інші оборотні активи	250		
Усього за розділом II	260		
Баланс	280	100167,98	92719,67

Пасив	Код рядка	На початок звітного року	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Капітал	300	50000	50000
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	1800	2397,77
Усього за розділом I	380		
II. Цільове фінансування	430		
III. Довгострокові зобов'язання	480		
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	12000	11000
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	22879,98	17130
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з бюджетом	550	2756,40	1460,30
зі страхування	570	3357	3357
з оплати праці*	580	7374,6	7374,6
Інші поточні зобов'язання	610		
Усього за розділом IV	620		
Баланс	640	100167,98	92719,67

*З рядка 580 графа 4

Прострочені зобов'язання з оплати праці

(665) _____

Таблиця Г.11.

2. Звіт про фінансові результати за липень 2012 р.

Форма N 2-мс

Код за ДКУД

1801007

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	14780	
Непрямі податки та інші вирахування з доходу	020	()	()
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (010 - 020)	030	14780	
Інші доходи	040	2000	
Разом чисті доходи (030 + 040)	070	16780	
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	080	10340	()
Інші витрати	100	5683,33	()
у тому числі:	101		
	102		
Разом витрати (080 + 100)	120	16023,33	
Фінансовий результат до оподаткування (070 - 120)	130	756,67	
Податок на прибуток	140	158,90	()
Витрати (доходи), які зменшують (збільшують) фінансовий результат після оподаткування	145		
Чистий прибуток (збиток) (130 - 140 - (+) 145)	150	597,77	

Керівник

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

Головний бухгалтер

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

Додаток Д

Облікова політика на підприємствах малого бізнесу: принципи, методи оцінки та організація впровадження

Таблиця Д.1.

Узагальнення визначень поняття «облікова політика» в науковій літературі

<i>Автор, джерело</i>	<i>Визначення поняття «облікова політика»</i>
ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [125]	Облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності
МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів» [213, с.25]	Облікова політика - це певні основи та домовленості, принципи та правила, а також практика. Підприємствам надається право вибору облікової політики, проте її застосування має повністю відповідати усім вимогам конкретного МСБО при формуванні фінансових звітів
Білуха М.Т. [18, с. 499]	Облікова політика - це спосіб ведення облікового процесу
Бутинець Ф.Ф. [34, с. 51]	Облікова політика – це не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, а й вибір методики обліку, яка дає змогу використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя. В широкому розумінні її можна визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку)
Безруких П.С. [13, с. 438]	Облікова політика являє собою вибір підприємством конкретних методик, форм, техніки ведення і організації бухгалтерського обліку, виходячи з встановлених правил і особливостей діяльності (організаційних, технологічних, чисельності і кваліфікації облікових кадрів, рівня технічного оснащення бухгалтерії)
Кужельний М.В., Лінник В.Г. [167]	Облікова політика підприємства – сукупність конкретних методів і способів організації та форм ведення бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на підставі загальних правил та особливостей його роботи
Швець В.Г. [338]	Облікова політика розглядає, з одного боку, як сукупність прийомів і методів, за допомогою яких здійснюється керівництво бухгалтерським обліком в Україні в особі уповноважених на те законодавчих та виконавчих органів влади, з іншого — як сукупність конкретних методів і способів організації та форм бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на підставі загальних правил і особливостей господарської діяльності
Барановська Т.В. [9]	Облікова політика – це вибрана підприємством, з урахуванням встановлених норм та особливостей, методологія бухгалтерського обліку, яка спрямована на досягнення його цілей і завдань та використовується з метою забезпечення надійності фінансової звітності та якісної системи управління
Ловінська Л. Г. [190, с.23]	Облікова політика суб'єкта господарювання – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються суб'єктом господарювання для ведення поточного обліку, складання та подання фінансової звітності,

	визначених Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, іншими нормативними документами, затвердженими Міністерством фінансів
М.С. Пушкар [280, с.10]	Облікова політика - це конституція підприємства, яка передбачає права і обов'язки системи обліку з приводу формування інформаційних ресурсів для менеджерів
Пушкар М.С., Щирба М.Т. [281, с. 28]	Облікова політика є інструментом реалізації способів (прийомів) методу бухгалтерського обліку з метою формування повної, об'єктивної та достовірної інформації для складання фінансової звітності та прийняття управлінських рішень
С.В. Свірко [297, с.26]	Облікова політика - сукупність облікових принципів, методів, процедур та заходів для забезпечення якісного, безперервного проходження інформації від етапу первинного спостереження до узагальнюючого - складання звітності
Домбровська Н.Р. [111, с. 187]	Облікова політика підприємства – це сукупність варіантів реалізації конкретним підприємством (установою, організацією) методів та процедур бухгалтерського обліку, з метою досягнення ним поставленої мети у фінансово-господарській діяльності, в межах діючого законодавства і базуючись на принципах бухгалтерського обліку. Розробка та прийняття облікової політики кожним підприємством сприяє поліпшенню бухгалтерського обліку, зміцненню його правової основи і забезпечує належну ефективність роботи відповідної господарської одиниці

Порівняльна характеристика методів оцінки активів за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку

<i>Момент оцінки</i>	<i>Актив</i>	<i>МСФЗ для МСП</i>	<i>П(С)БО</i>
Оцінка під час первісного визнання	основні засоби	за собівартістю (п. 17.9) в обмін на інші активи – за справедливою вартістю (якщо обмін має комерційну сутність та можна оцінити справедливую вартість отриманого або відданого активу) (п. 17.14)	- придбані – за первісною вартістю (п. 7 ПСБО 7); - безоплатно отримані, внесені до статутного капіталу – за справедливою вартістю (п. 10 ПСБО 7); - отримані в обмін на подібні та неподібні активи – за справедливою вартістю (п. 12-13 ПСБО 7)
	інвестиційна нерухомість	за собівартістю (п. 16.5)	за первісною вартістю (п. 9 ПСБО 32)
	нематеріальні активи	за собівартістю (п. 18.9)	- придбані (створені) – за первісною вартістю (п. 10 ПСБО 8); - отримані в обмін на подібні та неподібні активи – за справедливою вартістю (п. 12 ПСБО 8); - безоплатно отримані, внесені до статутного капіталу – за справедливою вартістю (п. 13-14 ПСБО 8)
	фінансові активи та фінансові зобов'язання	за справедливою вартістю, яка зазвичай є ціною операції (п. 12.7)	- придбані - за собівартістю (п.4 ПСБО 12); - придбання шляхом обміну на цінні папери та інші активи – за справедливою вартістю (п. 5-6 ПСБО 12)
	запаси	за найменшою з двох показників: собівартістю або попередньо розрахованою ціною продажу мінус витрати на завершення та продаж (п.2.49, п.13.4)	- придбані, отримані, вироблені – за первісною вартістю (п. 8 ПСБО 9); - безоплатно отримані, внесені до статутного капіталу – за справедливою вартістю (п. 11-12 ПСБО 9); - отримані в обмін на подібні та неподібні запаси – за справедливою вартістю (п. 13 ПСБО 9)
	сільськогосподарські активи (біологічні активи та сільськогосподарська продукція на момент збору врожаю)	за справедливою вартістю мінус витрати на продаж (п. 34.4)	- придбані – за первісною вартістю (п. 7 ПСБО 30); - безоплатно отримані, внесені до статутного капіталу – за справедливою вартістю (п. 8 ПСБО 30); - додаткові біологічні активи - за справедливою вартістю (п. 9 ПСБО 30)
Подальша оцінка	основні засоби	за найменшим з двох значень: за вартістю, що амортизується або сумою очікуваного відшкодування (п. 2.49, п. 17.15)	переоцінені – щоб залишкова вартість суттєво не відрізнялася від справедливої (п. 16 ПСБО 7)
	інвестиційна	за справедливою вартістю (якщо	- за справедливою вартістю (якщо

	нерухомість	можна достовірно визначити без надмірних витрат чи зусиль) (п. 2.50, п.16.7)	можна достовірно визначити); - за первісною вартістю, зменшеною на суму нарахованої амортизації з урахуванням втрат від зменшення корисності та вигод від її відновлення (п. 16 ПСБО 32)
	нематеріальні активи	за собівартістю за вирахуванням будь-якої накопиченої амортизації та будь-яких накопичених втрат від зменшення корисності (п. 18.18)	переоцінка – за справедливою вартістю (п. 19 ПСБО 8)
	базові фінансові активи та фінансові зобов'язання	за амортизованою собівартістю мінус втрати від зменшення корисності	- за справедливою вартістю (крім інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення або обліковуються за методом участі в капіталі) (п.8 ПСБО 12); - за собівартістю з урахуванням зменшення корисності (справедливу вартість достовірно визначити неможливо) (п. 9 ПСБО 12); - утримуються до погашення - за амортизованою собівартістю (п. 10 ПСБО 12)
	біологічні активи (сільськогосподарська продукція)	- за справедливою вартістю мінус витрати на продаж (п. 2.50, п. 34.4); - за собівартістю мінус будь-яка накопичена амортизація та будь-які накопичені втрати від зменшення корисності (в разі неможливості достовірно визначити справедливу вартість) (п. 34.8)	за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу (п. 10 ПСБО 30)
Методи амортизації		- прямолінійний метод; - метод зменшення залишку; - метод на основі використання активу (метод кількості одиниць продукції) (п. 17.22)	- прямолінійний метод; - метод зменшення залишкової вартості; - прискореного зменшення залишкової вартості; - кумулятивний метод; - виробничий метод (п. 26 ПСБО 7)
Методи оцінки собівартості запасів		- конкретної ідентифікації їх індивідуальної собівартості; - за формулою – «перше надходження – перший видаток» (ФІФО); - метод середньозваженої собівартості; - роздрібних цін; - стандартних витрат; - останньої ціни придбання (п. 13.16-13.18)	- ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів; - середньозваженої собівартості; - собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО); - нормативних затрат; - ціни продажу (п. 16 ПСБО 9)

Зразок Наказу про облікову політику малого підприємства (на прикладі виробничого підприємства)

НАКАЗ № _____

М. _____

«__» _____ 20__ р.

ПРО ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ

ТОВ «_____» у 20__ р.

Відповідно до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. №996-XIV, затвердженими МФУ положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (П(С)БО), інструкціями, рекомендаціями та іншими нормативними актами, які регулюють порядок ведення бухгалтерського обліку, виконуючи вимоги, передбачені Статутом ТОВ «_____», та з метою забезпечення своєчасного надання достовірної інформації користувачам фінансової звітності, -

НАКАЗУЮ :

1. Затвердити **Положення про облікову політику** ТОВ «_____» (додається) та ввести його в дію з 01 січня 20__ року.
2. Директор (бухгалтер, спеціаліст по кадрам) ознайомити (під особистий підпис) із змістом Положення всіх посадових осіб та працівників, які мають відношення до його виконання.
3. Загальний контроль за виконанням цього Наказу залишаю за собою.
4. Безпосередній контроль за виконанням вимог Положення про облікову політику покладається на головного бухгалтера (бухгалтера) підприємства.

Директор

З наказом ознайомлений:

Затверджено

наказом № _____ від «__» _____ 20__ р.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ ТА ОРГАНІЗАЦІЮ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

ТОВ «_____» на 20__ р.

Керуючись Законом України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 р. №996-XIV, затвердженими МФУ положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (П(С)БО), інструкціями, рекомендаціями та іншими нормативними актами, які регулюють порядок ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності, виконуючи вимоги, передбачені Статутом, та з метою забезпечення своєчасного надання достовірної інформації користувачам фінансової звітності на ТОВ «_____» застосовуються наступні принципи, методи і процедури для складання та подання фінансової звітності і формування облікової політики підприємства.

I. Організація бухгалтерського обліку

1. Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку на підприємстві і на виконання п. 4 с. 8 Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», встановити з 1 _____ 20__ року у ТОВ «_____» такі засади організації бухгалтерського обліку:

- 1.1. Бухгалтерський облік здійснюється бухгалтерією підприємства, яку очолює головний бухгалтер (бухгалтер).
- 1.2. Кількісний та якісний склад бухгалтерії визначається штатним розписом і затверджується окремим наказом керівника підприємства.
2. Права й обов'язки головного бухгалтера та всіх посадових осіб бухгалтерії визначаються Законом про бухгалтерський облік, цим наказом та затвердженими посадовими інструкціями.
 - 2.1. Відповідно до п. 7 ст. 8 Закону про бухгалтерський облік головний бухгалтер (бухгалтер) підприємства:
 - 2.1.1. забезпечує дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання й подання у встановлені строки фінансової звітності;
 - 2.1.2. організовує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій;
 - 2.1.3. бере участь в оформленні матеріалів, пов'язаних із недостачами та відшкодуванням втрат від недостач, крадіжок і псування цінностей підприємства.
 - 2.2. Розпорядження головного бухгалтера (бухгалтера), які стосуються становлення та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, є обов'язковими для виконання усіма структурними підрозділами й усіма працівниками підприємства.
 - 2.3. Цим наказом головний бухгалтер (бухгалтер) наділяється правом другого підпису, який він ставить на первинних бухгалтерських документах, реєстрах бухгалтерського обліку та відповідних звітах.
 - 2.4. Головний бухгалтер (бухгалтер) несе особисту відповідальність перед керівником підприємства, призначеним на відповідну посаду його власником, згідно з переліком питань, наведених у пункті 2.1 цього наказу.
 - 2.4.1. За відсутності головного бухгалтера (бухгалтера) (згідно з п. 2.1 Наказу) обов'язки та відповідальність покладаються на його заступника (в разі відсутності інших бухгалтерів – на керівника підприємства).
 - 2.4.2. Відповідальність інших працівників бухгалтерії регулюється посадовими інструкціями, які затверджуються керівником підприємства.
3. Затвердити перелік посадових осіб, які наділяються правом дозволу на проведення господарських операцій (додаток до наказу). Зразки підписів відповідних осіб за переліком затверджуються окремим наказом керівника та доводяться до відома відповідних структурних підрозділів. Перелічені особи наділяються правами та несуть повну відповідальність за відповідність проведених операцій чинному законодавству та статуту підприємства згідно з посадовими інструкціями.
4. Затвердити перелік посадових осіб, яким дозволено отримувати та видавати товарно-матеріальні цінності (додаток до наказу). Зразки підписів відповідних посадових осіб за переліком затверджуються окремим наказом керівника та доводяться до відома відповідних структурних підрозділів. Перелічені особи наділяються правами та несуть повну відповідальність за відповідність проведених операцій законодавчим актам та статуту підприємства згідно з посадовими інструкціями та чинними законодавчими актами України.
5. Обов'язок щодо складання фінансової звітності та іншої звітності на вимогу власника, органів статистики покласти на головного бухгалтера (бухгалтера).
6. Затвердити правила й графік документообігу за переліком документів, затверджених керівником (у додатку до наказу).

II. Ведення бухгалтерського обліку

1. Бухгалтерський облік на підприємстві здійснювати із застосуванням спрощеної форми обліку. Відповідальність за відповідність реєстрів обліку, порядку й способу реєстрації та узагальнення інформації, передбачених спрощеною формою обліку, покладається на головного бухгалтера (бухгалтера) підприємства.
2. Підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій. Первинні документи повинні бути складені під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо - безпосередньо після її закінчення.

Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи.

2.1. Затвердити перелік та форми первинних облікових документів (зведених первинних документів), які застосовуються підприємством у практичній діяльності й офіційно затверджені відповідними державними органами та не затверджені відповідними державними органами (у додатку до цього наказу).

3. Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в реєстрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку. Операції в іноземній валюті відображаються також у валюті розрахунків та платежів по кожній іноземній валюті окремо.

4. Дані аналітичних рахунків повинні бути тотожні відповідним рахункам синтетичного обліку на перше число кожного місяця.

5. Регістри бухгалтерського обліку повинні мати назву, період реєстрації господарських операцій, прізвища і підписи або інші дані, що дають змогу ідентифікувати осіб, які брали участь у їх складанні.

6. Господарські операції повинні бути відображені в облікових реєстрах у тому звітному періоді, в якому вони були здійснені.

7. Установити місце зберігання (архів підприємства) первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку, виготовлених як на паперових, так і в електронному вигляді. Строки зберігання встановлюються відповідно до законодавства.

8. У разі складання та зберігання первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку на машинних носіях інформації підприємство на вимогу контролюючих або судових органів та своїх контрагентів зобов'язане за свій рахунок зробити копії таких документів на паперовому носії.

9. Підприємство вживає всіх необхідних заходів для запобігання несанкціонованому та непомітному виправленню записів у первинних документах і реєстрах бухгалтерського обліку та забезпечує їх належне зберігання протягом встановленого строку.

10. Відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку та недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали ці документи.

11. Затвердити перелік посадових осіб, які використовують бланки суворої звітності у роботі.

12. Надати право підпису довіреностей на отримання товарно-матеріальних цінностей, укладання угод директору підприємства.

13. Затвердити розроблений на підставі спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку від 19.04.01 р. № 186 (або Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій від 21.12.99 р. №291) робочий план рахунків із використанням рахунків першого, другого та третього порядків.

14. З метою забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку й звітності проводити інвентаризацію активів та зобов'язань відповідно до ст. 10 Закону про бухгалтерський облік та інших нормативних документів:

14.1. Інвентаризація активів і зобов'язань, під час якої перевіряються їх наявність, документальне підтвердження і стан та дається оцінка, визначається ефективність застосування окремих принципів, методів і процедур бухгалтерського обліку і розробляються пропозиції щодо зміни окремих параметрів облікової політики на наступний звітний період (рік), проводиться перед складанням річної фінансової звітності підприємства станом на 1 грудня року, за який складається фінансова звітність. Точний час і порядок її проведення, відповідальні особи визначаються керівником підприємства окремим письмовим розпорядженням (наказом);

14.2. Інвентаризацію основних засобів здійснювати 1 раз на 2 роки.

14.3. Проводити раптову інвентаризацію каси не рідше одного разу на рік.

14.4. У всіх інших випадках об'єкти і періодичність проведення інвентаризації визначаються керівником чи власниками підприємства на підставі чинного законодавства.

14.5. Для проведення інвентаризаційної роботи затвердити постійно діючу інвентаризаційну комісію у складі: (директора, головного бухгалтера (бухгалтера), начальника виробничої дільниці

та ін.). Права й обов'язки та завдання, які покладаються на членів постійно діючої інвентаризаційної комісії, визначені Інструкцією №69.

15. Накопичення даних для складання і подання податкової звітності здійснюється за даними бухгалтерського обліку на підставі первинних облікових документів, що фіксують здійснення господарських операцій, відповідно до положень Податкового Кодексу України.

16. Система і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій розробляються економістом (бухгалтером, фінансовим менеджером) та можуть змінюватися в оперативному режимі у залежності від потреб користувачів цієї звітності.

17. Створити оціночну комісію для проведення приймання, списання, оцінки активів і зобов'язань. Склад оціночної комісії встановлюється у додатках до цього Положення. Залучати у разі необхідності для проведення оцінки окремих об'єктів активів спеціалізовані оціночні фірми.

18. Використовувати на підприємстві форми і системи оплати праці відповідно до умов, передбачених відповідними положеннями та колективним договором підприємства.

19. Використовувати на підприємстві передбачені діючими законодавчими актами граничні норми добових на службові відрядження, граничну величину розрахунків готівкою, терміни подачі звіту про використання коштів, тощо.

15.10. Подавати фінансову звітність за формами і в терміни, передбачені П(С)БО 25 та постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 р. № 419.

III. Принципи і методи відображення у бухгалтерському обліку окремих активів і господарських операцій

1. Основні засоби

1.1. Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікувати за такими групами:

1. Основні засоби;
2. Інші необоротні матеріальні активи;
3. Незавершені капітальні інвестиції.

1.2. До основних засобів відносити матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) та вартість яких перевищує 2500 гривень.

1.3. До складу малоцінних необоротних матеріальних активів (МНМА) відносити матеріальні цінності, що призначаються для використання у господарській діяльності протягом періоду, який більше одного року з дати введення в експлуатацію таких матеріальних цінностей, та вартість яких не перевищує 2500 гривень.

1.4. Об'єкт основних засобів визнається активом, якщо існує імовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди від його використання та вартість його може бути достовірно визначена.

1.5. Придбані (створені) основні засоби зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю. Одиницею обліку основних засобів є об'єкт основних засобів.

1.6. Амортизація основних засобів та інших необоротних матеріальних активів здійснюється прямолінійним методом.

1.7. Ліквідаційну вартість об'єктів основних засобів не розраховувати і з метою амортизації прийняти рівною нулю.

1.8. Амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів (МНМА) і бібліотечних фондів нараховується в першому місяці використання об'єкта у розмірі 100 відсотків його вартості.

1.9. Підприємство може переоцінювати об'єкт основних засобів, якщо залишкова вартість цього об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу. У разі переоцінки об'єкта основних засобів на ту саму дату здійснюється переоцінка всіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить цей об'єкт.

1.10. Переоцінка основних засобів тієї групи, об'єкти якої вже зазнали переоцінки, надалі має проводитися з такою регулярністю, щоб їх залишкова вартість на дату балансу суттєво не відрізнялася від справедливої вартості.

2. Нематеріальні активи

2.1. Облік нематеріальних активів вести по кожному об'єкту нематеріальних активів.

2.2. Нематеріальні активи класифікувати за такими групами (1. Права користування майном; 2. Права на знаки для товарів і послуг; 3. Права на об'єкти промислової власності; 4. Авторські та суміжні з ними права; 5. Інші нематеріальні активи).

2.3. Придбаний або отриманий нематеріальний актив відображати в балансі, якщо існує імовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, та його вартість може бути достовірно визначена.

2.4. Придбані (створені) нематеріальні активи зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю.

2.5. Нарахування амортизації нематеріальних активів здійснюється протягом строку їх корисного використання, який встановлюється при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс), але не більше 20 років. Строк корисного використання встановлюється окремо для кожного нематеріального активу.

2.6. При визначенні строку корисного використання об'єкта нематеріальних активів слід ураховувати:

- строки корисного використання подібних активів;
- моральний знос, що передбачається;
- правові або інші подібні обмеження щодо строків його використання та інші фактори.

2.7. Відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» підприємством обрано прямолінійний метод нарахування амортизації нематеріальних активів. При цьому ліквідаційну вартість прирівнюємо до нуля.

2.8. Відомість нематеріальних активів із зазначенням вартості, строків корисного використання, їх призначення, а також розподілу за групами у додатку до цього наказу.

3. Запаси

3.1. Одиницею бухгалтерського обліку запасів визнавати їх найменування.

3.2. Запаси визнавати активом, якщо існує імовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, та їх вартість може бути достовірно визначена.

3.3. Первісну вартість запасів, придбаних за плату визначати по собівартості запасів згідно з П(С)БО 9.

3.4. Первісну вартість запасів, виготовлених власними силами підприємства, визначати згідно з П(С)БО 16.

3.5. Запаси відображати в бухгалтерському обліку по первісній вартості.

3.6. При відпуску запасів у виробництво, продажу чи іншому вибутті їх оцінку здійснювати методом середньозваженої собівартості (або ФІФО, нормативних витрат).

3.7. Організувати аналітичний облік руху товарно-матеріальних цінностей таким чином за підрозділами:

- у бухгалтерії – у кількісно-сумовому вимірі;
- на складах – у кількісному вираженні.

3.8. Запаси, які не приносять підприємству економічних вигод в майбутньому, визнавати неліквідними і списувати в бухгалтерському обліку, а при складанні фінансової звітності не відображати в балансі, а враховувати на окремому субрахунку позабалансового рахунку 07.

3.9. Вартість малоцінних та швидкозношуваних предметів, що передані в експлуатацію, виключається зі складу активів (списується з балансу із нарахуванням зносу в розмірі 100% при передачі їх в експлуатацію) з подальшою організацією оперативного кількісного обліку таких предметів за місцями експлуатації і відповідними матеріально-відповідальними особами протягом строку їх фактичного використання (до моменту їх повної ліквідації, списання з балансу).

Малоцінні і швидкозношувані предмети вартістю до 100 грн. за одиницю при передачі їх в експлуатацію за балансом не враховуються (окрім приладів обліку та спецодягу).

3.10. Запаси відображаються в бухгалтерському обліку і звітності за найменшою з двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю реалізації.

3.11. Сума транспортно-заготівельних витрат, що узагальнюється на окремому субрахунку — "Транспортно-заготівельні витрати" щомісячно розподіляється між сумою залишку запасів на кінець звітної місяця і сумою запасів, що вибули (використані, реалізовані, безоплатно передані тощо) за звітний місяць, у порядку, передбаченому П(С)БО 9.

4. Дебіторська заборгованість

4.1. Дебіторську заборгованість визнавати активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і її можливо достовірно визначити. Згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» в балансі поточну дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги, визнавати по чистій вартості, що дорівнює сумі дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

4.2. Величина резерву сумнівних боргів визначається за абсолютною сумою сумнівної заборгованості. За методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

4.3. Визначена величина сумнівних боргів на дату балансу становить залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату.

4.4. Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату.

4.5. Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат.

4.6. Виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість списується з активів на інші операційні витрати. Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

4.7. Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших операційних витрат.

5. Зобов'язання

5.1. Згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання» зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому унаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітної періоду.

5.2. Довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання.

5.3. Поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення.

5. Резерви майбутніх витрат і платежів

5.1. Забезпечення (резерви) на оплату майбутніх відпусток працівників, на додаткове пенсійне забезпечення, на виконання гарантійних зобов'язань, на реструктуризацію, на виконання зобов'язань за обтяжливими контрактами не створювати.

6. Дохід

6.1. Дохід визнається і оцінюється згідно з вимогами П(С)БО 15 «Дохід».

6.2. До складу доходів майбутніх періодів включаються суми доходів, нарахованих протягом поточного чи попередніх звітних періодів, які будуть визначені у наступних звітних періодах.

7. Витрати

7.1. Згідно з П(С)БО 16 «Витрати» витрати відображаються у балансі одночасно із зменшенням активів або збільшенням зобов'язань, а у Звіті про фінансові результати – одночасно з доходами, для отримання яких вони понесені.

7.2. До виробничої собівартості продукції включати:

- прямі витрати;
- загальновиробничі витрати.

7.3. Змінні загальновиробничі витрати розподіляються на кожний об'єкт витрат на базі заробітної плати (або розподілу матеріалів та ін.) працівників виробничого підрозділу виходячи з фактичної потужності звітного періоду.

7.4. Постійні загальновиробничі витрати розподіляються на кожну одиницю продукції на базі заробітної плати працівників виробничого підрозділу (або розподілу матеріалів та ін.) при нормальній потужності.

Встановити нормальну потужність _____

7.5. До собівартості реалізованої продукції включаються:

- виробнича собівартість продукції, яка була реалізована у звітному періоді;
- нерозподілені постійні загальновиробничі витрати;
- наднормативні виробничі витрати.

7.6. Витрати не пов'язані з операційною діяльністю, які не включаються до собівартості реалізованої продукції (адміністративні витрати, витрати на збут тощо), кваліфікуються відповідно до П(С)БО 16 «Витрати». Вказані витрати вважаються витратами періоду і відображаються у Звіті про фінансові результати.

7.7. До «Витрат майбутніх періодів» відносити раніше сплачену орендну плату, суми за підписку періодичних видань, раніше сплачені рекламні послуги та суми страхових платежів, вартість торгових патентів, вартість строкових ліцензій та інших спеціальних дозволів, а також всі інші витрати, що стосуються наступного облікового періоду.

IV. Заключні положення

1. Згідно з П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» виправлення помилок, допущених при складанні фінансових звітів у попередніх періодах, здійснюється шляхом коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року.

1.1. Виправлення помилок, які відносяться до попередніх періодів, передбачає повторне відображення відповідної порівняльної інформації у фінансовій звітності.

2. Облікова політика може змінюватися, тільки якщо змінюються статутні вимоги, вимоги органу, який затверджує положення (стандарт) бухгалтерського обліку, або якщо зміни забезпечать достовірне відображення подій чи операцій у фінансовій звітності підприємства.

3. Загальний контроль за виконанням вимог Положення залишаю за собою.

3.1. Безпосередній контроль за виконанням вимог Положення покладається на головного бухгалтера (бухгалтера) підприємства.

4. У випадку зміни норм чинного законодавства щодо питань, які передбачені Положенням, перевагу мають норми законодавства. У такому разі у положення повинні бути внесені відповідні зміни.

4.1. Внесення змін до даного Положення у зв'язку із зміною законодавства чи вступом у дію нових П(С)БО здійснюється шляхом викладення Положення у новій редакції та затвердження Наказом по підприємству.

Зі змістом наказу ознайомити (під розписку) усіх посадових осіб, причетних до його виконання.

Керівник підприємства _____

З наказом ознайомлені: _____

Зразок Наказу про облікову політику малого підприємства, що застосовує спрощений облік доходів і витрат

Затверджено

наказом № _____ від «___» _____ 20__ р.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ ТА ОРГАНІЗАЦІЮ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

ТОВ «_____» на 20__ р.

Керуючись Законом України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 р. №996-XIV, затвердженими МФУ положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (П(С)БО), інструкціями, рекомендаціями та іншими нормативними актами, які регулюють порядок ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності, виконуючи вимоги, передбачені Статутом, та з метою забезпечення своєчасного надання достовірної інформації користувачам фінансової звітності на ТОВ «_____» застосовуються наступні принципи, методи і процедури для складання та подання фінансової звітності і формування облікової політики підприємства.

I. Організація бухгалтерського обліку

1. Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку на підприємстві і на виконання п. 4 с. 8 Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», встановити з 1 _____ 20__ року у ТОВ «_____» такі засади організації бухгалтерського обліку:
 - 1.1. Бухгалтерський облік здійснюється бухгалтером підприємства (або бухгалтерський облік здійснюється безпосередньо керівником підприємства).
 2. Права й обов'язки бухгалтера визначаються Законом про бухгалтерський облік, цим наказом та затвердженою посадовою інструкцією.
 - 2.1. Відповідно до п. 7 ст. 8 Закону про бухгалтерський облік бухгалтер (керівник) підприємства:
 - 2.1.1. забезпечує дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання й подання у встановлені строки фінансової звітності;
 - 2.1.2. організовує контроль за відображенням всіх господарських операцій в облікових регістрах без застосування рахунків бухгалтерського обліку;
 - 2.1.3. бере участь в оформленні матеріалів, пов'язаних із недотриманнями та відшкодуванням втрат від недостач, крадіжок і псування цінностей підприємства.
 - 2.2. Розпорядження бухгалтера (керівника підприємства), які стосуються становлення та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, є обов'язковими для виконання усіма працівниками підприємства.
 - 2.3. Цим наказом бухгалтер наділяється правом другого підпису, який він ставить на первинних бухгалтерських документах, реєстрах бухгалтерського обліку та відповідних звітах.
 - 2.4. Бухгалтер несе особисту відповідальність перед керівником підприємства, призначеним на відповідну посаду його власником, згідно з переліком питань, наведених у пункті 2.1 цього наказу.
 3. Затвердити перелік посадових осіб, які наділяються правом дозволу на проведення господарських операцій (додаток до наказу). Зразки підписів відповідних осіб за переліком затверджуються окремим наказом керівника та доводяться до відома працівникам підприємства. Перелічені особи наділяються правами та несуть повну відповідальність за відповідність проведених операцій чинному законодавству та статуту підприємства згідно з посадовими інструкціями.
 4. Затвердити перелік посадових осіб, яким дозволено отримувати та видавати товарно-матеріальні цінності (додаток до наказу). Зразки підписів відповідних посадових осіб за переліком затверджуються окремим наказом керівника та доводяться до відома працівникам підприємства.

Перелічені особи наділяються правами та несуть повну відповідальність за відповідність проведених операцій законодавчим актам та статуту підприємства згідно з посадовими інструкціями та чинними законодавчими актами України.

5. Обов'язок щодо складання фінансової та іншої звітності на вимогу власника, органів статистики покласти на бухгалтера (керівника підприємства).

6. Затвердити правила й графік документообігу за переліком документів, затверджених керівником (у додатку до наказу).

II. Ведення бухгалтерського обліку

1. Бухгалтерський облік на підприємстві здійснювати із застосуванням спрощеного обліку доходів і витрат.

Відповідальність за відповідність реєстрів обліку, порядку й способу реєстрації та узагальнення інформації, передбачених спрощеним обліком доходів і витрат, покладається на бухгалтера (керівника) підприємства.

2. Підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій. Первинні документи повинні бути складені під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо - безпосередньо після її закінчення. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи.

2.1. Затвердити перелік та форми первинних облікових документів (зведених первинних документів), які застосовуються підприємством у практичній діяльності й офіційно затверджені відповідними державними органами та не затверджені відповідними державними органами (у додатку до цього наказу).

3. Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, переноситься до реєстрів в міру їх надходження, але не пізніше терміну, що забезпечує своєчасне складання Спрощеного фінансового звіту.

4. Періодичність складання реєстрів (журналів та відомостей) встановлено підприємством – місяць (або квартал - залежно від обсягу господарських операцій).

5. Реєстри повинні містити назву, період реєстрації, зміст та обсяг господарських операцій, прізвища і підписи або інші дані, що дають змогу ідентифікувати осіб, які брали участь у їх складанні.

6. Господарські операції повинні бути відображені в облікових реєстрах у тому звітному періоді, в якому вони були здійснені. Первинні документи поточного періоду комплектуються до кожного реєстру в хронологічному і систематичному (відносно реєстру) порядку.

7. Установити місце зберігання (архів підприємства) первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку, виготовлених як на паперових, так і в електронному вигляді. Строки зберігання встановлюються відповідно до законодавства.

8. У разі складання та зберігання первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку на машинних носіях інформації підприємство на вимогу контролюючих або судових органів та своїх контрагентів зобов'язане за свій рахунок зробити копії таких документів на паперовому носії.

9. Підприємство вживає всіх необхідних заходів для запобігання несанкціонованому та непомітному виправленню записів у первинних документах і реєстрах бухгалтерського обліку та забезпечує їх належне зберігання протягом встановленого строку.

10. Відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку та недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали ці документи.

11. Затвердити перелік посадових осіб, які використовують бланки суворої звітності у роботі.

12. Надати право підпису довіреностей на отримання товарно-матеріальних цінностей, укладання угод директору підприємства.

13. Підприємство здійснює бухгалтерський облік на підприємстві без застосування плану рахунків бухгалтерського обліку. Записи у реєстрах здійснюються на підставі первинних документів, а інформація про господарські операції з реєстрів переноситься у згрупованому вигляді до Спрощеного фінансового звіту.

14. З метою забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку й звітності проводити інвентаризацію активів та зобов'язань відповідно до ст. 10 Закону про бухгалтерський облік та інших нормативних документів:

14.1. Інвентаризація активів і зобов'язань, під час якої перевіряються їх наявність, документальне підтвердження і стан та дається оцінка, визначається ефективність застосування окремих принципів, методів і процедур бухгалтерського обліку і розробляються пропозиції щодо зміни окремих параметрів облікової політики на наступний звітний період (рік), проводиться перед складанням річної фінансової звітності підприємства станом на 1 грудня року, за який складається фінансова звітність. Точний час і порядок її проведення, відповідальні особи визначаються керівником підприємства окремим письмовим розпорядженням (наказом);

14.2. Інвентаризацію основних засобів здійснювати 1 раз на 2 роки.

14.3. Проводити раптову інвентаризацію каси не рідше одного разу на рік.

14.4. У всіх інших випадках об'єкти і періодичність проведення інвентаризації визначаються керівником чи власниками підприємства на підставі чинного законодавства.

14.5. Для проведення інвентаризаційної роботи затвердити постійно діючу інвентаризаційну комісію у складі: (директора, бухгалтера, працівників та ін.). Права й обов'язки та завдання, які покладаються на членів постійно діючої інвентаризаційної комісії, визначені Інструкцією №69.

15. Накопичення даних для складання і подання податкової звітності здійснюється за даними бухгалтерського обліку на підставі первинних облікових документів, що фіксують здійснення господарських операцій, відповідно до положень Податкового Кодексу України.

16. Система і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій розробляються економістом (бухгалтером, керівником) та можуть змінюватися в оперативному режимі у залежності від потреб користувачів цієї звітності.

18. Використовувати на підприємстві форми і системи оплати праці відповідно до умов, передбачених відповідними положеннями та колективним договором підприємства.

19. Використовувати на підприємстві передбачені діючими законодавчими актами граничні норми добових на службові відрядження, граничну величину розрахунків готівкою, терміни подачі звіту про використання коштів, тощо.

15.10. Подавати фінансову звітність за формами і в терміни, передбачені П(С)БО 25 та постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 р. № 419.

III. Принципи і методи відображення у бухгалтерському обліку окремих активів і господарських операцій

1. Основні засоби

1.1. Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікувати за такими групами:

1. Основні засоби;

2. Інші необоротні матеріальні активи;

3. Незавершені капітальні інвестиції.

1.2. До основних засобів відносити матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) та вартість яких перевищує 2500 гривень.

1.3. До складу малоцінних необоротних матеріальних активів (МНМА) відносити матеріальні цінності, що призначаються для використання у господарській діяльності протягом періоду, який більше одного року з дати введення в експлуатацію таких матеріальних цінностей, та вартість яких не перевищує 2500 гривень.

1.4. Об'єкт основних засобів визнається активом, якщо існує імовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди від його використання та вартість його може бути достовірно визначена.

- 1.5. Придбані (створені, отримані шляхом обміну та ін.) основні засоби зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю. Одиницею обліку основних засобів є об'єкт основних засобів.
- 1.6. Амортизація основних засобів та інших необоротних матеріальних активів здійснюється прямолінійним методом.
- 1.7. Ліквідаційну вартість об'єктів основних засобів не розраховувати і з метою амортизації прийняти рівною нулю.
- 1.8. Амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів (МНМА) і бібліотечних фондів нараховується в першому місяці використання об'єкта у розмірі 100 відсотків його вартості.
- 1.9. Підприємство не здійснює переоцінку об'єкта основних засобів, якщо залишкова вартість цього об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості та обліковує без урахування зменшення корисності та переоцінки до справедливої вартості.

2. Нематеріальні активи

- 2.1. Облік нематеріальних активів вести по кожному об'єкту нематеріальних активів.
- 2.2. Нематеріальні активи класифікувати за такими групами (1. Права користування майном; 2. Права на знаки для товарів і послуг; 3. Права на об'єкти промислової власності; 4. Авторські та суміжні з ними права; 5. Інші нематеріальні активи).
- 2.3. Придбаний або отриманий нематеріальний актив відображати в балансі, якщо існує імовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, та його вартість може бути достовірно визначена.
- 2.4. Придбані (створені, отримані шляхом обміну та ін.) нематеріальні активи зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю.
- 2.5. Нарахування амортизації нематеріальних активів здійснюється протягом строку їх корисного використання, який встановлюється при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс), але не більше 20 років. Строк корисного використання встановлюється окремо для кожного нематеріального активу.
- 2.6. При визначенні строку корисного використання об'єкта нематеріальних активів слід урахувати:
- строки корисного використання подібних активів;
 - моральний знос, що передбачається;
 - правові або інші подібні обмеження щодо строків його використання та інші фактори.
- 2.7. Відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» підприємством обрано прямолінійний метод нарахування амортизації нематеріальних активів. При цьому ліквідаційну вартість прирівнюємо до нуля.
- 2.8. Відомість нематеріальних активів із зазначенням вартості, строків корисного використання, їх призначення, а також розподілу за групами у додатку до цього наказу.

3. Запаси

- 3.1. Одиницею бухгалтерського обліку запасів визнавати їх найменування.
- 3.2. Запаси визнавати активом, якщо існує імовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, та їх вартість може бути достовірно визначена.
- 3.3. Первісну вартість запасів, придбаних за плату визначати по собівартості запасів згідно з П(С)БО 9.
- 3.4. Первісну вартість запасів, виготовлених власними силами підприємства, визначати згідно з П(С)БО 16.
- 3.5. Запаси відображати в бухгалтерському обліку по первісній вартості.
- 3.6. При відпуску запасів у виробництво, продажу чи іншому вибутті їх оцінку здійснювати методом середньозваженої собівартості (або ФІФО, нормативних витрат).
- 3.7. Організувати аналітичний облік руху товарно-матеріальних цінностей таким чином за підрозділами:
- у бухгалтерії – у кількісно-сумовому вимірі;
 - на складах – у кількісному вираженні.

3.8. Запаси, які не приносять підприємству економічних вигод в майбутньому, визнавати неліквідними і списувати в бухгалтерському обліку, а при складанні фінансової звітності не відображати в балансі, а враховувати на окремому субрахунку позабалансового рахунку 07.

3.9. Вартість малоцінних та швидкозношуваних предметів, що передані в експлуатацію, виключається зі складу активів (списується з балансу із нарахуванням зносу в розмірі 100% при передачі їх в експлуатацію) з подальшою організацією оперативного кількісного обліку таких предметів за місцями експлуатації і відповідними матеріально-відповідальними особами протягом строку їх фактичного використання (до моменту їх повної ліквідації, списання з балансу). Малоцінні і швидкозношувані предмети вартістю до 100 грн. за одиницю при передачі їх в експлуатацію за балансом не враховуються (окрім приладів обліку та спецодягу).

3.10. Запаси відображаються в бухгалтерському обліку і звітності за найменшою з двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю реалізації.

3.11. Сума транспортно-заготівельних витрат, що узагальнюється на окремому субрахунку — "Транспортно-заготівельні витрати" щомісячно розподіляється між сумою залишку запасів на кінець звітної місяця і сумою запасів, що вибули (використані, реалізовані, безоплатно передані тощо) за звітний місяць, у порядку, передбаченому П(С)БО 9.

4. Дебіторська заборгованість

4.1. Дебіторську заборгованість визнавати активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і її можливо достовірно визначити. Згідно з п. 8 розділу I П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» в балансі поточну дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги, визнавати за її фактичною сумою.

4.2. Резерв сумнівних боргів на підприємстві не створюється.

4.3. Поточна дебіторська заборгованість, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших витрат.

4.4. Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших доходів.

5. Зобов'язання

5.1. Згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання» зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому унаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітної періоду.

5.2. Довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання.

5.3. Поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення.

5. Резерви майбутніх витрат і платежів

5.1. Забезпечення (резерви) на оплату майбутніх відпусток працівників, на додаткове пенсійне забезпечення, на виконання гарантійних зобов'язань, на реструктуризацію, на виконання зобов'язань за обтяжливими контрактами не створювати, а визнавати відповідні витрати у періоді їх фактичного понесення.

6. Дохід

6.1. Дохід оцінюється згідно з вимогами П(С)БО 15 «Дохід».

6.2. Дохід визнається з урахуванням вимог Податкового кодексу України.

6.3. Доходи, які не визнаються Податковим кодексом України відносяться безпосередньо на фінансовий результат після оподаткування.

7. Витрати

7.1. Витрати визнаються з урахуванням вимог Податкового кодексу України.

7.2. Витрати, які не визнаються Податковим кодексом України відносяться безпосередньо на фінансовий результат після оподаткування.

IV. Заключні положення

1. Згідно з П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» виправлення помилок, допущених при складанні фінансових звітів у попередніх періодах, здійснюється шляхом коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року.

1.1. Виправлення помилок, які відносяться до попередніх періодів, передбачає повторне відображення відповідної порівняльної інформації у фінансовій звітності.

2. Облікова політика може змінюватися, тільки якщо змінюються статутні вимоги, вимоги органу, який затверджує положення (стандарти) бухгалтерського обліку, або якщо зміни забезпечать достовірне відображення подій чи операцій у фінансовій звітності підприємства.

3. Загальний контроль за виконанням вимог Положення залишаю за собою.

3.1. Безпосередній контроль за виконанням вимог Положення покладається на бухгалтера підприємства.

4. У випадку зміни норм чинного законодавства щодо питань, які передбачені Положенням, перевагу мають норми законодавства. У такому разі у положення повинні бути внесені відповідні зміни.

4.1. Внесення змін до даного Положення у зв'язку із зміною законодавства чи вступом у дію нових П(С)БО здійснюється шляхом викладення Положення у новій редакції та затвердження Наказом по підприємству.

Зі змістом наказу ознайомити (під розписку) усіх посадових осіб, причетних до його виконання.

Керівник підприємства _____

З наказом ознайомлені: _____

Зразок Наказу про облікову політику малого підприємства, яке використовує вимоги МСФЗ для МСП

Затверджено

наказом № _____ від «___» _____ 20__ р.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ ТА ОРГАНІЗАЦІЮ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

ТОВ «_____» на 20__ р.

Керуючись Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. №996-XIV, затвердженими міжнародними стандартами бухгалтерського обліку для малого та середнього бізнесу (МСФЗ для МСП), національного П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та іншими нормативними актами, які регулюють порядок ведення бухгалтерського обліку, виконуючи вимоги, передбачені Статутом, та з метою забезпечення своєчасного надання достовірної інформації користувачам фінансової звітності на ТОВ «_____» застосовуються наступні принципи, методи і процедури для складання та подання фінансової звітності і формування облікової політики підприємства.

I. Організація бухгалтерського обліку

1. Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку на підприємстві і на виконання п. 4 ст. 8 Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», встановити з 1 _____ 20__ року у ТОВ «_____» такі засади організації бухгалтерського обліку:
 - 1.1. Бухгалтерський облік здійснюється бухгалтерією підприємства, яку очолює головний бухгалтер.
 - 1.2. Кількісний та якісний склад бухгалтерії визначається штатним розписом і затверджується окремим наказом керівника підприємства.
 2. Права й обов'язки головного бухгалтера та всіх посадових осіб бухгалтерії визначаються Законом про бухгалтерський облік, цим наказом та затвердженими посадовими інструкціями.
 - 2.1. Відповідно до п. 7 ст. 8 Закону про бухгалтерський облік головний бухгалтер підприємства:
 - 2.1.1. забезпечує дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання й подання у встановлені строки фінансової звітності;
 - 2.1.2. організовує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій;
 - 2.1.3. бере участь в оформленні матеріалів, пов'язаних із недостачами та відшкодуванням втрат від недостач, крадіжок і псування цінностей підприємства.
 - 2.2. Розпорядження головного бухгалтера (бухгалтера), які стосуються становлення та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, є обов'язковими для виконання усіма структурними підрозділами й усіма працівниками підприємства.
 - 2.3. Цим наказом головний бухгалтер наділяється правом другого підпису, який він ставить на первинних бухгалтерських документах, реєстрах бухгалтерського обліку та відповідних звітах.
 - 2.4. Головний бухгалтер несе особисту відповідальність перед керівником підприємства, призначеним на відповідну посаду його власником, згідно з переліком питань, наведених у пункті 2.1 цього наказу.
 - 2.4.1. За відсутності головного бухгалтера (згідно з п. 2.1 Наказу) обов'язки та відповідальність покладаються на його заступника.
 - 2.4.2. Відповідальність інших працівників бухгалтерії регулюється посадовими інструкціями, які затверджуються керівником підприємства.

3. Затвердити перелік посадових осіб, які наділяються правом дозволу на проведення господарських операцій (додаток до наказу). Зразки підписів відповідних осіб за переліком затверджуються окремим наказом керівника та доводяться до відома відповідних структурних підрозділів. Перелічені особи наділяються правами та несуть повну відповідальність за відповідність проведених операцій чинному законодавству та статуту підприємства згідно з посадовими інструкціями.
4. Затвердити перелік посадових осіб, яким дозволено отримувати та видавати товарно-матеріальні цінності (додаток до наказу). Зразки підписів відповідних посадових осіб за переліком затверджуються окремим наказом керівника та доводяться до відома відповідних структурних підрозділів. Перелічені особи наділяються правами та несуть повну відповідальність за відповідність проведених операцій законодавчим актам та статуту підприємства згідно з посадовими інструкціями та чинними законодавчими актами України.
5. Обов'язок щодо складання фінансової звітності за формами, що визначені в НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та іншої звітності на вимогу власника, органів статистики покласти на головного бухгалтера.
6. Затвердити правила й графік документообігу за переліком документів, затверджених керівником (у додатку до наказу).

II. Ведення бухгалтерського обліку

1. Бухгалтерський облік на підприємстві здійснювати із застосуванням спрощеної форми обліку (або загальної журнально-ордерної форми обліку). Відповідальність за відповідність реєстрів обліку, порядку й способу реєстрації та узагальнення інформації, передбачених спрощеною формою обліку (загальною журнально-ордерною формою обліку), покладається на головного бухгалтера підприємства.
2. Підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій. Первинні документи повинні бути складені під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо - безпосередньо після її закінчення. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи.
 - 2.1. Затвердити перелік та форми первинних облікових документів (зведених первинних документів), які застосовуються підприємством у практичній діяльності й офіційно затверджені відповідними державними органами та не затверджені відповідними державними органами (у додатку до цього наказу).
3. Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку. Операції в іноземній валюті відображаються також у валюті розрахунків та платежів по кожній іноземній валюті окремо.
4. Дані аналітичних рахунків повинні бути тотожні відповідним рахункам синтетичного обліку на перше число кожного місяця.
5. Регістри бухгалтерського обліку повинні мати назву, період реєстрації господарських операцій, прізвища і підписи або інші дані, що дають змогу ідентифікувати осіб, які брали участь у їх складанні.
6. Господарські операції повинні бути відображені в облікових регістрах у тому звітному періоді, в якому вони були здійснені.
7. Установити місце зберігання (архів підприємства) первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку, виготовлених як на паперових, так і в електронному вигляді. Строки зберігання встановлюються відповідно до законодавства.
8. У разі складання та зберігання первинних документів і регістрів бухгалтерського обліку на машинних носіях інформації підприємство на вимогу контролюючих або судових органів та своїх контрагентів зобов'язане за свій рахунок зробити копії таких документів на паперовому носії.

9. Підприємство вживає всіх необхідних заходів для запобігання несанкціонованому та непомітному виправленню записів у первинних документах і реєстрах бухгалтерського обліку та забезпечує їх належне зберігання протягом встановленого строку.
10. Відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку та недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали ці документи.
11. Затвердити перелік посадових осіб, які використовують бланки суворої звітності у роботі.
12. Надати право підпису довіреностей на отримання товарно-матеріальних цінностей, укладання угод директору підприємства.
13. Затвердити розроблений на підставі спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку від 19.04.01 р. № 186 (або Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій від 21.12.99 р. №291) робочий план рахунків із використанням рахунків першого, другого та третього порядків.
14. З метою забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку й звітності проводити інвентаризацію активів та зобов'язань відповідно до ст. 10 Закону про бухгалтерський облік та інших нормативних документів:
- 14.1. Інвентаризація активів і зобов'язань, під час якої перевіряються їх наявність, документальне підтвердження і стан та дається оцінка, визначається ефективність застосування окремих принципів, методів і процедур бухгалтерського обліку і розробляються пропозиції щодо зміни окремих параметрів облікової політики на наступний звітний період (рік), проводиться перед складанням річної фінансової звітності підприємства станом на 1 грудня року, за який складається фінансова звітність. Точний час і порядок її проведення, відповідальні особи визначаються керівником підприємства окремим письмовим розпорядженням (наказом);
- 14.2. Інвентаризацію основних засобів здійснювати 1 раз на 2 роки.
- 14.3. Проводити раптову інвентаризацію каси не рідше одного разу на місяць.
- 14.4. У всіх інших випадках об'єкти і періодичність проведення інвентаризації визначаються керівником чи власниками підприємства на підставі чинного законодавства.
- 14.5. Для проведення інвентаризаційної роботи затвердити постійно діючу інвентаризаційну комісію у складі: (директора, головного бухгалтера, начальника виробничої дільниці та ін.). Права й обов'язки та завдання, які покладаються на членів постійно діючої інвентаризаційної комісії, визначені Інструкцією №69.
15. Накопичення даних для складання і подання податкової звітності здійснюється за даними бухгалтерського обліку на підставі первинних облікових документів, що фіксують здійснення господарських операцій, відповідно до положень Податкового Кодексу України.
16. Система і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій розробляються економістом (бухгалтером, фінансовим менеджером) та можуть змінюватися в оперативному режимі у залежності від потреб користувачів цієї звітності.
17. Створити оціночну комісію для проведення приймання, списання, оцінки активів і зобов'язань. Склад оціночної комісії встановлюється у додатках до цього Положення. Залучати у разі необхідності для проведення оцінки окремих об'єктів активів спеціалізовані оціночні фірми.
18. Використовувати на підприємстві форми і системи оплати праці відповідно до умов, передбачених відповідними положеннями та колективним договором підприємства.
19. Використовувати на підприємстві передбачені діючими законодавчими актами граничні норми добових на службові відрядження, граничну величину розрахунків готівкою, терміни подачі звіту про використання коштів, тощо.
20. Подавати фінансову звітність за формами і в терміни, передбачені НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 р. № 419.
- 20.1. Фінансова звітність складається з: балансу (звіту про фінансовий стан), звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід), звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал і приміток до фінансової звітності.

III. Принципи і методи відображення у бухгалтерському обліку окремих активів і господарських операцій

1. Основні засоби

1.1. Основні засоби визнаються і оцінюються згідно з вимогами розділу 17 МСФЗ для МСП «Основні засоби».

До основних засобів відносити матеріальні об'єкти, які утримуються для використання у виробництві або постачанні товарів чи наданні послуг, для надання в оренду іншим або для адміністративних цілей та очікується їх використання протягом більше одного року.

1.2. Визнавати собівартість об'єкта основних засобів як актив коли існує ймовірність надходження до підприємства економічних вигід, пов'язаних з цим об'єктом основних засобів, та собівартість об'єкта основних засобів можна достовірно оцінити.

1.3. При первісному визнанні оцінювати об'єкт основних засобів за собівартістю.

1.4. Собівартість об'єкта основних засобів придбаного в обмін на немонетарний актив чи активи або поєднання монетарних та немонетарних активів оцінюється за справедливою вартістю, якщо операція обміну має комерційну сутність та справедливу вартість отриманого або відданого активу можна достовірно оцінити. У цьому випадку його собівартість оцінюють за балансовою вартістю відданого активу.

1.5. Після первісного визнання об'єкт основних засобів обліковувати за собівартістю мінус будь-яка накопичена амортизація та будь-які накопичені збитки від зменшення корисності. Витрати на щоденне обслуговування об'єкта основних засобів підприємство визнає у прибутку чи збитку за період, в якому такі витрати понесені.

1.6. Амортизація основних засобів здійснюється прямолінійним методом (можна вибрати з інших методів, які дозволені МСФЗ для МСП - метод зменшення залишку, метод на основі використання активу (наприклад: метод кількості одиниць продукції)).

1.7. Ліквідаційну вартість об'єктів основних засобів не розраховувати і з метою амортизації прийняти рівною нулю.

1.8. Зменшення корисності об'єкта чи групи основних засобів визнавати та оцінювати на кожну звітну дату (на дату балансу) згідно з нормами розділу 27 МСФЗ для МСП «Зменшення корисності активів».

2. Нематеріальні активи

2.1. Нематеріальні активи визнаються і оцінюються згідно з вимогами розділу 18 МСФЗ для МСП «Нематеріальні активи (крім гудвілу)».

2.2. Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має фізичної субстанції та може бути ідентифікований. Такий актив може бути ідентифікований, коли він може бути відокремлений, тобто є можливість його відокремлення або відділення від підприємства і продажу, передачі, ліцензування, здачі в оренду або обміну окремо або разом з відповідним договором, активом чи зобов'язанням, або виникає в результаті договірних або інших юридичних прав, незалежно від того, чи можуть вони бути передані або відокремлені від підприємства або ж від інших прав та зобов'язань.

2.3. Визнавати нематеріальний актив коли існує ймовірність надходження до підприємства економічних вигід, пов'язаних з цим активом, собівартість або вартість цього активу можна достовірно оцінити та цей актив не виникає в результаті витрат підприємства на створення матеріального об'єкту.

2.4. Первісно оцінювати нематеріальний актив за собівартістю.

2.4.1. Собівартість придбаного окремо нематеріального активу охоплює вартість його придбання, яка включає імпортне мито та податок на придбання, який не підлягає відшкодуванню, після вирахування торговельних та інших знижок; а також будь-які витрати, які можна безпосередньо віднести на підготовку цього активу для його використання за призначенням.

2.4.2. Собівартість нематеріального активу, придбаного в результаті обміну на немонетарний актив (чи активи) має оцінюватися за справедливою вартістю, якщо: ця операція з обміну не позбавлена

комерційної сутності або справедливу вартість ні отриманого активу, ні переданого активу не можна достовірно оцінити. Якщо придбаний актив оцінюють не за справедливою вартістю, то його собівартість визначається за балансовою вартістю відданого (в обмін) активу.

2.5. Нематеріальні активи на дату балансу оцінювати за їх собівартістю за вирахуванням будь-якої накопиченої амортизації та будь-яких накопичених втрат від зменшення корисності. Вимоги щодо визнання зменшення корисності наведено у розділі 27 МСФЗ для МСП «Зменшення корисності активів».

2.6. Нарахування амортизації нематеріальних активів здійснювати протягом строку їх корисного використання, який встановлюється при визнанні об'єкта активом (при зарахуванні на баланс). Якщо підприємство не може достовірно розрахувати строк корисної експлуатації нематеріального активу, тоді таким строком слід вважати 10 років. Строк корисного використання встановлюється окремо для кожного нематеріального активу.

2.8. Відповідно до п. 18.22 розділу 18 МСФЗ для МСП «Нематеріальні активи (крім гудвілу)» обрати прямолінійний метод нарахування амортизації нематеріальних активів. При цьому ліквідаційну вартість порівнюємо до нуля.

2.9. Відомість нематеріальних активів із зазначенням вартості, строків корисного використання, їх призначення, а також розподілу за групами у додатку до цього наказу.

3. Запаси і витрати

3.1. Запаси визнаються і оцінюються згідно з вимогами розділу 13 МСФЗ для МСП «Запаси».

3.2. Запаси – це активи, які утримуються для продажу в ході звичайної діяльності, перебувають у процесі виробництва, продажу або існують у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або при наданні послуг.

3.3. Здійснювати оцінку запасів за найменшим з двох показників: собівартістю або попередньо розрахованою ціною продажу мінус витрати на завершення та продаж.

3.4. Включати у собівартість запасів всі витрати на придбання, витрати на переробку та інші витрати, понесені під час доставки запасів до їх теперішнього місцезнаходження та приведення їх у теперішній стан.

3.5. Витрати на придбання запасів складаються з ціни придбання, ввізного мита та інших податків (крім тих, що повертаються підприємству податковими органами), а також витрат на транспортування, вантажно-розвантажувальні роботи та інших витрат, безпосередньо пов'язаних із придбанням готової продукції, матеріалів та послуг. При визначенні витрат на придбання торгівлі знижки, інші знижки та інші подібні їм статті вираховуються.

3.6. Витрати на переробку запасів включати витрати, прямо пов'язані з одиницями виробництва, такими як оплата праці виробничого персоналу. Вони також включають розподілені на систематичній основі постійні та змінні виробничі накладні витрати, що виникають при переробці матеріалів у готову продукцію.

3.7. Постійні виробничі накладні витрати розподіляти на витрати, пов'язані із переробкою, на основі нормальної потужності виробничого устаткування. Фактичний рівень виробництва як базу розподілу можна використовувати тоді, коли він наближається до нормальної потужності.

Встановити нормальну потужність _____.

3.8. При відпуску запасів у виробництво, продажу чи іншому вибутті їх оцінку здійснювати методом середньозваженої собівартості (можна вибрати з інших методів, які дозволені МСФЗ для МСП – метод ФІФО, метод нормативних витрат).

3.9. Наприкінці кожного звітної періоду оцінювати чи зменшилась корисність будь-яких запасів, тобто коли їх балансову вартість вже повністю отримати не можна (наприклад, через пошкодження, застарілість або зменшення цін продажу). Якщо корисність об'єкта (чи групи об'єктів) запасів зменшилась, то оцінювати запаси за ціною продажу мінус витрати на завершення та продаж і визнавати втрати від зменшення корисності.

3.9. В результаті реалізації запасів їх балансову вартість визнавати як витрати періоду, в якому визнається відповідний дохід.

3.10. Організувати аналітичний облік руху товарно-матеріальних цінностей таким чином за підрозділами:

- у бухгалтерії – у кількісно-сумовому вимірі;
- на складах – у кількісному вираженні.

4. Забезпечення та зобов'язання

- 4.1. Забезпечення та зобов'язання визнаються і оцінюються згідно з вимогами розділу 21 МСФЗ для МСП «Забезпечення, умовні активи та зобов'язання».
- 4.2. Визнавати забезпечення, тільки якщо підприємство має на дату звітності зобов'язання внаслідок минулої події, існує ймовірність, що підприємству буде необхідно перевести економічні вигоди для погашення заборгованості, та суму заборгованості можна достовірно оцінити.
- 4.3. Визнавати забезпечення як зобов'язання у звіті про фінансовий стан, а суму зобов'язання – як витрати звітного періоду.
- 4.4. Оцінювати забезпечення за найкращим розрахунком суми, необхідної для погашення зобов'язання на дату звітності. Результатом найкращого розрахунку є сума, яку підприємство обґрунтовано сплатило б для погашення зобов'язання на кінець звітного періоду або для передачі його третій стороні.
- 4.5. В разі, якщо вплив вартості грошей у часі є суттєвим, сума забезпечення оцінюється за теперішньою вартістю видатків, які необхідні для погашення зобов'язання.
- 4.6. Заборгованість за компенсацією відображати як актив у балансі (звіті про фінансовий стан), вираховувати її з забезпечення не дозволяється. У звіті про сукупний дохід вирахувати з витрат, пов'язаних із забезпеченням, будь-яку компенсацію від іншої сторони.
- 4.7. Списувати за рахунок забезпечення лише ті видатки, для яких його було первісно сформовано.
- 4.8. Переглядати забезпечення на кожну дату звітності та коригувати його суму для відображення найкращого поточного розрахунку суми, яка буде необхідна для погашення зобов'язання на цю дату звітності.
 - 4.8.1. Будь-які коригування раніше визнаних сум відображати у прибутку чи збитку, якщо забезпечення не було первісно визнане як частина собівартості активу.
- 4.9. У разі, коли забезпечення оцінюється за теперішньою вартістю суми, яка, за очікуваннями, буде необхідною для погашення зобов'язання, закриття позиції за дисконтом слід визнавати як витрати на фінансування у прибутку чи збитку в тому періоді, в якому він виникає.

6. Дохід

- 6.1. Дохід визнається і оцінюється згідно з вимогами розділу 23 МСФЗ для МСП «Дохід від звичайної діяльності».
- 6.2. Оцінювати дохід за справедливою вартістю отриманої (що підлягає отриманню) компенсації.
 - 6.2.1. Справедлива вартість отриманої (що підлягає отриманню) компенсації враховує суми будь-якої торговельної знижки, знижки за оперативність розрахунків чи знижки з обсягу, що надаються підприємством.
- 6.3. До складу доходу від звичайної діяльності включати отримані (що підлягають отриманню) на власний рахунок надходження економічних вигід. З доходу від звичайної діяльності виключити всі суми, отримані для третіх сторін (податок з продажу, податки на товари та послуги, а також податок на додану вартість).
- 6.4. При посередницьких відносинах включати до складу доходу лише суму комісії. Суми, отримані для замовника, доходом не вважати.
- 6.5. У разі відстрочки надходження грошових коштів або їх еквівалентів справедлива вартість компенсації є теперішньою вартістю всіх майбутніх надходжень, визначеною за допомогою умовної ставки відсотка. Різницю між теперішньою вартістю всіх майбутніх надходжень та номінальною сумою компенсації визнавати як процентний дохід.
- 6.6. Доходи від надання послуг, доходи від будівельних контрактів, доходи від виконання робіт, доходи від відсотків, роялті та дивідендів визнаються та оцінюються за нормами розділу 23 МСФЗ для МСП «Дохід від звичайної діяльності».

IV. Заключні положення

1. Згідно з розділом 10 «Облікова політика, облікові оцінки та помилки» обирається та застосовується облікова політика послідовно для подібних операції, інших подій та умов, якщо МСФЗ для МСП конкретно не вимагає або не дозволяє визначення категорії статей, для яких може бути доречною інша політика. Якщо МСФЗ для МСП вимагає або дозволяє таке визначення категорій, слід обирати прийнятну облікову політику та послідовно застосовувати її до кожної категорії.

2. Загальний контроль за виконанням вимог Положення залишаю за собою.

2.1. Безпосередній контроль за виконанням вимог Положення покладається на головного бухгалтера підприємства.

3. У випадку зміни норм чинного законодавства щодо питань, які передбачені Положенням, перевагу мають норми законодавства. У такому разі у положення повинні бути внесені відповідні зміни.

4.1. Внесення змін до даного Положення у зв'язку із зміною законодавства чи вступом у дію нових положень національного законодавства або вимог МСФЗ для МСП здійснюється шляхом викладення Положення у новій редакції та затвердження Наказом по підприємству.

Зі змістом наказу ознайомити (під розписку) усіх посадових осіб, причетних до його виконання.

Керівник підприємства _____

З наказом ознайомлені: _____

Додаток Ж
Концепція реформування бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу в сучасних економічних реаліях України

Таблиця Ж.1.

Основні зміни в нормативно-правових актах, що відбулися у 2011-2012 роках з регулювання організації бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності для окремої групи малих підприємств

<i>Основні заходи</i>	<i>Нормативний документ, що регулює</i>	<i>Основні положення нормативних документів</i>
Виділення окремої групи мікропідприємств	Господарський кодекс України (ст. 55)	До суб'єктів мікропідприємства відносяться фізичні особи-підприємці та юридичні особи, з середньообліковою чисельністю працюючих за звітний період до 10 осіб та обсягом річного доходу до 2 млн. євро
Визначення критеріїв мікропідприємств, які мають право застосовувати спрощений облік доходів і витрат	Податковий кодекс України (п. 154.6 статті 154)	До таких підприємств відносяться (п. 154.6 статті 154 ПКУ) платники податку на прибуток, у яких розмір доходів кожного звітного податкового періоду нарастаючим підсумком з початку року не перевищує 3 млн. грн. та нарахованої за кожний місяць звітного періоду заробітної плати (доходу) працівників, які перебувають з платником податку у трудових відносинах, є не меншим, ніж 2 мінімальні заробітні плати, розмір якої встановлено законом, та які відповідають одному із таких критеріїв: а) утворені в установленому законом порядку після 1 квітня 2011 року; б) діючі, у яких протягом трьох послідовних попередніх років (або протягом усіх попередніх періодів, якщо з моменту їх утворення пройшло менше трьох років), щорічний обсяг доходів задекларовано в сумі, що не перевищує 3 млн. грн., та у яких середньооблікова кількість працівників протягом цього періоду не перевищувала 20 осіб; в) які були зареєстровані платниками єдиного податку в період до набрання чинності ПКУ та у яких за останній календарний рік обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становив до 1 млн. грн. та середньооблікова кількість працівників становила до 50 осіб.
Регулювання бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності	Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» (ст. 2, 3, 11)	Суб'єкти підприємницької діяльності, яким відповідно до законодавства надано дозвіл на ведення спрощеного обліку доходів і витрат, ведуть бухгалтерський облік і подають фінансову звітність у порядку, встановленому законодавством про спрощену систему обліку і звітності. Підприємства, які мають право ведення спрощеного обліку доходів і витрат та не зареєстровані платниками ПДВ, можуть узагальнювати інформацію в регістрах бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису. Юридичні особи, що відповідають критеріям, визначеним п. 154.6 ст. 154 ПКУ, зобов'язані складати та подавати до відповідних органів фінансову звітність, передбачену для суб'єктів малого підприємництва, один раз на рік.
Організація спрощеного обліку доходів і витрат на малому підприємстві	Методичні рекомендації із застосування регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами від 15.06.11 р. № 720	Облік доходів і витрат здійснюється у розроблених спеціальних журналах (1-мс – 4-мс) і відомостях (1.1-мс – 4.1-мс), інформація з яких переноситься у згрупованому вигляді до спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва (ф. 1-мс, ф. 2-мс).
Основні напрями державної політики у сфері розвитку малого підприємництва	Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (ст. 4)	Удосконалення та спрощення порядку ведення обліку в цілях оподаткування. Запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва, що відповідають критеріям, встановленим у податковому законодавстві.

*складено автором

Таблиця Ж.2.

Рівень впливу системи оподаткування на організацію бухгалтерського обліку в різних країнах світу*

<i>Країна</i>	<i>Рівень у рейтингу найпростіших податкових систем</i>	<i>Наявність впливу оподаткування на систему обліку і звітності</i>	<i>Пільги в організації обліку і складанні фінансової звітності</i>	<i>Питома вага малих підприємств, % / Кількість малих підприємств</i>
США	64	Немає У країні встановлені окремі стандарти обліку і окреме регулювання стягнення податків службою державних внутрішніх доходів	Значні пільги для малого бізнесу в Законі 2008 року (10 шагів чи принципів) Малі підприємства подають лише річну податкову звітність	99,7% / 28 млн.
Англія	16	Немає У країні встановлені окремі стандарти обліку і окреме регулювання стягнення податків	Розроблені стандарти фінансової звітності для підприємств малого бізнесу	76,2% / 2,1 млн.
Німеччина	89	Великий вплив	Розроблені стандарти обліку для малих підприємств	99,3% / 1,66 млн.
Франція	52	Великий вплив	Запроваджені спрощені умови оподаткування, обліку і звітності	98,9% / 3,07 млн.
Швеція	41	Існує вплив	Немає пільг	99,4% / 910 тис.
Японія	140	Існує вплив	-	99,7% / 432 млн.
Канада	8	Існує вплив	Малі підприємства подають річну податкову звітність	95,2% / 2,3 млн.
Сингапур	5	37220 дол. ВВП на душу населення Забезпечують приріст ВВП на 5-6%	-	90% / -
Україна	164	Існує вплив	Запроваджені спрощені умови оподаткування, обліку і звітності Малі підприємства складають скорочений пакет річної фінансової звітності	93,7% / 2,1 млн.

* складено автором

- інформація по рядкам відсутня

**Порівняльна характеристика структури стандарту бухгалтерського обліку
«Основні засоби» за національними та міжнародними стандартами**

<i>П(С)БО</i>	<i>МСФЗ для МСП</i>
I Загальні положення (терміни, сфера застосування)	I Сфера застосування
II Визнання та оцінка Класифікація ОЗ; Умови визнання ОЗ активом, первісна оцінка ОЗ (придбаних - за первісною вартістю, отриманих іншим шляхом – за справедливою вартістю)	II Визнання III Оцінка під час визнання – за собівартістю
III Переоцінка ОЗ Умови переоцінки, регулярність переоцінки, індекс переоцінки, віднесення дооцінок та уцінок на доходи чи витрати	Оцінка після первісного визнання – за собівартістю мінус будь-яка накопичена амортизація та будь-які накопичені збитки від зменшення корисності
Амортизація ОЗ Об'єкта амортизації, строк корисного використання, методи амортизації і МНМА, регулярність нарахування амортизації	Амортизація Сума, що амортизується, період амортизації, методи амортизації
Зменшення корисності ОЗ	Зменшення корисності
Вибуття ОЗ	Припинення визнання (вибуття або не очікуються майбутні економічні вигоди)
Розкриття інформації про основні засоби у примітках до фінансової звітності	Розкриття інформації
Особливості бухгалтерського обліку ОЗ установами	-

Таблиця Ж.4.

**Порівняльна характеристика структури стандарту бухгалтерського обліку
«Запаси» за національними та міжнародними стандартами**

<i>П(С)БО</i>	<i>МСФЗ для МСП</i>
I Загальні положення	I Сфера застосування
II Визнання та первісна оцінка запасів	II Оцінка запасів
	III Собівартість запасів (витрати на придбання, витрати на переробку, розподіл виробничих накладних витрат, спільна та побічна продукція, інші витрати, що включаються у собівартість запасів, витрати, що виключаються із собівартості запасів, собівартість запасів виконавця послуг, собівартість с/г продукції)
III Оцінка вибуття запасів	IV Методи визначення собівартості
	V Формули визначення собівартості
IV Оцінка запасів на дату балансу	VI Зменшення корисності запасів
	VII Визнання запасів як витрат
V Розкриття інформації про запаси у примітках до фінансової звітності	VIII Розкриття інформації
VI Особливості бухгалтерського обліку запасів установами	-

Таблиця Ж.5.

**Порівняльна характеристика структури стандарту бухгалтерського обліку
«Дохід» за національними та міжнародними стандартами**

<i>П(С)БО</i>	<i>МСФЗ для МСП</i>
I Загальні положення	I Сфера застосування
II Визнання та класифікація доходу	
III Оцінка доходу	II Оцінка доходу від звичайної діяльності (відстрочений платіж, обмін товарів чи послуг)
	III Ідентифікація операції, в результаті якої виникає дохід
	IV Продаж товарів
	V Надання послуг
	VI Будівельні контракти
	VII Метод поетапного виконання робіт
	VIII Відсотки, роялті та дивіденди
	IX Розкриття інформації (про дохід від звичайної діяльності, про дохід від будівельних контрактів)
IV Розкриття інформації	

Додаток 3

Вимоги до фінансової звітності: склад, функції, принципи, якісні характеристики

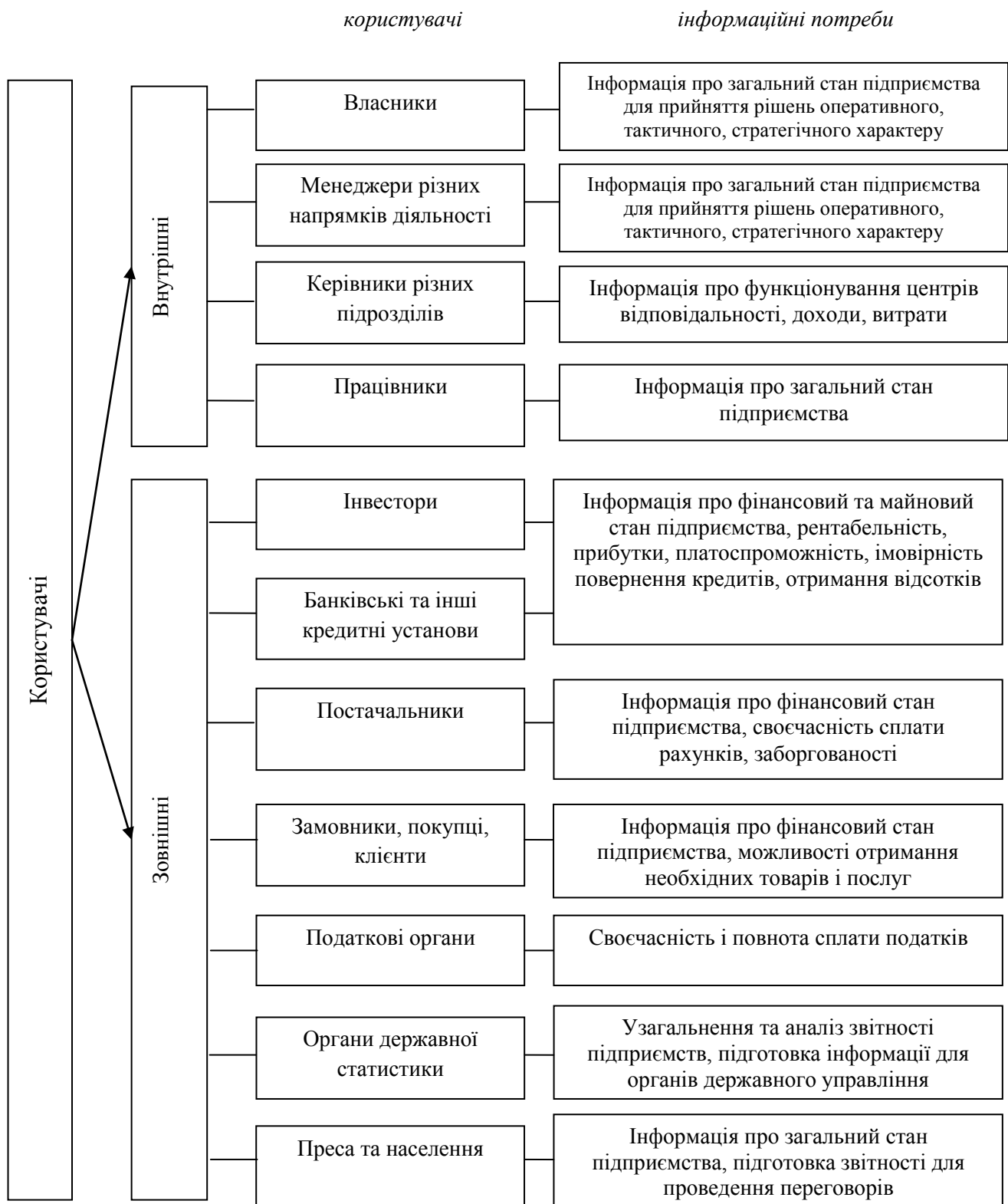

Рисунок 3.1. Користувачі фінансової звітності малого підприємства

Додаток К

Аналітичне забезпечення в системі антикризового управління діяльності підприємств малого бізнесу

Таблиця К.1.

Загальні характеристики сильних і слабких сторін малого підприємства, що використовуються в SWOT-аналізі*

<i>Потенційні внутрішні переваги</i>	<i>Потенційні внутрішні недоліки</i>
<ul style="list-style-type: none">- зацікавленість керівництва у впровадженні досягнень НТП для можливості отримання конкурентних переваг;- висока гнучкість діяльності;- висока швидкість обороту капіталу малого підприємства;- швидкість реагування на зміни кон'юнктури ринку;- добре вивчений ринок та потреби потенційних споживачів;- спрощення системи управління та зменшення кількості управлінських структур, що дозволяє прийняття оперативних управлінських рішень;- незначні початкові вкладення для відкриття підприємства;- добре вивчений внутрішній місцевий ринок;- орієнтація на ефективність та якість продукції і обслуговування;- готовність та здатність до ризику діяльності;- пошук нових можливостей та ініціативність керівництва і персоналу малого підприємства;- майнова відповідальність та цілеспрямованість керівництва і персоналу;- дружні відносини в колективі;- висока інформованість та постійне спостереження за діяльністю власників підприємства;- здатність переконувати людей, комунікабельність, чесність, надійність.	<ul style="list-style-type: none">- обмежені власні фінансові ресурси для розвитку та розширення діяльності та підприємства;- обмеженість номенклатури товарів і послуг;- обмежений оборотний капітал малого підприємства;- відсутність реальних конкурентних переваг над великими і середніми підприємствами;- висока чутливість до змін економічної і політичної ситуації в країні, коливань економічної кон'юнктури, законодавства, діяльності фінансово-кредитної системи,- залежність від рівня державної підтримки,- малі підприємства мають вищий рівень ймовірності банкрутства,- стабільна діяльність залежать від діяльності великих компаній-конкурентів, фінансового стану підприємств-постачальників і підприємств-споживачів продукції, рівня платоспроможності населення.

* розроблено автором

Загальні зовнішні можливості та загрози для підприємства, що використовуються в SWOT-аналізі*

<i>Потенційні зовнішні можливості</i>	<i>Потенційні зовнішні загрози</i>
<ul style="list-style-type: none"> - можливість підвищення попиту на продукцію (послуги) малого підприємства за рахунок вивчення потреб споживачів на місцевому ринку; - знаходження цільової аудиторії на місцевому ринку; - можливість відкриття власної торгівельної точки ближче до потенційних споживачів; - входження у нові ринки (сегменти), що є нецікавими для середнього і великого бізнесу; - ймовірність зростання ринку у майбутньому за рахунок зростання платоспроможності населення. 	<ul style="list-style-type: none"> - погіршення економічної і політичної ситуації; - недосконалість нормативно-правової бази; - недостатній рівень державного регулювання і державної підтримки малого бізнесу; - недовіра більшості державних програм з підтримки діяльності малого бізнесу; - нерозвиненість ринкової інфраструктури; - низький рівень соціальної захищеності, що впливає на зниження попиту на ринку; - висока чутливість до впливу фінансової кризи; - неефективність пільгових методів оподаткування підприємств малого бізнесу; - постійне пристосування до умов ринку; - обмежені можливості отримання кредитних ресурсів; - неможливість виходу на зовнішні ринки товарів, робочої сили і капіталу; - виникнення труднощів при укладанні довгострокових договорів із постачальниками та споживачами у зв'язку з високою ймовірністю банкрутства; - зміни в потребах і смаках споживачів.

* розроблено автором

Матриця SWOT-аналізу малого підприємства*

	<i>Сильні сторони (S)</i>	<i>Слабкі сторони (W)</i>
<i>Внутрішнє середовище</i>	<p>1. Незначний початковий капітал та висока швидкість обороту капіталу;</p> <p>2. Гнучкість діяльності та швидка адаптація до нових умов господарювання;</p> <p>3. Спрощена система управління, висока майнова відповідальність та високий рівень інформованості колективу про фінансово-господарську діяльність;</p> <p>4. Інформованість про потреби споживачів та орієнтація на якість продукції і обслуговування.</p>	<p>1. Обмежені власні фінансові ресурси, обмеженість номенклатури товарів і послуг, обмежений оборотний капітал;</p> <p>2. Висока залежність від коливань економічної кон'юнктури, законодавства, діяльності фінансово-кредитної системи, рівня державної підтримки, фінансового стану підприємств-постачальників і підприємств-споживачів продукції, рівня платоспроможності населення.</p>
	<i>Можливості (O)</i>	<i>Загрози (T)</i>
<i>Зовнішнє середовище</i>	<p>1. Можливості підвищення попиту на продукцію (послуги) за рахунок вивчення потреб споживачів на місцевому ринку, знаходження цільової аудиторії на місцевому ринку, відкриття власної торгівельної точки ближче до потенційних споживачів;</p> <p>2. Вхідження у нові ринки (сегменти), що є нецікавими для середнього і великого бізнесу.</p>	<p>1. Поява нових конкурентів на місцевому ринку;</p> <p>2. Збільшення цін на сировину, матеріали, паливо та комплектуючі;</p> <p>3. Ризик зростання конкуренції великих та малих підприємств;</p> <p>5. Підвищений рівень ймовірності банкрутства.</p>

* розроблено автором

Комбінація заходів стратегії діяльності (управління) на основі даних матриці SWOT-аналізу*

		<i>Зовнішнє середовище</i>	
		<i>Можливості (шанси)</i>	<i>Загрози</i>
<i>Внутрішнє середовище</i>	<i>Сильні сторони</i>	1. Формування ефективної системи облікового забезпечення для отримання своєчасної інформації високої якості управлінським персоналом; 2. Проведення своєчасної діагностики фінансово-господарського стану діяльності підприємства та оцінку рівня конкурентоспроможності; 3. Аналіз ринку з метою заповнення ринкових ніш, які не є цікавими для підприємств великого і середнього бізнесу	1. Розробка заходів інформаційної безпеки та захист внутрішньої інформації 2. Оцінка конкурентних переваг підприємства в цілому (продукції) 3. Знаходження шляхів зниження собівартості не знижуючи рівень якості продукції (послуг) 4. Проведення своєчасної оцінки рівня ймовірності банкрутства в короткостроковій і довгостроковій перспективі.
	<i>Слабкі сторони</i>	1. Отримання доступу до зовнішніх джерел фінансування з метою розширення діяльності та виходу на нові ринки збуту продукції (збільшення кількості клієнтів або споживачів); 2. Систематичний та своєчасний аналіз фінансового стану підприємства з метою підвищення рівня ліквідності та фінансової стабільності підприємства для зниження рівня залежності діяльності від економічної ситуації в країні.	1. Формування кола постійних покупців (клієнтів) та постачальників за рахунок тісного спілкування та особистих стосунків 2. Укладання довгострокових договорів з покупцями та постачальниками з метою отримання впевненості в збуті готової продукції та закріплення стабільних цін на сировину і готову продукцію в поточній перспективі.

* розроблено автором

Примітки:

поле СіМ – потребує стратегій підтримки та розвитку сильних сторін підприємства в напрямку реалізації шансів зовнішнього оточення;

поле СіЗ – передбачення стратегій використання сильних сторін підприємства з метою пом'якшення (усунення) загроз;

поле СлМ – розробка стратегій подолання слабкостей підприємства за рахунок можливостей, що їх надає зовнішнє середовище;

поле СлЗ – іноді називають «кризовим полем», оскільки тут поєднуються загрози середовища зі слабкістю підприємства.

Порівняльна характеристика моделей визначення ймовірності настання банкрутства підприємства*

<i>Моделі</i>	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
П'ятифакторна модель Альтмана	Спрощеність розрахунків і наявність послідовності аналізу	Використовується лише на великих підприємствах (АТ) США. Для вітчизняних підприємств ускладнюється розбіжностями бухгалтерського обліку, нерозвиненістю фондового ринку
Модель Ліса	Спрощеність розрахунків	Модель не пристосована до українських підприємств, створювалася з урахуванням західних особливостей розвитку
Модель Чессера	Дозволяє оцінити факт непогашення займу та інші умови	Обмежена кількість факторів, що обумовлює оцінку лише рейтингу позичальника
Модель Таффлера і Тішоу	Спрощеність розрахунків	Використовується лише для підприємств, що котирують свої акції на фондових біржах
Універсальна дискримінантна функція	Широка критеріальна шкала оцінювання, системний і комплексний підходи	Високий ступінь складності ухвалення рішення в умовах багатокритеріальності завдання. Інформативний характер розрахованих показників. Модель використовується лише підприємствами США та Європи
Модель Флумера	Широке охоплення показників, імовірність – 1 рік – 98 %, 2 роки – 81 %	Застосовується лише в банківській практиці й була створена з урахуванням специфіки західних країн, тому потрібна корекція національної валюти
Модель Спрінгейта	Точність близько 90 %	Створена для підприємств США і Канади щодо оцінювання кредитоспроможності підприємств
Показник платоспроможності Конана і Гольдера	Дозволяє виявити стратегічні проблеми підприємства	Застосовується лише відносно підприємств, що котирують свої акції на біржах. Обмежена у використанні щодо визначення фінансової стійкості

*джерело [161, с. 91-97]

Додаток Л

Фінансовий аналіз в системі управління як один з напрямів аналітичного забезпечення фінансового менеджменту малих підприємств

Таблиця Л.1.

Аналіз динаміки та структури доходів малого підприємства

Показник	Код рядка ф. 2-м	Попередній період		Звітний період		Відхилення		
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	абс. відх., тис. грн.	темп росту, %	зміни в структурі
1	2	3	4	5	6	7=5-3	8=5/3	9=6-4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000							
Інші операційні доходи	2120							
Інші доходи	2240							
Разом доходи (2000 + 2120 + 2240)	2280							

Таблиця Л.2.

Аналіз динаміки і структури доходів окремої категорії малих підприємств

Показник	Код рядка ф. 2-мс	Попередній період		Звітний період		Відхилення		
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	абс. відх., тис. грн.	темп росту, %	зміни в структурі
1	2	3	4	5	6	7=5-3	8=5/3	9=6-4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000							
Інші доходи	2160							
Разом доходи (2000 + 2160)	2280							
Доходи, які збільшують фінансовий результат після оподаткування	2310							

Таблиця Л.3.

Аналіз динаміки та структури витрат малого підприємства

Показник	Код рядка ф. 2-м	Попередній період		Звітний період		Відхилення		
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	абс. відх., тис. грн.	темп росту, %	зміни в структурі
1	2	3	4	5	6	7=5-3	8=5/3	9=6-4
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050							
Інші операційні витрати	2180							
Інші витрати	2270							
Разом витрати (2050 + 2180 + 2270)	2285							
Податок на прибуток	2300							

Таблиця Л.4.

Аналіз динаміки та структури витрат окремої категорії малих підприємств

Показник	Код рядка ф. 2-мс	Попередній період		Звітний період		Відхилення		
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	абс. відх., тис. грн.	темп росту, %	зміни в структурі
1	2	3	4	5	6	7=5-3	8=5/3	9=6-4
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050							
Інші витрати	2165							
Разом витрати (2050 + 2165)	2285							
Податок на прибуток	2300							
Витрати, які зменшують фінансовий результат після оподаткування	2310							

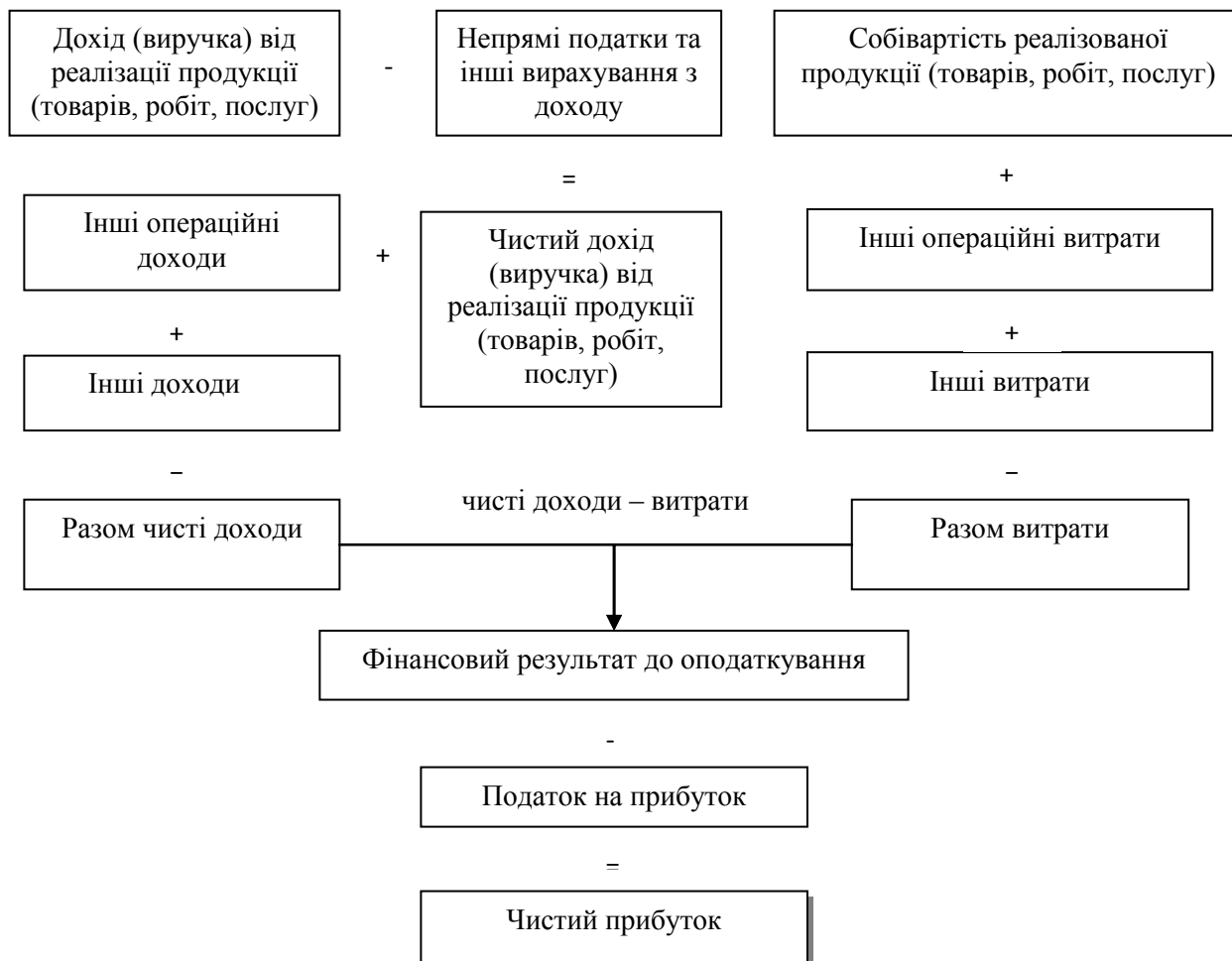

Рис. Л.1. Алгоритм формування чистого прибутку на основі спрощеного Звіту про фінансові результати (ф. 2-м)

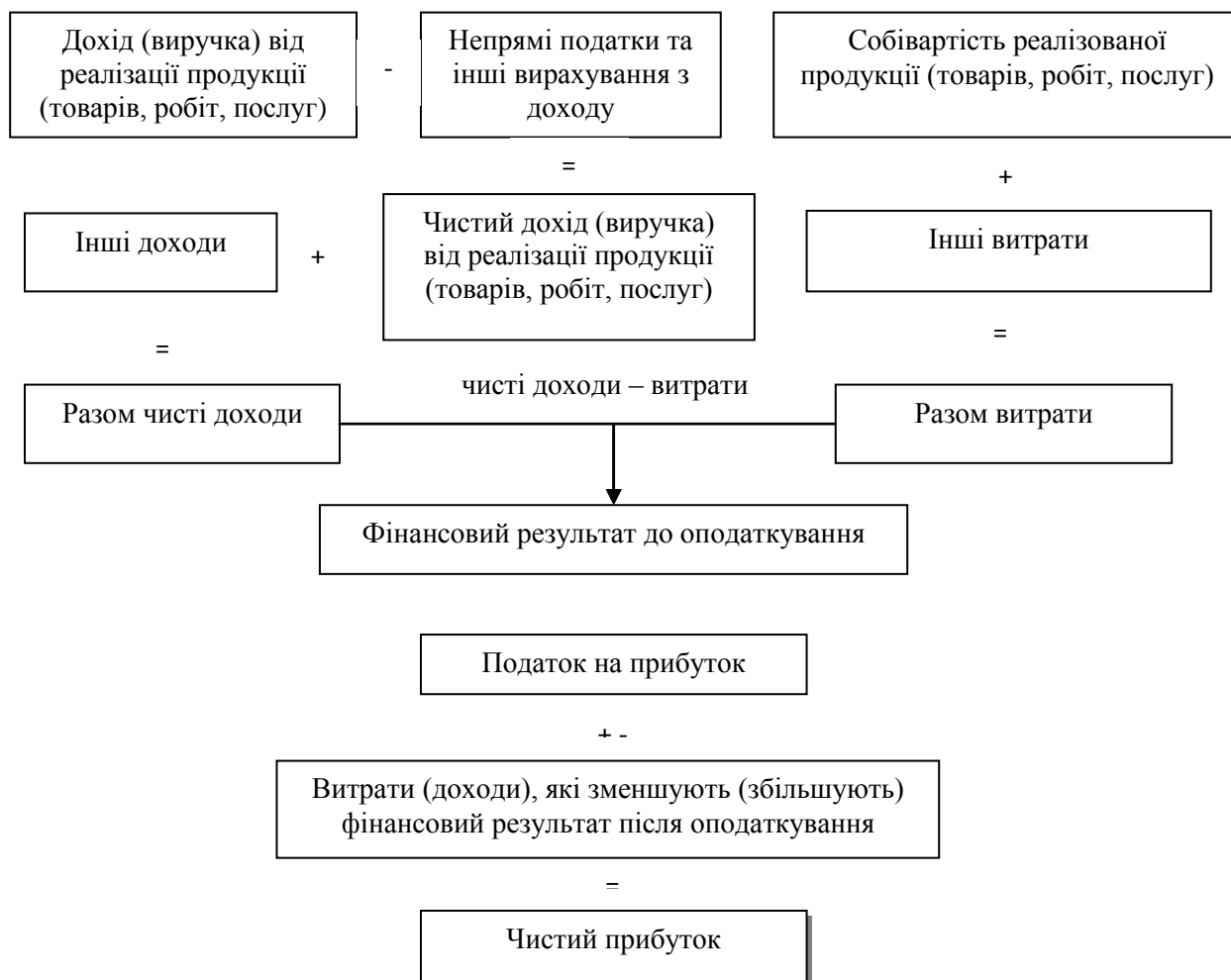

Рис. Л.2. Алгоритм формування чистого прибутку на основі спрощеного Звіту про фінансові результати (ф. 2-мс)

Рис. Л.3. Фактори, що впливають на фінансову стійкість малого підприємства*

** авторське узагальнення*

Наукове видання

Гоголь Тетяна Анатоліївна

**Обліково-аналітичне забезпечення управління
підприємств малого бізнесу**

МОНОГРАФІЯ

Технічний редактор *В.М. Лозовий*

Підписано до друку 08.10.2014.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура TimesNewRomanCyr.

Ум. друк. арк. 24,0. Ум. фарб.-відб. 24,0. Обл.-вид. арк. 22,32.

Зам. 0115. Тираж 300 прим.

Видавець Лозовий В.М.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 р.

14005, м. Чернігів, вул. Мстиславська, 56/34

Тел. (0462)972-661

www.lozovoy-books.cn.ua

Віддруковано ФОП Лозовий В. М.

14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40